

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

1945 – 1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SOL BASIN: DEMOKRASİ VE MARKSİZM TARTIŞMALARI

Kadir Dede

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

1945 – 1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SOL BASIN: DEMOKRASİ VE MARKSİZM TARTIŞMALARI

Kadir Dede

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2008

KABUL VE ONAY

Kadir Dede tarafından hazırlanan "1945 – 1950 Yılları Arasında Türkiye'de Sol Basın: Demokrasi ve Marksizm Tartışmaları" başlıklı bu çalışma, 10.06.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Suavi Aydın (Başkan)

Doç. Dr. Aylin Özman Erkman (Danışman)

Doç. Dr. Hilal Onur İnce

Yrd. Doç Dr. Berrin Koyuncu Lorasdağı

Yrd. Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

ii

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.07.2008

____

Kadir DEDE

TEŞEKKÜR

Genellikle tez çalışmalarının teşekkür kısımlarında bir kural haline geldiği için değil, tezin oluşum sürecinin tümünde her türlü yardım ve desteği esirgemeyen ve en sıkıntılı zamanlarımda dahi bana bir şekilde umut aşılayan danışmanım Aylin Özman Erkman'a; tezin son şeklini almasını yaptıkları öneri ve eleştirileri ile sağlayan ve farklı ortamlardaki sohbetlerimizde desteklerini esirgemeyen jüri üyelerim Hilal Onur İnce, Berrin Koyuncu Lorasdağı, Mete Kaan Kaynar ve Suavi Aydın'a; tezin son yedi ayında hemen her gün yanımda olan başta oda arkadaşlarım olmak üzere bölümdeki tüm asistan arkadaşlarıma ve hocalarıma; duruş ve tarzlarıyla lisans eğitimimde akademisyenliği bir meslek olarak gözümde idealleştiren ve bugün yüksek lisans eğitimimi tamamlamama lisans eğitimime yaptıkları katkı ve sonrasındaki yol göstericilikleri ile sonsuz yardımları olan Kocaeli Üniversitesi'nden hocalarım H. Emre Bağce ve Yücel Demirer'e; Ankara-Kocaeli arasında defalarda yinelenen taşınma süreçlerimin her birinde bana kapılarını açan Murat Eskin'e ve yüksek lisans hayatımın hemen her aşamasında desteğini ve yardımı esirgemeyen Mustafa Cem Oğuz'a şükran, minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Bunun yanında sonsuz destekleri ve güvenleri ile her zaman yanımda olan anneme,babama, kardeşime ve anneanneme ve de varlığıyla hayatımı kolaylaştıran ve hemen her gün kendi meselelerimle başını ağrıtsam da hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen Güzin'e teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisansım süresince bursiyeri olarak maddi anlamda desteklerini aldığım ve bu şekilde eğitim hayatımı kolaylaştıran TÜBİTAK – BİDEB [Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı] Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı'na teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DEDE, Kadir. 1945 – 1950 Yılları Arasında Türkiye'de Sol Basın: Demokrasi ve Marksizm Tartışmaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecini ifade eden 1945 – 1950 yılları arasındaki sol hareketin başlıca özelliklerinin incelenmesidir. Sürecin Türkiye demokrasinin geneline etki eden önemli yönleri olduğu görülmektedir. Siyasal sistem içerisinde uzlaşmacılıktan yoksunluk, muhalefet kavramına dair sağlıksız bakış açısı ve muhalefete biçilen tartışmalı konum gibi yönler, demokratik yapının taşıdığı belli krizlerin kaynağı olarak okunmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, siyasal sistem ve kültüre dair söz konusu sıkıntılar ile "demokrasinin kurulduğu"nun iddia edildiği bir dönemde solun sistemden dışlanması durumu arasında bir ilişkinin olduğu savunulmaktadır.

Tek partili yapının Türkiye solu açısından başlıca sonucu siyasi mücadelenin legal anlamda bir parti ya da farklı bir örgüt altında sürdürülemeyişidir. Buna bağlı olarak da basın tıpkı Osmanlı İmparatorluğu döneminde de görüldüğü gibi, cumhuriyetin ilanı sonrasında da solun siyasi mücadele içerisindeki başlıca aracı olmuştur. *İştirak, Aydınlık, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya* vb. dergi ve gazeteler sahip oldukları bu özellikleri ile bir geleneği meydana getirmişlerdir. Ve de söz konusu geleneğin tüm yönlerinin çok partili hayata geçiş süreci içerisinde de karşımıza çıktığı görülmektedir.

Bu doğrultuda çalışma, geleneğin 1945 – 1950 yılları arasındaki başlıca örnekleri ve bu örnekler üzerinde sürdürülmüş olan tartışmalara odaklanmaktadır. Tartışmaların ikili bir şekilde sınıflandırılması mümkündür. Bunlardan ilki demokrasinin anlamı, nitelikleri ve onunla ilgili temel problemleri üzerine görüşleri içermektedir. Ayrıca dönemin başlıca iki büyük siyasi partisi olan CHP ve DP'ye dair dergi ve gazetelerce yöneltilen eleştiriler de yine demokrasi tartışmaları bağlamında ele alınmıştır. Tartışmaların ikinci parçası ise nispeten evrensel bir nitelik arz edip, daha ziyade solun kendi gündemine ilişkin konuları kapsamaktadır. Marksizm, sosyalizm, işçi sınıfı ve sendikaları konu edinen yazılar, bu kısım altında değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye Solu, Demokrasi, Çok Partili Hayata Geçiş, Basın, Marksizm, Sosyalizm.

ABSTRACT

DEDE, Kadir. Left Press in Turkey Between 1945 – 1950: Discussions on Democracy and Marxism, Master's Thesis, Ankara, 2008.

The aim of this thesis is to investigate the main properties of Turkish left movement between 1945 - 1950. This five years can be called as "the process of transition to multi-party system". The process includes some characteristics that effects the history of Turkish democracy. These properties can be read as the sources of crisis such as deprivation of agreement, the unhealthy looking to the concept of opposition and controversial position of it in the political system. This study maintains a relationship between these problems in polical culture and system and "the externalizing of left" from a period that become identical to "establishing democracy" in Turkey.

The main outcome of the one-party system for Turkish left is continueing the political struggle without a legal party or any other assosiation. In relation to this, the press become the basic instrument to effect the political process since 1923 as in the era of Ottoman Empire. Newspapers and journals such as *İştirak, Aydınlık, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya* etc. created a tradition for struggle. And this tradition can be seen at all parts of the transition process.

According to this, the study focuses on the main members of the tradition between 1945 - 1950 and the discussions on the pages of period's newspapers and journals. The discussions are classified in two parts. The first part includes the left's opinions about the meaning, charactetistics and main problems of democracy. The critic about the period's two biggest parties – CHP and DP – is also presented in the discussions about democracy. Second kind of discussions are more universal and more about left's own agenda. The writings about Marxism and socialism, labour class, unions etc. are utilized in this type.

Key Words

Turkish Left, Democracy, Transition to multi-party system, Press, Marxism, Socialism.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

DTCF: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi

İGB: İleri Gençler Birliği

MDD: Milli Demokratik Devri

OSF: Osmanlı Sosyalist Fırkası

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TSF: Türkiye Sosyalist Fırkası

TSP: Türkiye Sosyalist Partisi

TSEKP: Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi

THİF: Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası

TİÇSF: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası

GİRİŞ

1945 – 1950 yılları arası, özellikle tek parti sisteminin sona ermesi, yeni partilerin faaliyete geçmeleri ve siyasal mücadeleye katılmalarına bağlı olarak "çok partili hayata geçiş süreci" olarak adlandırılmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) karşısında, başta Demokrat Parti (DP) olmak üzere yeni kurulan partilerin iktidarı elde etme doğrultusunda çaba göstermeleri, tek partili sistemin temel dayanaklarını oluşturan çeşitli yasalarda yapılan düzenlemeler, örgütlenme, eğitim, basın gibi alanlarda gerçekleştirilen nispi liberalleşme, söz konusu beş yıllık dönemin aynı zamanda bir demokratikleşme süreci olarak okunmasına imkân tanımıştır. Buna bağlı olarak yaşanan gelişmelere atfedilen önem söz konusu beş yılın çeşitli açılardan sıklıkla inceleme konusu haline gelmesine yol açmıştır.

Bu bağlamda ülkede çok partili hayata geçiş sürecini ortaya çıkaran faktörler, sürecin işleyişi, tanık olunan kırılmalar ve krizler, geçiş sürecinin temel aktörleri ve sürecin iktidar mücadelesi çeşitli yazarlar tarafından ayrıntılı olarak ele alınmış temalar olarak belirginlik kazanmaktadır. Bu tematik çerçeve kapsamında çoğunlukla süreci şekillendiren siyasal oluşumlar olarak CHP ve DP üzerine odaklanılmıştır. Fakat söz konusu incelemelerde kısmen ya da bütünüyle göz ardı edilen belli gelişmelerin, dönemin tam olarak anlaşılmasına ve sahip olduğu önemin daha geniş bir şekilde ortaya konmasına imkân tanıyacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda henüz 1945 yılı içerisinde Tan Baskını olarak bilinen olaylarla sistemden dışlandığı kabul edilen ve sonrasında büyük ölçüde araştırma kapsamı bırakılan sol düşünce ve hareketin, süreç içerisindeki seyrinin tüm yönleriyle ortaya konmasının gerek solun kendi tarihi, gerekse Türkiye'de demokratikleşme olgusunun seyrinin anlamlandırılması açısından bir gereklilik olduğu düşünülmektedir.

Bir siyasal pratik olarak solun Türkiye düşünce ve siyasetindeki köklerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılına kadar götürülmesi mümkündür. Buna karşılık böylesi bir geçmişin 1940'lara gelindiğinde köklü bir tarihsel mirası, geleceğe dair geniş bir tasavvuru ve sistem içerisinde sağlam bir konumu temin ettiğinden bahsetmek olanaksızdır. Aksine solun tüm tarihsel geçmişi bir var olma mücadelesi biçiminde gelişmiş, gerek pratik gerek düşünsel anlamda iktidar ve rejim tarafından ötekileştirilmiştir. Ayrıca düzenle sorunları olan ve bir ölçüde de düzene kafa tutan karakteri ile muhalif bir akım olması (Belge, 2007: 19), ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtarılması ya da devletin yeniden kurulması gibi amaçlarla kısa vadede uyuşmayan bir nihai kurtuluş hedefi gütmesi (Çulhaoğlu, 2007: 69) onun sistem için gerekli bir unsur olmaktan ziyade "kökü dışarıda" bir akım olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Üstelik bir siyasi hareket olarak dayanacağı kitlenin gelişmemişliği bu açıdan da bir

başarısızlığı ortaya çıkarmıştır. Bir de buna siyasal yaşantının II. Meşrutiyet'ten II. Dünya Savaşı sonuna dek fiili bir "olağanüstü hâl" çerçevesinde sürmesi ve dolayısıyla olağanüstü dönemlere dair kısıtlayıcı uygulamaların giderek normalleşmesi eklendiğinde 1945 yılının sol açısından ne ölçüde önemli bir dönemeç sayılması gerektiği anlaşılabilecektir.

Söz konusu yıl ile birlikte 1923'ten, hatta II. Meşrutiyet'in ilanının birkaç yıl sonrasından itibaren geçerli olmuş siyasi sistemin ve bunun temel uygulamalarının değişeceğine dair bir söylem ağırlık kazanmış ve bu doğrultuda bazı gelişmeler yaşanmıştır. Böylesi bir dönüşümün ise geçmişteki uygulamaların adeta kurbanı konumundaki bir akım olarak solun durumunda da bir düzelme sağlamasını beklenebilir. Kemalist inkılâpların korunması, seferberlik hali ve dış tehditler gibi gerekçelere sığınılarak geçmişte sol, farklı yaptırımların muhatabı olmuştur. Çok partili sisteme geçiş sürecinde ve demokratikleşme doğrultusunda adımlar atıldığı bir süreçte ise, teorik olarak kendi partisine sahip olabileceği, örgütlenme özgürlüğü konusunda yapılan düzenlemelerden yararlanabileceği, basına ilişkin düzenlemelerin sağladığı imkânlar ile kendi yayın organlarına sahip olabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Ancak söz konusu teorik öngörülerin hiçbiri pratiğe yansımamış, aksine sürecin şekillenmesi demokrasi kavramına dair felsefi veya düşünsel bir arkaplan ile değil doğrudan sol karşıtı tutum ışığında olmuştur. Bu açıdan bakıldığında da atılan adımların her biri kuşkusuz büyük öneme sahip olmakla birlikte çok partili dizge ve demokratik mekanizmalar evrensel örnekleri ile uyumlu olmamış, neticede "Türk Usulü Demokrasi"yi (Güzel, 1997) meydana getirmiştir.

Bu açıdan yaklaşıldığında 1945 – 1950 arası gelişmeler neticesinde oluşan yapının, özü sola karşı alınan olumsuz tutum ile şekillenen, salt sağ kanattan ibaret olan, iktidarın demokrasinin bir gereği olarak karşısında yer alması gereken muhalefeti dahi ayrıntıları ile belirlediği ve geride bırakılacak olan tek parti dönemine özgü uygulamalar aracılığıyla sınırlarının katı biçimde çizildiği bir model olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Timur, 2003: 114-116; Eroğul, 2003: 115). Bu manzaranın kaçınılmaz bir sonucu olarak özellikle 1950 – 1960 yılları arası, Türkiye'de sol hareket açısından görece sessiz bir döneme işaret etmektedir. Ancak 1960 sonrası süreç, paradoksal biçimde solun büyük bir kitle desteğini yanında bulduğu, var olma veya kendini sisteme eklemleme çabasından ziyade doğrudan iktidar mücadelesine giriştiği, siyasal ve toplumsal yapının şekillendiricilerinden biri olduğu yıllar olarak belirginlik kazanmıştır. Bu durum da bizi esas olarak solun belli aşamalarla sistem dışına itildiği 1945 – 1950 yıllarının tartışma ve gelişmelerine götürmektedir. Dolayısıyla söz konusu süreç, sadece tek partili sistemden çok partili sisteme geçildiği, bir muhalif hareket olarak DP'nin gelişim

gösterdiği ve iktidarı elde ettiği için değil, bizzat solun kendi tarihsel gelişimi açısından önemlidir. Bu da sürecin sol üzerinden yeniden okunmasını gerektirmektedir.

Böylesi bir düşünceden hareketle bu çalışmanın konusu bir siyasal düşünce ve hareket olarak Türkiye'de solun, 1945 – 1950 yılları arasındaki konumu ve nitelikleridir. Bu doğrultuda dönem solunun arz ettiği temel özelliklerin, çok partili hayata geçiş süreci ile kendi siyasi programı arasındaki paralelliklerin, solun geçmişten taşıdığı tarihsel mirasın yeni dönemdeki etkinliği ya da dönüşümünün ele alınması mümkün olacaktır. Bir düşünce akımı olarak solun gündemi dönemler itibarıyla değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı yılları göz önüne alındığında öncelikli tartışma konusu olan faşizm, adeta solun tanımının belirleyici unsuru olmuştur. Benzer şekilde yeni dönemde de demokrasi ve demokratikleşmeye dair tartışmalar gündemin ön sırasında yer almış, bu bağlamda da farklı demokrasi anlayışlarının mücadelesine – her ne kadar reddedilecek olsa da – sol da önerileri ile katılmaya çalışmıştır. Bu yönden bakıldığında beş yılın sonunda bütünü ile sistemin dışına itilecek olan solun görüşlerinin ve sahip olduğu özelliklerin ele alınışı, Türkiye'deki "demokrasi" pratiğinin neleri içermediğinin ortaya konmasına da hizmet edebilecektir.

Bu bağlamda çalışmada savunulan temel argüman, 1945 – 1950 yılları arasındaki sürecin CHP ya da DP ve bu iki oluşumun belirleyiciliğinde seyreden bir geçiş süreci olmasının yanında, Türkiye'de sol hareket özelinde de şekillendirici öneme sahip olduğudur. Ayrıca süreç, demokratikleşme gibi görkemli sıfatlarla anılsa da, sol tarih açısından tutumun demokrasinin fikir, konuşma ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel şartlarının dahi yerine getirilmediği bir nitelik arz eder. Buna ek olarak çalışmada gerek siyasal ve ekonomik koşulların, gerekse tarihsel dinamiklerce şekillenen belirli yetersizliklere karşılık solun, daha kapsamlı bir demokrasi algısına sahip olduğu savunulmaktadır. Son olarak savunulan argüman ise, solun 1945 – 1950 yılları arasındaki düşünsel portresinin ve gelişiminin, 1960 – 1980 döneminde tanık olunan kitleselleşme sürecinin tohumlarını içinde barındırdığıdır. Bu da "demokratikleşme süreci"nin gündeme taşınıp incelenmesinde sol açısından yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu görüşler doğrultusunda çalışma kapsamında temel kaynağı "sol basın" başlığı altında toplanan dergi ve gazeteler oluşturmaktadır. Basın ve basın yoluyla siyasi mücadele, farklı partilerin faaliyetlerinin genel olarak hoş karşılanmadığı bir siyasi atmosfer de her zaman önemli olmuş, dergi ve gazeteler Namık Kemal'in İbret'inden bu yana parlamento veya farklı siyasal ortamlarda temsil edilemeyen önemli siyasi yaklaşımların sesi olma gibi bir misyonu üstlenmiştir (Çavdar, 1985: 49). Solun tarihsel geçmişinin büyük bölümünde gayrı-meşru

görülmesi ve sürekli ötekileştirilmesi parti merkezli örgütlenmelerin genel olarak istisnai bir nitelikte olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla örgütsel yoksunluk nedeniyle dergi ve gazete çıkarılması en önde gelen siyasi faaliyet halini almıştır. Bu, çok partili hayata geçilen bir dönemde ancak yedi ay faaliyet göstermiş olan sosyalist partilerin süreç içerisinde maruz kaldığı baskılar dikkate alındığında çok daha anlaşılır olmaktadır.

Bu durumun bir sonucu 1945 – 1950 yılları arasının tarihsel özelliklerinin ve dönemin başlıca tartışmalarının, dönem içerisinde çıkmış olan dergi ve gazetelerden bağımsız şekilde incelenemeyecek oluşudur. Ayrıca dergi ve gazeteler üzerinde yoğunlaşılması, karşılaşılan tüm güçlüklere karşılık dönem solunun kesintisiz biçimde sürdüğü yegane faaliyet türünün ele alınması anlamına da gelmektedir. İncelemede böylesi bir yöntemin ve aracın belirlenmesi, solun kendi tarihsel geçmişi ile de uyum içerisindedir. Normalde parti ya da sendikal örgütlenmelerin yan unsurları olması beklenen basın organlarının solun başlıca faaliyet sahası olması, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri gözlenebilen bir durum olup, 1945 – 1950 yılları arasında da yinelenmektedir. *İştirak* ya da *Aydınlık* gibi yayın organlarının *Osmanlı Sosyalist Fırkası* (OSF) ya da *Osmanlı İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası* (OİÇSF) gibi parti isimlerinden daha bilinir oluşu, ortaya konulan görüşü destekler niteliktedir. Bu bakımdan 1945 – 50 dönemine ilişkin bu çalışmanın, basın tarihi kapsamında değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Aksine sol basına dair bu çalışma, parti ve sendikaları kapatılan, parti liderleri hapsedilen, kendini solda tanımlayan akademisyenleri üniversiteden uzaklaştırılan, sol fikirleri savunan aydınları öldürülen ya da hain ilan edilen bir dönemde solun varlığını bir şekilde koruyabildiği bir alanı, dolayısıyla bizzat sol düşünce ve pratiğin kendisini konu edinmektedir.

Bu anlayışının paralelinde sol basın çatısı altında toplanan yayınların seçiminde, dönemin önde gelen tartışma konusu olarak demokrasi bir çıkış noktası olmuştur. Sol basının temel nitelikleri İkinci Dünya Savaşı yıllarında faşizmin deşifre edilip anti-faşist tutum alma durumunun (Bora, 2007: 847) uzantısında şekillenirken, 1945 sonrasında da benzer bir niteliğe demokrasi taraftarlığı sahip olacaktır. Buradan hareketle iktidar yapısına köklü eleştiriler yönelterek demokrasiyi ideal yönetim biçimi olarak tanımlayan dönem yayınlardan, genel olarak Marksist, sosyalist ve komünist akımlarla doğrudan ya da dolaylı bağları olan, ülke toplumsal yapısını sosyal sınıflara referansla ve materyalist bir yöntemle ele alan; toplumsal sınıfların varlıklarının dahi kabul edilmediği bir rejim geleneğinin devamında emekçi sınıfları belli misyonlarla görevlendiren; faşizm karşıtı söylemi çeşitli şekillerde sürdüren ve bunun yeryüzünden silinebilmesinin mücadelesini veren; Cemiyetler Kanunu'nun sendikaların kurulmasına izin vermesinin ardından örgütlenme konusunu ve sendikacılık hareketinin gelişimini ele alan; dönem içerisinde kısa süreli de olsa faaliyet gösteren sosyalist partilerle ilişki içerisinde olan;

hükümetin iç ve dış politikasını savaşın bitimine doğru oluşmaya başlayan kutuplaşmalar ekseninde okuyup açık ya da örtülü şekilde Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilerin zorunluluğunu vurgulayan dergi ve gazeteler "sol basın" ifadesi altında değerlendirilmiştir. Böylesi bir kıstastan yola çıkılarak da çalışmada yararlanmak üzere *Tan, Görüşler, Yeni Dünya, Ant, Gün, Gerçek, Sendika, Yığın, Ses, Söz, Markopaşa*[1]*, Başdan, Geveze, Medet, Hür, Zincirli Hürriyet, ve Nuhun Gemisi* adlı yayınlar tercih edilmiştir. Kuşkusuz yine sol çatısı altında değerlendirilebilecek başka yayınlar da mevcuttur. Ancak 1945–1950 yılları arasında sol düşünce ve sol hareketlerin temsili bakımından bunların ikincil değerde oldukları düşünüldüğünden ya da yukarıda sıralanan yayınların yazarları ile benzerlik taşımalarından ötürü[2] bazı dergi ve gazeteler inceleme dışında bırakılmıştır.

Dönem solunun dergi ve gazeteler aracılığıyla incelenmesi, solun özelliklerinin ve sola dair tutumun çok çeşitli yönleri ile değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Örneğin dönem yayınları, sonraki yıllarda kurulacak dernek ve siyasi partilerin yöneticilerinin yetiştiği bir mekân işlevi görmüş, kısa süreli olmasına rağmen yaşanan canlılık sonraki yılların sosyalist liderlerinin ortaya çıkmasına da imkân tanımıştır (Güzel, 1997: 53). Bu yönüyle *Söz, Zincirli Hürriyet, Hür* gibi yayınların önemleri her şeyden önce sonraki yıllarda parti başkanlığı ya da genel sekreterlikleri yapacak olan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Zeki Baştımar gibi isimlerin bu yayınlarda yer almalarından kaynaklanmaktadır. Yine söz konusu yayınlar çeşitli açılardan siyasi kültürümüzün geneline yayılacak belli unsurların ilk ya da önemli örneklerini sunması bakımından da değerlidir. Bu doğrultuda çalışma kapsamındaki yayınlarda yer alan isimlerden başta Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz olmak üzere bir kısmı, doğrudan sol ve mizah birlikteliğinin kuruluşunu temsil etmektedir (Cantek, 2007: 1246). *Tan* ve *Zincirli Hürriyet*'in saldırıya uğrayıp matbaalarının dağıtılması Türkiye'de linç kültürünün başlıca örneklerinin, *Görüşler Dergisi*'nin kapak sayfasındaki "G" harfi üzerinden yapılan yorumlar ve nihayetinde G harfinin tersten bakıldığında orağa benzediği iddiasıyla koparılan fırtına, komplo teorisi oluşturmada varılabilecek noktaların göstergeleridir. 1945 öncesinde *Yurt ve Dünya* ile

---

[1] Burada yer alan Markopaşa sözcüğü söz konusu yayının devamı olan Merhumpaşa, Malumpaşa gibi yayınları da içerisine alacak şekilde kullanılmaktadır.

[2] Bu tipteki yayınların ismen de olsa burada anılmasında yarar görülmektedir. Bunların başında Dikmen Gazetesi gelmektedir. Uzun yıllar boyunca çıkmış olmasına rağmen özellikle aralıklı şekilde çıkabilmiş son üç sayısında Cami Baykurt'un burada yazmış olması nedeni ile önem atfedilebilecek gazete, Baykurt'un fikirlerini dönem içerisinde ve tezde de yer verilen farklı yayınlardan takibi mümkün olması nedeni ile kapsam dışında bırakılmıştır. DTCF çevresinde yer alan isimlerden Mediha Berkes tarafından çıkarılan "24 Saat"de söz konusu çevrenin daha ziyade "Ant" ve "Söz" gibi yayınlarda daha yoğun ağırlığa sahip olması nedeni ile araştırmaya dahil edilmemiştir. Yine Aziz Nesin'in çıkardığı Cumartesi adlı magazin dergisi de kısa ömrünün yanında, siyasal tartışmalarda Nesin'in Markopaşa ve sonrasında önem kazanması nedeniyle tartışma dışı bırakılmıştır. 1946 yılında kurulmuş olan sosyalist partiler de çok sayıda yayın çıkarmış olmakla birlikte, bunlarla ilişkili olan dört yayının partilerin görüşlerinin ele alınmasında yeterli olduğu düşünülmüş; Havadis ve Başak gibi yerel sayılabilecek parti yayınları çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Adımlar'ı, 1945 sonrasında ise *Ant* ve *Söz*'ü çıkaran ekibin başına gelenler üniversite tasfiyelerinin erken dönem örneklerini sunmaktayken, *Markopaşa*'yı çıkaran iki isimden biri olan Sabahattin Ali'nin öldürülmesi siyasi cinayet ve faili meçhul geleneğinin bir diğer halkasını ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede belirlenen dergi ve gazetelerin incelenmesi sonucunda, sayfalarına yansıyan başlıca tartışmaların ağırlık noktalarının demokrasi kavramı, demokrasi pratiği ve siyasal partilerle siyasi yelpazeye bakış; başta işçi sınıfı olmak üzere toplumsal sınıflara ve ülkenin toplumsal yapısına dair görüşler ve ülkelerarası ilişkilere dair değerlendirmeler olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, da bunların incelenmesi gerçekleştirilecektir. Çok partili hayata geçişte solun sistem dışına itilmesine yol açan görüşlerinin neler olduğunun bu yöntemle ayrıntılı biçimde ortaya konulabileceği düşünülmektedir. Kuşkusuz bu yapılırken, tartışma konusu olan olguların kökenleri ve bu tartışmaların gerçekleştiği ortamın karakterinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu da çalışmanın bazı ikincil veriler aracılığıyla zenginleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu zenginleştirme doğrultusunda kullanılan kaynaklardan bazıları Türkiye'de demokrasi tarihi ya da sol tarih gibi üst başlıklar altında değerlendirebilecek eserlerdir. Bunun yanı sıra belgesel nitelikte parti dokümanlarından ve çeşitli tartışma metinlerinden de yararlanılmıştır. Bir diğer ağırlıklı veri kaynağını ise anı kitapları oluşturmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde geçmiş zaman dilimi içerisinde Türkiye'de sol hareket ve düşünce bağlamında değerlendirilmesi mümkün olan akımlar ele alınmıştır. Kuşkusuz ülkede sol hareketlerin ortaya çıkışı ve siyasal mücadele içerisinde yer almaları, ilk kez 1945'te gerçekleşmiş bir durum değildir. Dolayısıyla önceki dönemlere dair sol düşünce ve hareketin tarihsel arka planının ele alınmasında yarar görülmektedir. Çok partili hayata geçişte karşılaşacağımız bir yayının çıkış öyküsü ve yazar kadrosunun geçmiş deneyimler göz önüne alınmadan tam olarak değerlendirilmesi mümkün görülmemektedir. Dahası böylesi bir ele alış, 1945'ten itibaren karşımıza çıkan yayınların ve aktörlerin, sola ilişkin geçmiş deneyimlerden nasıl bir mirası bünyelerinde taşıdıklarının gözlenmesine imkân tanımaktadır. Ancak bu yapılırken 1940'lara kadar olan süreçte solun tüm tarihini içerisine alan bir sunum tercih edilmemiştir. Bunun yerine sola ilişkin tarihsel çerçeve, 1945 – 1950 arasının incelenmesinde en uygun araç olarak benimsenen dergi ve gazetelerin geçmişteki yerlerine ağırlık tanır şekilde oluşturulmuştur. Ülkede solun farklı akımlarının sembolleştirdiği, sıklıkla göndermede bulunulan isimler üzerinde kısa da olsa durulmuş, nihayetinde 1945-50 yılları

arasının hareketliliğinin temelini oluşturan II. Dünya Savaşı'nda sol hareketin görünüm ve faaliyetlerinin değerlendirilmesi ile bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde ise gerek Türkiye'de demokrasinin gelişimi, gerekse ülke içerisindeki sol akımlar açısından önemli bir dönüşüm ve kırılma süreci olarak 1945-1950 yılları arasındaki gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Öncelikle bu dönemin en önemli gelişmesi olarak çok partili hayata geçişi ortaya çıkaran nedenler ele alınmakta ve bu nedenlerin sürecin şekillenişine dair etkileri tartışılmaktadır. Devamında ise literatürdeki genel ele alış yöntemlerine ek olarak söz konusu beş yıllık dönemin, solun merkeze alındığı bir tarzda okunmasına girişilmektedir. Bu bağlamda gerek siyasal parti, gerekse partilerle bağımlı ya da onlardan bağımsız aktörler ve diğer muhalif unsurlara ittifak çabalarının nasıl sonuçsuz kaldığı ve süreç boyunca solun nasıl belli aşamalarda sistemin dışına itildiği ortaya konulmaktadır. Ancak sürecin vardığı nokta solun dönem boyunca göstermiş olduğu faaliyetlerin göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Bu bakımdan da dönem içerisindeki başlıca ve süreklilik arz eden faaliyet türü olarak dergi ve gazetelerin başlıca örnekleri sunulmaktadır. Söz konusu çabanın bir parçası olarak dönem dergi ve gazetenin genel özellikleri, çıktıkları zaman dilimi ve biçimsel nitelikleri çalışmanın ikinci bölümü içerisinde ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümün konusu ise bu dergi ve gazetelerin dönem içerisindeki temel tartışmaları olan "demokrasi"dir. Demokrasi, sol çatısı altında değerlendirilen gazete ve dergilerin, ülke içerisindeki siyasal aktörlerle ortak gündem maddesini oluşturmaktadır. Buna karşılık dönem yayınlarında kavrama dair tartışmaların ağırlığı ve çeşitliliği, solun buna yaklaşımından başlayarak kendine özgü yönlerinin de değerlendirilmesine imkân vermektedir. Dolayısıyla sol dergi ve gazetelerin demokrasiyi nasıl tanımladıkları, demokrasiye geçişe ve demokratik mekanizmalara ilişkin fikirlerinin neler olduğu üçüncü bölümde ele alınan başlıca hususlardır. Buna ek olarak ülke içerisindeki demokrasi pratiğinin en önemli unsurları olarak CHP ve DP'ye karşı solun tavrı ve bu partilere dair değerlendirmeleri de oldukça önemli ve uzun vadeli sonuçlara sahiptir. Bu bakımdan çalışmanın üçüncü bölümünde, dönem yayınlarının her iki partiye dair yaklaşımları ve bunlara dair eleştirel tutumlarının nedenleri üzerinde durulmuştur.

Tıpkı üçüncü bölümde olduğu gibi, yayınlarda yer alan metinlerden yola çıkılarak şekillenen dördüncü bölümün ana konusu ise Marksizm'e ve sınıf siyasetine dair dönem yayınlarına yansıyan düşüncelerdir. Bahsedilen konular dönemin diğer yayınları ve siyasal hareketlerinden farklı şekilde, sol basının kendi gündeminin ağırlıklı maddelerindendir. Bu bakımdan da solun Marksizm'e yaklaşımı, sosyalizm ve sosyalist devrimin Türkiye'de gerçekleşebilmesi

tartışmaları; bunun yanında ülkenin toplumsal yapısının değerlendirilmesi ve toplumsal sınıflara dair bakış açısı çalışmanın son bölümünde ele alınan başlıca hususlardır. Söz konusu konuların, solun evrensel anlamdaki başlıca tartışmalarının, Türkiye bağlamındaki ele alış tarzını sergilemesi açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Sonuç bölümünde ise Türkiye'deki siyasal yaşantıda demokrasi ile özdeş tutulacak kadar önemli bir adım olarak görülen çok partili hayata geçiş sürecinin solu içermemesinin solun ülkedeki konumu ve demokrasinin gelişimi açısından yol açtığı etkiler üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yapılırken 1945 – 1950 yılları arasının sol hareketinin tarihsel süreç içerisindeki konumu teşhis edilmeye ve özellikle sonraki yıllarda gerçekleşecek olan hareketlere ne gibi katkılarının olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında solun dönem içerisindeki karmaşık konumunun, Türkiye demokrasisinin genel seyri göz önüne alındığında kuruluş aşamasından itibaren ne gibi sorunları bünyesinde taşıdığı dile getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOL AKIMLARIN TARİHİ ÜZERİNE NOTLAR

1.1 OSMANLI DÖNEMİNDE SOL BASIN VE ÖRGÜTLENMENİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye'de bir düşünce akımı ve siyasal pratik olarak solun belli bir zaman aralığındaki temel özelliklerin anlaşılabilmesi için öncelikle söz konusu düşünce ve pratiğin tarihsel arka planının ve geçmişinden taşıdığı mirasın değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak solun ülkenin düşünce tarihi ve siyasi yapısındaki yeri genel hatlarıyla ve 1945 – 1950 yıllarına dair dolaylı ve doğrudan etkileri ile ele alınacaktır.

Konuyla ilgili bir başlangıç noktası olarak, evrensel anlamda solun tarihinde önem taşımakta olan gelişmeler ile Osmanlı aydınlarının belli ilişkiler kurmasına tekabül eden 1800'lerin ikinci yarısının belirlenmesi mümkündür. Özellikle Avrupa'da muhalif hareketler ile Osmanlı basınının 1871 tarihindeki Paris Komünü'ne dair ilgileri dikkat çekicidir. Dönem içersinde Yeni Osmanlılar'a mensup isimlerden Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler, Paris'te Prusya ordusuna karşı komüncülerce birlikte savaşmışlar, bu isimlerle birlikte Namık Kemal'in İbret Gazetesi'ndeki komün yanlısı yazıları, fikirlerin ülke kamuoyuna girmesinde aracı olmuştur (Babalık, 2005: 33). Komünün niteliği, sosyalizm ve komünizm bağlamında değerlendirmesine yönelik oldukça geniş tartışmalar,[1] bir yandan da iç politikadaki mücadele ile paralellik içermiş, siyasi beklentiler ve siyasi hürriyet talepleriyle ilişkili olarak da değerlendirilmiştir. Ancak söz konusu kişilerin ve yazılarının sahip olduğu önem ve sonraki dönemlere etkilerinin belli sınırlar kaldığı söylenmelidir.

1908 yılı ise ülke içerisindeki çoğu siyasal ve düşünsel akıma olduğu kadar sol için de bir milat noktası olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından İttihat ve Terakki'nin iktidara bütünüyle hâkim oluşuna kadar geçen süre, çeşitli siyasal akımların tümü için en özgür ve geniş tartışma koşullarını sağlayarak dönemi "Cumhuriyet'in siyasal laboratuarı" haline getirmiştir (Akşin, 1998: 440). Bu süreç içerisinde sol da, bahsedilen laboratuar ortamının çok renkli görümünü oluşturan etmenlerin biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

[1] Paris Komünü hakkında Osmanlı basınına yansıyan tartışmalar için bkz (Sadi, 1994: 32-93).

Dönem sol hareketinin eylem ve faaliyetleri, siyasal parti kurma, sendikal örgütlenme ve yayın çıkarma biçiminde üç temel eksende görülmektedir. Parti ve sendikal hareket, ülke solunun genel tarihinde sürekli kesintilere uğramış, bunlarla kıyaslandığında yayıncılığın sürekliliği daha fazla olmuştur. Bu, 1908 sonrasında da gözlenebilen bir durumdur. Şöyle ki, 31 Mart Vakası'na kadar olan kısa süreçte, başta İstanbul olmak üzere, imparatorluğun çeşitli noktalarında görülen grevler, sol hareketin görünür olduğu başlıca eylemleri oluşturmaktadır. Greve dair yasaklama kararının ardından ise solun ağırlık noktası, aydınlarıca girişilen faaliyetlere kaymıştır. Dönem içerisinde belli siyasi parti örgütlenmeleri görülmüşse de sol hareketin görünür olduğu ağırlıklı faaliyet dergi ve gazete çıkarılması biçiminde olmuştur.

Söz konusu dönemin soldaki en önemli figürü ise, lakabını çıkardığı dergiden almış olan "İştirakçi" Hüseyin Hilmi'dir. Onun merkezinde olduğu yayın ve parti faaliyetleri, dönemin soluna dair başlıca örneği oluşturmaktadır.[2] Bu noktada önem sahibi olan *İştirak* ilk olarak 26 Şubat 1910'da yayımlanmıştır. Söz konusu derginin yayımlanma süreci ve bunun düzenli halde gerçekleştirilmesinde yaşanan aksaklıklar ise 1945 – 1950 yılları arasında, sol düşünce bağlamında değerlendirilen tüm yayın ve eylemler ile paralel bir yöne sahiptir. İştirakçi Hilmi, en bilineni *İştirak* olmak üzere, mütareke dönemine kadar dört farklı yayın ismiyle ve her biri farklı kapatma kararıyla birbirinden ayrılan, altı farklı dönem boyunca dergi ve gazete çıkarmıştır. Faaliyet gösterebilmenin büyük oranda ısrar ve inatçı bir kişilikle mümkün olduğu bu süreçte, söz konusu çevre, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı (OSF) da kuracaktır. Ancak *İştirak çevresi* olarak adlandırabileceğimiz bu grubun, ne parti olarak, ne de yayınları ile sosyalizm konusunda geniş bir birikimi ve sonraki yıllara miras kalacak güçlü bir geleneği yerleştiremedikleri söylenebilir.[3] Söz konusu çevrenin yayınlarında her zaman işçi sınıfına dair göndermelerde bulunulmuş olsa da, bunlardan bazıları gündelik haberler biçiminde kalmış, sınıfın niteliği ile ilgili ayrıntılı incelemeler yerine işçilerin sürekli olarak övülmesi ve

---

[2] Kuşkusuz dönem içerisinde sol düşünce ile ilgilenip faaliyet gösteren tek isim İştirakçi Hilmi değildir. Bu anlamda Tunçay, gerek Hilmi'nin faaliyetlerinin öncesinde; gerekse *İştirak* çevresinin yoğun bir faaliyet içerisinde olduğu dönemde, bu çevreden bağımsız şekilde bazı çeviri faaliyetlerini gerçekleştirmiş bir isim olarak Avukat Haydar Rıfat [Yorulmaz]'a dikkat çekmektedir (Tunçay, 1967: 42).

[3] Belge, İştirakçi Hilmi'nin teşkilatçılık konusunda oldukça kabiliyetli olduğunu, buna karşılık sol düşünce bağlamında homojenlikten uzak ve oturmamış bir görüntü çizdiğini ve kesinlikle Marksist olmadığını söylemektedir. Onun yaptığı değerlendirmeye göre, Hilmi, sosyalizme de kitabi yolla gelmemiş; sendikal mücadele gibi bir alanda belli başarıları olmakla birlikte bunların "sol" açısından kalıcı kazanımlara dönüşememiş; bu yüzden de sol düşünce tarihinde kayda değer bir iz bırakmamıştır (Belge, 2007: 27). Hüseyin Hilmi hakkında Tunçay da, onun sosyalist olmaktan ziyade liberal bir kişi izlenimi uyandırdığı fikrindedir. (Tunçay, 1967: 28, 30). En somut veri olarak OSF'nin programına bakıldığında, esas olarak siyasi hürriyet bağlamındaki taleplerin ön plana alındığı görülmektedir. Programda işçilerin çalışma şartlarını ve örgütlenmelerine dair maddeler yer almakla beraber asıl ağırlık noktası, tüm seçimlerinde tek dereceli yapılması, geniş bir basın ve toplantı özgürlüğünün tanınması, ölüm cezasının kaldırılması, vergi ve millileştirmeler konusunda düzenlemeler gibi talepler olacaktır (Akdere & Karadeniz, 1996: 27).

önemlerinin vurgulanması tercih edilmiş; bilinçli bir teorik çerçeve ve yöntemin kullanımı söz konusu olmamıştır.

Kitle ile bağlar kurulması doğrultusunda gösterilen çaba bağlamında *İştirak çevresi,* solun tarihinde ilginç bir örneği teşkil etmektedir. Bu doğrultuda bir aydın hareketi niteliğinde olan fikirlerini kitleselleştirebilme amacıyla çevre, İslam dini ve sol düşünce arasında ilişki kuran bir yöntem izlemiştir. Örneğin bizzat Hilmi, sosyalizmin ilkelerinin *"İslamiyette dahi nice ayat-ı kerime ve ehadisi şerife ile teyit ve tasdik*" olunduğunu ve *"zekat gibi ameli bir surete dahi ifrağ"* edildiğini söylemektedir[4] (aktaran Tunçay, 1967: 31). Sosyalist olmak ile Müslüman olmak arasında araçsal bir özdeşlik kuran söz konusu bakış açısının başarılı olduğunu söyleyebilmek ise güçtür. Sarf edilen gayrete karşılık parti ve temsil ettiği çevrenin bir kitle hareketi niteliği kazanamamış, parti üyelerinin öğrenciler ve daha küçük ölçüde de serbest meslek sahiplerinden meydana gelmiştir (Harris, 1975: 32). Buna karşılık İslam ile sosyalizm arasında bir bağ kuran yaklaşımlar, *İştirak'*ten bağımsız olsa da sıklıkla dile getirilmeye devam edecek, söz konusu tartışmalar Milli Mücadele döneminden 1960'lara, oradan da günümüze değin varlığını bir şekilde koruyacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yine İştirakçi Hilmi'nin içerisinde yer aldığı parti ve gazetecilik faaliyetlerine rastlanmaktadır. Kurulan "Türkiye Sosyalist Fırkası" (TSF) ve çıkarılan İdrak Gazetesi'nin, önceki dönemden kalan fikir yapısının geride bırakılan dünya savaşının yol açtığı etkiler perspektifinde gözden geçirilmesi ile şekillendiği söylenebilir. Savaşın ve bunun sonuçlarının bir yansıması olarak milliyetçilik ve milli birlik doğrultusundaki vurgularda dikkat çekici bir artışa rastlanmaktadır. Bu tutumun önemli bir yansıması ise, sınıf mücadelesi kavramına verilen anlamda oluşan dönüşümde görülmektedir Burada sınıf mücadelesine, bir "ulus"un kendini sömürme gayretindeki Avrupalı emperyalistlerle mücadelesi olarak yaklaşılmaktadır. TSF'nin 1913 öncesindeki harekete göre farklılık arz eden bir diğer özelliği ise işçi sınıfı ile OSF'de gerçekleştirilebilenden daha geniş ölçüde bağ kurmasıdır. Buna karşılık söz konusu dönem, İştirak çevresi'nin sol hareketler içerisinde sahip olduğu belirleyici konumu yitirmesine de tanıklık etmektedir. 1908 yılı ve sonrasındaki gelişmelerden farklı şekilde, solun düşünsel gelişimi ve pratik siyasi faaliyetleri açısından Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında yeni bir döneme girilmiş, bunun öncelikli yansımaları da bu doğrultuda değerlendirilebilecek aktör ve çevrelerin sayısındaki artış olmuştur. Bunun ise birden fazla nedeni vardır.

[4] Konu ile ilgili olarak bakınız (Toprak, 1997).

Öncelikle dünya savaşın sonuçları ve savaş sırasında meydana gelen "Bolşevik Devrimi", sadece Türkiye coğrafyasında değil evrensel anlamda her türlü sol akımı etkilemiş ve dönüştürmüştür. Ayrıca savaş döneminde Almanya'ya eğitim almaya gönderilmiş olan önemli sayıda öğrenci, sol düşüncenin farklı akımlarına ve bunların yürüttüğü mücadeleye bilfiil şahit olarak belli bir birikim edinmişler ve sonrasında da bu birikimlerini Almanya'dan İstanbul'a taşımışlardır. Bir yanda Hilmi'nin tartışmalı kişililiği[5], öte taraftan onunkine daha ağır basan bir bilgi ve örgütlenme birikiminin ortaya çıkışı ile TSF'nin öncül durumu, yerini farklı bir çevreye bırakacaktır.

Tüm bunlara rağmen – özellikle 1908-1913 dönemindeki faaliyetleri nedeniyle - "*İştirak çevresi*",üzerinde durulması gereken önemli bir örnektir. Konumuzu oluşturan 1945'lere dair mirası oldukça kısıtlı olmakla birlikte, içinde bulunulan şartlar ve maruz kalınan uygulamalar bakımından, her iki dönem de oldukça benzer yönlere sahiptirler. Doğrudan ilişkilerinin olmadığı siyasi gelişmelerden birinci derecede mesul ve suçlu tutulmaları[6], iktidara karşı muhalif tavırları nedeniyle sürekli olarak yaptırımlara maruz bırakılmaları ve buna karşın ısrarla mücadeleye devam etmeleri bakımından aynı gelenek çatısı altında değerlendirilmeleri mümkün görülmektedir. Söz konusu mücadelenin başlıca aracının dergi ve gazeteler olması ise iki dönem arasında göze çarpan, siyasal yönteme dair bir devamlılığı oluşturmaktadır.

1.2 KURTULUŞTAN KURULUŞA: MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA SOL

I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ortaya çıkan yeni yapının, sol hareketin bu dönemdeki seyrine doğrudan etkide bulunduğu söylenebilir. Bu bağlamda Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı, solun savunduğu temel görüşler ve bunların gerçekleştirilmesi doğrultusundaki mücadelenin şekillenişinde başlıca etken olmuştur. Buna ek olarak, I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'da gerçekleşen devrim ve sonrasında oluşturulan yapının, her türlü sol akımı etkileyen bir konumda olduğu ifade edilmelidir. Kurtuluş Savaşı'nı yürüten kadrolar ile Komintern'in birbirlerine ve ülke içerisindeki akımlara bakışlarının sürekli değişiklikler arz edişi, dönem

---

[5] İştirakçi Hilmi'nin İngiliz ve Fransızlar arasında İngilizler lehine tutumlarda bulunduğu ve grevleri gerçekleştirebilmede bu taraf tutuşundan edindiği mali kaynaklardan yararlandığı, hakkında yapılan ajanlık suçlamaları ve ilginç yaşantısı için bkz. (Akdere & Karadeniz, 1996: 31).

[6] Burada İştirak çevresinin ilgili olmadığı gelişmelerden sorumlu tutulması ile kastedilen esas olarak iktidarların sola karşı girişilen çeşitli uygulamalara, solla herhangi bir bağı olmayan olayların mazeret gösterilerek gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yaygınlık kazanan grevler, 31 Mart Vakası nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim tarafından durdurulmuş; İştirakçi Hilmi başta olmak üzere söz konusu çevrenin mensupları, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından İstanbul'dan sürülmüştür. 1908'den başlayıp 1938'lere kadar olan süreç içerisinde hukuk sınırlarını zorlayarak girişilen ve çoğu kez "sol" a karşı olanları da kapsayan belli benzer uygulamalar hakkında bakınız (Hür, 2007)

solunun kendini bunlarla uyumlu hale getirme gayretiyle birleştiğinde, söz konusu sürecin ele alınmasını oldukça güçleştirmektedir.

Dönemin genel manzarası bağlamında solun, üç farklı kol üzerinden okunması mümkündür. Bunlar Milli Mücadele'yi yürüten kadrolar arasındaki sol eğilimli gruplar, Mustafa Suphi hareketi ve İstanbul'da faaliyet gösteren çeşitli çevrelerdir. Her üçünün de birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmadıklarının, ancak birbirlerini tümüyle kabul etmediklerinin söylenmesi mümkündür (Küçük, 1997: 324). 1940'lı yıllarda solun alacağı görünümün oluşmasında ise her bir grubun farklı ağırlıktaki etkilerinden bahsedebilmek mümkündür.

1.2.1 Anadolu'da Sol Akımlar

Özellikle 1920 ile 1922 yılları arasını kapsayan süre içerisinde Anadolu'da solun farklı akımlarının bazı örneklerine rastlanmaktadır. Buradaki hareketlerin kendi varlıklarını sürdürebilmesi, faaliyet alanlarının şekillenmesi ve yönetim kademelerinin bunlara dair tutumu ise Ankara ile Sovyetler arasındaki ilişkilerin paralelinde şekillenmiştir. Bu yönden bakıldığında, solun belli dönemlerde yaygınlık kazanıp önemli ölçüde bir desteğe sahip olması ya da çeşitli kesimlerce meşru görülmesi solun kendi mücadelesinin sonucunda olmamıştır. Kısacası Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'daki sol hareketin görünümü, Ankara hükümetinin kendi politika ve uygulamalarına bağlı olarak değişmiştir.

Bu durumun bir uzantısı olarak özellikle Kurtuluş Savaşı'nın emperyalizme karşı mücadele ortak paydasında Ankara ile Rusya arasında geniş kapsamlı ilişkiler kurulmuştur. Söz konusu ilişkilerin yarattığı ortam ise 1920-21 yıllarını Bolşevizmin Anadolu'da en gözde olduğu dönem haline getirmiştir (Şişmanov, 1990: 7; Babalık, 2005: 36). Bu durumun öncelikli nedeni, yürütülen savaşın doğurduğu belli ihtiyaçların karşılanabilmesi konusunda Sovyetlerin desteğine sağlama gayretidir. Bu bağlamda komünizm de dâhil olmak üzere çeşitli sol akımlara yönelik olumlu bakışla karşılaşılmakta, hatta süreç içerisinde siyasi rejimin Ruslarınkine olan benzerliğinin artmasının, alınacak yardımları da o ölçüde arttıracağı düşünülmektedir (Tunçay, 1967: 74). Bu bakımdan sol örgütlenmelerin gerçekleştirilmesine müsaade edilmiş; sosyalizmin Türkiye'de gerçekleşmesi konusunda meclis kürsüsünde dahi tartışmalar yaşanmıştır. Ancak Milli Mücadele'nin özellikle komuta düzeyindeki kadrosunun, sol akımlara yönelik samimi bir benimseme tutumu içerisinde olduklarından bahsetmek olanaksızdır. Oluşan olumlu hava da pragmatik yaklaşımın bir sonucu olup geçici niteliktedir.

Kurtuluş Savası sırasında Anadolu'daki görülen sol hareketin örneklerinden ilki *Yeşil Ordu* Cemiyeti'dir. 1920 yılının Mayıs ayında kurulmuş olan cemiyet, nizamnamesinde yer alan ilkelere göre; anti-kapitalist, anti-emperyalist ve anti-militarist olup, devletin ekonomik ve sosyal alanda geniş ölçüde müdahalesini savunmaktadır. İştirakçi Hilmi'nin fikirlerine benzer şekilde, İslam ve Bolşevizm arasında bağlar kuran cemiyetin bu tutumu, bir anlamda Milli Mücadele aleyhindeki tutuma karşı bir savunma niteliğindedir. Ankara'nın Sovyetler ile yakınlaşmasının dinsizlik anlamına geldiği şeklinde yoğun bir propagandanın yapıldığı bir ortamda, cemiyetin amaçlarından biri de bunun önüne geçebilmek olmuştur. Konu hakkında yapılan savunmanın temelini de İştirak çevresinin görüşlerini andırır şekilde Bolşevikliğin bizzat İslam'ın ilkelerinin hayata geçirilmiş hali olduğu anlayışı oluşturmaktadır.

Teşkilatın gizlilik hükmü içermesine ve resmi bir beyanname ile kurulmamış olmasına rağmen, kuruluşunun Mustafa Kemal'in bilgisi dâhilinde olduğu ortadadır.[7] Buna karşılık Çerkes Ethem ile *Yeşil Ordu* arasında kurulan ilişki, kendisinin bu cemiyete cephe almasına yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak 18 Ekim 1920'de kurdurduğu *Türkiye Komünist Fırkası* ile Mustafa Kemal, cemiyeti yeni kurulmuş ve doğrudan denetiminde olan partinin bünyesine katmıştır. *Yeşil Ordu* ile ilgili söylenmesi gereken ne kuruluşunun, ne de ortadan kaldırılmasının savunduğu/benimsediği fikirlerle ve programıyla ilişkisinin olmaması ve tarihsel konumunun tamamen Ankara içerisindeki güç mücadelesi ekseninde şekillenmesidir. Bu bakımdan ne üyelerinin sınıfsal konumlarından, ne de söylemlerinden bahsetmeye gerek duyulmamaktadır. Netice itibarıyla ortadan kalkmasının sebebi, cemiyetin organı olarak çıkan *Yeni Dünya Gazetesi*'nin *"Dünyanın Fukara-i Kasibesi Birleşiniz"* alt başlığı değil; "kişisel ihtirasları" nedeniyle Mustafa Kemal'le sürtüşme içerisinde olan Çerkes Ethem'in bu örgüte üye olmuş olmasıdır (Sezgin, 1984: 39).

Anadolu'daki sol hareketlerden nitelikleri oldukça tartışmalı olan bir diğer örnek Ankara'da kurulmuş olan ve genellikle *Resmi* sıfatı ile birlikte anılan *Türkiye Komünist Fırkası*'dır. Partinin öncelikli özelliği, Mustafa Kemal'in yakın çevresi ve milli mücadelenin üst kadroları tarafından meydana getirilmesidir.[8] Söz konusu partinin herhangi bir pratik faaliyetine rastlanılmadığını belirten Tunçay, kuruluşunda Türk-Sovyet görüşmelerinin olumlu yönden

---

[7]Cemiyetin kuruluşunun Atatürk'ün bilgisi dâhilinde olmasının açık bir kanıtı, önde gelen isimlerinin bizzat onun yanında yer alan kişiler olmasıdır. Cemiyetin genel sekreteri Maliye Vekili Hakkı Behiç olup, genel merkez üyeleri arasında Sıhhiye Vekili Adnan [Adıvar], milletvekillerinden Yunus Nadi, Muhittin Baha [Pars], Hüsrev Sami gibi isimler yer almaktadır (Tunçay, 1967: 78).

[8] Partinin önde gelen isimleri arasında Tevfik Rüştü [Aras], Mahmut Esat [Bozkurt], Yunus Nadi, Kılıç Ali, Hakkı Behiç, Refik [Koraltan] yer almaktadır.

etkilenmesi, Rusların işbirliği konusundaki çekincelerinin bertaraf edilmesi gibi amaçların belirleyici olduğunun altını çizmektedir (Tunçay, 1967: 86). Bunun yanı sıra bu oluşumla ilgili olarak Mustafa Kemal'in Ali Fuat Cebesoy'a yolladığı telgrafta kullandığı ifadeler, yıllar sonra Nevzat Tandoğan tarafından komünizmle ile ilgili olarak kullanılacak ifadelerinin oldukça benzerlerini içermektedir:

> Komünistliğin memleketimizde değil, henüz Rusya'da bile kabiliyet-i tatbikiyesi hakkında sarih kanaatler hasıl olamadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber dahilden ve hariçten muhtelif maksatlartla bu cereyanın memleketimiz dahiline girmekte olduğu ve buna karşı makul tedbir alınmadığı takdirde milletin pek ziyade muhtaç olduğu vahdet ve sükununu muhil ahvalin hudusu da daire-i imkanda görülmüştü. En makul ve tabii tedbir olarak aklı başında arkadaşlardan hükümetin malumatı tahtında bir Türkiye Komünist Fırkası teşkil ettirmek olacağı düşünüldü. Bu taktirde memlekette bu fikre müteallik bütün cereyanları bir muhassalaya irca etmek mümkün olabilir (Cebesoy, 1953: 509).

Bir komünist partisinin kurulduğunu belirttiği telgrafında Mustafa Kemal'in memnuniyetsizliğini ifade ettiği durum, ülke için uygun olmamasına rağmen bu tarzdaki cereyanların önüne geçilemeyişidir. Buna karşı çözümü ise engellenemeyen söz konusu akımların, kurdurulan partinin kontrolü altına alınmasından görmektedir. Resmi Türkiye Komünist Fırkası'nın kuruluşunda rol oynayan bu gibi nedenlere, Çerkes Ethem'le henüz sıcak çatışmaya varmamış olan güç mücadelesinin de eklenmesi gerekmektedir. Parti, Ethem'in ve onun kontrolüne geçen Yeşil Ordu'nun ortadan kaldırılmasına hizmet ettiği gibi, sonuçta çatışmaya dönüşen mücadelenin ardından Ethem'in tasfiyesi *Resmi* Türkiye Komünist Fırkası'nın da varlık nedenini bir anlamda ortadan kaldırmıştır.

Ele alınan iki örneğin yanında, Anadolu içerisindeki sol akımların arasında daha fazla önem sahibi olduğunun söylenebileceği bir diğer grup, kurulan *Resmi* Türkiye Komünist Fırkası çatısı altına girmekte isteksiz olup karşı tutum takınan meclis içerisindeki bir çevredir. Bakü'deki Mustafa Suphi ile temasa geçme gayreti güden, aynı zamanda da İstanbul ve Eskişehir'de de teşkilatlanma gayesinde olan bazı milletvekilleri, Resmi TFK'nin tüm akımları çatısı altında toplama gayretine karşılık 7 Aralık 1920'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı (THİF) kurmuştur.[9] Söz konusu hareket, tıpkı OSF, TSF ve Yeşil Ordu gibi örneklerde de görüldüğü gibi İslam'a geniş halk kitlelerinin desteğini kazanma amacı ile yaklaşmaktadır. İşçilere referansta bulunmakla yetinmeyen parti, harekete özellikle köylülerin de dâhil olduğu

---

[9] Partinin reisliğini Tokat Milletvekili Nazım üstlenirken, kurucuları arasında Şeyh Servet, Mehmet Şükrü, Salih Hacıoğlu, Ziynetullah Nuşirevan gibi isimler yer almaktadır. Burada dikkat çekici olan bir husus, Yeşil Ordu ve resmi TKF'nin kurucu ve yöneticilerine bakıldığında bunların çoğunun, Cumhuriyet'in ilanından sonra da siyasetin önemli kademelerinde yer aldıkları için bilinir isimler olmasıdır. THİF'in kurucu ve yöneticilerinin bu nitelikte olmaması ise; söz konusu örgütlenmesinin meclisteki iktidar yapısından ne ölçüde bağımsız olduğunun da ispatı anlamına gelebilecektir.

sınıflararası bir nitelik verme gayretinde olmuştur. Kurulması iktidar merkezinin isteği dışında gerçekleşen partinin faaliyetleri de hoş karşılanmamaktadır. Bizzat Mustafa Kemal'in yabancı devletlerle işbirliği halinde olmak ve meclis bilgisi dışında, ülke elçileriyle görüşmekle suçladığı parti (Sezgin, 1984: 51) göstermiş olduğu faaliyetlerden ziyade, sol hareketlere ancak hükümet ile alakalı olmaları halinde "hoşgörü"lü davranıldığının örneğini sunması açısından önemlidir. Dahası Mustafa Kemal'in eleştirilerindeki üslubu, muhalefeti eleştirmede sonraki yıllarda sıklıkla karşılaşılacak olan "kökü dışarıdalık" söyleminin erken dönem örneklerinden birini sunmaktadır Kuruluşundan itibaren karşılaştığı baskılar karşısında THİF, varlığını uzun müddet sürdüremeyecektir. Parti, Çerkez Ethem'le köprülerin tamamen atıldığı süreçte kapatılırken, buna gerekçe olarak Ethem'le ittifaka girişerek hükümeti devirme planları yapması gösterilmiştir.

Kuşkusuz gerek Yeşil Ordu'nun ve Mustafa Kemal tarafından kurdurulmuş olan resmi Türkiye Komünist Fırkası'nın; gerekse diğerlerinden daha önemli olsa da THİF'nin, sol düşünce ve hareket dâhilinde; özellikle sonraki dönemleri etkileme gibi bir niteliklerinin bulunmadığı açıktır. Bu örneklerin tartışılmasının asıl nedeni; Ankara'da kurulan iktidarın sol akımlara karşı araçsal bakış açısının ve bunları kendi denetimi altında tutmaya dönük çabasının altının çizilebilmesidir. Durum böyle olunca anlatının tamamlanabilmesi için, Ankara'nın Sovyetlerle olumlu ilişkilerin kurulmasına çalışıldığı bir dönemde, kendi denetiminde olmayan akımlara karşı nasıl bir tutum izlediğinin ele alınması gerekmektedir. Bu konu hakkında doğrudan yorumda bulunmayı sağlayan bir örnek ise Mustafa Suphi ve çevresidir.

1.2.2 Ankara'dan Bağımsız Sol Hareket: Mustafa Suphi'nin Tasfiyesi

Kuşkusuz Mustafa Suphi'nin kişiliği, Türkiye solunun tarihindeki yeri ve ölüm şekli, üzerinde ayrıntılı şekilde durulmasını gerektirecek önemdedir. Fakat burada kendisine Milli Mücadele sırasında Ankara'dan bağımsız bir sol harekete dair bakışı değerlendirebilme açısından dar bir çerçevede yaklaşılacaktır.[10]

Sovyet Devrimi'nin çeşitli aşamalarında yer almış bulunan Mustafa Suphi, devrimin Azerbaycan'a ulaşmasının ardından, Bakü'ye gelerek burada Türkiye ile ilişkiye girmiş, ve dolayısıyla Türkiye solu üzerinde etki göstermeye başlamıştır. Bakü'den Anadolu'daki durumu daha yakından izleme şansına sahip olan Suphi'nin, İttihatçılarca daha önceden kurulmuş olan

[10] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız ("Mustafa Suphi", 2004), (Gürses, 1992), (Aslan, 1997).

Komünist Fırkası'nı dağıtarak yeni bir örgütlenmeye girişmesi ise tarihsel açısında sahip olduğu önemi kendisine kazandırmıştır. 10 Eylül 1920'de toplanan kongre[11] ile Mustafa Suphi'nin başkanlığında kurulan Türkiye Komünist Fırkası, bundan sonraki tüm komünist etkinliklerin göndermede bulunduğu başlangıç noktası niteliğini taşımaktadır.

Mustafa Suphi, emperyalizme karşı oluşu nedeni ile Ankara merkezli mücadeleye destek verirken, yaşanan gelişmelerin işçi sınıfının şuurunun uyanması ve gelecekteki sosyal devrim için uygun zemin hazırlaması bakımından önemli olduğu fikrindedir (Akdere & Karadeniz, 1996: 125). Ankara'nın kendisi ile kurduğu ilişkide ortaya koyduğu temel ilkeler ise –kuşkusuz yine pragmatik kaygılarla - Türkiye'nin komünist olabileceğini öngörmekte, ancak bunun için gerekli çalışmaların hükümet kanalıyla ya da hükümet bilgisi dahilinde, yukarıdan aşağı doğru gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Tunçay, 1967: 117).

Mustafa Kemal ile Mustafa Suphi arasındaki yazışmaların sonucunda, Mustafa Kemal'in daveti Suphi liderliğinde bir grup Ankara'ya gelmek üzere harekete geçmiştir. Grup, ilk durak olan Kars'ta Kazım Karabekir tarafından saygıyla karşılanmışsa da, sonrasında ortamın uygun olmadığı mazeretiyle geri gönderilmek istenmiştir. Bu nedenle Trabzon üzerinden deniz yolu ile dönülecekken grup, Trabzon açıklarında boğularak öldürülmüştür.

Ayrıntıları halen karanlık olan bu cinayet, 23 Ocak 1921'de Yeşil Ordu takibatının başlamasından yalnızca altı gün sonra, 28-29 Ocak 1921'de gerçekleşmiştir. 2 Şubat 1921'de ise Halk İştirakiyun Fırkası kapatılarak Çerkez Ethem üzerine harekâta geçilecektir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında mevcut tablonun yorumlanması güç değildir. Kurtuluş Savaşı, esas olarak ülkeyi boyunduruk altına almak isteyen ülkelere karşı sürdürülürken, içeride de en az bunun kadar şiddetli bir iktidar mücadelesi ile karşılaşılmaktadır. Mücadelenin açığa çıktığı temel örnekler de Ankara'daki yönetici kadroların denetimleri dışında olan sol gruplara karşı giriştikleri faaliyetlerde gözlenebilmektedir. Oluşan manzara, Şişmanov'un Kemalistlerin en büyük korkularının Halk İştirakiyun Fırkası, Mustafa Suphi hareketi ve çete hareketinin birleşerek ulusal kurtuluş hareketinin önderliğini ele geçirmeleri olduğu biçimindeki iddiasını (Şişmanov, 1990: 7) haklı çıkarır niteliktedir. Sonuçta iktidar mücadelesindeki alternatiflerin önüne geçme gayreti ile 1921 yılının ilk ayında Anadolu'daki tüm sol akımlar ortadan kaldırılmıştır.

---

[11] Bu kongreye yalnız Rusya'da bulunan Türklerin değil, Spartakist diye de bilinen İstanbul'daki komünist gruplardan ve Yeşil Ordu'yu kuran yerel unsurlardan da katılanlar olmuştur (Uras, 2007: 65).

Özetlenecek olursa, Milli Mücadele yılları içerisinde Ankara içerisinde solun tarihi içerisine yerleştirilmesi mümkün olan bazı hareketlerin varlığından söz edilebilir. Buna karşılık özellikle Yeşil Ordu ve THİF örnekleri, programları itibarıyla sola dair söylemi içermekteyseler de, uzun süreli faaliyetler gösterememişler, Ankara içerisindeki güç mücadelesi bağlamında kısa sürede tasfiye edilmişlerdir. Aynı şekilde Ankara'nın doğrudan ya da dolaylı denetiminden bağımsız nitelikte olan gruplara bakış da Sovyetler ile kurulan ilişkilerin seyri ile paralel olmuştur. Bu bağlamda söz konusu ilişkilerin sağlamlaşmasının akabinde gerek denetim dahilindeki, gerekse bağımsız tüm oluşumlar ortadan kaldırılacaktır.

Kurtuluş Savaşı sırasındaki çevrelerin her birinin, dönemin başlıca şekillendirici unsuru olan "kurtuluş" mücadelesinin sınırlarına hapsolmuştur. Dolayısıyla "kurucu" ve "dönüştürücü" nitelikte herhangi bir görüşe sahip olmadıkları ya da bunları sonraya dair bir hedef olarak gördükleri gibi, kitleselleşme, sınıf mücadelesi bağlamında kendini konumlandırma gibi amaç ve yöntemlerden de uzaktırlar. Buna karşılık dikkat çekici bir nokta, kısa süreli faaliyet dönemlerine karşın Suphi'nin Bakü'de TKF 'nin, Çerkes Ethem'in himayesinde Arif Oruç'un ise Eskişehir'de Yeşil Ordu'nun organı olarak aynı ismi taşıyan *Yeni Dünya*'yı yayımlamalarıdır. Şartların oldukça zorlayıcı olduğu, uzun vadeli tüm planların içinde bulunulan kurtuluş hedefine endekslendiği bir süreçte dahi gazete ya da dergi çıkarma konusundaki gayret, sol bağlamında zaman ve mekânlardan bağımsız bir nitelik olarak varlığını kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu bakımdan Anadolu'da sol çevreler ve Mustafa Suphi hareketi, düşünsel ve siyasal anlamda önemli bir mirasa kaynaklık edememişlerse de, sonraki yılların sol hareketlerince her zaman olumlu bir biçimde anılmışlar ve kendi köklerine yerleştirilmiştirler. Başta siyasi mücadele olmak üzere yürütülen faaliyetlerin gazete ve dergi çıkarma biçiminde oluşu ise 1945 – 1950 yıllarında gözlenecek olan manzaranın erken dönem örneklerini meydana getirmektedir.

1.2.3 İstanbul'da Sol Hareket: *Kurtuluş* ve *Aydınlık*

Anadolu'daki hareketlerin nispeten ikincil önemde, Mustafa Suphi'nin faaliyetlerinin ise bir süre sonra kesintiye uğramış olmasına karşılık, İstanbul'daki sol çevre, Türk solunun olumlu veya olumsuzluğuyla en etkin kaynağı ve ilk sol akım örnekleri arasında en bilinçli çevre olarak değerlendirilmektedir (Küçük, 1997: 338; Tunçay, 1967: 143). Sahip oldukları önemin öncelikli nedeni ise teorik birikim anlamında ülke coğrafyasında o ana değin görülen en gelişmiş oluşum olmalarıdır. Ayrıca bu çevre, Mustafa Suphi'nin tasfiyesinin ardından TKF geleneğinin esasını

oluşturmuş, yıllar boyunca bu geleneği yönlendirmiş ve kısa bir süre sonrasında Komintern ile ilişkilerin yürütülmesini üzerine almıştır.[12] Bunun yanında Anadolu'daki faaliyetlerden ayrı olarak, Ankara'nın üzerlerinde yasaklama ya da "hoş görme" türünde bir etkisi de uzun bir süre boyunca görülmemiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Almanya'da eğitim almış Türk öğrencilerinin Almanya'da oluşturup savaşın bitimi ile İstanbul'a taşıdıkları *Kurtuluş* Dergisi ve bunun etrafındaki çevreye[13] Fransa'da gerek mesleki gerekse sol düşünce anlamında eğitimini almış olan Şefik Hüsnü [Değmer] de eklenmiştir. Bu çevre, önce *Kurtuluş,* sonrasında ise *Aydınlık* gibi dergileri ile yayımladıkları gibi, bunun paralelinde Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı (TİÇSF) kurarak, parti çatısı altında da faaliyet göstermişlerdir.

Bir aydın grubu olarak söz konusu çevrenin tartışılmaz bir öneme sahiptir. Marksizmle ilk tanışmayı gerçekleştiren Türkler olarak da gösterilen grubun (Şişmanov, 1990: 7), kurmuş olduğu parti Türkiye'deki ilk legal-Marksist parti biçiminde nitelendirilmektedir (Akar, 1989: 14). Benzer şekilde söz konusu çevrenin önderi konumunda olan Şefik Hüsnü hakkında kullanılan *"kabiliyetli bir teşkilatçı ve mükemmel bir nazariyatçı"* (Harris, 1975: 55), *"Türkiye'ye Marksizmin bilimsel sosyalizm düşüncesini getiren kişi"* (Mumcu, 1998: 77) gibi ifadeler de bu önemi vurgulamaktadır. Sahip olunan teorik birikimin ötesinde, Almanya'da savaşın ertesinde gerçekleşen devrimin, grup üzerinde önemli etkiler bıraktığı söylenebilir. Söz konusu kişiler hakkında Spartakist yakıştırması yapılmakla birlikte, esas olarak fikirleri Alman sosyal demokratlarıyla örtüşmektedir (Tunçay, 1967: 145). Dolayısıyla grup kuruluş aşamasında, Bolşevizm'den ziyade Avrupa'da görülen radikal sosyalist akımlarla benzerlikler taşımaktadır.

Çevre, sahip oldukları deneyimi Türkiye'ye aktarmada ise belli sorunlar yaşamıştır. Yayıncılık faaliyetleri dâhilindeki yazıların başlıca şekillendiricisi, teorik birikimlerinden ziyade içinde bulunulan koşullar olmuştur. Bu bakımdan özellikle burjuvazi karşıtlığı ile ülkenin işgalden kurtulması amacı arasında yaşadıkları ikilem, sonraki dönemde de etkisini sürdürmüştür. Sınıfsal nitelikleri açısından karşısında yer aldıkları grupların, aynı zamanda ülkenin kurtuluşu için mücadele ediyor oluşu, kendini mücadeleyi yürütenlere göre konumlandırmada önemli

[12] Bu bağlamda Mete Tunçay, 1 Mart 1921 itibarıyla yürütülen yayınları yer altına inen Komünist Fırkası'nın yayın organı, söz konusu çevrenin kurmuş olduğu TİÇSF'yi de legaldeki örgütü olarak değerlendirmektedir (Tunçay, 1967: 152)

[13] Bu oluşumu gerçekleştiren isimler olarak Ethem Nejat, Vedat Nedim [Tör], Mehmet Vehbi [Sarıdal], Mustafa Mermi, İlhami Nafiz [Pamir], Mümtaz Fazlı [Taylan], Nurullah Esat [Sümer], Lemi Nihat gibi isimlerin zikredilmesi mümkündür.

sıkıntılar yaratmıştır. Bu bakımdan içerik itibarıyla oldukça zengin olan yayınlarda, doğrudan sınıf merkezli analizlere girişilmemiş, Ankara'daki kadrolar "sınıflar üstü" olarak görülmüştür. Ankara hükümeti bir burjuva hükümeti olarak değerlendirilmedikçe, ona karşı tutum almak gerekmeyeceği gibi, emperyalizm karşıtı niteliği de kendisinin desteklenmesini meşru kılmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunulan savaş koşullarında, işçi ve köylü sınıflarının çıkarlarının savunulmasının kurtuluştan sonraya bırakılması ya da "anti-emperyalist mücadelenin önderliğini yürüten burjuvazi"nin çıkarları içerisinde eritilmesi şeklindeki anlayış, çevre üzerinde önemli ve kalıcı etkiler bırakmıştır (Akdere & Karadeniz, 1996: 142-43).

Çevrenin önderi konumundaki Şefik Hüsnü, siyasi faaliyet içerisinde yer aldığı yıllar göz önüne alındığında, TKP geleneğinin şekillenmesinde doğrudan etki sahibi olmuştur. Onun, Milli Mücadele'nin başarıya doğru ilerlediği süreç içerisinde Ankara Hükümeti'ne ve niteliklerine, kapitalizmin Türkiye'deki durumuna ve toplumsal sınıfların taşıdıkları özelliklere dair görüşlerinin, sonraki yılların sol hareketlerinde de önemli yansımaları olmuştur. Bu bağlamda Hüsnü, kapitalizmin Türkiye'deki varlığını sorgular bir tutum takınmakta ve sınıf mücadelesi kavramını zaman zaman ulusal güçlerin emperyalistlere karşı verdikleri mücadeleyi odağına alan bir biçimde kullanmaktadır. Ona göre Avrupa'da sosyalizm ve komünizm arasında bir ayrım ve çatışma durumu söz konusuyken bunun Türkiye için bir anlamı yoktur. Çünkü Türkiye'de sermaye yabancı ellerdedir, endüstriyel gelişim düşüktür, sınıf çatışması ise keskinlikten uzaktır. Bu yüzden de toplumsal devrim konusundaki çabaların sosyalizm ve komünizm diye bölünmesi anlamsızdır. Ülkede sınıflar ve sınıf mücadelesi olmakla birlikte, kapitalist burjuvazinin sayısal zayıflığı, işçi ve köylülerin ise ezici çoğunluğu nedeniyle mücadele yabancı kapitalistler ve onların uydularına karşı yürütülmektedir. Milli hakimiyete dayanan bir halk hükümeti, bir iş ve işçi hükümeti ile sosyalizm yolunda adımların atılması mümkün olacaktır (Hüsnü, 1997: 151).

Bu noktadan bakıldığında Şefik Hüsnü'nün düşünceleri, özellikle savaşın sona yaklaşması ile yeni iktidar yapısı tarafından bir demokratik devrimin gerçekleştirilebileceği ve Kurtuluş Savaşı'nı yöneten "sınıflarüstü hükümet"in siyasi demokrasiyi gerçekleştirerek yoksul köylülerin meselelerine eğileceği iyimserliğini taşımaktadır. Kazanılan zaferler, bu hedef doğrultusunda hükümete yön verme çabalarının eşliğinde kutlanmakta; başarılanların, Türk işçi ve köylü ordularınca bütün dünya proletaryasının işbirliği ile mümkün kıldığı vurgulanmaktadır.

Benzer bir tutum savaşın ardından, saltanatın kaldırılması sonrasında da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çevrenin yayınlarında, yapılan "siyasi inkılâptan" duyulan memnuniyet dile

getirilmekte, bunu ise mutlaka *"müşterek istihsal [üretim] ve mülkiyete müstenit içtimai inkılabın"* izlemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Tunçay, 1967: 157). Bundan sonraki dönemde izlenecek yöntemin ne olması gerektiği konusunda Şefik Hüsnü'nün Mayıs 1923'teki şu sözleri ise, solun Ankara'ya dair güvenini net bir biçimde ortaya koymaktadır:

> Bu memlekette bundan sonra ancak üç türlü cereyan kabil-i tasavvurdur: 1) Bugünkü inkılabı yapan ve yaşatmağa azmetmiş olanların temsil ettiği cereyan; 2) Derebeylik bakiyesi olan an'anelere ve hanedan-ı Âl-i Osmana merbut olanları etrafında toplayan irticakar cereyanlar; 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta halli sınıflar lehine, inkılabımızı derinleştirmek, inkişaf ettirmek ve onu müşterek mülkiyet mülkiyete müstenit bir içtimai inkılaba müntehi kılmak gayesini takip eden sosyalist cereyanı. Müktesep hukuku, fiiliyat ve tatbikat sahasına isâl edebilmek için, birinci ve üçüncü siyaset uzun müddet elele hareket edebilecek ve herhangi bir fırsattan bilistifade irticaın tehditkat vaziyet aldığı zamanlarda siyasi ve içtimai taraftarları, milletin ekseriyet-i kahiresiyle beraber, tek bir vücut gibi kara kuvvetlerin karşısına çıkacaklardır (Hüsnü, 1997: 125; Tunçay, 1967: 162).

Bu bağlamda cumhuriyetin ilanına kadar olan süre içerisinde çevre, Ankara hükümetini karşı çıkılması gereken bir burjuva hükümeti olarak değil, alt sınıflar koalisyonunun ağır basmasına şans tanıyabilecek bir çeşit halk hükümeti olarak görmektedir. Özellikle saltanatın kaldırılması sonrasında "TBMM Hükümeti"ne, bir tür halk sovyeti olarak bakılmaktadır. Buna karşılık Cumhuriyet'in ilanı söz konusu çevrede kısa süreli bir sarsıntıya yol açmıştır. Bunun öncelikli nedeni ise, yeni rejimin ülkeyi *"hanedansız birer hükümdarlıktan başka bir şey olmayan mevcut cumhuriyetlere benzetmesi"* konusundaki endişedir (Hüsnü, 1997: 157). Şefik Hüsnü, meclis hükümeti sisteminin süreceği ve Mustafa Kemal'in cumhuriyetin ilanı gibi bir girişimde bulunmayacağı şeklinde ümidini dile getirmekteyse de; 29 Ekim'de ilan edilen cumhuriyet Mustafa Kemal için o ana değin sürdürülmüş olan mücadelenin yegâne amacıdır. Dolayısıyla bir ölçüde yanılsama olarak değerlendirebileceğimiz Türkiye'nin bir halk şuraları sistemiyle yönetildiği ve bunun böyle süreceği konusundaki Aydınlık çevresinin ümitleri yerini, artık düşman işgalinden kurtulmuş, siyasi sistemini kökünden değiştirmiş ve "kurtuluş" yerine yeni bir "kuruluş" dönemine giren ülke iktidarını, "sosyalizm" doğrultusunda yönlendirme çabasına bırakacaktır.

1.3 TEK PARTİ DÖNEMİNDE SOL: KEMALİZM VE KOMİNTERN ARASINDA SIKIŞMIŞLIK

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı, *Aydınlık* merkezindeki solda şaşkınlıkla karşılanmışsa da, net bir karşıt duruşu ortaya çıkarmamıştır. Bununla beraber yeni dönemde 1925'e kadar "orta yol"cu bir tutumun izlendiği ve Kurtuluş Savaşı'nın sonlarında olduğu gibi hükümeti sahip

olunan hedefler doğrultusunda yönlendirme çabasına devam edildiği görülmektedir. Bunun yanında 1923 yılının sonları, ülkenin siyasi rejiminin değişmesinin yanı sıra, *Aydınlık* çevresinin genişleyip güçlenmesine de tanıklık etmektedir. Bu bağlamda Nazım Hikmet, Şevket Süreyya ve Vedat Nedim [Tör] gibi o ana değin yurt dışında olan isimler de İstanbul'a dönerek çevreye katılmışlardır.[14]

1924 yılıyla birlikte dergi, ülke meseleleri üzerine tahlil ve eleştiri yazılarının yanında, Marksist teori ve Sovyet deneyi hakkında metinlere de daha geniş yer vermeye başlamıştır. Bunun yanında siyasi inkılâbın toplumsallaşabilmesi için ekonomik bir inkılâbın gerektiği vurgusu da yinelenmeye devam etmiştir. Bu yapılırken ise hükümete karşıt bir görüntünün sergilenmemesine büyük gayret sarf edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, bir yandan dünya komünist hareketinin Türkiye'deki parçası olma misyonu yüklenilip yazılarda ayrıntılı şekilde Marksist doktrinin ana meseleleri tartışılırken, öte tarafta "komünist" sıfatı yerine Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adı kullanılmaktadır (Harris, 1975: 192).

Ayrıca bu dönemde, solun faaliyetlerinin şekillenmesinde ve başta iktidara dair tutumu olmak üzere görüşlerin yönlendirilmesinde, Komintern'in ağırlık kazandığı görülmektedir. Tüm dünya komünist partileri gibi, Komintern'in bir seksiyonu [şubesi] niteliğinde olan çevrenin (İleri, 2003a: 10), bunun bir sonucu olarak tutumunu kendi başına belirlemesi durumu giderek ortadan kalkmıştır. Bu durum da göz önüne alındığında *Aydınlık Çevresi*'ni oluşturan kişilerin sahip oldukları teorik birikimi değerlendirmede ne ölçüde dar sınırlar içine hapsedildikleri ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ülkenin mevcut toplumsal yapısı, söz konusu çevrenin siyasal ve ekonomik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için yetersizlikler taşımaktadır. İkinci olarak, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan kadrolar, sınıfsal kökenleri açısında Aydınlık çevresine yakın değillerken, gerçekleştirdikleri ile solun siyasi programı ile sıklıkla uyum göstermekte, bu da solun muhalefetini tartışmalı hale getirmektedir. Son olarak Komintern'in söz konusu çevrenin faaliyet programını bizzat şekillendirme gayreti bu tabloya eklendiğinde, durum oldukça karmaşık bir hal almaktadır.

---

[14] Söz konusu katılım sürecinin önemini Harris şu şekilde dile getirmektedir: *"Bu, Aydınlık grubuna yeni kan unsurlarının alındığı günlerdi. Bu yayın, ilerideki on yıllarda Türkiye'nin entelektüel gelişmesinde önemli bir rol oynayacak gençlerin meydana geldiği çekirdeğin, hızla bir mihrak noktası halini almaktaydı. Gençlerin, Moskova'dan taze taze apartılan yeni fikirleri dinamik bir şekilde ele alış ve telkinleri, Aydınlık'ın çok geçmeden 2000'e vardığı söylenen tirajını arttırmaya yarayacaktı ki, sözü edilen rakam, şayet doğruysa, bu tür sırf teorik yazılara yer veren bir gazete için son derece önemli bir başarının ifadesi idi."* (Harris, 1975: 188)

Her şeye rağmen, Aydınlık çevresinin özellikle 1925 yılı öncesinde Kemalist rejime olumlu yaklaştığı söylenmelidir. Çevre kendini rejimin safında konumlandırmada sıklıkla geçerli nedenlere sahip olmakta ya da böylesi nedenleri kendinde görmekte; kimi zaman takınılan eleştirel tutum da Komintern tepkilerinin önüne geçme çabasından kaynaklanmaktadır. Bu, Karpat'ın da altını çizdiği gibi yeni rejimin uygulamaya koyduğu politikanın modernleşmeci yönüne ek olarak, sol hareketler için de bir alan açacak nitelikte olması ile (Karpat, 1966: 169) uyum içerisindedir. Dahası Aydınlık çevresi, Kurtuluş Savaşı yıllarında emperyalistlere karşı ülkenin kurtuluşu için mücadele edilmesi nedeniyle kendini Kemalistlerin yanında konumlandırmışken; Cumhuriyet'in ilanından sonra, Aydınlık'ın köklerini oluşturduğu TKP de, kendini Kemalizm ile ortak paydaya yerleştirmede birçok sebep bulabilecektir. Söz konusu ortak safta konumlanma gayretinin erken dönem örneklerinden en önemlisi ise Şeyh Sait İsyanı'nda gözlenebilmektedir. Buna karşılık söz konusu süreç, iktidarın sola karşı tutumunun; solun ona karşı olan tutumundan ne ölçüde farklı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Şeyh Sait İsyanı'nın çıkışı, çevrenin genel itibarıyla belli bir eğitim seviyesine ve özellikle de gençlere hitap eden *Aydınlık'*ın yanında, işçi sınıfına hitap ederek doğrudan onunla bağ kurmayı amaçlayan *Orak Çekiç* adlı gazeteyi çıkarmaya başlamasıyla aynı zaman diliminde olmuştur (Harris, 1975: 192). Bu bakımdan *Orak-Çekiç* Kemalist iktidara verilen desteğin somutlaştığı bir yayın olmuştur. Gazetede yer alan *"İrticaın başında Şeyh Sait değil, derebeylik duruyor; İrticaa karşı mücadelesinde Halk Hükümetledir", "Yobazların Sarıkları Yobaz Zümresine Kefen Olmalı! Yobazlarıyle, Ağalarıyle, Şeyhleriyle, Halifeleriyle, Sultanlarıyle Birlikte Kahrolsun Derebeylik!", "İrtica ve Derebeyliğe Karşı Mücadele İçin: Köylüler (Köy Meclisleri), Ameleler (Sendikalar) Etrafında Teşkilatlanmalıdırlar"* şeklindeki başlıklar (aktaran Karaca, 2002: 84), isyan karşısında hükümete verilen desteğin örneklerindendir. Bu bakımdan Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara hükümetine verilen desteğin, onun anti-emperyalizme karşı verdiği mücadele nedeni ile "ilerici" bir hareket oluşuna dayanması gibi, Şeyh Sait isyanına karşı hükümet icraatları da, derebeylik dönemlerinden kalma unsurlarla mücadele etmesi bakımından "ilerici" sayılmaktadır.

Söz konusu yayınlarda da gözlendiği üzere sol, hükümeti yoğun bir biçimde desteklerken, hükümetin bu dönemdeki uygulamaları, böylesi bir desteği dikkate dahi almadığını ortaya koymaktadır. İsyana bağlı olarak yürürlüğe konan Takrir-i Sükûn Kanunu ile muhalif her türlü unsura karşı bir harekete girişilmiştir. Bu hareketin kapsamına ise *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* gibi yayınlar da girmiş, çevrenin önemli isimleri çeşitli cezalara çarptırılırken bazıları da yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. İstiklal Mahkemesi'ndeki yargılamada söz konusu çevrenin

üyelerine rejim aleyhine propaganda yapmak ve hükümeti devirmeyi teşvik gibi suçlamalar yöneltilmiştir. Söz konusu isimlerin ayrıca "bir yabancı devlet" ile gizlice işbirliği yapıp fesatlıkla suçlanması ise dikkat çekicidir (Harris, 1975: 200).[15]

Takrir-i Sükûn döneminde gerçekleşen tutuklamalar ve yargılamaların en önemli sonucu, hareketin açık şekilde faaliyetten vazgeçerek "illegalite"ye[16] çekilişine yol açmasıdır. Yeraltına inerek buradan gizli şekilde faaliyet gösterilmesinin, harekette bir içe kapanıklığa ve somut durumları gerektiği gibi değerlendirememeye yol açmasının yanında, geçmişten beri sorunlu bir konu olan kitleyle bağlar kurulmasını da daha fazla güçleştirmektedir (Oktay, 1993: 70). Söz konusu dönemde gösterilen faaliyetler ancak kısıtlı şekilde dağıtılabilen bildiri ve broşürlerle sınırlı kalmıştır. İllegal mücadelenin bir diğer sonucu, dönem içerisinde ne bir yayıncılık, ne de "legal" partiler aracılığıyla siyasi faaliyetlerde bulunulamamış olmasıdır. Dönemde ortaya çıkan bir diğer önemli konu ise hareket içerisinde bölünmelerin artmasıdır. Bu bakımdan 1927 yılında ortaya çıkan tablonun, önemli ve bir o kadar da kalıcı etkilerde bulunduğu söylenebilir. Söz konu tarihten sonra, özellikle TKP odaklı sol tarih, "burjuvaziden daha çok birbirleriyle uğraşan solcuları" (Tunçay, 1984: 1953) ve belli sıklıklarla yinelenen tutuklamaları karşımıza çıkarmaktadır.

Bölünmeleri ortaya çıkaran öncelikli unsur ise Komintern'ce alınmış olan kararların ülke içerisinde uygulanışı hakkında ortaya çıkan tartışmalardır. Bunlardan ilki, daha sonra Kadro'yu çıkaracak olan ekibin partiden ayrılması ile sonuçlanmıştır. Bölünmenin temelinde Komintern'in 6. Kongresi'nde Kemalist burjuvazinin bütünüyle devrime karşı bir tutum takındığı gerekçesiyle, buna karşı partinin etkin bir ajitasyon ve propaganda faaliyeti yürütülmesi şeklindeki kararı yer almaktadır. Yurt dışına kaçmış olup, buradan partiye yön vermeye çalışan Şefik Hüsnü, kendisinin yakın dönemli fikirlerine de aykırı olmasına rağmen, bu kararın titizlikle uygulanması taraftarıdır. Buna karşılık parti içerisinde Vedat Nedim'in başını çektiği bir grup, ülkedeki işçi sınıfının nitel ve nicel yetersizlikleri nedeniyle

---

[15] Elektrikçi Nuri ve Sadrettin Celal'e 7'şer; Şevket Süreyya, Eczacı Vasıf, Dr. Mümtaz'a 10'ar; daha öncesinden yurtdışına kaçmış olan Şefik Hüsnü, Hasan Ali ve Nazım Hikmet ise gıyaplarında 15'er yıl hapse mahkûm edilmiştir. Söz konusu mahkûmiyet kararlarından daha fazla önem arz eden bir husus ise mahkeme başkanı Kel Ali [Çetinkaya]'nin karar öncesinde kullandığı ifadelerdir. Ona göre içinde bulunulan ortam, ülkenin bir var olma meselesi içerisinde olduğu ve yaşama hürriyetinin yeni kazanılmasına karşılık iç ve dış düşman tehlikesinin halen ortadan kalkmadığı bir dönemdir – dolayısıyla böylesi faaliyetlerin zamanı değildir (Tunçay, 1967: 190). Söz konusu ortam tasviri, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da başta sol olmak üzere her türlü muhalif akımın susturulmasında başlıca gerekçeyi oluşturacaktır. Bunun yanında yukarıda da değinilmiş olan ve Mustafa Kemal'de de rastlanılan "kökü dışardalık" ve "ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz" biçimindeki söylem göz önüne alındığında, sola dair karşıt tutum alıştaki üç temel motifin köklerinin Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gittiği ortaya çıkmaktadır.

[16] Sol hareketin adlandırılmasında kamuya açık şekilde yürütülen faaliyetler "legal"; buna karşılık gizli şekilde yürütülen ve genelde yer altı faaliyetleri olarak da değerlendirilenler ise "illegal" olarak adlandırılmaktadır.

Kemalizm'in desteklenmesi ve faaliyetlerin CHP içerisinden yönlendirilmesi şeklinde bir yöntemi savunmaktadır. Sonuç, iktidar karşısında yeterince zor durumda olan partinin, kendi içerisinde de mücadeleye girmesi, tutuklamalar ile partiden kopuşların paralel bir seyir izlemesi olmuştur.

Komintern'in 25 Temmuz – 30 Ağustos 1935 tarihleri arasında toplanmış olan, 7. Kongresi'nde alınan kararlar ise, harekete çok da fazla etkide bulunmuştur. Komintern kararlarını "Tek Ülkede Sosyalizm" ilkesinin belirliyor oluşu, 1930'lar ile birlikte dünyada yaşanan gelişmeler karşısında söz konusu örgütün temel gayesini SSCB'nin her türlü tehlike ve tehditten uzak tutulmasına kaydırmıştır. Böylesi savunmacı bir yaklaşım, zaman zaman birbirlerine tezat önerilerin farklı zamanlarda savunulması gibi bir durumu ortaya çıkarırken, bundan en fazla etkilenen seksiyon da TKP olmuştur.

İçine girilen dönemde, Avrupa'da faşizmin giderek güçlenmesi karşısında "Tek Ülkede Sosyalizm" politikasının en önemli uzantısı, Sovyet devletine karşı kapitalist ülkelerin savaş tertip etmelerini önleme çabasıdır. Dolayısıyla temel prensip, Sovyetler'in komşuları ile herhangi bir sürtüşmeye girmesinin önüne geçilmesi olmuştur. Bunun uygulamaya konması ise, Sovyetlere komşu ülkelerdeki komünist partilerin kapatılmasını gerektirmektedir. Gelişmelerin paralelinde Türkiye'de de, mevcut iktidar yapısının sosyal mücadelelerle yıpratılmasının önlemesi doğrultusunda partinin askıya alınmasının talep edilmiştir. Bu talep karşısında TKP ileri gelenleri, böyle bir durumun yerine seperat (desantralizasyon) kararını kabul ettireceklerdir (İleri, 2003a: 10). Söz konusu karar, 1919'dan önce bir dergi çevresi olarak, sonrasında ise bilfiil illegal örgütlenme olarak TKP çatısı altındaki hareketin temelini oluşturan grubun, fiilen herhangi bir varlık göstermemesi, adeta ortadan tamamen kalkması ve var olan siyasi yapının sınırları içerisine, doğrudan bir mücadeleye girmeksizin kendini sürdürmesi anlamına gelmektedir.

Bu kararın uygulanmasını savunanlar ile karşı çıkanlar arasındaki çatışma, parti içerisinde bir diğer önemli bölünmeyi beraberinde getirmiştir. Şefik Hüsnü ve yakın çevresi, bir kez daha Komintern kararlarının uygulanmasından yana tavır almış; Nazım Hikmet, Mustafa Börklüce (Sarı Mustafa), Hamdi Şamalof, Hüsamettin Özdoğu gibi isimler ise bir süre sonra desantralizasyon kararı uyarınca, içinde bulunulan eylemsizlik durumuna karşı çıkmışlardır (Babalık, 2005: 53). Varlığını sürdürmesi iktidara karşı yıpratıcı politika izlenmemesine bağlanan TKP'nin böylesi bir politika ile amacından sapacağı eleştirisi ile oluşan bölünmede taraflardan ikincisi, mevcut parti yöneticilerinin görevlerini yerine getiremediği iddiasıyla parti

yönetiminin kendilerine verilmesi doğrultusunda kongre düzenlemişler; ancak Komintern'den bekledikleri ilgiyi görememişlerdir. Burada bir diğer önemli nokta, Komintern ilkelerinin uygulanması doğrultusunda ortaya çıkan bölünmede tarafların söz konusu görüş ayrılıklarını kısa sürede ilkelerden kopararak kişiselleştirmeleri, birbirlerini ajanlık, provokatörlük ve polislikle[17] suçlamalarıdır.

Desantralizasyon kararıyla birlikte TKP tarafından uygulamaya sokulacak olan politikanın temel rengini anti-faşizm ve dünya barışının korunması ilkeleri oluşturmaktadır. Bunun sağlanmasına dönük programların ise her zaman burjuva eğilimler arasında destek arayışını, sınıfsal bakış açısının köreltilmesini ve bu tipteki mücadelenin geri plana atılmasını gerektirdiği söylenebilir (Küçük, 1997: 379). Temel gaye, Kemalist burjuvazinin Nazi Almanyası ile ortak hareket etmesinin önüne geçmek olunca bu doğrultuda atılan adım, TKP'nin sahneden çekilmesi şeklinde uygulamaya konmuştur. Gizli teşkilatlarını yok denilebilecek seviyeye indiren TKP, kararın uygulamaya konmasıyla, bir komünist değil Kemalist partiymişçesine CHP'ye yaklaşmıştır. Doğal olarak bu, savaşın ileriki safhalarında CHP'de sağ kanadın baskın hale gelip de Almanya yanlısı politika izlediği süreci içerecek şekilde değil, savaşın ilk aylarına kadar sürecek olan bir durumdur. Kendini Kemalist ideolojinin savunucusu biçimde konumlandıran böylesi bir uygulamayı TKP içi muhalefetin "sınıftan kaçış" olarak değerlendirmesinde ise belli doğruluk payının bulunduğu ortadadır.

Bu yönüyle II. Dünya Savaşı'na kadar olan süre içerisinde ülkedeki siyasal yapının tek partili bir sistemi içermesi, solun da bir siyasi parti aracılığıyla siyasal alanda var olmasının önüne geçmiştir. İllegal nitelikte ve yeraltında faaliyet gösteren TKP ise bir yandan bu durumun bir sonucu olarak sınırlı bir etki sahibi olabilirken, öte taraftan kendisini Kemalist iktidara göre konumlandırma ve Komintern politikalarına uyum sağlama çabaları altında sıkıntılar yaşamaktadır.

1925 yılına gelinceye kadar solun en fazla görünür olduğu gazete ve dergi çıkarma biçimindeki faaliyetler, Takrir-i Sükûn Dönemi ile birlikte önemli bir kesintiye uğramıştır. İmparatorluk döneminde *İştirak,* Kurtuluş Savaşı yılarında da *Kurtuluş, Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* gibi örneklerin yarattığı zenginlik yeni dönemde yerini, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar sürecek bir suskunluğa bırakmıştır. Bu bakımdan 1925- 1939 yılları arasında solun, herhangi bir yayında somutlaşmamış bazı kısıtlı faaliyetlerde bulunduğu ve kişisel çekişme ve bölünmelerden ötürü

---

[17] Bu bağlamda TKP yönetimince Komintern'e sunulan 1936 tarihli bir raporda Nazım Hikmet'i nitelendirmede kullanılan ifadeler dikkat çekicidir: "*Kemalist burjuvaziye satılmış, polisin uşağı, Türkiye amelesinin ve emekçi halk kitlelerinin düşmanı Nazım Hikmet ve kumpanyası (...) Bu Troçkist-polis opozisyonu döküntüleri(...)*" (aktaran Tunçay, 1984: 1953).

oldukça fazla sıkıntı yaşadığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı yılları, solun tarihinin yeniden dergi ve gazeteler ile ele alınmasını mümkün kıldığı gibi, illegal dönemin kimi sonuçları da bu yayınların sayfalarında gözlenebilecektir.

1.4 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA SOL: FAŞİZMLE MÜCADELE BİÇİMİ OLARAK BASIN

Türkiye'de başta sol olmak üzere muhalif akımların çeşitli yaptırımlara maruz bırakılması durumu, genellikle içinde bulunulan zaman diliminin kendine has bir önemi olduğu ve siyasal mücadelenin normal koşullarda gerçekleşmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle meşrulaştırılmıştır. Gerçekleşen rejim değişikliğine karşılık 1913'ten beri değişik görünümlerde kendisini sürmekte olan "olağanüstü hâl" in gelinen noktadaki kaynağı ise II. Dünya Savaşı'dır. Savaş koşulları, CHP'nin belirleyici konumunun daha da ağır şekilde hissedilmesi ve sadece siyasal alanda değil, gündelik yaşantının çoğu yönünde etkinleşmesi sonucunu doğurmuştur. Böylesi bir ortamda TKP ise, kendi iç çekişmelerinin yarattığı zayıflama durumuna Komintern'in desantralizasyon kararının eklenmesi ile varlığı dahi tartışmalı bir parti haline gelmiştir. Kararlara uyum doğrultusunda içine kapanan dönemin parti üyeleri, özellikle savaşın ilerleyen dönemleriyle birlikte ülke içerisinde Almanya yanlısı milliyetçi ve Turancı grupların güçlenmesi ile yeniden hareketlenecektir. Dönem şartları, faşizm karşıtlığını bir anlamda solun tanımının baskın üyesi haline getirirken, Türkiye içerisindeki akımlarda da bu doğrultuda bir zenginleşme göze çarpmaktadır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı, kimi TKP ile ilişkili, kimi ise ondan tamamen bağımsız "sol aktörleri" ortaya çıkarmıştır.[18] Bu noktada ise zaten Cumhuriyet

---

[18] Bu noktada TKP'nin eylemleri olarak ileride de değinileceği üzere bir gençlik örgütü kurulması ve diğer bazı yer altı hareketleri faaliyetleri görülmektedir. Bölüm dahilinde başta *Tan* ve *Yurt ve Dünya* gibi yayınların çıkarılması "TKP'den bağımsız" faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Fakat dönem içerisinde yaşanan bazı gelişmeler, kullanılan "bağımsız" ifadesi ile ilgili bir açıklamayı gerektirmektedir.
15 Aralık 1946 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı'nca Şefik Hüsnü'nün evinde ele geçirdiği iddia edilen bir "rapor", 1939-1944 yılları arasının ele alınmasında önemli zorluklara yol açmaktadır. Söz konusu raporun varlığı ya da içeriği hakkında iddia edilenler tartışmalı bir durumdadır. Buna dair atıflara özellikle sol karşıtı ve Anti-Komünist olarak nitelendirilebilecek yayınlarda rastlanmaktadır (örnek için bkz. Sayılgan, 1968; Tevetoğlu, 1967). Ancak akademik bazı metinlerde de raporun varlığının ve içeriğinin ciddiye alındığı görülmekte (bkz. Timur, 2003: 105); hatta Yalçın Küçük tarafından raporun sahte olduğuna dair hiç bir açıklamanın yapılmamış olmasına dikkat çekilerek bunun, sol hareket açısından önemli bir belge sayılması gerektiği iddia edilmektedir (Küçük, 2006: 309). Raporun çalışmamız açısından önemi ise yukarıda TKP'den bağımsız olarak tanımlanan dergi ve gazetelerinin, bu rapordan yola çıkılarak TKP'nin güdümünde olduğu iddiasıdır. Bu noktada raporda yer alan *"İstanbul ve Ankara'da yayımlanan iki mecmuaya rehberlik edildi"* ifadesinin özellikle Tevetoğlu ve Sayılgan gibi yazarlarca oldukça geniş noktalara çekildiği ve bu durumunun bazı hatalı genellemelere yol açtığı düşünülmektedir (raporun tam metni için bkz. Sayılgan, 1968: 229).
Savaş yıllarında yayımlanmış olan *Tan, S.E.S, Yurt ve Dünya* gibi yayınların yazarları arasında TKP'liler olabileceği gibi, bizzat yayın sahiplerinin TKP'li çeşitli isimlerle ilişkilerinin olduğunun söylenmesi mümkündür. Ancak bunlardan hiçbiri söz konusu yayınların *TKP Organı* olarak değerlendirilmesinde yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu bakımdan da geçmişteki *Aydınlık, Orak-Çekiç* gibi örneklerle kıyaslandığında, hiçbirinin TKP ile böylesi bir bağı olmayan yayınlar için "bağımsız" nitelendirilmesinin yapılmasının yanlış olmayacağı düşünülmektedir.

rejiminin genelinde siyasal alanda faaliyet göstermenin güçlüğü ortadayken içinde bulunulan savaş hali, solu bir kez daha temel mücadele biçimi olarak yayıncılığa yöneltmiştir. Bu bakımdan 1939–1945 yılları arasında sol, birkaç istisnai eylem dışında tamamen dergi ve gazete sayfalarında varlığını korumuş, söz konusu yayınlar yalnız TKP'lilerin çabaları ile sınırlı kalmamış, ayrıca bunlar, kendi yaşam mücadelesinin yanında karşıtı olduğu faşizmle mücadelenin yürütülmesinin de başlıca aracı olmuştur.

İstisnai olarak kabul edilebilecek yayıncılık dışı başlıca faaliyet örnekleri, TKP tarafından oldukça güç şartlar altında gerçekleştirilmiştir. CHP'nin Almanya yanlısı bir ittifaka girişmesinin önlenmesi, desantralizasyon kararının da bir parçası olarak hararetle benimsenmiş, bu doğrultuda da ülkenin faşizme kaymasının engellenmesi için Refik Saydam hükümetinin devamlılığına çabalanmıştır. Saydam'ın kişiliğinin savaşta ülkenin tarafsız kalabilmesi açısından önemli olduğu, onun yerini alması muhtemel isimlerin ülkeyi Alman yanlısı bir politikaya sürükleyebileceği kanaati, savaşın başındaki CHP'yi TKP'nin gözünde *kötünün iyisi* bir konumuna getirmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Saydam'ın ölümü ve yerini Şükrü Saraçoğlu'nun alması ile CHP *kötünün kötüsü* niteliğini alacaktır (Belli, 1988: 1932). Saraçoğlu'nun başbakanlığı ve Sovyetler karşısında Almanya'nın, yerli kamuoyunda ise ırkçı ve Turancı akımların güç kazanması, TKP'nin etkileri oldukça sınırlı bazı faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle TKP'nin Şefik Hüsnü'den sonraki ikinci adamı olan Reşat Fuat Baraner tarafından yönlendirilen dergi ve gazete çıkarılması dışındaki bazı eylemler, partinin 1936'dan beri büründüğü hareketsizlik durumunu ortadan kaldırmıştır. Hatta 1943 sonlarında, Mihri Belli önderliğindeki *İleri Gençler Birliği* (İGB) aracılığıyla TKP'nin gençlik arasında yaygınlaşması doğrultusunda gayret sarf edildiği görülmektedir.[19] Fakat ne ölçüde çabalanırsa çabalansın, belli bir etkinliğin üzerine çıkamayan böylesi faaliyetler karşısında gerek TKP merkezli, gerekse ondan bağımsız solun temel faaliyet biçimi, dönemin ana omurgasını meydana getirecek şekilde yayıncılık olmuştur.

TKP merkezli yayıncılık faaliyetlerinin iki farklı kategoride değerlendirilmesi mümkündür. Bunlardan ilki, dönem içerisinde doğrudan doğruya partiye ait son yayın olan *Yeni Edebiyat*'tır. (İleri, 2003c: 11). Şefik Hüsnü'ye atfedilen raporda yer alan *savaşın ilk yıllarında aydın gençler arasında sol ajitasyonla yetinilmesi ve siyasi meselelere dokunmayan edebiyat alanında*

---

[19] Belli'nin ifadesine göre söz konusu örgütlenme öğrenci sorunları ile ilgili bir dernek değil, TKP'nin gençlik içerisindeki çalışmalarının parçası olarak bir genç komünistler örgütü olarak tasarlanmıştır (Belli, 1989: 219). Birlik 19 Mayıs 1944'te Süleymaniye Camii'nin minareleri arasına *"Saraçoğlu Faşisttir"* pankartın asılması girişiminin ardından gerçekleşen tutuklamalar ile son bulsa da, gerek 1945 – 1950 yılları arasının, gerekse daha ileriki dönemlerin çeşitli öğrenci örgütlenmelerinin ilk örneklerinden biri olması bağlamında önem arz etmektedir.

yayınlar yapılması ifadesinin doğrudan karşılığı niteliğindeki derginin sahibi Suat Derviş'tir. İsmi hiçbir zaman açık biçimde yer almamakla birlikte derginin asıl yönlendiricisi ise, aynı zamanda Derviş'in eşi olan Reşat Fuat Baraner'dir. Türk edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin gelişimi konusunda önemli bir yeri olan dergi,[20] başta Reşat Fuat ve Hasan İzzettin Dinamo olmak üzere, "partili" bazı şair ve yazarların, dergide yazmaları bakımından siyasi anlamda da değer sahibidir. Yine Sabiha Sertel, Sabahattin Ali, Zeki Baştımar gibi 1945-1950 yılları arası dönemin yayınlarında da sıklıkla karşılaşacağımız isimler, *Yeni Edebiyat'*ın kadrosu içerisinde yer almışlardır.

Ülke edebiyatının şekillenişinde oldukça önemli bir yere sahip olan derginin önemli bir diğer yönü, siyasetle ilgisi daha ağır basan kadronun derginin edebiyat görüşünü de belirlemesidir. Bu manada başta Reşat Fuat olmak üzere, Türkiye solunun politik mücadele kadrosu içerisindeki isimlerin edebiyatı bir yan uğraş olarak benimsediklerinin ve bunun aracılığıyla fikir ve görüşlerini dile getirdiklerinin söylenmesi mümkündür (Oktay, 2000: 481). Genel itibarıyla bu durum, cumhuriyet devri boyunca edebiyatın başka yollardan açıklanamayan ya da açıklanmasına müsaade edilmeyen düşünce ve duyguları belirtmeye yarayan bir vasıta oluşuyla ilgilidir. Gerçekten de edebiyat, Türk toplumunun içinde bulunduğu koşulların bir sonucu olarak bir eğlence ve estetik vasıtası olmaktan çıkmış, sosyal ve kültürel değişim savaşının en tesirli silahlarından biri haline gelmiştir[21] (Karpat, 1996: 265). Bu bakımdan, kısa yayın ömrü boyunca *Yeni Edebiyat* da söz konusu durumun en açık örneklerinden birini oluşturmuştur.

TKP'nin yayın biçimindeki faaliyetlerinin ikinci türü, özellikle 1941'de *Yeni Edebiyat'*ın kapatılmasının ardından ağırlık kazanan ve legal alanda yayımlanarak parti görüşlerin kitlelere duyurulması doğrultusunda yararlanılan broşürlerdir. Bunların en bilinen örneği ise 1943 yılı içerisinde yayımlanan *"En Büyük Tehlike"* dir. Broşür, Reşat Fuat Baraner tarafından hazırlanmış ve Baraner'in ismine bağlı sorunların çıkmaması için ressam Faris Erkman'ın imzası ile yayımlanmıştır. TKP'nin savaş yıllarında gösterebildiği kısıtlı eylemlerinden en önemlisi olarak değerlendirilen broşür (Güzel, 1997: 39), devletinin bünyesindeki ırkçı ve faşizan yönelimlere karşı devleti/CHP'yi ana rotasına döndürüp Kemalizme aykırı

[20] Derginin bu anlamda sahip olduğu önem hakkında ayrıntılı bir tartışma için bkz. (Oktay, 2000).

[21] Belli siyasi hedefleri taşıyan ve yine siyasetle ilgili isimlerin yazar kadrosunda yer aldığı; edebiyatın bir kez daha bu fikirlerin ifadesinde kullanıldığı yayın örneği sosyoloji, edebiyat ve sanat sözcüklerinin birleşmesinden oluşan *S.E.S. Dergisi*' dir. İlk olarak 1940'da, Yusuf Ahıskalı, Abidin Dino ve Nail V. tarafından çıkarılan dergi, *Yeni Edebiyat'a* kıyasla TKP'den daha bağımsız olup, tıpkı onun gibi, bir edebi akım olarak toplumcu edebiyat ve sanatın temsilcilerindendir (Günyol, 1986: 45). Aynı zamanda dergi sayfalarında, faşizme karşı olan anti-faşist yazarların, şairlerin ve düşün adamlarının toplandığı da ifade edilmektedir (Anadol, 1989: 21).

sapkınlıklardan kurtarma biçimindeki amacın en somut örneği durumundadır (Bora, 2007: 848). Ülke içindeki ırkçı ve Turancı akımlara dair ağır eleştirilerin yöneltildiği metin, söz konusu çevrelerin tepkisini çekmiş, yakın gelecekteki Sabahattin Ali – Nihal Atsız ve Hasan Ali Yücel – Kenan Öner davalarını hazırlayan kutuplaşmaların fitillerinden olmuştur.

TKP'nin dönem içerisindeki faaliyetleri kuşkusuz önemli olmakla birlikte nihayetinde illegal bir örgütlenmenin uzantısıdır ve de sahip olduğu etki belli sınırları aşamamaktadır. Buna karşılık savaş yılları, Türkiye solunun bu partiden bağımsız aktörlerinin sahne almasına şahitlik etmiştir. Bu durum, söz konusu dönemden itibaren giderek ağırlık kazanacak ve çok partili hayata geçiş sürecindeki sol hareketin de temel niteliği olacaktır.

Savaş yılları ile ilgili olarak dönemin sol akımlarının tıpkı Oran'ın yaptığı gibi İstanbul ve Ankara çevresi şeklinde iki farklı gruba ayrılması mümkündür (Oran, 1969: 260). Bu çevreler, çıkarmış oldukları yayınlar ile sol hareket içerisinde merkezi bir önem kazanmışlardır. Dolayısıyla Ankara ya da İstanbul çevresi ifadesi esas olarak bu merkezlerdeki belli kişilerin giriştikleri yayıncılık faaliyetlerini nitelendirmektedir. Ankara çevresi ifadesi esas olarak *Yurt ve Dünya* Dergisi'ni ve bunu çıkaran kişileri, İstanbul çevresi ise *Tan Gazetesi* sahiplerini ve yazar kadrosunu içine almaktadır.

Solun Ankara'daki kolu ve bunun parçası olarak çıkan *Yurt ve Dünya,* esas itibarıyla Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) çevresindeki bazı öğretim üyeleri ile bunların yakınındaki bazı sanatçı, öğrenci ve öğretmenlerin katkıları ile çıkarılmıştır. Bu bağlamda yazar kadrosunda yer alan başlıca isimler olarak Behice Boran, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav ve Mediha Berkes'in sayılabilmesi mümkündür. İlk sayısı Ocak 1941'de çıkmış olan dergi, çok büyük bir etki ve güce sahip değilse de faşist oluşumlara karşı gelen bir ses oluşturması bakımından önem sahibidir (Gevrek, 1998: 256). Dergi hakkında Mihri Belli, ilerici fikir ve demokrasi mücadelesi doğrultusunda bir ileri adım sayılması gerektiği yorumunda bulunmakta (Belli, 1989: 185); Karpat ise 1945 sonrasında solda yaşanılan hareketliliğin kökeninde *Yurt ve Dünya'*nın ve yine bunun içerisinde yer almış isimlerce çıkarılan *Adımlar'*ın yarattığı ortamın etkili olduğunu dile getirmektedir (Karpat, 1966: 176). *Yurt ve Dünya*'nın siyasi konumu ile ilgili olarak Vedat Türkali, *"ileri Kemalist çizgide örtülü Marksist"* nitelemesinde bulunmakta (Türkali, 2001: 73), Günyol ise tarih, ekonomi, edebiyat, sanat gibi konuları Marksçı bir yaklaşım ve toplumcu gerçekçi bir görüşle ele aldığını vurgulamaktadır (Günyol, 1986: 46-7). Buna karşılık, derginin bugün anlaşılan ölçüde ve nitelikte bir sosyalizmi içermediğinin söylenmesi mümkündür. Hatta dikkat çeken bir nokta,

bilimsel sosyalizmin kurucuları olarak Marx ve Engels'in adlarının dergide bir kez bile geçmeyişidir (Oran, 1969: 262). Benzer yazarlara dair herhangi bir atıf yapılmamış olmakla birlikte, derginin kapitalizmi konu alan çeşitli yazılarında doğrudan *Kapital'*den ya da Lenin'in çeşitli eserlerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir. Sosyoloji, folklor, müzik ve sanat gibi çok çeşitli yazılarının yer aldığı dergi, makineleşmeye önem veren, köy ve şehir gibi konulara eğilen, köylünün belli ihtiyaçları olduğunun altını çizen bir yayın politikasına sahiptir. Ayrıca ırkçı ve Turancı akımların etkilerinin bilim dünyasında dahi gözlendiği bir dönemde evrensel bilim anlayışını savunmuş, bu savunu ise yazarlarının komünistlikle itham edilmesine yol açmıştır (Gevrek, 1998: 260).

Derginin yayın politikasında sahip olduğu bir diğer özellik, başta 1945 sonrasındaki sol hareket için geçerli olmak üzere, solun farklı akımlarında sıklıkla karşılaşılacak olan bir durumun erken dönem örneklerinden birini sunmasıdır. Cumhuriyet'in ilanından beri Mustafa Kemal Atatürk ve Kemalizm'le ilişkisi karmaşık bir görünüm çizen Türkiye solu, özellikle Milli Şef İnönü ve onun yönetimindeki kadroların sahip oldukları nitelikler ile Kemalizm'e dair daha olumlu ifadeler kullanmaya başlamıştır. 1945 sonrasında görülecek çeşitli örneklerde doğrudan Atatürk ve onun "inkılap"ı ile kendilerini özdeşleştiren sol kadrolar, *Yurt ve Dünya* özelinde de buna benzere bir tutum sergilemişlerdir. Bu doğrultuda dergi içerisindeki yazarların önemli kısmının siyasi görüş açısından kendilerini *Atatürkçü* olarak tanımlamaları dikkat çekici bir durumdur. Bunun bir uzantısı olarak yazılarda derginin amacının *Cumhuriyet* ve *Atatürk İlkeleri'*nin geliştirilmeye çalışılması olarak gösterilmesine ve Atatürk'ün sağlığında yapılmış olan değişimlerin, toplumsal devrimlerin birer önkoşulu olarak değerlendirildiğine şahit olunmaktadır (Kayalı, 1994: 122). İktidarın Almanya yanlısı bir politikadan uzak tutma gayretine bağlı olarak olumlanmaya başlanan 1938 öncesi dönem, *Yurt ve Dünya'* dan başlayıp 1945 sonrasında sürdürülecek olan bir tutumla, her daim olması gerekene dair referans noktasını meydana getirecektir. Bir anlamda Komintern'in etkisinin kalkışı ile solun tanımlanışında, sınıf mücadelesi ve iktidarı meydana getiren sınıflara dair düşüncelerden ziyade faşizm karşıtlığının ağırlık kazanması, geçmişte ikircikli bir tutum alınan Kemalizm'in büyük ölçüde savunusuna girişilmesini ortaya çıkarmıştır. Buna bir de modernleşme, çağdaşlaşma, Batılılaşma, evrenseli yakalama gibi kavramların eklenmesi ile birlikte *Ankara çevresi* özelindeki Türkiye'de sol düşünce ile Atatürkçülük arasında bir buluşma olduğu söylenebilecektir (Gevrek, 1998: 263).

II. Dünya Savaşı yıllarının Türkiye solunda İstanbul çevresi ise *Tan Gazetesi* ekseninde vücut bulmuştur. İsim olarak 1930'lu yılların ortalarına kadar giden bir geçmişin sahibi olan gazete, basın tarihinde ve Türkiye'deki sol akımlar bağlamında önemini Zekeriya ve Sabiha Sertel'in

sahipliği altında olduğu savaş yıllarında edinmiştir. Savaşın ilk dönemlerinde, diğer günlük gazetelerden farkı olmayan Tan, tıpkı onlar gibi yönetici kadro ve cumhurbaşkanını övme teamülüne aykırı hareket etmemekte, muhaliflik gibi bir durumdan uzak durmaktadır (Oran, 1969: 260). Buna karşılık özellikle 1943'ten itibaren Alman yanlısı akımların giderek siyasette ve kamuoyunda güç kazanması üzerine bunlarla mücadelenin öncelikli cephesi haline gelmiş ve içeriğindeki antifaşist, ırkçılık karşıtı metinlerde artış olmuştur. Bu dönemde İstanbul'a kıyasla daha güçlü bir görüntü arz eden Ankara çevresinin faaliyetleri, *Yurt ve Dünya'*nın yayın hayatının sona ermesi ile kısmen İstanbul'a kaymış, başta Behice Boran ve Adnan Cemgil olmak üzere söz konusu isimlerden bazıları Tan'da yazmaya başlamışlardır. Ayrıca Esat Adil Müstecaplıoğlu, Aziz Nesin ve Tevfik Rüştü Aras gibi isimlerin katılımları ile birlikte bir muhalefet cephesi halini almaya başlayan gazete Güzel'in ifadesiyle *"solcuların veya o yıllardaki deyişle ilerilerin buluşma mekânı"* haline gelmiştir (Güzel, 1997: 72).

Savaş süresince anti-faşist ve anti-emperyalist niteliği gün geçtikçe daha baskın bir hal alan *Tan,* ayrıca karaborsacılığa ve devlet kademelerindeki yolsuzluklara dair eleştirel bir tutum takınırken, bu konular hakkındaki haberleri ile böylesi uygulamaların ve savaş koşullarının oldukça ağır şekilde hissedildiği bir ortamda oldukça ses getirmiştir. Ayrıca alt sınıflara dair iyileştirme taleplerini içeren yazıların halen yer aldığı bu dönemde gazete, savaşın sona ermesi ile birlikte solun demokrasi konusundaki tartışmaların doğrudan tarafı olmasında da en ön safta yer alacaktır.

II. Dünya Savaşı'nın 1945'te sona ermesi ile birlikte Türkiye solunun ufkunda yeni umutlar belirmiş, sol'un dönem içerisinde karşıt bir bakış sergilediği faşizm, savaş sonucunda yenilgiye uğramıştır. Ayrıca Türkiye önemli bir süreç boyunca Alman yanlısı tutumlar sergilemişse de böylesi bir tercihle savaşa katılmamış, dahası savaşın bitimi ile birlikte o dönemki adlandırma ile "demokrasi cephesi"nin parçası olabilme doğrultusunda çabalara girişmiştir. Rejimin "liberalleşmesi" doğrultusundaki adımlar, sola kendini özgürce ifade etmesi ve "legal" alanda faaliyet gösterebilmesi konusunda umut olacaktır. Bu ise, o ana kadar tarihi hep yaptırım ve tutuklamalarla dolu olan yakın tarihteki manzarasının nihayet değişebilmesi ümidini beraberinde taşımaktadır:

> Gözden kaçmayacak en önemli olgu, tanrıların gazabıyla cezalandırıldığına bakmadan, yuvarlanıp düşmeye yazgılı kayayı her düşüşte yeniden omuzlayan Sisyphos'un dramını yaşarcasına, TKP'lilerin sürekli biçimde, karınca kararınca da olsa savaş verme çabasında oldukları gerçeğidir (Türkali, 2001: 118-19).

Türkali'nin ifadesinden devam edecek olursak, dünya savaşının bitimi ile birlikte 1945 ve sonrası yalnız, ülkenin çok partili hayata geçip demokratikleşme çabalarına girişmesini ifade

etmekle kalmayacak ve sadece TKP'liler için değil sol dâhilindeki tüm akımlar için kayayı yeniden omuzlama ve yeniden bir savaş verme anlamına gelecektir.

Sonuç olarak imparatorluk döneminden başlayarak ele alınan Türkiye'de sol akımların tarihsel geçmişi ve birikimi, 1945 yılına gelindiğinde geleceğe olumlu açıdan yansıtılabilecek oldukça kısıtlı nitelikleri taşımaktadır. Genel olarak, işçi sınıfı ile bağların kurulmasında ve onların bilinçlendirilmesinde kazanılan başarı oldukça sınırlı olmuştur. Ek olarak özellikle de kendini iktidara göre konumlandırma ve onun yaptırımlarından korunma maksadı ile illegaliteye çekilme durumu, faaliyetlerin niteliğini ve derinliğini de doğrudan etkilemiştir. Teorik bilginin belli bir gelişmişliği olmakla birlikte, ülkenin içinden geçtiği süreç, var olan iktidar yapısına dair karmaşık bakış açısı ve Komintern'in yönlendirmeleri, Türkiye pratiğine ilişkin tartışmaları doğrudan etkilemiş, hareket sahasını ise önemli ölçüde kısıtlamıştır. Zaten 1930'lar boyunca, iktidarın olumsuz tutumu ve kendi iç bölünmelerin güçsüzleştirdiği sol, İkinci Dünya Savaşı ile tamamen faşizm karşıtlığı ile kendini konumlandıracaktır. Faşizm tehlikesi karşısında, iktidarı oluşturan sınıflar, bunlara karşı girişilecek mücadelenin yöntemleri, işçi sınıfı başta olmak üzere toplumun alt sınıflarına bilincin aşılanması gibi olgular, solun gündemin oldukça arka sıralarına düşmüştür.

Tarihsel arka planın incelenmesinde özelikle cumhuriyet sonrası ile ilgili olarak ele alınan unsur, Türkiye'deki komünist hareket olmuştur. Bunun sebebi, sol tanımının içerisinde yalnız komünizmin dâhil edilmesi gibi bir düşünce değildir. Böylesi bir anlatım yönteminin tercih edilmesinde esas belirleyici, söz konusu dönem içerisinde sol düşünce ve hareketin ana damarını komünist akımın oluşturuyor olmasıdır. TKP çevresi her ne kadar kendi içerisindeki bölünmeler ve izlenecek politikalar bağlamında zaman zaman sıkıntılar ve uyumsuzluklar yaşamışsa ve her ne kadar kimi koşulların sonucu olarak belli dönemlerde kendini iktidara ve onun ideolojisine yakın bir yerde konumlandırmışsa da, özellikle tek parti yapısının güçlendiği 1930'larda muhalif bir hareket olma niteliğini bir şekilde taşımıştır. Bu anlamda Mihri Belli'nin, TKP'yi *"Ebedi Şef'li, Milli Şef'li tek parti döneminin biricik muhalefet partisi"* olarak nitelendirmesi oldukça yerindedir (Belli, 1988: 1932). Ayrıca TKP, legal ya da illegal biçimde gerçekleştirdiği faaliyetler ile aydınlara hitap eden bir çekim gücü de oluşturabilmiştir. Başta Yeni Edebiyat ve S.E.S. gibi dergiler olmak üzere yayıncılık faaliyeti, siyaset anlamında var olan teksesliliği en azından edebiyat alanında bir çoksesliliğe dönüştürebilmiştir. Tek parti iktidarı tarafından yürütülen politikaların muhalif bir tavırla değiştirilmesi mümkün olamazken, dönemdeki hâkim hikâye, şiir, roman vb. anlayışları, TKP'nin de parçası olduğu çabalar ile tartışmaya ve değişime açılabilmiştir. Dolayısıyla Küçük'ün belirttiği gibi söz konusu dönem

boyunca Türk aydının önemli bir bölümü TKP üyesi ya da sempatizanı olmuş, bunlardan hiçbiri değilse bile TKP karşıtı bir tutum takınmamıştır (Küçük, 1990: 31). Partinin/çevrenin söz konusu çekiciliği, kendi içerisinde bölünmelerin ve dağınıklıkların yaşandığı süreçlerde dahi varlığını sürdürmüştür.

Bunun yanında özellikle iktidar çevresinden, sol düşünce ve hareket çatısı altında yer alan tüm akımlara düzleştirici bir şekilde bakıldığı söylenebilir. Bu noktada esas olarak birbirinden farklı anlam ve yöntemlerin tümü tek başlık altında değerlendirilmiştir. Kimi zaman komünizm sosyalizmle özdeş tutulmuş, özellikle Milli Mücadele yıllarında Bolşeviklik solun tümünü kapsayan bir ifade olarak kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla "komünist" sözcüğü çoğu zaman var olan anlamının çok ötesinde bir genellikte kullanılmış, komünizmle ilgisi olmayan meseleler de bu niteleme ekseninde ele alınmıştır (Karpat, 1996: 297).

Sonraki dönemlerin sol hareketleriyle karşılaştırıldığında benzerlik gösteren en önemli unsur ise gazete ve dergi yayıncılığının, yürütülen faaliyetler içerisindeki ağırlıklı rolü oluşturmasıdır. Bu, rejimin adı ve içinde bulunulan koşullar ne olursa olsun görüş ve düşüncelerin dile getirilmesindeki yegâne unsuru oluşturmaktadır. Söz konusu faaliyetlerde getirilen yasaklama ve kısıtlamalara dair gösterilen inat ve farklı adlar altında devam etme gayreti, özellikle 1945 sonrasında karşılaşılacak durumun da ilk dönem örneklerini meydana getirecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren başlatılan dergi ve gazetelerin kronolojisinin her bir yakın tarihli örneği, 1945 – 1950 yıllarının hareketliliğine daha fazla ve daha doğrudan etkilerde bulunmuştur. Bu bakımdan 1945 – 1950 yılları arası *İştirak, Sosyalist, Medeniyet, İnsaniyet, Kurtuluş, Aydınlık, Orak Çekiç, Yeni Edebiyat, S.E.S, Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* başta olmak üzere geçmişin yayınlarının listesine, çok sayıda yeni isimlerin eklenişine şahitlik edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE SOL MÜCADELE

2.1 1945 – 1950 DÖNEMİNİN SİYASAL ÖZELLİKLERİ

Solun 1945 – 1950 yılları arasında taşımakta olduğu niteliklerin ve yürüttüğü tartışmaların ele alınabilmesi için, süreci önemli kılan başlıca unsur olarak çok partili geçiş sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu yapıldığı taktirde solun savunduğu başlıca görüşlerin nasıl bir ortamda dile getirildiği anlaşılabileceği gibi, maruz kalınan baskı, eleştiri ve yaptırımların da nedenlerine ulaşılabilecektir. Dolayısıyla bu bölümde öncelikle, tek partili siyasal sistemden çok partili siyasal hayata geçiş gibi önemli bir dönüşümün hangi sebeplerle ortaya çıktığı ve neden özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle böylesi bir durumun söz konusu olduğu sorusunun yanıtları aranacaktır.

Çok partili hayata geçiş sürecini konu edinen çalışmaların, geçiş kararının ortaya çıkışını açıklamada, öncelikle iç ve dış faktörler biçiminde bir ayrıma gittikleri, devamında da kararın ortaya çıkışını bu iki tipin karşılıklı etkileşimine dayandırdıkları görülmektedir.[1] Bunlardan ilkine bakıldığında, içinde bulunulan koşulların zorladığı değişim talebi ile toplumsal ve siyasal yapının, mevcut olandan olabildiğince az ödün vererek sürdürülebilmesi amacı arasında bir çakışmadan bahsetmek mümkündür. 1945 yılına gelindiğinde, ekonomik durumun savaşla birlikte daha da kötüleşmesi ve bunun başlıca sorumlusunun iktidar olarak görülmesi (Eroğul, 2003: 113), Kemalist merkezin çevre ile kopuk olan ilişkileri, CHP'nin ülke genelinde gözünde bürokratik bir baskı aracı olarak değerlendirilmesi (Timur, 2003: 29) ve de hepsinden önemlisi tam yirmi iki yıl süren bir iktidardan duyulması normal olan bıkkınlık, tek parti yönetimi dolayısıyla devlet için bir tehdit durumundadır. Buna ek olarak yine iç politikayla ilgili diğer bir önemli husus, kökleri Kurtuluş Savaşı'na, hatta daha da öncesine uzanan, ancak geride kalan yıllar boyunca önemli aşınmalara uğramış bulunan iktidarı oluşturan koalisyonun, özellikle savaş sonrasında bir arada tutulmasının daha da güçleşmesidir. Varlık Vergisi ile Milli Koruma Kanunu, burjuvazinin farklı unsurlarında, iktidara dair bir güvensizliğe yol açmıştır. Buna 1945 Ocak'ında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tartışmalarının eklenmesi ise, Zürcher'in "Jön Türk Koalisyonu" biçiminde adlandırdığı (Zürcher, 2001: 300) yapının toprak sahipleri kısmının

[1] Konunun bu şekilde ele alınmasıyla ilgili ayrıntılı bir örnek için bakınız (Albayrak, 2004: 18-42).

CHP'den giderek kopmasına sebep olacaktır. Ayrıca Osmanlı döneminden beri varolan burjuva yaratma projesinde ulaşılan başarının artık kabuğuna sığmadığının ve yaratılan burjuvazinin bürokratik egemenlikten kurtulma gayreti gösterdiğinin de altı çizilmelidir. Özellikle savaş yılları içerisindeki yüksek enflasyonun ulusal burjuvazinin gelişimine sağladığı katkının ardından, yeni dönemde söz konusu sınıfların iktidar üzerinde doğrudan söz sahibi olma çabaları ortaya çıkmıştır (Eroğul, 2003: 114). Dolayısıyla iç faktörler özelinde bakıldığında, geçmişteki sistemin mevcut şekli ile sürdürülmesinin mümkün olmadığı ve belli değişikliklerin gerçekleştirilmesinin gerektiği açıktır.

Bunlara ek olarak, dış politika ve uluslar arası ilişkiler bağlamında karşılaşılan problemler de çok partili hayata geçiş sürecine etki eden dış faktörler olarak belirleyici konumda olmuştur. Böylesi bir etkinin geçiş sürecinin ilk adımından itibaren kendini belli ettiği görülmektedir. Şöyle ki yıllardır sürmekte olan tek parti yönetiminin kısa bir süre içerisinde niteliğinin değişeceğine dair açıklamalar, savaş sonrasında yeni bir düzenin oluşturulması amacındaki San Francisco Konferansı'nın hemen öncesinde, bu yapının bir parçası olma amacıyla atılmıştır (Eroğul, 1970: 5).[2] Uzun yılların birikimi olan bir gelenekten vazgeçişin konuşulmaya başlanmasında ise öncelikli etken, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile oluşan manzaradır. Savaş sonunda kazanan taraf, dönemin sıklıkla kullanılan adlandırması ile "demokrasi cephesi" olmuştur. Söz konusu cephenin zaferi ise beraberinde, diktatörlüklerin lanetlendiği, yeryüzündeki tüm diktatörlüklere son verileceğinin yineleyip durduğu ve "demokrasi şarkıları"nın söylendiği bir ortamı doğurmuştur (Yetkin,2006: 145). Türkiye'nin böylesi bir ortamdaki durumu ise, hem savaş sırasında kimi zaman müttefiklerin aleyhine ve açıkça Alman yanlısı görünen belli politikaları, hem de açık bir faşizm olmasa da, onunla benzerlikler arz eden tek partili siyasi yapısı düşünüldüğünde[3] aydınlık görünmemektedir. Ayrıca Türkiye'nin savaş

---

[2] Sürecin sadece başlangıcı ile sınırlı olmayan bu durum, birçok önemli adımda da yinelenecektir. Bunun başlıca örneği Cumhurbaşkanı'nın CHP ve DP arasında hakem rolü oynayacağını dile getirdiği 12 Temmuz Beyannamesi'nin, Türkiye'nin Truman Doktrini'ne dahil oluşu ile aynı gün yayımlanmasıdır. Benzer şekilde ABD ile ilk yardım antlaşmasının imzalanmasının, Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı ile aynı gün gerçekleşmesi, İzmir'de Zincirli Hürriyet'in uğradığı saldırının ertesinde Amerikan Kongresi'nde Türkiye'ye ilişkin yardım konusunun görüşülecek olması da benzer nitelikli "tesadüf"lerdendir. Bu durumun Osmanlı'dan devralınan bir geleneğin devamı olduğuna ilişkin açıklamalara katılmamak ise mümkün değildir: *"1856 yılı ilkbaharında toplanan Paris Konferansı'ndan hemen önce Türkiye, Islahat Fermanı'nı ilan ediyor. Osmanlı Balkanları'ndaki bağımsızlık hareketlerini ve Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki iç yönetimi görüşmek üzere 1876 yılı Aralık ayında İstanbul'da toplanan İstanbul Konferansı'nın delegeleri açılış günü görüşmelerine top sesleriyle başlıyorlar; Türkiye, ilk anayasasının ilanını İstanbul Konferansı'nın açılışına denk getiriyor (...) Türkiye yenilik programlarının ilan tarihi ile Türkiye hakkında yabancıların karar süreçlerini denkleştirmek yönünde bir gelenek var"* (Küçük, 1990: 566).

[3] Bu noktada Feroz Ahmad, faaliyetleri göz önüne alındığında CHP'nin İtalya'da Faşist, Sovyetler'de Komünist ve Almanya'da Nazi Partisi'ne içerikten çok biçim itibarıyla bir benzerlik gösterdiğinin altını çizmektedir (Ahmad,1996: 20). Mihri Belli ise tek parti dönemini *"emekçi halkın en ilkel demokratik haklarının bir burjuva tek parti düzeninde çiğnenmesi anlamında Türkiye'de faşizmin tehlikesi değil kendisi bulunmaktaydı"* sözleriyle değerlendirmektedir (Belli, 1989: 218).

öncesinde ve sırasında en geniş ticaret ilişkilerinin Almanya ile olması[4], ekonomik anlamda bir yalnızlık ve kriz durumu olasılığını arttırmaktadır.

Savaş sırasında izlenen "tarafsızlık" politikasının aleyhinde en fazla sonuca yol açtığı ülke olan Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bozulması ise dış politika bağlamındaki sorunları daha da arttırmıştır. 1945 ve sonrasının dış politika uygulamalarını şekillendiren temel unsur, bunun uzantısında Sovyetler'in Türkiye'ye yönelik talepleri olacaktır. Söz konusu talepler, iki devlet arasında 1925'te imzalanmış olan Dostluk Antlaşması'nın yenilenmesi için gerekli şartlar olarak ileri sürülmüştür. Bunların arasında iki ülkenin sınırları konusunda Sovyetler lehine bazı sınır değişiklikler yapılması, Boğazların statüsünün gözden geçirilmesi ve barış ve savaş koşullarında güvenliğinin iki devlet tarafından ortaklaşa sağlanmasını gibi bazı maddeler yer almaktadır.[5] Söz konusu taleplerin kabul edilemez oluşlarının yanında, savaş yıllarının gelişmeleri de, iki devlet arasında temelleri Kurtuluş Savaşı'nda atılmış olan olumlu ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Özellikle Almanya ile Türkiye'nin bir saldırmazlık paktı imzalaması ve bu paktın güveni ile Sovyetler üzerine topyekûn saldırıya geçmesi, kamuoyunda oldukça güç kazanmış olan Türkçü-Turancı akımların son kertede Sovyet topraklarına dair tasavvurlarının bulunması, Sovyetlerin ise savaşın başından beri bir şekilde Boğazlar'ın kontrolünü ele geçirme doğrultusundaki gayreti taraflar arasındaki güvensizliği daha da arttırmıştır. Üstelik başa Postdam Konferansı'ndaki görüşmeler olmak üzere, İngiltere ve ABD'nin Sovyet talepleri karşısında herhangi bir tutum takınmayışları, Türk dış politikasında bir panik havası yaratmıştır. Bu durum karşısında başlıca çıkış yolu ise, Sovyetler karşısında güvenliğin sağlanması konusunda mutlak surette Batılı devletlerinin desteğinin elde edilmesi olarak belirlenecektir. Desteğinin elde edilebilmesi için ise sistem olarak onlarla taşınan benzerliklerin ön plana çıkarılması bir yöntem olarak uygun görülmüş, bu doğrultuda da iç politikada taraflar arasındaki benzerlikle kuracak düzenlemelere gidilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte oluşan ortamın sahip olduğu nitelikler bu şekilde ortaya konulduğunda; "demokratikleşme" üst başlığı ile ifade edilebilecek olan değişikliklerin nedenleri daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu bakımdan, değişim ihtiyacı iktidar yapısının karşı karşıya bulunduğu çok boyutlu problemleri giderebilme çabasının bir sonucudur. Dolayısıyla da "demokrasi"ye, içinde bulunulan sorunların çözümü doğrultusunda bir "araç" olarak yaklaşıldığı ortadadır.

---

[4] Türkiye ile Almanya arasındaki ticari ilişkilerin seyri hakkında bakınız (Koçak, 2003b: 633-641).
[5] Sovyetler ile Türkiye arasındaki "boğazlar meselesi" için bakınız (Erkin, 1968).

Demokrasiye araçsal bir anlamın yüklenmesinin bir sonucu ise, süreç içerisinde atılan adımların var olan yapının olabildiğince az değişikliğe uğrayarak sürdürülmesi amacını gütmesidir. 1945 sonrası süreçte yeni partilere izin verilmişse de bu, her türlü partiye izin verildiği ya da kurulmuş olan partinin faaliyetlerini özgürce sürdüreceği anlamına gelmemektedir. Benzer şekilde Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle sendikaların kurulmasının serbest bırakılması liberalleşme doğrultusunda bir adım olarak görülebilecekken, hemen ardından Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikler, verilen serbestliğin iktidarca kontrol altında tutulması çabasıyla ilişkilidir.[6] Dolayısıyla görünüm itibarıyla önemli dönüşümler yaşanıyor olmakla birlikte, bunların tek parti anlayışı ve onun öngördüğü devlet algısında da bir dönüşümü içerdiğinin söylenebilmesi güçtür. Aksine içinde bulunulan süreç, zaten uzun bir süre boyunca özdeş olarak var olan parti ile devletin devamlılığının sağlanması ile ilgilidir. Gerek ülke içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı birlikmiş olan muhalif potansiyelin denetimsiz şekilde dışa vurulmasının önüne geçilebilmesi, gerekse dış politikada var olan yalnızlık durumundan kurtulabilme gayreti, çok partili hayata geçiş durumunu ortaya çıkaracaktır. Başlıca amaç sistemin olabildiğince değişiklikle devamlılığının sağlanması olunca, ortaya her yönünün iktidarca belirlendiği, sınırlarının iktidar eliyle kesin şekilde çizildiği, bu sınırların aşılması veya iktidarca verilen rolün yerine getirilmemesi durumunda yine iktidarca belli yaptırımların uygulandığı bir "demokratikleşme" hareketinden bahsedilebilecektir.

Bu noktada sistemin önceki dönemlerden farkını oluşturan yeni partilerin kurulması durumu ile ilgili olarak, dönemin en önemli ikinci aktörü konumundan DP'nin üzerinde de ayrıca durulması gerekmektedir. Bu yapılırken onun siyasi mücadele içerisinde meydana getirdiği değişiklikler ve 1950 yılında iktidarı halkın serbest oyu ile devralması gibi önemli niteliklerinin geri plana alınması, 1945-50 yılları arasının daha net şekilde değerlendirilmesine imkan vermektedir. Bu noktada öncelikli husus, DP'nin sonradan ne gibi farklıklılar taşıyacak olursa olsun, nihayetinde CHP içerisinden çıkmış bir parti olmasıdır. DP'nin öncesinde ve sonrasında, yönetici zümreler bir ilişki ya da işbirliğinden yoksun olarak kurulan partilerin, derhal kapatılmaları ya da varlık gösteremeyecek derecede baskı ve kontrol altında tutulmaları, ülkedeki parti hareketleri bakımından sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. DP'nin ise, özellikle kuruluşunun ilk yıllarında varlığını sürdürmesinin temel nedeninin böylesi bir ilişki ile ilgili olduğu söylenebilir (Timur, 2003: 35). Bunun bir uzantısı olarak DP'nin ortaya çıkışında, yeni partinin hangi siyasi hareketlerle işbirliğine girebileceği, Milli Şef ile Bayar'ın görüşmelerinde dile getirilmiş, muhalefet edilip edilemeyecek olan konular hakkında bizzat İsmet İnönü'nün belli telkinleri

---

[6] Konu ile ilgili olarak Kurthan Fişek, iktidarın bir yandan Cemiyetler Kanunu'nda nispi bir liberalleşmeye giderken öte taraftan Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerini ağırlaştırmasını; örgüt kurma hakkının ölü doğmasına yönelik bir tutum olarak değerlendirmektedir (Fişek, 1969: 82).

olmuştur. Dolayısıyla DP'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi kısa ömürlü bir hareket olmaması, bu parti önderlerinin sınırları bizzat tek parti yönetiminin çizdiği bir tartışma ortamını kabul etmeleri, bunu devam ettirmeleri ve bu doğrultuda işbirliğine girmeleri ile ilgilidir (Timur, 2003: 43). Aynı şekilde her iki partinin de dış politika ile ilgili temel esaslar konusunda herhangi bir ayrılıklarının olmayışı da değerlendirildiğinde CHP'nin gözünde yeni parti, toplumdan gördüğü destek ne derecede olursa olsun, rejim için bir emniyet supabı olarak görülmektedir (Küçük, 1990: 230). Netice itibarıyla rejimin varlığını sürdürme kaygısı, DP'nin ortadan kaldırılmasına imkân vermezken; DP'nin izleyeceği siyasetin sınırlarının sıkı şekilde belirlenmesi çabasını ortaya çıkarmıştır. Bu konuda belirleme gücünün ortadan kalkışı ise, iktidarın da el değiştirmesini beraberinde getirecektir.

Tüm bu niteliklerine karşılık içinde bulunulan süreç – özellikle ilk aşamasında - ülkede demokrasinin tesis edileceğine dair samimi bir inanç doğurmuştur. Bu inancın uzantısında da tek parti döneminde meşru siyaset alanının dışına itilmiş olan çeşitli akımlar, savaşın bitimi ve demokrasi doğrultusunda atılacağı ifade edilen adımlara sıkı şekilde sarılmışlardır. Bunun doğrultusunda da kendilerini yasaklanmış ve yeraltına itilmiş hareketler olmaktan ziyade, belli etkilere sahip birer siyasal aktör olacakları düşüncesi ile konumlandırmışladır. Bu niteliği taşıyan başlıca örnek ise ülkedeki sol akımlardır. Fakat çok partili hayata geçişin kronolojisi var olan umutlara karşı solun, önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde sistem dışına çıkarılışının öyküsünü taşımaktadır.

Bu öykünün yazılmasında ise Sovyetler ile solun tüm akımları arasında mutlak bir özdeşlik kurulduğu ve Sovyet taleplerine yapılan vurgu ile yaratılan yeni "olağanüstü hal"in, solun düşmanlaştırılması durumunu beraberinde taşıdığı görülmektedir. İçinde bulunulan tarihsel eşikte sol bağlamında değerlendirilebilecek çeşitli isimler, çok partili hayata geçişi gerçek bir demokratikleşme akımı olarak benimseyip savunurken, iktidarca "Sovyet emellerine alet olan hainler" olarak görülmekte ve sunulmaktadır. Bu bağlamda da çok partili hayata geçiş süreci, çeşitli yasal düzenlemeleri, söylemde önemli dönüşümleri, demokrasi kavramının o ana değin olmadık ölçüde olumlu şekilde kullanılmasını; solun farklı yöntem ve uygulamalar ile sistem dışına itilmesi ve adeta tek parti döneminde olduğu gibi düşman olarak nitelendirilmesi ile birlikte içermektedir.

2.2 ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE SOL MÜCADELENİN BİÇİMLERİ

1945 – 1950 yılları arasında sol düşünce ve hareketin önde gelen özelliği, solun önceki dönemlerinden farklı olarak çok aktörlü bir görünüme sahip olmasıdır. Bu, özellikle cumhuriyet döneminin sol hareketinin o ana değin TKP odaklı bir görünüm arz edişinden de önemli ölçüde farklı bir durumdur. Sol özelinde 1945 – 1950 arasından, TKP geleneği çerçevesinde gerekse bundan bağımsız olan veya bununla dolaylı ilişkisi bulunan çok özneli bir dönem olarak bahsetmek mümkündür. Üstelik bu aktör ve çevrelerin faaliyet sahaları da çeşitlilik arz etmekte olup; gazete ve dergiler, "legal" siyasi partiler ve yine yasal engellerin ortadan kalkması ile kurulmuş olan sendikalar, farklı mücadele alanları olarak göze çarpmaktadır.

Özellikle yasal bazı engellerin kaldırılmasının sağladığı geçici bir "hürriyet dönemi", solun geçmişten beri sorunlu bir yönü olan kitleselleşme konusunda önemli adımlar atılmasına imkan sağlamıştır. Üstelik bu, İslam ile sosyalizm özdeşliği vb. araçsal bazı yöntemlerle değil, gündelik yaşam içerisinde geniş halk kitlelerinin çıkarlarının savunulduğu ve onların mücadelesinin yürütülmesine çabalandığı söyleminin yaygınlaştırılması ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Aleyhindeki sürekli propaganda nedeniyle hedeflenen ölçüde bir başarıya ulaşıldığının söylenmesi güçse de, bu konuda gösterilmiş olan yoğun çaba dahi sürecin tarihsel öneminin altının çizilmesi için yeterlidir.

Sürecin özellikle son yıllarında, tarihsel arka planda ele alınan durumla benzer şekilde yayıncılığın, yegâne faaliyet türü olması ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca dönem boyunca çıkarılan dergi ve gazeteler, geçmişle karşılaştırıldığında sayı ve nitelikleri itibarıyla önemli bir zenginliği taşımaktadır. Bu yönüyle solun faaliyet türlerinden biri olarak yayıncılığın da kendi içerisinde siyasi gazeteden kültür sanat dergisine mizah gazetesinden sendikacılık gibi spesifik bir alana yönelik yayınlara kadar geniş bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir.

Dönem solunun farklı türlerdeki yayınlarının yanında, kendi içerisindeki bölünmelerinin de yine yayın yolu ile dışa vurulmasına rastlanmaktadır. 1945 öncesi süreçte yaşanan bölünmelerin önemli sonuçları olmasına rağmen somut görünümleri oldukça kısıtlı iken, çok partili yaşama geçiş süreci içerisinde iktidara ve DP'ye muhalif olduğu kadar birbirleri ile de mücadele eden farklı gruplardan bahsetmek mümkündür. Bu aşamada rekabet ya da sürtüşmeler, yine kişisellik boyutu taşımakla birlikte, siyasi parti, sendika ya da yayınlar gibi kurumsal yapılar aracılığıyla sürdürülmüştür.

Dönem içerisinde sol, sürecin akışına etki etmeye dönük çabalar göstermişse de, iktidarın geçmişte sahip olduğu gücü paylaşmadaki tutucu vasfı ve bunu olabildiğince kısıtlı şekilde gerçekleştirilmesi karşısında bir kez daha başarısızlığa uğramıştır. Dahası iktidar yapısının eş zamanlı olarak yürüttüğü sol karşıtı söylem, kısa bir zaman dilimi içerisinde solun sürece katkı sağlamanın değil, süreçten dışlanmamanın mücadelesini verdiği bir konuma itilmesine yol açmıştır. Söz konusu söylemin kökeninde ise siyasi yapıda dönüşümlere rağmen varlığını koruyan tek parti döneminin zihin yapısı olduğu açıktır.

Sürecin sol açısından belki de en dikkat çekici niteliği ise, solun "legal" alanda mücadele etme gayreti karşısında, iktidarın başını çektiği sol karşıtı tutumun giderek daha fazla "illegal" yöntemlere başvurmasıdır. Sistemin demokratikleştiğinin iddia edildiği bir dönemde sol karşıtlığı, yasal yaptırımlarla değil, yasalara göre suç olan belli girişimler ile ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, tek partiden çok partiye geçiş dönemi, kanunların çizdiği çerçeve içerisinde gerçekleştirilen tutuklama ve yargılamaların esas olduğu bir dönemden; linç girişimlerinin, matbaa baskınları ve yağmaların, tehditlerin ve faali meçhul cinayetlerin ağırlık kazandığı bir döneme geçişi de içermektedir.

Sola daha merkezi bir rol verilerek yapılacak olan çok partili hayata geçiş süreci okumasının, sol açısından belli olumlu gelişmeleri barındırıyorsa da, esas itibarıyla olumsuz birçok olay ve durumu bünyesinde taşımaktadır. Üç alt başlık altında ele alınacak olan solun karşılaştığı belli sorunların ise solun kendi niteliklerinin yanında, ülke demokrasinin gelişimi açısından da önemi göz ardı edilmemelidir.

2.2.1. Muhalefette Ortak Cephe Arayışları

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından siyasi tartışmaların giderek zenginleştiği görülmektedir. Bu ortamda solun sürece dâhil olma gayreti ise CHP'de meydana gelen bölünme sonrasında açığa çıkan muhalefet ile işbirliğine girişmek biçiminde olmuştur. Söz konusu işbirliği ise basının solun tarihindeki önemini bir kez daha anımsatırcasına gazetecilerin siyasetçiler ile girdiği ilişki ortaya çıkmış ve yine bir yayının çıkarılışı ile somutlaşmıştır. Bu bakımdan çok partili hayata geçiş sürecinin başlangıcında solun siyasi mücadeleye katılımı, Tan Gazetesi'nin de sahipleri olan Zekeriya ve Sabiha Sertel ile DP'yi kuracak olan kişiler arasında bir "demokrasi cephesi" aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında özellikle faşizm karşıtı tavırları ile önem sahibi olan Serteller ve Tan Gazetesi, 1945 yılının Mart ayından itibaren ağırlıklı tartışma konusunu demokrasiye ve bunun Türkiye'de de geçerli olabilmesinin mücadelesine kaydırmıştır. Tek parti iktidarının sona ermesi konusunda gazetedeki yazılarının yanında Serteller, CHP'ye karşı olan unsurların bir araya gelerek mücadele etmesi konusunda da yoğun çaba göstermişlerdir.

Dönemin siyasi gelişmelerine bakıldığında Dörtlü Takrir sahiplerinin bunun reddi ile CHP'den kopuşlarının ardından[7] savundukları fikirler ile Sertellerin gazetelerinde dile getirdikleri arasında paralellikler görülmektedir. Bu açıdan Celal Bayar, öncelikli hedefi, ülkede yarım kalan demokrasi devrimini tamamlamak olarak belirtirken bu doğrultuda yapılması gerekenleri kanunlarda anayasaya aykırı maddelerin kaldırılması, üniversiteye muhtariyet tanınması, polis kanununun değiştirilmesi, ziraatın geliştirilmesi, vatandaşların söz, düşünce, örgütlenme hürriyetlerinin sağlanması biçiminde sıralamaktadır (S. Sertel, 1987: 270). Sertellerin düşüncesi ise Halk Partisi'nin devrimci niteliğini yitirdiği yönündedir. Önemli olan, kurulacak yeni partinin burjuva demokratik devrimini gerçekleştirmesi, bu doğrultuda yapılması gereken de tek parti, tek şef sistemine karşı olan bütün demokrasi taraflılarının bir cephede[8] toplanmasıdır (S. Sertel, 1987: 271).

Bu şekilde buluşulan ortak paydada taraflar, kısa bir süre içerisinde yakın bir işbirliği içerisine girmişlerdir. Zekeriya Sertel, Bayar ve çevresi ile girilen ilişkinin niteliği konusunda oldukça iddialı iken, söz konusu süreç; Demokrat Parti'nin kurulması sürecinin biçimlenmesini de içermektedir. Anılarında, ilgili dönemi anlatırken kullandığı *"Demokrat Parti'yi Nasıl Kurduk"* başlığı ile Zekeriya Sertel (2001: 223), bir anlamda kendisinin yeni muhalefet partisinin kuruluş çalışmalarında oynadığı rolün önemini dile getirmektedir. Bu bakımdan Celal Bayar'ın CHP'den çekildiğine dair mektubu birlikte yazmalarının yanında, Refik Koraltan dahi

---

[7] Söz konusu süreç için bakınız (Eroğul, 1970: 11-13).

[8] Bu noktada demokrasi taraftarlarının tek cephede toplanması konusunun, Sertel'lerin kişisel çabalarından ziyade, TKP'nin yeni süreçte takındığı tutumun bir parçası olduğu da iddia edilmektedir. Savaş yıllarında TKP'ce izlenen Anti-Faşist Birleşik Cephe politikası, ülkedeki demokratikleşme tartışmaları altında İleri Demokrat Cephe adıyla bir kez daha gündeme gelmiştir (Akar, 1989: 15). Sertel'lerin de eş zamanlı olarak DP ile belli bir işbirliği ilişkisine girişmesi, DP'yi kuracak olan isimler ile TKP'ye yakın ya da TKP'li olan yönetici ve militanlar arasında aracılık olarak değerlendirilmektedir. (Güzel, 1997: 64). Serteller tarafından yürütülen muhalefet hareketlerinin genelinde benzer ittifak arayışlarına girişildiği söylenebilir. Bu sadece Bayar ve çevresi ile girişilen faaliyetlerle sınırlı kalmamış, 20 Ekim 1946'da kurulmuş olan İnsan Hakları Cemiyeti girişiminde de kendini göstermiştir. Serteller ile beraber Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt ve Kenan Öner gibi isimleri bir araya getiren söz konusu "cephe", yöneltilen komünistlik iddiaları karşısında kısa sürede dağılmıştır. Demokrasi doğrultusunda bir cephe arayışına girişilmesinin TKP politikaları açısından da uygun olduğu ortadadır. Ancak sürecin her aşamasında olanın ve kurulması tasarlanan cephelerin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında en fazla zarara uğrayanın Sertel'ler olduğu düşünüldüğünde, TKP'nin yönlendiriciliğinin olup olmadığının kararını vermek güçtür.

ortalıklarda yokken kendisinin partinin amaç ve ilkelerin belirlenmesine dönük toplantıların içerisinde oluşuna da dikkat çekmektedir[9] (Z. Sertel, 2001: 224). Bayar ve çevresi açısından böylesi bir işbirliğine girişilmesinin ise kurulacak olan partiye soldan da destek sağlanması anlamına gelmektedir. İktidar kanadınca muhalif bir partinin kurulması her ne kadar teşvik ediliyorsa da[10], bunun güvenilirliği tartışmaya açıktır. Var olan iktidara karşı muhalefete geçerek onun yerini alma gayretine girişen bir siyasi faaliyetin, söz konusu iktidar karşıtlarını bünyesinde toplama çabasına girişmesi ise siyasetin işleyiş dinamikleri açısından oldukça mantıklı bir hamledir. Ayrıca söz konusu işbirliğinin Tan gibi bir yayın organı ile kurulması, hareketin başındaki isim olan Bayar'a sola açık bir kişi görünümü kazandırabilecektir (Nesimi, 1977: 222). Serteller de Bayar ve çevresine bu gözle bakma eğilimindedirler. Geçmişte tek partili yapının doğrudan parçası olan isimlerin demokrasi konusundaki samimiyetlerine ve bu kişilerin kısa bir süre içerisinde kendilerinden farklı olarak liberalizmi savunacaklarına dair şüpheleri yok değildir (S. Sertel, 1987: 290; Z. Sertel, 2001: 235). Buna rağmen, temel esas tek parti iktidarının yıkılması olduğuna göre, en azından o ana değin aynı safta çalışabilecekleri fikrindedirler. Dolayısıyla Zekeriya Sertel'in ifadesiyle taraflar aynı trene binecek fakat ayrı istasyonlarda ineceklerdir (aktaran Vâ-Nû, 1997: 75). Serteller özelinde sol ile DP'nin kurucu kadrosu arasındaki işbirliğinin en somut adımı ise bir dergi çıkarılması biçiminde atılmıştır.

İlk ve tek sayısı 1 Aralık 1945 tarihinde çıkan *Görüşler,* tek partili sistem karşıtlığı ve demokrasi yanlılığı bağlamında bir araya gelen, aydınlardan siyasetçilere çok sayıda ismi içerecek bir yayın olarak tasarlanmıştır. Kişisel inançları ve ideolojileri ayrı da olsa, demokrasi davasında birleşen herkesin bu dergi çatısı altında bir forumu oluşturmaları düşünülmektedir. Ancak ilk sayının çıkışından önce, dergiye yazı vermeleri önceden kararlaştırılmış olan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Ankara'da parti çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle bunu yerine getirememişlerdir. Yine de Celal Bayar ile birlikte isimleri, derginin kapağında genel yazar kadrosu içerisinde sunulmuştur. Söz konusu kapak ise kurulmuş olan bu işbirliğini sona erdiren Tan Baskını'nın tetikleyicisi olacaktır.

---

[9] Bu arada önemli bir konu, tek parti iktidarına karşı demokrasinin başlıca savunucuları olarak görülen iki gazetenin (Tan ve Vatan) başyazarının da kendilerini DP'nin kuruluş sürecinin parçası olarak gösterme gayretleridir. Belirtildiği gibi Zekeriya Sertel, "Demokrat Partiyi Nasıl Kurduk" başlığı ile kendisini kuruluş çalışmalarının doğrudan içine yerleştirirken Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman da kendi anılarında benzer bir kuruculuk iddiasında olmuştur. Buna göre kendisinin dörtlerin beşincisi haline geldiğini ve yıllarca öyle kaldığını iddia eden Yalman (1997: 1316) ayrıca, partinin ismini de kendisinin bulduğunu belirtmektedir (Yalman, 1997: 1321).

[10] Milli Şef İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli meclis açış konuşmasında kullandığı *"Bizim tek eksiğimiz, hükümet karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir (...) Memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka bir parti kurulması mümkün olacaktır"* ifadesinin (Ahmad & Ahmad, 1976: 15) bir teşvik olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Belirtildiği üzere iktidar çok partili hayata geçişi, özellikle dış faktörlere bağlı olarak ve olabildiğince kontrolü altında gerçekleştirme çabasındadır. Bu anlamda da demokrasiye ve muhalefete dair kabulü, bunların kendi çizdiği sınırlar içerisinde faaliyet gösterebilmesine bağlıdır. Dolayısıyla muhalefete ve muhalif bir partiye yüklediği anlam onun, ülkede demokrasinin varlığını ispat etme anlamında faaliyet göstermesi, rejimin ilkeleri ve dış politika başta olmak üzere oldukça geniş bir liste halindeki unsurlar hakkında tartışma yürütmemesi, iktidarın bir alternatifi değil, onu denetleyen bir mekanizma olmasıdır. Ancak Bayar'ın sol eğilimli muhalefetle ittifak arayışlarına girişmesi ve bu doğrultuda bir dergi çıkarılmasının, iktidarın muhalefete biçtiği rolde yeri yoktur. Bu nedenle Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün isimlerinin, Sabiha-Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Tevfik Rüştü Aras, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin gibi dönem solunun çeşitli isimleri ile aynı kapakta yer alması, iktidarın sürece dair bakışıyla uyumsuzdur. Bu durumun ortadan kaldırılması konusundaki çabalar ise çok partili yaşama geçiş sürecinin DP'nin kuruluşunun yaklaşık bir ay öncesinde, şiddet ve terör eylemleri eşliğinde başlamasına neden olmuştur.

Tan Baskını olarak bilinen olaylar, iktidarın solu Sovyet yandaşlığıyla özdeş gören tutumunun etkili bir propagandayla kitlelere yansıtılması ile ortaya çıkarken, gelişiminde de yine iktidarın doğrudan ya da dolaylı müdahaleleri söz konusudur. Görüşler'in ilk sayısının ardından, komünizm tehdidinin sıklıkla anılmaya başlanmış, bu yolla ülkedeki komünizm tehlikesinin ne kadar büyük olduğunun gösterilerek, Soğuk Savaş tohumlarının atıldığı süreçte, ABD'nin ilgilisinin Türkiye'ye de çekilmesine çabalanmıştır. Bir süreden Serteller aleyhinde gazetelerde yer alan tutuma ek olarak 3 Aralık 1945 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın *"Kalkın Ey Ehli Vatan"* başlıklı yazısı (Cahit, 1945) adeta olayların fitili olmuştur. Azgın ve insafsız bir propaganda karşısında bulunan Türkiye'de bir vatan sahibi olmak ve bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen herkesin buna karşı koyması gerektiğini bildirdiği yazısında Yalçın, Sabiha Sertel'in Görüşler'deki köşesinin "kıpkızıl demirlerle" örülü olduğunu iddia etmektedir. Dahası böylesi bir sesi susturmak gerektiği ancak bunda görevin hükümete değil eli kalem tutan gazetecilere ve hür vatandaşlara düştüğü düşüncesindedir. Konuyla ilgili olarak eli kalem tutan gazeteciler görevlerini fazlasıyla yerine getirirken, hür vatandaşlar da üzerlerine düşeni yazının ertesi gününde ifa edecektir.

Baskının gerçekleştiği 4 Aralık günü Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan bir haber ise, bugünden bakıldığında Sertellerin Tan'ı başta olmak üzere, bazı sol yayınlara karşı gerçekleştirilen saldırıların nasıl bir ruh hali ile yapıldığını ortaya koymaktadır. Habere göre kapaktaki Görüşler

başlığının “G” harfinin ucu parmakla kapatıldığında ortaya orak figürü çıkmakta, bu da yayının komünistliğinin ispatlamaktadır.[11] Komünist olmak, ülkenin Sovyetlerin Boğazlar konusundaki talepleri ortadayken en büyük suç olarak değerlendirilmiş, suçun cezası ise 4 Aralık sabahında yirmi bine yakın kişinin eliyle verilmiştir. Olayların sonucu Tan, Görüşler, Yeni Dünya, La Turquie gibi yayınların basıldığı matbaaların ve bazı yayın evlerinin tüm eşyalarının parçalanması, binalarının tahrip edilerek kullanılamaz hale getirilmesi olmuştur.[12]

Baskının gerçekleşmesinde iktidarca öne sürülen ve gazetelerin de hararetle benimsediği söylem, Tan Gazetesi ve Sertellerin Sovyet çıkarlarına hizmet ettikleri, öne sürdükleri fikirlerin esas itibarıyla Sovyetler’in Türkiye’ye bakışının ifadesi olduğu, bu anlamda *Görüşler*’in de Sovyet propagandasının bir parçası olarak çıkarıldığıdır. Dikkat çekici bir nokta ise DP’yi kuracak olan isimlerin yaptıkları açıklamalarla kendilerini Görüşler Dergisi ile alakasız göstermeleri ve bunun da kamuoyunun geneli tarafından kabul görmesidir. Baskının gerçekleştiği 4 Aralık günü İnönü’nün Celal Bayar’ı evinde kabul etmesi ise, oldukça düşündürücü bir tesadüftür.

Tüm bunlar göz önüne alındığında sol akımlar içerisinde önemli bir yeri olan ve dahası kurulacak olan yeni parti ile belli bir ittifak arayışı içerisinde bulunan Sertellerin böylesi bir saldırıya maruz kalmalarının altındaki temel faktör, kurulmaya çalışılan ittifakın ortadan kaldırması çabasıdır. İnönü’nün Bayar’ı kabulünde gösterdiği gibi, CHP’nin yeni kurulacak olan partiye biçeceği rol, Serteller ile olduğu gibi farklı muhalif unsurlarla işbirliği yapılmasını içermemektedir. Bayar’ın olaylar sonrasında yaptığı “*Kemalizm ve onun istihdaf ettiği milli hakimiyete bağlılığı”* nın *“saf ve samimi”* olduğu ve “*Kemalizmden başka her hangi bir ideoloji ile hiçbir alaka”* sının bulunmadığı açıklamaları ise (akt. S. Sertel, 1987: 302) bir yandan CHP’nin kendisine verdiği mesajı aldığını göstermekte, öte taraftan başka ideolojilerle ilgisinin olmadığı vurgusu ile Sertellerin komünistliğine dair görüşü paylaştığını dile getirmektedir.

Söz konusu baskın, solun siyasi atmosfer içerisindeki yeri bakımından oldukça önemli olmakla birlikte, kesin bir yenilgi anlamına gelmemektedir. Olaylar, DP ile sol arasında bir köprü kurulmasının önüne geçilmesi bağlamında hedefine ulaşmıştır. Ancak sol, 1946 yılıyla birlikte

---

[11] Haberin tam metni *“Dün bir okuyucumuz ‘Görüşler’ mecmuasıyla birlikte idarehanemize geldi. Mecmuayı masaya üzerine yaydı. Başlığını ters çevirerek parmağını üzerine bastı. O şekildeki başlıktan bir harf değil, bariz bir orak resmi kaldığını hayretle gördük. ‘Böyle (G) harfi olmaz, bu kasden böyle çizilmiştir’ dedikten sonra sordu ‘Ya bunun çekici nerede?’ sustuk. Cevabını gene kendisi verdi. ‘Okuyunca anladım, içinde imiş!* “ (aktaran Küçük, 1990: 233) biçimindedir.

[12] Olayların ayrıntılı bir tasvir için bakınız (Erer, 1965: 172-76).

bu kez sendikacılık ve parti faaliyetlerinin daha ön planda olduğu bir mücadeleye girişecektir. Bu ise ancak 16 Aralık 1946'da gerçekleşecek olan ve Tan Baskını kadar önemli bir ikinci kırılmaya kadar geçerli olan bir durumdur.

2.2.2. Sosyalist Partilerin Kurulması ve Sendikal Mücadele

Solun bir parti olarak siyasi mücadele içerisinde bulunma çabası, esas olarak Tan Baskını'nın öncesine kadar gitse de, Cami Baykurt'un gerçekleştirdiği bazı ön çalışmalar bir sonuca varmadan ele alınan olaylar meydana gelmiştir. Ancak baskın, sol fikirlerin bir parti örgütü temelinde dile getirilmesi hedefini ise ortadan kaldıramamıştır.

1945 yılının son ayında yaşanan kırılmanın ardından, 1946 yılına oldukça hareketli şekilde girilmiştir. Söz konusu sürecin ilk gelişmesi Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulmasıdır. Bunun yanında söz konusu yılda, demokratikleşme doğrultusundaki yasal düzenlemelerin önemli bir kısmı da gerçekleştirilecektir. Bunların arasında belki de en önemlisi olarak Cemiyetler Kanunu'nun sınıf ve iktisadi menfaat temeline dayanan veya siyasi, dini, ırki sebepten beynelmilel amaçlar güden derneklerin, dolayısıyla da siyasi partilerin kurulması yasaklayan maddelerinin kaldırılması yer almaktadır (Karpat, 1996: 309). Söz konusu düzenlemenin önemi, hem sol partilerin hem de sendikaların kurulmasının önündeki engeli kaldırmış olmasıdır. Bunun neticesinde de gerek partileşme, gerekse sendikaların kurulması[13] bakımından oldukça önemli bir döneme girilecektir.

Bu bağlamda ilk olarak 14 Mayıs 1946 tarihinde Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun[14] başkanlığında Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) kurulmuştur.[15] Söz konusu parti aynı zamanda çok partili rejime

[13] Dönemin sendikal faaliyetleri bu bölümde yüzeysel, çalışmanın Dördüncü Bölümü'nde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

[14] 1940'lara kadar sol düşünce ekseninde bireysel bazı çabalar göstermiş olan Esat Adil, II. Dünya Savaşı yıllarına değin bürokraside görev almış; Yargıtay Savcılığı, cezaevi müdürlüğü, cezaevi müfettişliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Sosyalizmle öğrencilik yılarında eğitim gördüğü Brüksel'de tanışmış, Belçika'dan döndükten sonra memleketi Balıkesir'e yerleşerek sosyalizme dair çeşitli metinleri Türkçe'ye çevirmiş ve *Savaş* isimli yerel bir gazete çıkarmıştır. Cezaevi Müdürlüğü ya da müfettişliği yaptığı dönemde özellikle sol düşünceleri nedeni ile mahkûm olmuş isimlerin hapishane koşullarının iyileştirilmesi doğrultusunda gayret göstermiş olan Adil, 1944'lerde ise *Adiloğlu* takma adıyla Tan'da yazmaya başlamıştır. Toplumsal farklılaşma, sınıf mücadelesi gibi tanımları açıktan kullandığı bu yazılar nedeniyle bürokratik görevinden atılması durumu ortaya çıkınca kendisi istifa etmiş, bunun sonrasında da İstanbul'da çeşitli gazetelerde faaliyet göstermiştir (Gökmen, 2007: 940-47).

[15] Kurulan partinin programına bakıldığında sahip olunan ilkelerden ilki cumhuriyetin tam bir halk devleti haline getirilmesi olarak tanımlanan demokratlıktır. Bunun yanında vatandaşların ferdi gelişimlerini önleyen başta toplumsal ve ekonomik adaletsizlikler olmak üzere tüm nedenlerin ortadan kaldırılması, emek ve yeteneklerin değerlendirilmesi bağlamında sosyalist; ülke, dil, ekonomik hayat, kültür ve anane birliği olarak tanımlanan "millet"in tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak ve bu hakkın başka milletlere de tanınması bakımından da milliyetçi bir parti olunduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca partinin diğer ilkeleri beynelmilelcilik, laiklik ve barışçılık olarak gösterilmektedir. Ekonomik ve sosyal durumu fark etmeksizin demokrat ve sosyalist bir düşünce sistemine bağlı aydınlar ile işçi, köylü, sanatkar ve küçük esnafın hayat ve menfaat birliklerinin parti tarafından temsil edeceğine dair

geçilmesiyle birlikte kurulmuş olan ilk Sosyalist Partisi olma niteliğini de taşımaktadır (Tunaya, 1952: 696). Partinin kurulma sürecinde dikkat çekici bir nokta ise kurulma aşamasında, TKP'nin legal uzantısı olarak, TKP davalarında hüküm giymemiş kişilerin ön planda olacağı bir örgütlenme olarak planlanmasıdır. Söz konusu oluşum doğrultusunda, Şefik Hüsnü legal alana çıkmayacak, partinin başında da *"tanınmış, yetenekli ve fakat komünistlikle damgalanmamış bir kişi"* olarak Esat Adil yer alacaktır (İleri, 2003b: 11). Ancak söz konusu plan uygulamaya konmadan Esat Adil, söz konusu çevrenin iradesinden bağımsız bir şekilde, TSP'yi kurmuştur. Adil'in böylesi bir işbirliğinden uzak durmasının ise farklı nedenleri olduğu söylenebilir.

Bunda ilk neden, önceleri böylesi bir işbirliğini sakıncasız bulan Esat Adil'in sonrasında illegal hareketin devamı olacak bir partinin, hukuk ve politika açısından sorun yaratacağını düşünmesidir (Müstecaplıoğlu, 2006: 297). İkinci bir faktör olarak, çevresinde toplanmış eski TKP'lilerden gösterilmesi mümkündür. Adil'in faaliyete girişmesinin hemen ardından Mustafa Börklüce (Sarı Mustafa) , Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Alev (Şamilof) gibi, Nazım Hikmet öncülüğünde TKP içerisinde ortaya çıkmış olan geçmiş muhalefetin parçası olan ve bu nedenle TKP'den uzaklaştırılmış isimler, Esat Adil'in yanında yer almışlardır. Dolayısıyla yıllardır Şefik Hüsnü'nün karşısında yer alan böylesi isimlerin Esat Adil'i etkiledikleri ve girişilen işbirliğini bozmasına neden oldukları iddiası akla yatkın gelmektedir[16] (İleri, 2003c: 277). Son bir faktör olarak, Esat Adil'in geçmişten beri sahip olduğu düşünceleri ve bunun TKP geleneği ile uyumsuzluğunu göstermek mümkündür. Adil'in TSP'nin kuruluşundan başlayıp sonraki yıllarda daha açık şekilde sergilediği genel profil, Türkiye'ye özgü, yerli bir sosyalizmin savunulması biçiminde olmuştur Yine Esat Adil'in geçmiş dönem faaliyetlerine, beyannamelerle ajitasyon için ajitasyon yapıldığı, işçilerin ortada doğru dürüst bir amaç olmaksızın tutuklamalara kurban edildiği şeklinde eleştirirlerde bulunduğu (Sayılgan, 1968: 280) ve toplumun sosyalist aşamalar yaşamaksızın komünizme gidemeyeceğini, ihtilalci metotlarla gizli şebekelerin kurulmasının amacı, işçi sınıfının mensuplarını ve aileleri felakete sürükleyeceğini savunduğu (Tevetoğlu, 1967: 555) bilinmektedir. Ayrıca Avro-komünizmin filizlenmeye başladığı bir dönemde, Adil'in sosyalizm anlayışının ilk olarak Avrupa'da doğup bunun sonrasında şekillendiği düşünüldüğünde, bunun TKP'nin devamı olan bir partinin başında olmakla bağdaşmayacağı açıktır (Gökmen, 2007: 946). Dolayısıyla da henüz kuruluş aşamasından itibaren TSP'yi TKP çevresinin bir uzantısı olarak değerlendirmek mümkün

---

vurgu da ayrıca göze çarpmaktadır (Tunaya, 1952: 698 – 701). TSP ve Esat Adil hakkında daha fazla bilgi için bakınız (Gökmen, 1998).

[16] Partinin teşkilat şemasında göze çarpan belli hususlar ise TKP geleneği ile karşılıklı kutuplaşmanın derecesini ortaya koyacak niteliktedir. Esat Adil'in Genel Sekreterliği'ni ve Siyasi Büro Şefliğini üstlendiği TSP'nin, diğer iki önemli biriminden Teşkilat ve Teftiş Büro'sundan Hüsamettin Özdoğu, Sendika ve Cemiyetler Bürosu'ndan ise Mustafa Börklüce'nin sorumludur (Gökmen, 1998: 172). Böylesi bir örgütlenmenin Şefik Hüsnü başta olmak üzere TKP çevresinde nasıl değerlendirileceğinin tahmini ise çok zor değildir.

değildir. Dahası bu süreçten itibaren gösterdiği özellikler ile TSP, Belge'nin de altını çizdiği gibi, Avrupa'da görülen şekilde bir komünist - sosyalist ayrışmasının Türkiye'de ilk kez ortaya çıkışını simgelemektedir (Belge, 2007: 32). Bu durum, TSP'yi Marksizm'den hareket etmekle beraber tatbikatta klasik sosyalist partilere benzeyen bir örnek olarak tanımlayan bakış açısıyla da (Karpat, 1996: 287) uyum içerisindedir.

Dönem içerisinde kurulan ikinci sosyalist parti ise, başında öngörülen yöntemin Esat Adil'in kurduğu partiyle gerçekleşmemesi üzerine doğrudan legal siyasete atılan Şefik Hüsnü'nün olduğu ve TSP'den yaklaşık bir ay sonra 19 Haziran 1946 tarihinde faaliyete geçen Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP)'dir.[17] Şefik Hüsnü'nün partinin lideri olmasından başlayarak il örgütlerinden sendikal faaliyetlere, çıkarılan yayınlardan kurucularına değin arz ettiği görünüm ile TSEKP, *Kurtuluş Dergisi*'nden ve *Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası*'ndan bu yana süren çizginin bir devamıdır.[18]

Her iki partinin de başlıca faaliyetleri esas itibarıyla sendikal örgütlenme ve yayıncılık biçiminde ortaya çıkmıştır. Partilerin faaliyette oldukları 1946 Aralık'ına kadar olan sürede, yayınlara da yansıyan başlıca görüş farklılıkları sendikal örgütlenmenin yürütülmesine dair esaslarda olmuştur. Sendikal önderliğini Hüsamettin Özdoğu'nun yaptığı TSP'nin anlayışında her iş kolunda o iş kolunun tümünü kapsayacak tek bir sendikanın kurulması öngörülmektedir. TSP'ye göre sendikalar Türkiye ölçüsünde kurulmalı ve aynı üretim ve işletme şubesine bağlı olanlar bu sendika etrafında toplanmalıdır. Her üretim ve işletme şubesinin merkez teşkilatının kurulmasının ardından il ve ilçelerde şube teşkilatları oluşturulacaktır (Koç,2002: 85). Buna karşılık başında eski TKP üyeleri olan Ferit Kalmuk ve Hadi Malkoç'un olduğu TSEKP'nin sendikal faaliyetlerinde ise her iş yerinde ayrı sendika kurulması planlanmıştır (Öztürk, 1996: 172). TSP'nin tasarladığından farklı olarak her ilde aynı üretim ve işletme şubesinde bulunanlar kendi il sendikalarını kuracak, il sendikaları sonradan kendi aralarında federasyon kurarak

[17] TSEKP'nin programına bakıldığında bunun, TKP geleneğine uygun olarak yasallığın tanıdığı olanaklar çerçevesinde demokratik devrimin izlerini taşıdığı söylenebilmektedir. Esas olarak iki farklı hedefin dile getirildiği programda bunlar, yakın ve uzak hedefler biçiminde ayrılmışlardır. 2. Madde de öngörülen partinin uzak hedefi, halk yığınlarının sürekli olarak yoksullaşması sonucunu doğuran işgücünün sömürülmesi durumunun ortadan kaldırılması, büyük üretim araçlarının milletin ortak mülkiyetine geçirilmesi, sosyalist demokrasi içerisinde bütün fertlerin yüksek bir geçim ve mesut bir hayat sağlamasıdır. 3. Maddede ise uzak hedefin bulunulan koşullarda gerçekleştirilmesi olanaksız görüldüğünden bunlara giden yolun hazırlanmasını sağlayacak yakın hedefler üzerinde durulmaktadır. Bunlar arasında halkın her alanda belirleyici ve söz sahibi olmasının sağlanması, sendikaların ve diğer derneklerin geliştirilmesi, irtica ve faşizme karşı aralıksız ve sistemli bir mücadele yürütülmesi, iş şartlarının düzenlenmesi ve sosyalist bir topluma geçiş şartlarının hızlandırılması yer almaktadır. Programa göre parti, işçi sınıfının sınıfsal bir örgütü değil, bütün emekçi halkın yığınsal bir örgütüdür (Timur, 2003: 107-09 & Akkaya, 2007: 796)

[18] Bu doğrultuda Goloğlu TSEKP'nin Şefik Hüsnü'nün 1919'da kurduğu Komünist Partisi [kastettiği parti TİÇSP'tir] ile aynı olduğunu iddiasını güçlendirmek için, TSEKP'de görev alan 49 kişiden 34'ünün tanınmış eski komünistlerden olduğu bilgisini vermektedir (Goloğlu, 1982: 137)

birleşecek ve nihayetinde bir konfederasyon meydan getirecektir (Güngör, 1994: 145). Öncülüğünde kurulan sendika sayısına bakıldığında TSEKP'nin daha ön planda olduğu söylenmelidir. Sayının yanında gerek sendika gerekse parti örgütü bakımından TSEKP, Anadolu içerisinde de önemli faaliyetler göstermiştir. Partinin Anadolu'da gerçekleştirdiği faaliyetlere Rasih Nuri İleri'nin kurduğu Adana Sendikalar Birliği ve Zeki Baştımar'ın kurduğu Ankara Sendikalar Birliği'nin örnek verilmesi mümkündür. (Babalık, 2005: 57).

TSP'nin göstermiş olduğu faaliyetler ise İstanbul merkezli bir görünüme sahiptir. TSEKP'ninki kadar olmasa da, sendikal gelişimde önemli bir rol oynamış olan parti, çıkarılan dergi ve gazetelerin yanında çeşitli konferanslar düzenlenmesi ve parti olarak belli bazı çevirilerin yayımlanması gibi faaliyetlere girişmiştir. Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu ve bizzat parti başkanı Esat Adil'in yanında Şerif Hulusi, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz gibi isimler, çeşitli zamanlarda parti merkezinde konferanslar vermişlerdir.[19] Yine Esat Adil, tamamı Etienne Fajon'a ait olan, *Siyasi Mücadele ve Marksizm, Devlet ve İnkılap, Demokrasi ve Sosyalizm* kitaplarını çevirerek Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları'ndan basmıştır.

İki partinin çıkarmış olduğu dergi ve gazeteler ise, gerek sayıları, gerekse değindikleri konuların genişliği ve ele alış tarzlarındaki derinlik ile oldukça zengin bir görünümdedir. Parti faaliyetlerinin parçası olarak, Mayıs – Aralık ayları arasında TSP'nin yayını olarak *Gün* ve *Gerçek*, TSEKP'nin yayını olarak da *Sendika* ve *Yığın* çıkarılmıştır.[20]

1946 Temmuz'unda yapılan genel seçimlere her iki sosyalist partinin de katılmayışı dikkat çekici bir durumdur. Parti kavramı, tanımı itibarıyla seçim yoluyla iktidar mücadelesini içermekteyken ne TSP, ne de TSEKP bu doğrultuda bir girişimde bulunmamışlardır. Söz konusu partilerden TSEKP'nin seçim öncesinde basılmış olan iki afişine bakıldığında, emekçi ve köylülere seçimlerde boş oy kullanılmaları telkin edilmekte, söz konusu seçimlerin bu sınıfları dört yıl daha hürriyetten mahrum bırakmak üzere yapıldığı savunulmaktadır (Danacı, 2002: 113). Seçim ortamına girilmesiyle birlikte yayınlarında konu ile ilgili eleştirel bir tutum takınan TSP ise, 10 Temmuz 1946'da Gerçek Gazetesi'nde yayınlanacak bir bildiri ile seçime katılmayacağını açıklamıştır. Söz konusu bildiride alınan bu karara ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmakta, seçimlerin gerçekleştirilmesinin ön koşulu serbestlik ve hürriyet içerisinde yapılması olduğu ancak içinde bulunan ortamda bu şartların sağlanamayacağı belirtilmektedir.

[19] Söz konusu konferans serisi bağlamında 1946 Ekim'inde Rıfat Ilgaz "Türk Şiiri ve İnkılapçılık", Sabahattin Ali ise "Marksist Roman ve Hikaye" başlıklı konferansları vermişlerdir.

[20] Burada söz konusu partileri destekleyen başka yayınlar da olmakla birlikte anılan dört yayın doğrudan parti organı olma niteliğindedir.

Bu konudaki olumsuz tablonun öncelikli nedenleri olarak oy kullanımının belli sebeplerle sınırlandırılması ve ülke içerisinde halen sıkıyönetim altında olan yerlerin bulunması sayılmaktadır. Dahası TSP tarafından seçimlerde uygulanacak sisteme dair de eleştiriler yöneltilmektedir ("Türkiye Sosyalist", 1946). Bugün dahi, 1946 seçimlerine ilişkin eleştiriler, uygulanmış olan açık oy, gizli tasnif esası üzerinde yoğunlaşmayken, TSP'nin bildirisinde eleştirilen unsur aynı zamanda nispi temsil esası kabul edilmemesidir. Söz konusu sistemin, demokrasi ile en uyumlu tip olduğu, bunun kabul edilmemesinin ise seçimlerin sonuçlarının demokratikliğini etkileyeceği ifade edilmektedir. Gerek TSP, gerekse TSEKP çevrelerinin tepkisi, seçimlerin muhalif partilerin örgütlenmelerinin önüne geçilmesi çabasıyla, olması gerekenden bir yıl önceye çekilmesinden dolayıdır. Dahası DP'nin bu durumu kabullenişi de diğer bir eleştiri konusu olmuş, bu partinin seçimlere katılmaya razı oluşu CHP'nin kendi siyasal hedeflerine alet olması olarak değerlendirilmiştir.

Yoğun sendikal faaliyetler ve oldukça fazla sayıdaki yayın ile çok partili hayata geçiş sürecine dair önemli eleştiriler getirip, belli alternatifler sunan söz konusu iki partinin, Serteller örneğinde görüldüğü tarzda, DP ile bir ittifak çabasına giriştiğinin söylenmesi mümkün değildir. Dahası partilerin muhalif niteliği CHP'ye karşı olduğu kadar ve en az denk şiddette DP'ye karşıdır da. Fakat bu, DP'nin kendi gücünü arttırma çabaları doğrultusunda solla bir kez daha yakınlık kurma çabasına girişmesine engel olmamıştır. Anılan türdeki çabalardan biri DP İl Başkanı'nın Şefik Hüsnü'ye gelerek öncelikli konunun CHP'nin iktidardan indirilmesi olduğunu, mevcut durumda muhalefetin CHP karşısında birlik oluşturulması gerektiğini vurgulaması; Hüsnü'ye de yeni bir parti kurmasından ziyade DP çatısı altında faaliyet göstermesini önermesidir (Türkali, 2001: 105). Benzer bir yakınlık kurma gayretinin oldukça ilginç bir diğer örneği ise, İGB davası nedeniyle hapiste bulunan Mihri Belli 'ye Celal Bayar tarafından "mücadelenizi anlıyoruz, güzel günler gelecektir" şeklinde bir mesaj gönderilmesidir (Belli, 1989: 248). Yine DP'lilerin yoğun ısrarlarıyla Mehmet Ali Aybar 1946 seçimlerinde DP listesinden bağımsız aday olmuşsa da, kendisinin TSEKP ya da TSP ile organik bir bağı zaten bulunmamakta, sadece zaman zaman TSP'nin *Gün Dergisi'* nde yazıları yer almaktadır. DP'nin solla ilişki kurma ya da destek sağlama çabalarına ilişkin dikkat çekici olan bir husus, çabaların hep DP'lilerden geliyor olması, sonuçta sıkıntı ve iktidarın tepkisini ise solun çekmesidir.

Tan Baskını'nın yaklaşık bir yıl sonrasında 16 Aralık 1946 tarihine gelindiğinde ülkenin genel görünümü geçmiş dönemlere kıyasla oldukça olumludur. Demokratikleşme doğrultusunda adımlar atılmış, çok partili bir rejimin prensiplerini benimsenmiş, sınıf esasına dayalı örgütlenme yasağını kaldırılmış, basın kanununda liberalleşmeye gidilmiş, Sovyet tehdidi

sürüyor olsa da ABD'nin desteği kısmen sağlanmıştır. Buna karşılık mevcut ortamın bu olumlu manzarasına dayanarak kurulmuş bulunan ve sol hareketin birer parçası niteliğindeki parti, sendika ve yayınlar, 1939 yılında II. Dünya Savaşı nedeniyle ilan edilen ve defalarca uzatılarak 1946 yılında halen yürürlükte bulunan Sıkıyönetim Kanunu ve buna bağlı komutanlığın emri ile tek hamlede kapatılmışlardır. Burada önemli bir unsur, yasaya bağlı bir yasak bulunmamasına rağmen, Sıkıyönetim Kanunu gibi muğlâk bir metnin verdiği yetkiye dayanarak[21] kapatma eyleminin gerçekleştirilmesidir. Bir yıl öncesinde Tan Baskını ile demokrasi taleplerinin ağırlıkta olduğu yayınlar saldırıya uğrayıp tesisleri kullanılmaz hale getirilmişken, bir yıl sonra bu sefer olağanüstü hallerde geçerli olması öngörülen kanun gücü ile hem yayın organları, hem de siyasi partiler siyasi ortamın dışına itileceklerdir. Üstelik altı ve yedi ay öncesinde kurulmalarında sakınca bulunmayan ve program ile ilkeleri açık olan partilerin kuruluş esasları ve eylemlerinin kanunsuzluğunun farkına ancak 1946 sonunda varılmış olması düşündürücüdür. Ayrıca basında kapatılmalarının ardından söz konusu partiler hakkında, bunların asıl maksatlarını gizleyen, yabancı bir devlet hesabına çalışan teşekküller olduklarından şüphelenildiği yorumlarının yansıdığı görülmektedir (Karpat, 1996: 294). Söz konusu ifadeler, Tan Baskını'na ilişkin getirilen gerekçelerin ve yaşanların meşrulaştırılmasında izlenen yöntemin bir kez daha tekrarlanışını açık şekilde ortaya koymaktadır.

1945 yılı itibarıyla tek partili rejimden çok partili sisteme geçilmiş olmakla birlikte, 16 Aralık 1946'daki kapatma kararı, kurulan çok sayıdaki partiler arasından kendini solda konumlandıranlara yaşama şansı verilmediğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan 1947 yılıyla birlikte faaliyetler, tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi tamamıyla yayıncılık alanına kaymış ve örgütlü çabalarda ziyade bireysel hareketlerin ağırlıkta olduğu bir döneme girilmiştir. Fakat bu, partisi olmayan sol düşünce ve hareketin serbest şekilde faaliyet göstermesi anlamına gelmeyecektir.

2.2.3. Partisiz Dönem ve Yayın Yoluyla Mücadele

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in parlamentoda verilen bir soru önergesine karşılık uzun cevabı, 1947 yılı itibarıyla solun siyasi tartışmaların içerisindeki durumunun daha da ağırlaşmasının ipuçlarını sunmaktadır. 29 Ocak 1947 tarihli söz konusu konuşmasında Bakan, Türkiye'de sol akımların tarihine dair bir özeti, iktidarın konuya bakış açısını yansıtan bir şekilde sunmuştur. Geçmiş dönemi beş farklı safhaya ayrıldığı tarihsel süreçte, 1945-1946

---

[21] Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe'nin ikpatmaya ilişkin bildirisinde kapatma kararı,*"Sıkıyönetim bölgesi içinde genel güveni sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık"* ın bu amaç doğrultusunda aldığı tedbirler olarak sıralanmaktadır. Kapatma kararına ilişkin tebliğin tam metni için bakınız (Kabacalı, 1994: 208-09).

yıllarının gelişmeleri, bunlardan beşincisini oluşturmaktadır. Bakana göre, söz konusu safhanın başlıca özelliği içinde bulunulan demokratikleşme sürecinin ve bunun sağladığı imkânların komünistler tarafından istismar edilmesidir. Ona göre komünistlerin iktidarı alıncaya değin demokrasinin en büyük isteklisi olmaları, her zaman ve her yerde görülen bir taktiktir. Yine bakanın gözünde "komünist"ler, demokratik hürriyetlerden faydalanıp onları suiistimal ederek ihtilallerini hazırlama gayretindedir ve hürriyeti boğmak için onu araç olarak kullanmaktadırlar. Sökmensüer'in anlatımında konuyla ilgili olarak verdiği örnekler ise, Tan Gazetesinin yayınları, Şefik Hüsnü'nün TSKEP'yi, Esat Adil'in ise TSP'yi *"örtülü amaçlarını maskelemek üzere"* kurmaları, *"işçilerimizin milli duygularını çürütecek telkinler altında"* Komünist Partisi'nin direktifi ile birçok işçi sendikalarının örgütlenmesi, *"komünizm zihniyetini besleyen gazete ve dergilerin"* basın alanında aşırı yayınlara başlamalarıdır (Sökmensüer, 2006: 272-73). Buna ek olarak, Fevzi Çakmak da dahil olmak üzere CHP karşıtı muhalif tüm kişi ve unsurların komünistlikle ya da komünistlerle işbirliği yapmakla suçlanmaları ise dikkat çekicidir.[22]

DP'nin böylesi bir ortamda sola karşı takındığı tutum ise geçmişte çabaladığı ittifak kurma gayelerinin hepsini yadsıyan bir niteliktedir. CHP'nin yönelttiği suçlamaları kendisinden uzak tutabilme doğrultusunda, ele alınan kişi ve oluşumlara karşı en az CHP kadar sert bir tutum içerisindedir. Yakın geçmişte CHP'ye karşı muhalefette solla ortak cephe arayışına giren DP, gelinen süreçte sol karşıtlığı konusunda bu parti ile yarışa girişecektir. DP'nin kendini böylesi bir konuma yerleştirmesinin farklı nedenlerinden bahsedilebilir. Öncelikle sola karşı çıkma DP'nin sistemin meşru bir öğesi haline gelmesinin ve muhalif bir oluşum olarak iktidar karşısında varlığını koruyabilmesinin yolunu hazırlamaktadır. Sol, ülkeyi tehdit eden bir faktör olarak algılandığında, DP'nin sol karşıtlığı da ülke menfaatlerinin korunması anlamına gelmektedir. ABD yandaşlığı, en temel anlamıyla Sovyet karşıtlığı ile ifade edilmekte, bunun Türk siyasetindeki uzantısı ise sol düşmanlığı biçimini almaktadır. Dolayısıyla artık partilerin değil, doğrudan kişilerin solcu olmaları nedeni ile hedef alınacakları bu dönemi ortaya çıkaran nedenler, bir kez daha ülkenin izlediği dış politika ile yakından ilgili olmuştur.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ile yakınlaşma doğrultusundaki gayretlerinin önemli bir bölümü Amerika'nın dikkat ve yardımlarının Türkiye üzerine çekilmesini sağlamaya dönüktür. Bunun için ise ülkenin karşı karşıya bulunduğu "Sovyet Tehdidi"nin gündemde olabildiğince tutulmasına çabalanmaktadır. ABD, İran ve Yunanistan'da yaşanan iç karışıklıklar

[22] Sökmensüer'in söz konusu konuşmasının meclisle sınırlı kalmayıp kitleselleşmesi doğrultusunda bizzat CHP tarafından yoğun bir çaba gösterildiğine şahit olunmaktadır. Bu çabanın somut göstergelerinden biri aynı yıl içinde partinin Ulus Basımevi'ne konuşmayı *"Komünistler; Mareşalı ve Demokrat Parti'yi Kötü Maksatlarına Nasıl Alet Etmek İstediler"* başlığı ile bastırılmasıdır.

karşısında, buradaki sorunlara doğrudan taraf olmuştur. Ancak Türkiye'de bu ülkedekilere benzer bir karışıklığın varlığından bahsedebilmek güçtür. İşte böylesi bir durumda hedefe ulaşabilmek doğrultusunda izlenen yol, iktidarın başını çektiği ancak burjuvazinin de çıkarlarıyla uyumlu şekilde, ülke içinde bir "komünizm tehlikesi" olduğu fikrinin yayılması olmuştur. Bunu gerçekleştirmede izlenen temel yöntem ise Tan Olayı'nda da açık biçimde görüldüğü üzere demokrat unsurlardan "komünist yaratılması"dır (Küçük, 2006: 292).

Tan Baskını ve 16 Aralık'taki Sıkıyönetim Emri'nin gerekçeleri, dış dünyaya solun imkan bulması halinde nasıl güçlenip gelişebildiğinin ve dolayısıyla ülkeyi tehdit edecek bir potansiyele sahip olduğunun delilleri olarak sunulmuştur. Dış dünyanın bu duruma verdiği karşılık ise özellikle Postdam Konferansı'nın ardından, Soğuk Savaş koşullarının giderek belirginleşmesi ve buna bağlı olarak Türkiye'ye dair artan ilgi üzerinden takip edilebilir. ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin sembolik başlangıç noktası 1946 Nisan'ında Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'yi ziyaretidir. Bu tarihten sonra iki ülke arasında çoğu mali konularla ilgili borç ilişkileri kuran, ancak genelde ABD yetkililerinin ülke üzerinde ve paranın kullanımı konusunda denetimini de öngören antlaşmalar birbirini takip edecektir. Özellikle 1947 yılına gelinmesiyle birlikte Türkiye'nin dış politikada temel ilkesi, artık geri dönülemeyecek biçimde ABD yandaşlığı olmuştur. Söz konusu durumda temel sebep ise ülkenin Truman Doktrini kapmasına alınmasıdır. Doktrin, ABD'nin dış baskıların veya silahlı azınlıkların köleleştirme girişimlerine karşı direnen özgür halkların desteklenmesi ilkesine dayanmaktadır. Söz konusu destek bir yandan parasal anlamda işbirliğini, bir yandan da dış politika konusundaki gelişmelerde ortak hareket edilmesini içermektedir. Buna dâhil oluncaya değin karşılaşılan manzara ise, doktrinin öngördüğü ilkelere Türkiye'nin uyduğunun ispatlanması doğrultusunda oluşmuştur. 1945'ten beri yaratılan komünizm heyulası, özgür Türk halkının Sovyet politikası doğrultusunda köleleştirilmeye çalışıldığı imajını güçlendirmeye hizmet etmiştir.

Böylesi koşullar altındaki solun partisiz biçimde ve yayın yoluyla mücadelesi olarak değerlendirebileceğimiz 16 Aralık 1946 sonrası, İçişleri Bakanı'nın konuşmasından da anlaşılacağı üzere solun sistem içerisinde tutunabilme çabasının giderek güçleştiği, partilerin ABD yanlısı duruşlarını ispatlamalarının en kolay yolu olarak sol karşıtlığı konusunda birbirleri ile rekabetlerinin yoğunlaştığı bir dönemdir. Dönemin olumsuz ortamı karşısında solun kendi mücadelesine bakıldığında ise ortaya çıkan bir özellik faaliyetlerin, bütünüyle dergi ve gazete çıkarma biçiminde olmasıdır. Ayrıca yine önemli bir niteliği, daha önceden de belli faaliyetlerde bulunmuş isimlerin daha fazla ön plana çıkmalarıdır. Adeta bir bayrak yarışı niteliğindeki sol faaliyetler içerisinde bu sefer bayrak başkalarınca devralınmıştır. Bu açıdan Yalçın Küçük'ün

Mehmet Ali Aybar hakkında kullandığı *"alanın boşaltıldığı bir zamanda, alanı boş bırakmamak için dergiciliğe başlıyor"* ifadesinin (Küçük, 1990: 541), yalnız onunla sınırlı kalamayacak şekilde kullanılması mümkündür. Parti ve sendikalara yaşam şansı verilmeyişinin akabinde Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar ve Abidin Dino gibi isimler başta olmak üzere, tarihsel süreçte de sıklıkla karşılaşılan bir yöntemini sürdürerek, dergi ve gazeteleri yoluyla siyasal mücadeleye katılmışlardır. Ayrıca bu dönemde yayıncılık alanının kendi içerisinde de bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. Özellikle *Markopaşa* bir milat noktası olmak üzere, bu dönemden itibaren sol içerikli muhalefette mizah giderek daha belirgin bir rol üstlenmiştir. Sol düşüncenin her alanda düşmanlaştırıldığı bir ortamın dayattığı zorunluluklar karşısında, şartlar yeni bir yol ve yöntemi söz konusu kılmıştır (Küçük, 1990: 550).

Bu dönemde, solun süreç içerisindeki konumunu çizen önemli kırılmalarda, bir kez daha "yukarıdan" yönlendirilen kitlelerin şiddete başvurdukları eylemleri ile karşılaşılmaktadır. Dönem içerisinde Mehmet Ali Aybar'ın çıkardığı *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazeteleri, dönemin belirleyici unsuru haline gelen Amerika ile iktisadi ve siyasi ilişkilerin seyrine eleştirel yaklaşımı ile önem arz eden yayınlardır. Bu önemlerinin ötesinde faaliyetlerinin durdurulması süreçleri ise, Türkiye'de solun iktidar karşısında bulunduğu konumun yansıtılması bakımından üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır.

İlk olarak *Hür*'ün yayını, İstanbul'da sürmekte olan Sıkıyönetim Kanunu'na dayanılarak durdurulmuş, bunun üzerine İzmir'de çıkarılan *Zincirli Hürriyet* ise 19 Nisan 1947'de Tan Baskını'nı andıran bir eylemin kurbanı olmuştur. Eylem öncesinde amacın, kitleyi hareketlendirmek için yapılan bir konuşmada *"Üniversitede, doçentlik yapmış bir gafilin İzmir gençliğinin kafa ve kalbinde yapmak istediği tahribata fırsat vermemek"* olarak gösterilmesi (akt. Darendelioğlu, 1968: 169) ve sonrasında saldırının bazı gazetelerde *"milli irade kızıl fikirlere bir ders veriyor"* biçiminde duyurulması (Kabacalı, 1994: 214) konu ile ilgili dikkat çekici hususlardır.

Bu durumun diğer bir örneği ise *Markopaşa* ve aynı geleneğin devamı olan yayınların ve bunların yazarlarının maruz kaldığı yaptırımlardır. Gazete yazarlarının çeşitli gerekçelerle tutuklanması öylesine sık karşılaşılan bir durum haline gelmiştir ki, 7 Nisan 1947 tarihli sayının alt başlığında yer alan *"muharrirleri nezaret altına alınmadığı ve hapse girmediği zamanlarda çıkar"* ifadesi bu duruma karşı duyulan öfkeyi dile getirmektedir (Cantek, 2001: 82). Ancak hukukun verdiği yetkiye dayanarak uygulanan bazı yaptırımların ötesinde, artık sola karşı

uygulanması gelenek halini almış olan “illegal” eylemler, Markopaşa için de söz konusu olmuştur. Truman Doktrini’nden Türkiye’nin de yararlanması konusunun Amerikan Senatosu’nda görüşüleceği gün olan 4 Mart 1947’de, Sovyet emellerini desteklediği iddiasıyla Markopaşa’nın sayıları yırtılıp yakılmıştır (Küçük, 1990: 327).

Özellikle iktidarın dış politikaya yönelik uygulamalarının eleştiri konusu edildiği bu gazeteyi çıkarmakta olan isimlerden Sabahattin Ali’nin ölümü ise “sol karşıtı” tutumun en ağır örneğini oluşturmaktadır. Sabahattin Ali ne TKP, ne de TSP veya TSEKP ile üyelik şeklinde bir bağ kurmamıştır. Ancak söz konusu hareketlerin önemli isimleriyle bir şekilde ilişki sahibi olduğu bilinmektedir (Ertüzün, 1985: 91). Siyasi bağlardan ziyade dostluk olarak nitelendirilebilecek bu ilişkileri ise rejimin her türlü sol unsuru komünistleştirme, bunun da ötesinde doğrudan “hain”leştirme politikasından bağımsız kalamamıştır. Dahası Ali, bir mizah gazetesinin el verdiği ölçüde ortaya koyduğu demokrat ve muhalif fikirlerinin bedelini, bugün bile tam olarak aydınlatamamış bir cinayet sonucunda hayatıyla ödemiştir.[23]

Sabahattin Ali’ye karşı belli kesimlerde duyulan tepki, yalnızca 1945 sonrasında giriştiği Yeni Dünya ve Markopaşa gibi yayıncılık faaliyetlerinden kaynaklanmamaktadır. Hatta bunlardan daha çok, 1944 yılında gerçekleşmiş olan Nihal Atsız – Sabahattin Ali davasının ortaya çıkardığı Ali düşmanlığından bahsedilebilir. Söz konusu dava Türkçü akımların sahip oldukları gücü dışa vurmada kullanılan bir gövde gösterisi olmuşsa da, II. Dünya Savaşı’nın aldığı vaziyetin etkisiyle, iktidar tarafından tasfiyeye uğramalarının önüne geçememiştir. Buna karşılık Almanya’nın yenilgisi sonrasında ırkçı faşist akımların tasfiyesi, söz konusu grupların yeni dönemde kendilerini “anti-komünist” olarak konumlandırmalarını karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla Sabahattin Ali’nin şahsına duyulan tepkinin kökleri savaş yıllarına değin gitmektedir. Bu yönden bakıldığında hakim konumdaki anti-komünizm söyleminin ve buna bağlı uygulamaların; savaş yıllarındaki kutuplaşmalara dair bir rövanşist mantığı da içerdiği ortadadır.

---

[23] Dönemin tamamında sol hareketin çeşitli unsurlarına karşı oldukça sert tutumlara girişilmiş olmakla birlikte, kuşkusuz Sabahattin Ali’nin öldürülmesi bunlardan en ağırı görünümündedir. Ülke içerisinde, sürekli olarak polis takibi altında bulunmasının ve serbest şekilde yayın faaliyetlerini sürdürememiş olmanın neticesinde Ali, çözümü Avrupa’ya giderek yaşantısını orada sürdürmekte görmüştür. Ancak yurt dışına çıkmasına yasal yollarla müsaade edilmeyeceğinden hareket etmiş ve bu doğrultuda Bulgaristan üzerinden yurt dışına çıkmak konusunda, sınırda kaçakçılık faaliyeti gösteren Ali Ertekin ile anlaşmıştır. Olayın resmi ağızlardan devamında, Sabahattin Ali’nin komünizmi övmesi Türkiye aleyhine konuşması üzerine “milli hisleri tahrik olan” ve aynı zamanda dönemin istihbarat örgütü olan Milli Emniyet’e ajanlık yapan Ertekin, kafasına sopayla vurarak Ali’yi öldürmüştür. Ali’nin öldürülmesine dair birbirinden oldukça farklı iddialar ve değişik bakışların olduğunun bu noktada ifade edilmesi gerekmektedir. Bu görüşler arasında genel bir tartışma için bakınız (Ertüzün, 1985). Sabahattin Ali’nin ailesini dahi geride bırakarak yurt dışına çıkmayı çare olarak görmesine yol açan sürecin bir roman olarak anlatımı için bakınız (Topuz, 2006).

Savaş yıllarındaki kutuplaşmaların 1940'lı yılların sonlarına taşınması durumunun bir diğer örneği geçmişte *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergilerini çıkarmış olan DTCF çevresindeki öğretim üyelerini hedef alan tartışmalardır. "DTCF olayları", 4 Aralık 1945'te kurulma aşamasındaki muhalefet partisiyle ortak cephe oluşturmasına izin verilmeyen, 16 Aralık 1946'da ise kurulmuş olan partileri kapatılan, çıkarılan yayınları sürekli olarak yasal takibatlara ya da yasadışı şiddet eylemlerine maruz bırakılan solun, üniversiteden de dışlanmasını ifade etmektedir.

1941'den beri çeşitli tepkilerin üzerine odaklandığı DTCF çevresi, 1946'dan itibaren çok sayıda soruşturma ve davanın konusu olmuştur. Adliye, Üniversite Senatosu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Danıştay arasındaki bürokratik işlemlerle ilerleyen süreçte, Sökmensüer'in meclisteki konuşması ve burada DTCF çevresini de hedef alışı, "gençliği" konunun tarafı haline getirecektir. 5–6 Mart 1947 tarihlerinde Ankara'da yapılan gösterilerin ana teması *"Kızıllara yer yok"* sloganı altında söz konusu öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırılmalarının talep edilmesidir. "Cadı Kazanı" bunun devamında sürekli olarak kaynamaya devam ederken, Aralık ayı boyunca yinelenen ve gençliğin "kendiliğinden" hareketleri olan "komünizm aleyhine nümayişler" [24], Tan Baskını ile Zincirli Hürriyet ve Markopaşa'nın saldırıya uğraması olaylarındakine benzer sahneleri, 27 Aralık 1947 tarihinde bu sefer DTCF'de ortaya çıkarmıştır. Söz konusu gün, Pertev Naili Boratav'ın konuşmacı olduğu bir etkinlik öncesinde konferans salonu basılmış, kendisinin olayları haber alıp okula gelmemesi üzerine de Rektör Şevket Aziz Kansu'nun üzerine yürünmüştür.[25] Kansu'ya baskı ile istifa ettiğine dair kâğıt imzalatılmış, komünizm aleyhine slogan attırılmış, öğrencilerinin dediklerini yapmasına karşılık, linç edilmekten o sırada orada bulunan polis memurunun müdahalesi ile kurtulmuştur.[26] Olayların bürokratik ayağında, Ankara Üniversitesi Senatosu'nun almış olduğu, adı geçen öğretim üyelerini görevden uzaklaştırılması kararı almışsa Üniversitelerarası Kurul tarafından bozulmuştur. Yargıya dair süreçte de, Boratav mahkemede, Berkes ve Boran ise temyiz

---

[24] Söz konusu eylemler hakkında 14 Aralık 1947 tarihli Ulus Gazetesi'nde Ulus imzasıyla yer alan, "Türk Gençliğinin Uyanıklığı" başlıklı yazı dikkat çekicidir:*"Önce, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin güzel ve yerinde hareketi ile yüreklerimiz ferahladı. Sonra, bunu Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin kararı takip etti. Bütün Türk gençlerinin bu uyanıklık tezahüründe beraber olduklarında şüphe yoktur. Gençlerin bizi çok mütehassis eden hareketi şudur: Komünizm cereyan ve propagandaları karşısında, kendiliklerinden teşebbüse geçmişlerdir. Komünizmin hayal cenneti vaadeden aldatıcı propagandaları karşısında, kendiliklerinden teşebbüse geçmişlerdir. Komünizmin hayal cenneti vaadeden aldatıcı propagandalarını iflasa mahkum etmeye karar vermişlerdir." (akt. Küçük, 1990: 245).*

[25] Tevetoğlu'nun *"Hasan Ali vekil, Şevket Aziz Kansu rektör, bu sosyalist ve komünist karması ekip de öğretici olunca, bu fakültedeki komünist faaliyetlerin nerelere kadar varacağı ve öğrencilerin akıbetleri kolay tahmin olunabilirdi"* ifadesi (1967: 605), olayların gerçekleştiği dönem ve sonrasında fakülteye bakışı net biçimde yansıtmaktadır.

[26] Olayların gelişimi ve sonrasında gazetelerce aktarımı için bakınız (Berkes, 2005: 425-35) & (Mumcu, 1998: 78-89).

sonucunda beraat etmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında söz konusu kişilerin üniversiteden tasfiyesi ancak 1948 bütçe görüşmelerinde, bağlı bulundukları kadroların kaldırılması ile gerçekleştirilmiştir. Sürecin dikkat çekici bir diğer yönü ise Boratav, Berkes' ve Boran'nın mahkemede suçlandıkları konulardır. Basında genellikle "solcu hocalar" olarak adlandırılan söz konusu kişilere mahkemece yöneltilen suçlamalar arasında Namık Kemal'i milliyetçi olduğu için eleştirmek, sağcı öğrencileri sınavda bırakmak, seminer ve derslerde komünizmi methetmek, Ruhi Su ve Sabahattin Ali ile temas etmek, düzenlenen bir geziye sağcı öğrencileri iştirak ettirmemek gibi örnekler bulunmaktadır (Çelik, 1998: 34-35). Sonuç itibarıyla amaç solun dışlanması olunca, suçlamaların mantıklı ya da gerçekçi olup olmaması ikinci planda kalmaktadır.

Önde gelen isimleri cezaevine, diğer faaliyetleri ise yeraltına hapsedilen TKP'liler açısından mevcut ortamın ne ölçüde olumsuz olduğu ortadadır. Her ne kadar sol karşıtı yazında, dönemin tüm yayın ve eylemleri komünistlik olarak değerlendirilse de, TKP merkezli faaliyetler, özellikle TSEKP'nin uğradığı yasal takibatlarla birlikte bir suskunluk dönemine girmiştir. Belirtildiği üzere üniversite hocalarından her hangi bir parti ile ilişkisi olmamış bağımsız aydınlara kadar herkesin fişlendiği bir süreçte, komünist akımın açık faaliyetlere girişmesi de pek olanaklı görünmemektedir. Ancak 1950'ye yaklaşılması ile birlikte TKP Ankara sorumlusu Zeki Baştımar'ın denetiminde, Rasih Nuri İleri ve Abidin Dino tarafından yürütülen *Nuhun Gemisi* çıkarılmıştır. Belirtildiği gibi mizahın başlıca yöntem halini almaya başladığı bir süreçte, çıkardıkları dergi ile İleri ve Dino da aynı yolu izlemişlerdir.

Yayıncılık dışında TKP'nin legal alandaki faaliyetlerinin iki önemli örneği ise İstanbul'daki Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ile Ankara'daki Türkiye Gençler Derneği'dir (Sayılgan, 1972: 269). Bunlar sol karşıtlığının yoğun biçimde hakim olduğu üniversite çevrelerinde sol görüşlü bir oluşum olmaları bakımından önem sahibidirler. Şişmanov'un *ilerici, anti-faşist ve demokratik örgütler* olarak tanımladığı (Şişmanov, 1990: 158) derneklerin tüzükleri, faşist, Turancı ve ırkçıların derneğe üye olamayacaklarını öngörmektedir. CHP iktidarının son günleri ile DP iktidarının ilk günlerini kapsayan dönemde Nazım Hikmet'in hapisten çıkması doğrultusundaki kampanyayı başlatan ve bu doğrultuda özellikle Çiçek Palas'ta düzenlenen toplantı ile ses getiren İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği, ayrıca *Hür Gençlik* ve *Nazım Hikmet* isimli dergileri çıkarmıştır (Anadol, 1989: 25). Kuşkusuz böylesi bir girişimin, nispeten uzun bir süre boyunca, herhangi bir takibata uğramadan yürütülmesinin altındaki öncelikli neden, 1950 seçimlerinin yaklaşması sebebiyle etkisiyle CHP ve DP'nin kızışan mücadelesi ve bunun neticesinde solun bir nebze olsun nefes alabilmesidir. İktidarın DP'ye geçmesinin ardından

Nazım Hikmet'in tahliyesi mücadelesi ve Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkılması gibi eylemler derneğin ve dergilerinin sonunu getirecektir.

Toparlanacak olursa, çok partili hayata geçiş olarak adlandırılan ve 14 Mayıs 1950'de DP'nin iktidarı devralmasıyla birlikte sonuçlanan süreç boyunca her türlü sol akımın, gerek mevcut, gerekse müstakbel iktidarın dışlayıcı ve düşmanca bakışının muhatabı olduğu görülmektedir. 1945 – 1950 yılları arasının solu merkeze alarak yapılan böylesi bir okumada ortaya çıkan öncelikli sonuç, süreç her ne kadar demokratikleşme olarak adlandırılsa da tek partili dönemde geçerli olan zihin yapısının sol karşıtlığı bakımından kendini sürdürüyor olmasıdır. Zihin yapısı ile iktidar ve muhalefet arasındaki ortak tutumlar bir araya geldiğinde ise solun belli aşamalarla sistem dışına itilmesi kolaylaşmıştır.

Siyasi yapı içerisinde birden çok partinin bulunması dönemin en önemli gelişmesini oluştururken solun böylesi bir sürecin parçası olduğunun söylenmesi mümkün değildir. Dönem içerisinde sol partiler oldukça kısa bir süre faaliyet gösterebilmişler, bu kısa sürede ise ne geniş bir örgütlenme gerçekleştirilebilmiş, ne de yapılan seçimlere katılmışlardır. Bu yönüyle bakıldığında solun ağırlıklı faaliyeti kimi zaman mecburiyetten dolayı, kimi zamansa bu tarz faaliyetlerin kendine has yönlerinin sağladığı yararlar nedeniyle dergi ve gazete çıkarma biçiminde olmuştur.

Yayıncılık, muhalefeti meydana getiren farklı unsurlarla ittifak arayışına girişilmesi, siyasi yelpazenin solunda yer alan parti ve sendikalar merkezinde faaliyet gösterilmesi ya da partilerin kapatıldığı bir süreçte bireysel etkinlerle yetinilmesi gibi farklı süreçlerin ortak noktası olmuştur. Dahası bu, tıpkı geçmişte olduğu gibi en fazla kullanılan ve beş yıllık sürecin tümünde bir şekilde devamlılık gösteren yöntemdir. Sürecin başından sonuna kadar varlığını sürdürmüş yayınlardan bahsetmek mümkün değilken, her dönem bir şekilde var olmuş ve nihayet 1950'ye ulaşmış farklı yayınlarla karşılaşılmaktadır. Dönem içerisinde sol hareketin belli bölünmeler yaşaması, çıkarılan dergi ve gazetelerin sayısında bir artışa yol açmış; buna karşılık demokratikleşme başta olmak üzere siyasal gelişmeler, uluslar arası ilişkiler, işçi sınıfının örgütlenmesi ve ekonomik koşullar gibi başlıklar, dergiler bağlamında geniş kapsamlı bir tartışma ortamının oluşmasına hizmet etmiştir. Yayıncılık faaliyetleri İkinci Meşrutiyet'in *İştirak'* inden Milli Mücadele döneminin *Kurtuluş* ve *Aydınlık* gibi dergilerine kadar her zaman siyasi mücadelenin önemli bir parçası olmuştur. Buna karşılık çok partili sistem gibi siyasi mücadelenin eksenini partilerin oluşturmasının öngörülebileceği bir süreçte, partilerin uğradığı yasal yaptırım ve yasadışı baskılar, yayıncılığı da başlı başına bir mücadele türü haline getirmiştir.

2.3 1945 – 1950 YILLARI ARASINDA SOL BASINDA YER ALAN BAŞLICA YAYINLAR

2.3.1. Yayınların Genel Özellikleri

Önceki kısımda ele alınan 1945 – 1950 arasındaki gelişmelerin seyri ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri muhalefet fikrinin bir şekilde dergi ve gazeteler ile dile getirilmesi geleneği göz önüne alındığında, Türkiye sol hareketinin bu yıllardaki durum ve tartışmaların incelenmesi, bizi ister istemez sol basınının incelenmesine götürmektedir. Bu bakımdan var olan siyasi mücadeleyi yürütenler zaten basın organlarının yazarları olduğu gibi, dönem dergi ve gazeteleri de partilerin kapatılışının ardından bir çatı görevini de üstlenmişlerdir. Dolayısıyla bu kısımda ele alınacak olan dergi ve gazeteler, Türk basın tarihinin çeşitli örneklerinin sunumunun ötesinde, bizzat çok partili hayata geçiş sürecinde solun süreklilik göstermiş olan yegâne mücadele yöntemi olarak konu edilmektedir.

*Giriş'*te de tartışıldığı üzere sol basınının dolayısıyla da ülke içerisindeki sol akımların başlıca tartışmaları, demokrasi kavramına ve bunun yanında Marksizm ile sınıf siyaseti konularına üzerine odaklanmaktadır. Söz konusu tartışmaların ele alınmasının öncesinde ise ilk olarak dönemin dergi ve gazetelerin genel özellikleri, bunun sonrasında ise başlıca örnekleri konu edilecektir.

1945 – 1950 yılları arasında "sol basın" biçiminde kategorikleşen dergi ve gazeteler hakkında öncelikle söylenmesi gereken, bu süreçte çıkmış olan yayın sayısının geçmiş yıllara nazaran yüksekliğidir. Bunun temel nedeni ise her şeyden evvel bu dönem içerisinde sol hareket bağlamında faaliyet ve mücadele gösteren aktör sayısındaki artıştır. Fakat bu durum beraberinde çok partili hayata geçiş süreci ile ilgili olarak tek bir sembol yayından bahsedilebilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Örneğin Milli Mücadele ve cumhuriyetin ilk yıllarının sol düşüncesini önce *Kurtuluş*, sonra da *Aydınlık* belli ölçülerde tek başlarına temsil etmektedirler. İçinde bulunulan dönemde ise tek bir gazete veya derginin tüm düşünsel ve siyasi unsurları temsil etmesi gibi bir durumdan söz etmek mümkün değildir.

Dönem yayınlarının sayısındaki çokluğu ortaya çıkaran bir diğer faktör dergi ve gazetelerin sıkça kapatılması, bunun akabinde ise benzer kişilerin farklı isimlerle yeni yayınlar çıkarmalarıdır. Ayrıca yayınların türü açısından bir farklılığa gidilmesi de toplam sayıyı attırtıcı bir faktör olmuştur. Yayınların hedeflediği kitlenin tek bir bütün görünümünde olmayıp farklılıklar arz edişi, yayınların türünde de bir artışa yol açmıştır. Bu bağlamda işçi sınıfına,

gençliğe ve aydınlara farklı yayınlar aracılığıyla seslenilmesi niteliksel derinliğin yanında dergi ve gazetelerin niceliğini de arttıran bir durum olmuştur.

Yayınların sayılarının artmasının dışında dönem içerisinde sahip oldukları bir diğer özellik, sonraki dönemlerdeki parti mücadelelerini yürütecek isimlerin kişisel gelişimleri bakımından değer sahibi oluşlarıdır. Yazar kadroları bakımından dönem yayınları, geleceğin siyasetçilerinin yetiştiği ve sosyalist liderlerinin ortaya çıktığı mekanlar niteliğindedir (Güzel, 1997: 53). Dönem yayınlarının bizzat sahibi olan ya da bunlarda yazarlık yapan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran Zeki Baştımar, Kemal Sülker ve Nihat Sargın gibi örnekler söz konusu durumun başlıca örnekleridir.

Dönem yayınları, sahip oldukları biçim ve adlandırılma açısından bugüne dair bazı farkları içermektedir. Söz konusu farklılıklar ise bugün için bazı karışıklıklara yol açmaktadır. Konu edinilen yıllarda haftalık olarak, büyük boy kağıda basılan ve dört sayfa çıkan yayınların bazıları gazete olarak adlandırılmaktadır (Cantek, 2008: 55). Buna bağlı olarak dergi olarak adlandırılan tür ile gazeteler açısında kesin bir ayrıma gitmek de zorlaşmaktadır. Keza "haftalık gazete" olarak adlandırılan yayınlardan hiçbir fark arz etmeyen bazı örnekler dergi olarak çıkarılmaktadır. Ayrıca dönem içerisinde, sekiz ve daha fazla sayfa sayısına sahip olan, genel olarak da kültür, sanat veya aktüalite alt başlığını taşıyan dergi örnekleriyle de karşılaşılmaktadır.

Özellikle gündelik gazeteler, sahip oldukları sayfa sayısı ile dönem boyunca benzer bir görünüme sahip olmuşlardır. 15 Temmuz 1941'de savaş döneminin oluşturduğu koşullar nedeniyle gazetelerin sayfa sayılarına sınırlandırma getirilmiş, çok sayfalı basılmalarına izin verilmeyen gazeteler, söz konusu yıllar boyunca genellikle dört sayfa olarak çıkmışlardır. Bu sınırlandırma 1946'da kalkmış olmasına rağmen gazetelerin maliyetler nedeni ile bu durumu sürdürdükleri ve en fazla sekiz sayfa halinde çıktıkları görülmektedir (Cantek, 2008: 237). O yüzden dönem içerisinde karşımıza tüm gazetelerin sayfa sayısı dörttür.

Dönem yayınlarının içeriklerine dair ayrıntılı tartışmalar sonraya bırakılmakla birlikte bu konu hakkında da yayınların genel olarak sahip oldukları bazı yönlerin belirtilmesi mümkündür. bu bağlamda söylenebilecek ilk husus, yayınların türü, adı ya da sayfa sayısı fark etmeksizin genelinde topluma ve onu meydana getiren insanlara, onların hayat tarzlarına ve doğalarına olumlu bir bakış açısıyla yaklaşılmasıdır. Özellikle toplumun alt sınıflarından başlayarak insanın özünde iyi olduğu ve her şeyin iyisine layık olduğu kabul edilmekte, bu şekildeki

yaklaşım, dönemin tüm yayınlarında gözlenebilmektedir. Söz konusu anlayışın uzantısında ise insanların yüz yüze olduğu tüm sorunların onların doğalarından bağımsız olduğu ve çevresel faktörlerin buna yol açtığı anlayışı yer almaktadır. İçinde bulunulan şartlar dışsal nedenlerin bir sonucu olarak değerlendirilmekte ve siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda gösterilecek olan mücadele ile bunların aşılmasının mümkün olduğu savunulmaktadır. Bu noktada siyaset ve ekonomiye, insanlara hak ettikleri yaşamı sağlamaya dönük araçlar olarak yaklaşılmaktadır.

Yayınlarda kullanılan terminoloji ile ilgili bir nokta, sosyalizm ve Marksizm gibi kavramların, önceki dönemlere nazaran artmış olsa da kullanımından genellikle kaçınılmasıdır. Çalışmanın dördüncü bölümünde de ele alınacak olan bu durum karşısında ise halkçılık kavramı bir çözüm yolu olarak görülmüştür. Dönem yayınlarında üzerinde yaşanılan toprak, bu toprağın insanların, işçi ve köylüleri romantik denilebilecek tarzda ele alınmakta ve her türlü kötülükten bağışık şekilde değerlendirilmektedir. Bunun uzantısında da halkçılığa farklı anlamlar yüklenmiş, söz konusu kavram *memleket gerçeklerinin* dile getirilmesinde *"sakıncalı"* kavramların yerini almıştır. Yayınların bu tutumu, maruz kalınan komünistlik ve dolayısıyla hainlik ithamları ve haklarındaki "kökü dışarıda"lık söylemleri karşısında bir savunma refleksi olarak görülebilir. Ancak bu beraberinde bazı olumsuz sonuçları da taşımıştır. Sosyalizm ve Marksizm'in isim vermeden kullanımı, demokrasi, halkçılık ve 1947 sonrasındaki yayınlarda giderek artacak olan anti-emperyalizm vurgusunun giderek sosyalizmle özdeşleştirilmesine yol açmıştır (Küçük, 1990: 150). Böylesi ifadelerin birbirleri yerine kullanılması, rejimin her türlü sol düşünceyi "komünizm" ile özdeşleştirilmesi durumuyla birlikte düşünüldüğünde, bir kavram karmaşası durumunu dönem boyunca karşımıza çıkarmaktadır.

Halkçılık konusunda sahip olunan anlayışının bir uzantısı, milliyetçilik kavramının da bu halkçılık fikri ekseninde ele alınmasıdır. Özellikle kendini milliyetçi olarak ilan eden grup ve akımlar ile oluşan kutuplaşmada, sol kendisinin de milliyetçi olduğunun ispatına, kendi milliyetçilik anlayışının farkını ortaya koyarak girişmektedir. Bu noktada da dönemin ırkçı-Turancı gruplarına karşı ve onlardan farklı olarak, memleketçilik/halkçılık çizgisine çekilen bir milliyetçilik ilkesinin savunulmaktadır (Cantek, 2001: 21). Bu durum, yalnız yayın sayfalarında sınırlı kalmayan ve TSP örneğinde olduğu üzere parti programlarına kadar giren bir özellik olmuştur.

Dergi ve gazetelerde yer alan yazılarda kullanılan üslubun, ulaşılmaya çalışılan kitleye dair bakışın paralelinde şekillendiği söylenebilir. Bu alandaki faaliyetlerin hedefi her zaman için savunulan düşünceleri kitleselleşmesi olmuştur. Ancak Oktay'ın ifade ettiği üzere hem henüz

oluşmadığı net biçimde görülen proletaryaya, hem de popüler anlamıyla amorf emekçi halk kesimlerine -yani hedef kitleye- bakış, geçmişten bu yana belli ölçülerde sorunlu olmuş, devrimin asıl gücünü oluşturması gereken söz konusu sınıf ve kesimler, eğitilmesi/yönetilmesi gereken edilgin özneler toplamı olarak görülmüştür (Oktay, 1998: 41). Bu görüşün bir sonucu olarak uzun yıllar boyunca çözümleyici/eleştirel değil, eğitici/öğretici bir söylemin tercih edilmesi durumu, 1945 – 1950 yılları arasında çıkmış olan dergi ve gazeteleri de tam olarak kapsamaktadır. Bu bağlamda yayınlarda yer alan çok çeşitli yazı ve yazı dizileri, adeta ders notu niteliğinde olmuş ve okuyucuya belirli konular hakkında temel bilgileri verme kaygısını gütmüştür.

Dönem yayınlarının bir diğer özelliği, içinde bulunulan zaman diliminin karşılaştırmalı biçimde ele alınmasında kullanılan referans noktasıyla ilgilidir. Varolan siyasal rejime ve onun niteliklerine dair eleştirel tutumunda sol, Atatürk'ün hayatta olduğu sürece, örnek alınması gereken bir dönem şeklinde göndermelerde bulunmaktadır. Anti-emperyalist bir mücadelenin başında oluşu, "gericiliğe" karşı açtığı savaş, ülkenin modernleşmesi doğrultusunda giriştiği mücadele ve hatta Sovyetler Birliği ile kurduğu dostluk bağları ile Atatürk'ün, sol düşüncenin dönem içerisindeki yayınlarında yoğun şekilde sahiplendiği görülmektedir. Yayınların, Milli Şef dönemine dair olumsuz bakışı, Atatürk'ün şahsının ve onun yönetimi altındaki rejimin de tüm yönleriyle övgü nesnesi haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda Atatürk'ün sağlığında var olan düzende, hürriyet ve demokrasi havasının kana kana içildiği iddiasını (Cemgil, 1945a: 1) ortaya çıkaranın, o dönemin niteliklerinden ziyade bugünün olumsuzlukları olduğu açıktır. Söz konusu bakış açısının devamında onun *"Türkiye'yi ileri bir merhaleye, sağa değil sola götürmek isteyen bir mücahit"* olarak tanımlanması (Yığın, 1946: 3), döneminde uygulanmış olan devrimci ve devletçi politikaların sosyalizme doğru bir yolculuk hazırlığı olarak değerlendirilmesi (E. Müstecabi, 1950a) geçmişe dair olumlu bakışın ve o geçmişle kendini özdeşleştirmenin açık örneklerindendir. Bu durum kimi zaman öylesine yoğunlaşmaktadır ki, dönem yayınlarının yazarları arasında kendilerini "*varlarını yoklarını halk ve demokrasi uğruna ortaya koymuş, Atatürkün inkılapçı dehasını devam ettiren korku bilmez adamlar"* olarak nitelendirenlere rastlanmakta (Tanrıkut, 1946a: 1), eleştirilmesi oldukça güç olan Milli Şef'e neden kendi heykelleri tüm yurda yayılırken, Atatürk heykellerinin göz önünde olmayan yerlere dikildiğinin hesabı sorulmaktadır ("Niçin Atatürkün", 1948).

Dergi ve gazetelerin kitlelere ulaşma doğrultusunda ne ölçüde başarılı oldukları sorusunun ise net bir yanıtı yoktur. Ulaşılan tirajlara bakıldığında otuz binlerle ifade edilen Tan ve Markopaşa'nın ilk döneminde görülen satış rakamlarına bir daha hiçbir yayın ulaşamamıştır.

Ancak hangi yayının ne kadar basılıp ne kadar satıldığına dair kesin istatistiki veriler mevcut değildir. Cantek, dönem yayınlarının resmi ağızlar tarafından suçla özdeşleştirilmeleri durumunun, bunları düşük satışlarla kısa sürede kapanıp giden marjinal yayınlar haline getirdiği fikrindedir (Cantek, 2008: 48). Tablonun geneline bakıldığında bu görüşün belli ölçülerde doğru olduğu ortadadır. Ancak iktidarın, bu biçimde tanımlanan yayınların her birine karşı doğrudan bir tavır takınması ve kendisine muhatap alması durumu, söz konusu marjinalliği tartışmalı hale getirmektedir. Bu yönüyle, yayınların sahip oldukları önemin satış sayısından bağımsız olduğunun söylenmesi en doğrusu olacaktır. Bu yapılırsa, geçmişten beri kitleselleşmede sorun yaşayan bir düşünce ve harekete ilişkin faaliyetlerin tiraja dayalı olarak değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak oluşması muhtemel olumsuz tablo ortadan kalkabilecektir. Dahası söz konusu tutum, düşüncenin etkinliğinin, üzerine yazıldığı veya basıldığı kâğıdın sayısıyla ölçülemeyeceği görüşü ile de (Küçük, 1998: 168) uyumlu olacaktır.

Sonuçta sol hareketin siyasi eylemlerinin ve kendini kabul ettirme mücadelesinin ağırlıklı unsurunu oluşturan/oluşturmak zorunda kalan yayıncılık faaliyetlerine ilişkin sıralanan bu özelliklerin, siyasi mücadele bakımından etkisinin sınırlı olacağı ortadadır. Buna, sola karşı gerek CHP gerekse DP tarafından takınılan olumsuz tavır eklendiğinde ise durum daha da kötüleşmektedir. Dolayısıyla 1945'te başlayan sürecin iktidar partisinin değişmesi ile sonuçlandığı 1950'ye kadar olan akışında, solun iktidar tarafından bir izleyici hakine sokulmak istendiği ve bunda da belli oranlarda başarılı elde edildiğinin söylenmesi mümkündür. Buna karşılık söz konusu izleyiş sürecinde dahi elden geldiğince ortaya konan yayıncılık faaliyetleri, sürecin tüm unsurlarıyla değerlendirilmesinde oldukça önemlidir. Üstelik yine bu sürecin yayınlarındaki tartışmalar, ortaya konan fikirler, sahip olunan özellikler ve girişilecek polemikler sonraki yılların sol düşünce ve hareketlerinin kökenlerine rahatlıkla yerleştirilebilmektedir.

2.3.2. Dönemin Başlıca Dergi ve Gazeteleri

Gazete ve dergilerin sahip oldukları genel özellikler önceki kısımda belirtilirken, buna ek olarak beş yıllık sürecin kendi içerisindeki alt dönemler de, yayınların birbirleri ile ortaklık arz eden yönlerini belirgin kılabilmektedir. Her bir alt dönem birden fazla dergi ve gazetenin çıkarılışına şahit olurken, yayınlar ele alınan konular ve savunulan fikirler bağlamında benzerlikleri taşıyabilmektedir. Bunun ortaya konulabilmesi ise ancak yayınların doğrudan isim ve biçimsel özelliklerinin değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır.

Bu bağlamda 4 Aralık 1945 tarihli Tan Olayları'nın öncesinde çıkmakta olan yayınların bir arada ele alınması mümkün görünmektedir. Bu süreç içerisindeki dergi ve gazeteler, uzun bir sürenin ardından ilk kez iktidar partisi dışında partilerin kurulmasına şahitlik etmişler, II. Dünya Savaşı ile birlikte oluşan olumlu havanın bir parçası olmuşlar ve San Fransisco Konferansı ile birlikte ilk adımları atılan demokratikleşme sürecinin belirleyicilerinden biri olma gayreti göstermişlerdir. Özellikle Celal Bayar'ın başını çektiği CHP'den kopan muhalif grubun faaliyetlerinin doğrudan sayfalarına yansıdığı bu yayınlar, kurulma aşamasındaki DP'ye açıkça olmasa da bir destek sunmuşlar, en azından gelişmelerden duydukları memnuniyeti çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. Çok partili hayata geçiş süreci, siyasi partiler, seçim sistemi ve mevcut yönetim yapısının eleştirisi, dış politikada yaşanan gelişmeler ve Sovyetlerle ilişkilerin seyri bu alt dönem yayınlarında sıklıkla el alınan hususlar olurken, yapılan eleştirilerin dönemin sonraki yayınları ile kıyaslandığında yüzeysel kaldığı söylenebilir. Bu noktada siyasal ve ekonomik sistemden ya da toplumsal sınıfların birbirleri ile mücadelesinden ziyade CHP eleştirisine ağırlık verilmekte ve savunulan fikirlerin gerçekleşmesi bakımından CHP'nin iktidardan indirilmesi yeterli değilse de öncelikli görülmektedir. Yine bu alt dönemde ele alınabilecek yayınlar genel olarak Tan Baskını sonrasında yayından kalkmaları gibi bir ortaklığı da içermektedir. Bu çerçeve içerisinde ele alınması mümkün olan örnekler *Tan, Görüşler, Yeni Dünya, Gün ve Ant* 'tır.

Tan, daha önce de belirtildiği üzere kuruluşu 1930'lu yılların ortalarına giden, II. Dünya Savaşı sırasında izlediği anti-faşist politika ile önem kazanmış bir günlük gazetedir. Gazetenin sahibi olan Zekeriya ve Sabiha Sertel çifti, *Tan* öncesi yayıncılık faaliyetlerinde de tek parti iktidarına ve içinde bulunulan dönemin hakim edebiyat /sanat anlayışına eleştiriler yönelten çeşitli dergi ve gazetelerin yöneticileri olmuşlardır. Çift, Alman yanlısı akımların güç kazandığı bir süreçte basın organları içerisindeki birçok isme karşı tek başlarına mücadele ederken gazeteleri savaşın bitimi ile oluşan ortamda, yazar kadrosunun zenginleşmesiyle güç kazanmıştır. Bu bağlamda "çok partili hayata geçiş süreci" ile ilgili sayılarının Mart – Aralık 1945 tarihleri ile sınırlandırılması mümkün görünmektedir. Dört sayfa olarak çıkan gazetenin yayın politikası doğrudan Sertel'ler tarafından şekillendirilmektedir. Zekeriya Sertel'in başyazılarının yanında Sabiha Sertel'in *Görüşler* başlıklı köşesi de gazetenin ilk sayfasında yer almaktadır. Özellikle dış politika ile ilgili konularda zaman zaman başyazıları, Atatürk'ün cumhurbaşkanı olduğu dönem boyunca Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Tevfik Rüştü Aras kaleme almıştır. Ayrıca *Yurt ve Dünya'* yı çıkarmış olan ekipten Behice Boran, Adnan Cemgil ve Niyazi Berkes zaman zaman *Tan* sütunlarında yer almış, Cami Baykurt, Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Aziz Nesin gibi isimler de *Tan'*da yazarlık yapmışlardır.

Önceki kısımda da dile getirildiği gibi DP'yi kuracak ekiple bir ittifak kurulması gayretinin şahıslarında yoğunlaştığı Serteller, bu ortak hareketin somut yayın organı olarak ayrıca *Görüşler Dergisi*'ni çıkarmışlardır. İlk ve tek sayısı 1 Aralık 1945 tarihinde çıkan dergi, genel olarak *Tan*'ın yazar kadrosunun katılımı ile oluşmakta, burada *Tan*'da sürdürülen muhalefeti ilerisine geçilmemekle birlikte belli açılardan daha ağır bir üslup kullanılmaktadır (Kabacalı, 1994: 187). *Görüşler'*in Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi isimlerin yazı verecekleri vaadini içeren kapağı, 4 Aralık 1945'te meydana gelen olayların öncelikli nedenini oluşturmuştur. Hacim olarak beş yıllık dönemin en geniş boyutlu dergilerinden biri olan *Görüşler* 12 sayfa olarak çıkmıştır.

Çıkmış olan tek sayısının kapağındaki "yazı vaat edenler"e dair listesi ile dergi, tek parti iktidarına karşı olan farklı görüş sahiplerinin ittifakını temsil etmektedir. Sabiha Sertel'in yayının oluşumu ile ilgili olarak bunun kesinlikle bir sosyalist dergi olmadığının altını çizip, diktatörlüğe ve faşizme karşı demokrasi taraftarı herkesin bu yayında yer almasına çalıştıklarını söylemesi de ittifak konusunu açık şekilde dile getirmektedir. Ayrıca Sertel, bu dergi ile birlikte yürüttükleri savaşın, burjuva demokratik devriminin *"tamamlanması ve daha da gelişmesi"* için olduğunu belirtirken; söz, düşünce, teşkilatlanma haklarının güvenlik altına alınmasını, işçilerin sendikalarını serbestçe kurabilmesini, köylünün, ağaların baskısından kurtulabilmesini, vatandaşların teşkilatlanma hürriyetlerinin tanınmasını savunduklarını belirtmektedir (S. Sertel, 1987: 286).

Baskın öncesi sürecin diğer bir önemli yayını ise, ilk sayısı tıpkı *Görüşler* gibi 1 Aralık 1945 tarihinde çıkmış olan ve "Siyasi Sabah Gazetesi" alt başlığını taşıyan *Yeni Dünya*' dır.[27] Gazetenin künyesindeki bilgilere göre sahibi Vedad Baykurt, Neşriyat Müdürü ise Cami Baykurt'tur. Çıkabilmiş olan dört sayıda da Cami Baykurt'un ayrıca başyazıları yazdığı görülmektedir. *"Böbrek"* isimli hikâyesi *Yeni Dünya*'nın sayfalarında yer almış olan Sabahattin Ali'nin bu gazetenin ortaklarından olduğu – en azından çıkışında fazlasıyla çaba harcadığı – bilinmektedir.[28] Gazetenin dört sayılık koleksiyonda ayrıca Esat Adil, Mitat Hereke ve Sait Faik

[27] Söz konusu isim, basın alanında üçüncü kez karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Mustafa Suphi'nin Bakü'de yürüttüğü faaliyetleri sırasında çıkardığı gazete bu ismi taşımaktayken, Yeşil Ordu deneyimi sırasında Arif Oruç'un Çerkes Ethem himayesinde çıkardığı gazete de "Seyyare" sözcüğünün eklenmesi ile *Yeni Dünya* ismini taşımaktadır. Bu doğrultuda Baykurt'un çıkardığı gazeteye verdiği isim ile söz konusu geleneğe atıfta bulunduğunun ve kendilerini bunların bir devamı olarak gördüğünün düşünülmemesi için hiçbir neden yoktur.

[28] *Yeni Dünya*'nın çıkış sürecinin de sancılı olduğu ve Sabahattin Ali'nin derginin çıkış sürecinde sürekli belli provokasyonlardan muzdarip olduğunun altını çizen açıklamalar için bakınız (S.Sertel, 1987: 298). Yine Yeni Dünya'nın ortaklarından birinin Sabahattin Ali olduğuna dair bilgi için bakınız (Nesimi, 1977: 200).

Abasıyanık'ın dış politika, güncel meseleler veya şehir haberleri gibi konularda yazıları yer almıştır.

Çok partili bir sisteme geçilmesi konusunda tartışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte bilindiği gibi Cami Baykurt da bir sosyalist partinin kurulması doğrultusunda bazı çalışmalara girmiştir. *Yeni Dünya*'nın çıkış süreci ile ilgili olarak Abidin Nesimi bu gazetenin çıkarılmasının, Cami Baykurt'un sosyalist bir parti kurma faaliyetleri ile ilişkili olduğu fikrindedir (Nesimi, 1977: 220). Nesimi'nin, isminin dahi "Türkiye Emekçi Köylü Sosyalist Partisi" biçiminde belirlendiği bilgisini verdiği partinin hazırlıklarını sürdüren Baykurt, partinin yayın organına ihtiyaç duyacağı düşüncesinden hareket ederek, oğluna bu gazeteyi kurdurtmuştur.

Yalnızca dört sayı çıkabilmiş olan gazetenin koleksiyonu incelendiğinde ise sayfalara yansımış olan ağırlıklı konunun nihayetinde DP'yi vücuda getirecek olan çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu noktada haber ve yorum metinlerinden parti kurma çabasına dair olumlu ya da olumsuz bir yaklaşımın izleri sezilememekle beraber, böylesi bir girişimin gazete kadrosunu oluşturan isimlerde bir heyecan yarattığı açıktır.

Gazetenin son defa çıktığı 4 Aralık 1945'te yer alan Cami Baykurt'un başyazısı ise, gelişecek olayların kurbanlarının kendilerini konumlandırışlarını yansıtması bakımından önemlidir. Hüseyin Cahit'in bir gün önce dile getirdiği "Kalkın Ey Ehli Vatan" çağrısına Baykurt söz konusu yazısı ile cevap verecek, ancak bu, olayların şiddeti ve sonuçları değerlendirildiğinde yerine ulaşmayan bir mesaj niteliğinde olacaktır:

> (…)biz de sizin gibi garbın demokratik hakların memleketimizde tatbik olunduğunu görmek için mahdut vasıtalarımızla mücadele meydanına girdik. Öyle ki siz ve arkadaşlarınız bir küheylan üzerinde at oynatırken biz topal eşekle kervana karıştık. Atınız, sırmalı eğeriniz ve kaşanız size mübarek olsun! Biz, gücümüzün yettiği kadar, davamıza sadık kalacağız. O dava, bu memleketi hiçbir yabancı menfaatine kurban etmemek, vatandaşlarımızı ayak altında çiğnetmemek ve içerde yüzümüzü kızartan haksızlıklara ve kirlere mani olacak bir idareyi görmekten ibarettir (Baykurt, 1945a).

İlk sayısı 3 Kasım 1945'te çıkan *"Haftalık Kültür Aktüalite Gazetesi"* alt başlıklı *Gün* de dört sayılık yayın ömrünün ardından en son 29 Kasım 1945'te yayımlanmış ve Tan Baskını'nın kurbanları arasında yer almıştır. [29] Baskından bir süre sonra sahip olduğu yazar kadrosunun

[29] Saldırıya uğrayan gazetelerin arasında Fransızca yayın yapan *La Turquie* de yer almaktadır ancak söz konusu yayının özellikle basıldığı dil bakımından marjinal bir örnek olması nedeniyle tez kapsamına dahil edilmediği hatırlatılmalıdır.

tümünü koruyup buna yenilerin eklenmesi ile yeniden çıkacak olan *Gün,* yeni dönemde dergi formatını taşıyacaktır. Gazete olarak yayında olduğu döneminde "Müessis ve Başmuharrirlik' görevini Esat Adil Müstecablıoğlu, "İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü" görevini ise Hasan Tanrıkut üstlenmiştir. Kültür ve aktüalite gazetesi olarak yayınlandığı bu ilk dönemde türü itibarıyla içerdiği yazılar, *Yeni Dünya* ve *Tan*'a göre kuşkusuz farklılıklar taşımaktadır. Bu bakımdan, ne uluslar arası gelişmelere ne de CHP içerisindeki bölünme ve sonrasına dair doğrudan yorum ve haberlere rastlanmamaktadır. Buna karşılık solun kendisini edebiyat ile ifade etmesi geleneği göz önüne alındığında içeriğindeki şiir ve denemelerin dolaylı da olsa siyasi niteliğinin olduğu söylenebilir.

Yakın gelecekte TSP Genel Başkanlığı'nı üstlenecek olan Esat Adil'in dışında yine TSP içerisinde görev alacak olan Hasan Tanrıkut, Doğan Ruşenay gibi yazarlar da *Gün*'ün ilk döneminde yayına, yazı ve yorumları ile katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca Aziz Nesin, Kemal Yalazkan, Ömer Faruk Toprak, Haşmet Akal, İlhan Berk ve Cemil Meriç ile hikayeleriyle Sabahattin Ali ve Orhan Kemal dört sayılık süreç içerisinde *Gün* sayfalarında yer almış olan isimlerdendir. İlk sayıda yer alan *"Kadınlığın İstekleri"* başlıklı yazısıyla Lütfiye Güçlü ise, dönemin sol basını dâhilinde doğrudan kadını konu edinen az sayıdaki örnekten biri olmuştur (Güçlü, 1945). Tan Baskını kurbanları arasında yer alan yayınların belki de en geri planda kalanı olmasına karşılık 1946 yılındaki gelişmelere bakıldığında bir dergi olarak *Gün,* dönemin ve çok partili hayata geçiş sürecinin en önemli yayınlarından biri haline gelecektir.

Tan Baskını öncesinde faaliyet gösteren, buna karşılık Ankara'da yayımlanışı ile diğer örneklerden farklılık teşkil eden bir diğer yayın örneği ise *Ant'* tır. 15 Mart 1945 ile 1 Ağustos 1945 tarihleri arasında on beş günde bir çıkan *Ant,* toplam on sayılık bir yayım süresine sahip olmuştur. Her ne kadar Kurdakul, Ant'ı tanımlarken*"Düşün ve Sanat Dergisi"* ifadesini kullanmaktaysa da (Kurdakul, 1981: 535) yayının alt ya da üst başlığında böyle bir ifade yer almamakta, sadece başlığının altında *"Gençlik Yayını"* ibaresi bulunmaktadır. Yayının künyesine bakıldığında İmtiyaz Sahibi Hakkı Bigeç, Neşriyat Müdürü ise Ulviye Uysal'dır. Buna karşılık yayının asıl önemi, bünyesinde barındırdığı Behice Boran, Adnan Cemgil, Muvaffak Şeref, Hüsamettin Bozok, Niyazi Berkes, Enver Gökçe, İlhan Berk, Suat Taşer gibi isimlerden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan II. Dünya Savaşı yıllarında çıkmış olan *Yurt ve Dünya,* daha önce de vurgulandığı üzere içerik, üslup ve yöntem bakımından 1945 – 1950 yılları arasında çıkan çoğu dergi ve gazeteye örnek ve ilham kaynağı olmuşsa da *Ant,* içerdiği kadro bakımından bu derginin bir devamı görünümündedir. Günyol, *Ant*'ı *Gün* ile birlikte

dönemin sosyalist dünya ve sanat görüşünü yansıtan iki yayından biri olarak değerlendirmektedir (Günyol, 1986: 47). Buna karşılık dünya ve sanat görüşü olarak sosyalizm algısının tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi bu yayında da tartışmalı bir durumda olduğu not edilmelidir. Keza halkçılığa yüklenen anlamın ve memleketçilik denilebilecek çizginin sosyalizmle iç içe geçmesi ve birbirlerinin yerine kullanılma durumları, tıpkı *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar*'da olduğu gibi *Ant'*da da söz konusudur.

1945 yılının Ağustos ayı içerisinde herhangi bir yaptırım ya da baskı görmeksizin kendiliğinden yayın hayatından çekilmesi ile diğerlerine nazaran önemli bir farka sahip olan derginin yazarları, ilerleyen dönemde *Tan* çevresinde faaliyetlerde bulunacaklar ve beş yıllık dönem boyunca başta bu gazete olmak üzere birçok yayın içerisinde boy göstereceklerdir.

1946 yılının siyasi gelişmeleri ise yayıncılık türleri içerisinde önemli bir ayrımı ortaya çıkarmıştır. Dergi ve gazetelerin sol mücadele içerisindeki temel araç olma vasfı, söz konusu yıl boyunca görülen parti ve sendika merkezli faaliyetler ile bir süreliğine geri plana düşmüştür. Bunun uzantısı olarak ise yayınlar, organı oldukları/kendisine yakın durdukları partilere göre ya da kurulmuş olan her iki sosyalist partiye de eşit mesafede olmaları bakımından ayrı kategorilere yerleştirilebilmektedir. Partilerle ilişkileri düşünüldüğünde *Gün* ve *Gerçek* TSP'nin, *Sendika* ve *Yığın* ise TSEKP'nin yayın organları olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık *Ses, Söz* ve dönemin sonlarında yayın hayatına atılmış olan *Markopaşa,* partilere dair belli bir bakış açısına sahip olsa da doğrudan bir parti organı olmayan dergi ve gazetelerdir. *Gün'*ün Tan Baskını sonrasında kapatılmasının ardından 1946 Şubat'ında yeniden çıkmaya başlaması ile açılan dönem, 16 Aralık 1946'daki Sıkıyönetim Emri doğrultusunda kapatılmasına kadar devam edecektir. Bu süreçte yayınlarda, çok partili hayata geçiş ve demokrasi tartışmalarının ağırlığı korunmakla birlikte sosyalizm, sosyalizm ve demokrasi, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı, toplumsal sınıflar, işçi sınıfının nitelikleri ve sendikal örgütlenme gibi konu içerecek şekilde genişlemiştir. Dergi ve gazete yazılarına bakıldığında yıl içerisindeki hızlı sendikal gelişim ve sosyalist partilerin varlığının, sol hareket çerçevesindeki yazarlar gözünde nispi bir güven duygusu oluşturduğu söylenebilir. Bu doğrultuda da bir yandan var olana dair daha geniş kapsamlı ve ağır bir üslubun kullanıldığı eleştiriler, diğer yandan geleceğe dair öneri ve beklentiler çok daha farklı boyutta kendilerini göstermektedir. Buna karşılık tıpkı 4 Aralık 1945 tarihinde olduğu gibi 16 Aralık 1946 tarihi de dergi ve gazetelerin yayın hayatından "topyekun" çekilmelerine neden olmuştur.

Bu bir yıllık süre içerisinde faaliyeti en uzun olan ve hacim bakımından da diğer tüm örneklerin önünde seyreden yayın, kuruluşunun ardından TSP'nin organı olma niteliğini de üstlenecek olan *Gün*'dür. 4 Aralık 1945 öncesindeki 4 sayılık yayın ömrünün ardından, 16 Şubat 1946'da 5. sayısı ile birlikte yeniden faaliyete geçen yayın, yeni dönemde "*Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi*" olarak çıkmıştır. Bu süreçte yine Esat Adil'in derginin "müessisi", Hasan Tanrıkut ise imtiyaz sahipliği ve mesul müdürlüğü görevlerini yüklendikleri görülmektedir. Bu isimlere ek olarak Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu, Behçet Atılgan, Mehmet Ali Aybar, Aziz Nesin, Rasih Nuri İleri, Fehmi Yazıcı, Asım Sarp[30], Ziya Oykut, Nasri Nihat, Kemal Yalazkan ve Orhan Müstecaplıoğlu yazılarıyla *Gün*'de yer almışlardır. Sıralanan isimlerden Esat Adil, Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu TSP'nin çekirdeğini meydana getirmeleri bakımından ayrıca önem taşıyan yazarlardır. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararıyla kapatılana değin toplam otuz sayıya ulaşmış olan dergi, dönemin diğer yayınları ile kıyaslandığında, oldukça uzun süren yayın ömrü boyunca[31], önemli siyasal ya da sosyal gelişmelere tanıklık edecektir.

Derginin savunduğu görüşlerin ve bununla ilintili başlıca amaçlarının ifade edilmesinde Esat Adil'in 19 sayıda yer alan "*Tahrikçilik Modası*" başlıklı yazısı önemli bir örnek niteliğindedir. Burada Adil, mücadeleye atılışlarından itibaren anayasaya aykırı ve antidemokratik olan kanunların varlığını ispat edip bunların derhal kaldırılmasını, vatandaşların hak ve hürriyetlerinin kanunlarla teminat altına alınmasını, ülkenin sınıflı bir topluma sahip olduğunu savunduklarını ve bu nedenle de sınıfların kendi hak ve menfaatlerini korumak için teşkilatlanmalarının gerekliliğini vurguladıklarını belirtmektedir. Yine aynı metinde, sınıflı toplumlarda tek partili demokrasi olamayacağını söyleyerek yeni partilerin kurulmasının önündeki engellerin kaldırılmasını ısrar edenin, Türk gençliğinin demokratça yetişmesini ve kültürlerinin ilerlemesini sürekli olarak yineleyenin, sefalet, haksızlık, toplumsal adaletsizlik gibi eşitsizliklerin sürekli sözünü edenin ve bunların varlıklarını ispatlayanın kendileri olduğu iddiasındadır (Adil, 1946a: 1).

TSP'nin yayıncılık faaliyetleri yalnız *Gün*'le sınırlı kalmamıştır. Her ne kadar geniş bir hacme ve önemli bir yazar kadrosuna sahip olsa da, gündelik siyasi gelişmelerin yansıtılabilmesi ve bu konuda sahip olunan görüşlerin aktarılabilmesi bakımından parti, ayrıca bir günlük gazete çıkarmıştır. 14 Mayıs 1946 tarihinde partinin faaliyete geçişinin ardından, 9 Temmuz 1946'da *Gerçek*'in ilk sayısı çıkmıştır. Var olan kültür ve sanat dergisinin yeterli görülmemesinin ve

---

[30] Asım Sarp, Türkiye'de sendikacılık hareketinin gelişiminde önemli rolleri olan, sonraki yıllarda TİP Genel Sekreterliği ve DİSK Başkanlığı yapmış olan Kemal Sülker'in dönem yayınlarında kullanmış olduğu takma isimdir (Kurdakul, 1981: 546; Küçük, 1990: 130).

[31] Derginin sayfa sayısı ilk olarak 12, sonrasında 16 olarak çıkmış, kapatılmadan önceki son sayısı ise dört sayfalık gazete formatında yayınlanmıştır.

devamında *"Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet – Halk Davası Güder Siyasi Sabah Gazetesi "* alt başlıklı bir yayın daha çıkarılması, çevrenin siyasi mücadelenin bir parçası olarak yayıncılık faaliyetlerine ne derecede ağırlık verdiğinin açık bir örneği olarak değerlendirilebilmektedir. İlk sayısında organı olduğu TSP'nin programının yayınlandığı gazetenin [32] *başmuharriliğini,* partinin de başında olan Esat Adil üstlenmiştir. Adil'in yanında gazetenin yazarları arasında *Gün*'de de yer almakta olan Aziz Nesin, Fehmi Yazıcı, Behçet Atılgan, Doğan Ruşenay ve Mehmet Ali Aybar gibi isimler bulunmaktadır. Dört sayfa olarak basılan gazete 21 Temmuz Seçimleri'nin sonuçlarına dair yayın yasağına uymadığı gerekçesi ile 25 Temmuz'da kapatılan kadar[33], seçimlerin öncesi ve sonrasına ilişkin bir günlük işlevi de görmüştür. 16 sayılık yayın ömrü içerisinde DP'nin söz konusu seçimler bağlamındaki faaliyetlerinin analizinden, CHP propagandasında harcanan paraların kaynağına dair sorgulamalara; Fevzi Çakmak'ın milletvekili adayı olarak İstanbul'a gelişi üzerine kendisine gösterilen yoğun ilgiden, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın intiharına kadar çoğu olay bir şekilde *Gerçek* sayfalarından okuyucularına yansıtılmıştır. Bunun paralelinde özellikle gazetedeki yorum yazılarının temel konusunu demokratik yapılar dâhilinde partilerin yeri veya sendikaların örgütlenme esasları oluşturmuştur.

TSP'nin yayıncılık konusundaki faaliyetlerine benzer şekilde, TSEKP'nin basın sektöründe iki temel yayın ile faaliyet gösterdiği söylenebilir. Bunlardan ilki, 1946 yılında partilerin kurulup, sendikal hareketin önündeki yasal engellerin kaldırılmasının yarattığı sonuçların da bir yansıması olarak yayımlanan ve doğrudan sendikacılık konusunu merkezine alan *Sendika Gazetesi*'dir. *"Ekonomik ve Sosyal Alanda Kol ve Kafa İşçilerinin Davalarını Güder"* alt başlığıyla haftalık olarak çıkan gazete, 31 Ağustos 1946 ile 14 Aralık 1946 tarihleri arasında kesintisiz 16 sayı boyunca varlığını sürdürmüştür. Yayın hayatına son verilmesi ise tıpkı dönemin diğer yayınları, parti ve sendikaları gibi 16 Aralık 1946 tarihli Sıkıyönetim Komutanlığı emri ile olmuştur. Dört sayfalık gazetenin 9. sayıya kadar sahibi ve neşriyat müdürü olarak karşımıza Adil Yağcı, 9. sayısından itibaren ise Mithat Kemal Akkanat ismi çıkmaktadır. *Sendika*'nın sayfalarında, tamamı düzenli olmamakla birlikte, Ali Altan, Safa M. Yurdanur, Dr. M. Hulusi Dosdoğru, Hadi Malkoç, Kemal Sönmezler, Nuri İyen, Faruk Atay,

---

[32] Darendelioğlu, *Gerçek*'e dair sonraki yıllarda yapacağı değerlendirmelerde, ne gazetenin yazarları, ne de içeriğini konu edinecektir. Söz konusu gazeteye dair yorumlarının temelini, Sovyetler Birliği'nde yayınlanmakta olan ve Türkçe karşılığı "gerçek" olan Pravda Gazetesi ile arasında kurduğu özdeşlik oluşturmaktadır (Darendelioğlu, 1979: 332). 1946 Seçimleri'nin ardından Başbakanlık görevine getirilen Recep Peker ise *Gün*'ün *Görüşler*, *Gerçek*'in ise *Tan*'ın yerini alan "komünist" yayınlar olduğu savındadır. Peker'in iddiasına göre iki yayın da "*seçim gürültülerinin havası içinde beslenerek ve kendi ölçüsüne göre sözüm ona hakiki demokrasinin davacısı hüviyetini takınarak sınıf kavgası edebiyatının zehrini"* saçmaktadır (akt. Yetkin, 2006: 477).

[33] *Gerçek,* Celal Bayar'ın seçimlerde haksızlıklar ve hileler yapıldığına dair açıklamalarını sayfalarına taşıması üzerine, Sıkıyönetim Komutanlığı'nca "seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve memleketin huzurunu bozucu neşriyat" olmak suçundan ötürü kapatılmıştır (Kabacalı, 1994: 201).

Cemalettin Bozalp, Armağan Kerimol ve Ferit Kalmuk yer almaktadır. Buna karşılık dönemin siyasal gelişmeleri ve sendikacılık hareketleri hakkında, yayına asıl rengini kazandıran başyazılar *"Sendikacı"* imzasıyla yayımlanmaktadır. Şehmus Güzel, söz konusu imzanın ardındaki ismin Şefik Hüsnü olduğu düşüncesindedir (Güzel, 1993: 236, 289).

Gazetede, kurulmakta olan sendikalar ile işçi sorunlarına dair haberlerin geniş yer tuttuğunun ve yorum yazılarında ise başta sendikacılık olmak üzere işçi sınıfı, sosyal güvenlik, siyaset – sendika – parti ilişkileri, işçi sağlığı gibi konulara yer verildiğinin söylenmesi mümkündür. Sendikacılık faaliyetlerinin uzantısında ve yeni sendikaların kurulma çabalarını kolaylaştırmak doğrultusunda, her sayının son sayfasında kurulan sendikaların tüzüğü ve programları yer almaktadır. Esas olarak gazetede ifade edilmiş bulunan *"konu işçi ile ilgili olunca meselenin küçüğü büyüğü olmaz"* şiarının ("Sendikaların", 1946) tüm sayılarda sürdürüldüğü söylenebilir. Bu, toplu taşıma araçlarında işçilere uygulanan ücret tarifesi gibi mikro konulardan, DP'nin bütçe konusundaki eleştirilerinde işçi sınıfının hak ve menfaatlerine dair atıfta bulunmayışı gibi makro meselelere kadar görülebilen bir durumdur.

TSEKP'nin çıkarmış olduğu diğer yayın ise on beş günlük "düşün ve sanat dergisi" *Yığın*'dır. Derginin sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden kişi tıpkı *Sendika'*da olduğu gibi Adil Yağcı'dır. İlk olarak 1 Ekim 1946'da çıkan Yığın, on altı sayfa olarak basılmaktadır. Derginin çıktığı beş sayı içerisinde İlhan Berk, Ömer Faruk Toprak, Cahit Irgat, A. Kadir gibi isimlerin şiirleri, Orhan Kemal ve Kemal Bilbaşar'ın öyküleri, Abidin Dino, Hüsamettin Bozok ve Müntekim Ökmen'in de çeşitli konulardaki yazıları yer almıştır. Dergide doğrudan siyasi konulara ilişkin yazılar bulunmamakla birlikte, özellikle Atatürk'ün kişiliğine ve onun "inkılabı"na dair yoğun övgülerle karşılaşılmaktadır. Çıkmış olduğu zaman aralığı, Cumhuriyetin ilanının ve Atatürk'ün ölümünün yıldönümlerini kapsadığından ötürü, kapağın belirlenmesinde her iki tarihsel olayın da belirleyiciliğine rastlanmaktadır. Bunlardan özellikle 1 Kasım 1946 tarihli üçüncü sayının kapağı dikkat çekicidir. II. Dünya Savaşı yıllarında "En Büyük Tehlike" broşürünün altında imzası olan Faris Erkman'ın çizdiği kapak resminde; yapılı bir erkek tasviri, üzerinde "emperyalizm" yazılı olan bir hayvan figürünü boğazlamaktadır. Çizimin altında yer alan ifade ise *"Cumhuriyet ve Gerçek Demokrasi – Hiçbir Zaman Biri Diğerinden Ayrılmaz"* biçimindedir.

Tüm bu yönlerinin ötesinde, düşün ve sanat dergisi olarak çıkan ve hikâye ile şiirlerin ağırlıklı yer tuttuğu böylesi bir yayının en "siyasi" yönü, sayfalarında Nazım Hikmet'in *"Kurtuluş Savaşı Destanı"* nından parçalara yer vermiş olmasıdır. Üçüncü sayının son sayfasında "Şoför

Ahmet" ve dördüncü sayının yine son sayfasında da "Hikâyei Arhavili İsmail", bu bağlamda Yığın'da yer almış olan Nazım Hikmet şiirleridir.

1946 yılı içerisinde faaliyet gösteren yayınlar içerisinde, doğrudan partilerin yayını olan bu örneklere ek olarak nispi bir bağımsızlığa sahip olan dergi ve gazetelerden bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri TSP ve TSEKP yetkilileri ile ilişki içerisinde bulunan ancak doğrundan bir partinin yayın organı olma vasfını yükleyemeyeceğimiz yayınlardan biri *Ses*'tir. Yusuf Ahıskalı'nın sahibi ve yöneticisi olduğu söz konusu yayın, kendisini çıkaran kişi ve taşıdığı isim ile önceki yıllarda çıkmış olan *S.E.S.*' in devamıdır. Savaş yıllarında tüm anti-faşist düşün adamlarını, yazar ve şairlerini çatısı altında toplamış bir dergi niteliğindeyken (Anadol, 1989: 21); çok partili hayata geçiş süreci içerisinde, "*Haftalık Siyasi Edebi Gazete"* olarak faaliyet göstermiştir. İlk sayısının yayımlandığı 9 Ekim 1946 tarihinden de anlaşılacağı üzere sosyalist partilerin faaliyetlerini sürdürdükleri bir süreç içerisinde yayın hayatına atılmıştır. Gazete, 11 Aralık'ta çıkan onuncu ve son sayısı ile birlikte sıkıyönetim kararı uyarınca kapatılmış olması dolayısıyla partilerle ilişkili görülmüşse de, var olan ilişkinin parti organlığı yerine kişisel bağlara dayandığı ortadadır.

Her Çarşamba çıkmakta olan dört sayfalık gazetenin yazarları arasında Ahıskalı'nın yanı sıra Rıfat Ilgaz, Tuğrul Tuna, Suavi Koçer, Aziz Nesin, Şerif Hulusi ve Atilla İlhan yer almaktadır. Kadrosunun da böylesi bir nitelik taşımasına karşılık, *Ses*'in bir *edebi* gazeteden ziyade uluslar arası ilişkiler temalı bir yayın görünümünde olduğu ifade edilmelidir. Çıktığı toplam sayı ve gazetenin hacmi düşünüldüğünde orantısız ölçüde çok sayıda dünya barışını, savaş sonrası sürecin kurulmasını, atom bombasının devletlerarası ilişkilerde yol açtığı güvensizliği konu edinen yazılara yer verildiği gözlenmektedir. Kuşkusuz bu, ülkedeki güncel meselelerin hiç ele alınmadığı anlamına gelmemelidir. Ahıskalı'nın kendini, demokrasi konusunda "öncü hareket"in parçası olan bir kişi olarak tanımlayışı tartışmaya açıksa da (Ahıskalı, 1967: 118), yine de başta demokratikleşme ve sendikacılık olmak üzere güncel meselelerde dikkat çekici görüşler ortaya koyduğunun söylenmesi mümkündür.

Doğrudan parti organı olmayan bir diğer yayın da *"Fikir, Sanat ve Tenkit Dergisi"* alt başlığı ile yayımlanmış olan *Söz*' dür. "Sahibi"nin Asaf Ertekin, "Yazıişleri Müdürü ve Umum Neşriyatı İdare Eden"in Yaşar Çöl olduğu yayının ilk sayılarında on beş günde bir çıkacağı belirtilmişse

de 15 Mayıs 1946 ila 1 Aralık 1946 tarihleri arasında, uzun süreli kesintilerle birlikte[34] toplam yedi sayı çıkabilmiştir.

Derginin yazar kadrosuna bakıldığında sosyalist partilerin yayın ve faaliyetlerinde yer alan isimlerin değil, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Adnan Cemgil gibi *Yurt ve Dünya'*dan beri birlikte olan ekibin ağırlık sahibi olduğu görülmektedir. Ayrıca Yaşar Çöl, Asaf Ertekin, Necmi Sarıoğlu, Tahsin Sungur, Boran'ın eşi olan Nevzat Hatko da derginin yazar kadrosunun içerisinde yer almıştır. Bunlara karşılık derginin yazarları arasındaki en önemli isim olarak Zeki Baştımar'ı anmamız mümkündür.[35] Derginin ilk sayfalarında yer alan başyazılarda genellikle Baştımar ve Boran'ın imzaları görülmekte olup, kimi sayılarda başyazının altında *Sözcü* imzası yer almaktadır.

Demokratikleşme, siyasi partiler, sendikal örgütlenme, temel hak ve özgürlüklerin temini ve koruma altına alınması gibi konulardaki yazıların ağırlıkta olduğu *Söz*' ün son sayısı 1 Aralık 1946 tarihinde çıkmıştır. Yayın hayatından diğer örnekler gibi Aralık ayı içerisinde çekilmişse de *Söz'*ün bu durumunun 16 Aralık 1946 tarihli Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kapatma faaliyeti ile ilgisi bulunmamaktadır.[36]

İlk sayısı 16 Aralık 1946 tarihinin öncesinde çıkmasına karşılık *Markopaşa*'yı 1947 ve sonraki yılların faaliyetleri bağlamında bir milat noktası olarak görmek mümkündür. Yaklaşık yedi aylık bir faaliyetin ardından parti ve sendikaların kapatılması sonrasında basın yeniden öncelikli faaliyet biçimini alırken, gerek türü gerekse sahip olduğu önem bakımından yeni dönemin başlıca yayın örneğini adı geçen gazete oluşturmuştur. [37] İlk sayısı 25 Kasım 1946'da çıkan *Markopaşa,* "Halk İçin Haftalık Mizah Gazetesi" alt başlığını taşırken hem mizah ile siyaset

[34] 4. sayıya kadar belirtildiği gibi onbeş günde bir yeni sayısı basılan derginin 15 Temmuz' da çıkması gereken 5. sayı on beş günlük bir gecikme ile ve 6. sayı ile birlikte 1 Ağustos tarihinde çıkmıştır. 7. sayıyı okumak için ise uzun bir süre geçecek ve bu ancak 1 Aralık'ta çıkabilecektir. Söz konusu sayı aynı zamanda derginin son sayısı olmuştur.

[35] 1930'lardan beri TKP kadroları içerisinde yer almış olan Baştırmar, partinin Ankara ayağında oldukça önemli bir konumun sahibi olmuştur. 1945-1950 sürecinde de TSEKP 'nin İl Başkanlığı'nı yapmış, yıl sonunda gerçekleştirilen tutuklamaların kapsamının dışında kalmıştır. Hapse girmeyişi, TKP'nin sonraki tarihi açısından da önemli bir nitelik arz etmektedir. Çoğu ismin cezaevinde oluşu üzerine Baştımar İcra Komitesi Sekreterliği'ni üstlenecektir.

[36] Bu noktada söz konusu kapatma kararı içerisinde adı geçmekte olan *Nor Or* Gazetesi ve *Dost Dergisi* tez çalışması içerisine dahil edilmemiştir. Bunlardan *Nor Or,* Ermenice yayınlanıyor olması ve zaten TSEKP çizgisini takip etmesi nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Gazeteyi çıkarmakta olan Aram Pehlivanyan TKP geleneği içerisinde faaliyet göstermiş ve dönem öncesinde Reşat Fuat Baraner'in faaliyetleri içerisinde yer almış bir kişidir (Güzel, 1993: 297). Bir sayı çıkıp kapatılan *Dost Dergisi*'nin adının bilinir olmasının başlıca nedeni ise sıkıyönetim kararının içerisinde geçmesidir. Yoksa çıkmış olan tek sayısı incelendiğinde deneme ve şiirlerin ağırlıkta olduğu, dahası söz konusu örneklerin de önemli bir kısmının çeviri metinler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yaratılan "heyula" da böylesi bir yayının dahi komünizm faaliyeti olarak değerlendirilmesi oldukça dikkat çekicidir.

[37] Sahip olduğu bu özel yerin bir yansıması olarak *Markopaşa* ve oluşturduğu geleneğin devamındaki gazeteler, 1945 – 1950 sürecindeki çoğu yayının aksine başlı başına araştırma konusu haline gelmiştir. Bu doğrultuda yayın hakkında ayrıntılı ve derinlemesine bilgi için bakınız Cantek (2001) ve Saydur (2001).

arasında kurduğu ilişki bakımından dikkat çekmiş, hem de ulaştığı satış rakamları ve iktidarca kendine duyulan tepki bakımından alışılmışın dışında bir konuma yerleşmiştir. Dört sayfa olarak çıkan gazetenin yayın hayatı düz bir çizgi halinde seyretmemiş, sürekli kesintilerle uğramış ve birçok kez ismini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bunun bir sonucu ise haftalık bir yayın olmasına karşılık 25 Kasım 1946'dan 12 Eylül 1949'a değin ancak seksen civarında sayısının çıkarılabilmesidir[38]. Gazetenin çıkışında "Sahibi ve Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden" isim olarak görülen Sabahattin Ali[39], ilk sayfanın solunda yer alan ve genelde mizahi bir üslubun kullanılmadığı başyazıları da kaleme almaktadır. Gazetenin diğer bir özelliği ise, basımında Sabahattin Ali'nin önerisiyle hiçbir yazının altına yazarın imzasının koyulmuyor oluşudur.[40] Bu bakımdan hangi yazıları kimin yazdığı, yazarların sonradan buna dair verdikleri bilgiler ve bu doğrultuda hazırlanan derlemelerden ya da çeşitli anı kitaplarından çıkarılabilmektedir. Dolayısıyla altında imzaları olmamakla birlikte, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Cevdet Kudret, Mehmed Kemal, Rasih Güran, Mahmut Kayman, Şerif Hulusi, Mediha Berkes gibi isimler yazıları ve Mim Uykusuz da çizgileri ile gazetede yer almıştır.

Gazetede kullanılan mizahi üslup, kitlelerin dikkatini çekmede oldukça yararlı olurken, gazetenin karşıtların başlıca eleştirileri de, tam bu yönüne dair olmuştur.[41] Buna karşılık özellikle ülkenin dış politikada Amerika'nın yörüngesine girmesi durumu karşısında mizahi olmayan oldukça sert ve eleştirel bir dil kullanılmaktadır. Zaten bu konu, 1947 ve sonrasındaki sol basın örneği yayınlarının tümünün ağırlıklı tartışma başlığını oluşturmuş, başta iktidar partisi CHP olmak üzere dönemin çeşitli aktör ve belirleyicileri bu bağlamda ağır eleştirilerin muhatabı olmuşlardır. Ayrıca gündelik siyasete dair gelişmeler, hükümet uygulamaları, CHP – DP ilişkileri gibi unsurlar sıklıkla *Markopaşa'*nın sayfalara yansıyan konulardandır. Özellikle içinde bulunulan güne dair değerlendirmelerde Atatürk'e ve onun sağlığındaki uygulamalara referansta bulunulmakta ve karşıtlık durumunun, onunu ölümünün sonrasındaki yönetim

[38] Derginin toplam sayısı ile ilgili olarak yaklaşık bir değer verilmesinin altında yatan neden gazetenin gerçekten ilgi çekici olan yayın ömrüdür. İlk olarak 22 sayı yayımlanmışsa da bunun sonrasındaki yayın hayatı çok sayıda kırılmayı barındırmaktadır. Ertesi yıllarda yayın; tutuklamalar, kapatma kararları, toplatmalar, gazetenin isim hakkının ve evraklarının çalınması, sonrasında geri alınması, çok sayıda taklidinin bulunması nedeniyle farklı isimlerle ve kesintilerle faaliyetlerini sürdürebilmiştir. Piyasadaki *paşa* isimli yayın sayısı bir dönem o kadar artacak ve karışıklık yaratacaktır ki, buna karşı çözüm olarak Sabahattin Ali'yi çağrıştırması ve bu yönüyle ayırt edici oluşu nedeniyle *Alibaba* adıyla gazetenin çıkarılması görülecektir. *Markopaşa* soyundan olan gazeteleri *Markopaşa, Merhumpaşa, Malumpaşa, Alibaba, Hür Markopaşa, Yedi Sekiz Paşa* şeklinde sıralamak mümkündür.

[39] Gazetenin ilerleyen sayı ve dönemlerinde Aziz Nesin, Mücab Nedim Ofluoğlu, Mustafa Uykusuz'nun sahiplik ve yazıişleri müdürlüğü görevlerini yükleneceklerdir.

[40] Sabahattin Ali'nin *Markopaşa*'da ve dönemin diğer yayınlarında yer alan yazılarından oluşan bir derleme için bakınız (Ali, 1998). Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında gazete veya dergilerde imzasız yayımlanmasına karşılık Ali'ye ait olduğu bu gibi çalışmalar aracılığıyla bilinen metinlere, onun ismi ile atıf yapılacaktır.

[41] *Markopaşa* ile ilgili olumsuz eleştirilerden birini Peyami Safa*"ayaktakımının tabanını gıdıklayan aşağının bayağısı mizah geleneği"* (aktaran Cantel, 2001: 53) sözleriyle dile getirirken, Tevetoğlu'da *Markopaşa*'da izlenen yöntemi "*mizahın sinsi ve gizli bir çıkar yol olarak tercihi*" olarak değerlendirmektedir (Tevetoğlu, 1967: 626).

anlayışına dair olduğunun altı önemle çizilmektedir. Bunun yanında önemli bir husus, solun kendi partisinden ve özgürce faaliyet gösterebilme imkânlarından tamamen yoksun kaldığı bir süreç içerisinde yayın yapan *Markopaşa*'nın, CHP'ye karşıtlığının yanında DP'ye de belli bir yakınlık duymayıp, eleştirel tarzını CHP kadar DP'ye de yöneltmesidir. Bu bağlamda "demokrasi yanlıları"nın ortak cephesi gibi bir arayıştan bahsedilmemekte, DP'nin de kendi demokrasi anlayışı ile sisteme dâhil olduğu ve bu demokrasinin de oldukça sığ bir görünüm arz ettiği sıklıkla yinelenmektedir

Markopaşa, "kökü dışarıdalık" tartışmalarının öncelikli ve açık örneklerinden biri oluşu ve bu bağlamda yoğun bir polemiğin odağında yer alışı ile de dikkat çekmektedir. Özellikle Cemil Sait Barlas'ın 4 Aralık 1946 tarihinde, meclis kürsüsünde Markopaşa hakkında söz konusu iddiada bulunuşu, gazetede tepkiyle karşılanmış; gerek Ali, gerekse Nesin bu ifadeye sert biçimde karşı çıkmışlardır (Cantek, 2001: 52-53). Sabahattin Ali, ülke dertlerini ve milletin kaygılarını kâh acı, kâh şakacı bir dille ele aldıklarını, bağımsızlığın üzerine herhangi bir gölge düşmemesini ve Atatürk'ün çizdiği yoldan ayrılmamasını savunduklarını, ülkeyi tekrar yarı müstemleke haline getirecek olan yabancı sermayeye karşı uyanık bulunmayı istediklerini söylemekte, bu sebeple kökü dışarıdalıkla suçlanmalarını eleştirmektedir (Ali, 1946a). Benzer bir tartışmanın parçası olarak *Merhumpaşa*'nın dördüncü sayısında da Sabahattin Ali, bir yandan maruz kaldıkları yaptırımları dile getirirken öte taraftan gazete olarak amaçlarını açık şekilde ortaya koymaktadır:

> Biz demişiz ki: Bu memleketin istiklali her şeyden üstündür. Milletin oluk gibi kan akıtarak kazandığı bu istiklali, siyasi oyunlara alet edip, elden kaçırmıyalım. Sömürücü devletlerin elinde oyuncak olmıyalım!...
> Cevap vermişler: Hain, satılmış, bolşevik ajanı!...
> Biz demişiz ki: Yabancı sermayeye imtiyazlar vermiyelim, memleketin mali ve askeri işlerine yabancılar burunlarını sokmasınlar. Hem soyuluruz, hem de bir dünya patırdısı çıkarsa, arada biz eziliriz.
> Cevap vermişler: Demokrasi düşmanı, Moskova ağzı konuşan kızıl!..
> Biz demişiz ki: Halkın selametini temin ile vazifelendirilmiş olanların siyaset oyunlarına katılmağa, halka zulmetmeğe, onu döğmeye ve halkın sırtına binmeğe, onu tabutluklara kapamağa hakları yoktur. Bunun önüne geçilsin.
> Cevap vermişler: Bozguncu devlet düşmanı, anarşist.
> Biz demişiz ki: Yıllardan beri arkası gelmeyen dalavereler, arsa oyunları, memleket dışına para kaçırma rezaletleri, esrarı çözülmeyen cinayetler, millet malı soygunculukları alıp yürümüştür. Öte yanda, millet kara sabanın arkasında donsuz didiniyor. Bu gidişatın sonu hayra çıkmaz.
> Cevap vermişler: Müfsid, tezvirci, komünist!..(Ali, 1947a)

Markopaşa özellikle mizahi üslubu ile dönem içerisinde özgün bir örneği oluştururken, gazetede eleştiri konusu edilen hususlar yine 1947 sonrası dönem içerisinde mizah dışı başka örneklerde de dile getirilmiştir. Bu bağlamdaki öncelikli örnekler ise Mehmet Ali Aybar tarafından çıkarılan ve birbirlerinin devamı niteliğinde olan *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazeteleridir. Siyasal hayat ve sol bakımından asıl önemini 1960 sonrasında ve özellikle Türkiye

İşçi Partisi deneyimi ile kazanacak olan M. Ali Aybar'ın, tek başına mücadele yılları olarak tanımlanabilecek 1945-1950 yılları arasında söz konusu iki yayını çıkarması üzerinde yoğunlaşmış olan faaliyetleri, dönemin hareketliliği açısından önem sahibi olmasının yanında; sonraki siyasal yaşamında dile getireceği ve Türkiye'de sol düşüncenin önemli ve özgün örneklerini oluşturacak çoğu fikrinin ilk nüvelerini oluşturması bakımından da önemlidir (Özman, 1998: 136). Çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte Ahmet Emin Yalman'ın teklifi üzerine Vatan Gazetesi'nde yazmaya başlayan Aybar, 24 Ağustos 1945 ile 13 Ekim 1945 tarihleri arasında yayımlanan *"Gerçek Hürriyet Rejimi Yolunda"* başlıklı yazı dizisinde, tek partili yapının sistematik bir eleştirisine girişmiş; *"Kağıt Üstünde Demokrasi", "Kağıt Üzerinde Demokrasinin Felsefesi", "Kağıt Üzerinde Demokrasinin Halkla İlişkisi", "Romantik ve Mücerret Demokrasi", "Bir Gün Sabah Olursa"* başlıklı yazıları ile dikkat çekmiştir.[42] Özellikle dizinin son yazısı olan *"Bir Gün Sabah Olursa"* da tahayyül ettiği gerçek hürriyet rejiminin *"fertçi bir sosyalizm"* olduğunu ifade ederken; bunun, 1960 sonrasında sıklıkla tartışma konusu olacak olan *güler yüzlü sosyalizm* ya da *özgürlükçü sosyalizm* şeklindeki anlayışın kökeni oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İktidara yönelik eleştirileri nedeni ile üniversiteden uzaklaştırılan ve askerliğini yapmak üzere Kayseri'ye giden Aybar, bu dönem içerisinde DP ileri gelenlerinin yoğun ısrarı neticesinde 1946 seçimlerinde bu partinin listesinden bağımsız aday olmuştur (Ünlü, 2001: 93). Seçimi kazanamamış olsa da söz konusu adaylık durumu, sonraki yılların tarih yazımında da DP ile sol "yakınlığı" nın başlıca eşiklerinden biri olarak değerlendirilecektir. Askerliğinin ardından sol çevreler ile ilişkisi giderek yoğunlaşan Aybar, özellikle *Gün*'deki yazıları ile bu çevrenin önemli bir aktörü olmuş, *Gün*' ün sahneden çekilişinin ardından ise çıkardığı *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* ile bizzat bir çatı oluşturmuştur.

İlk sayısı 1 Şubat 1947'de İstanbul'da çıkmış olan *Hür,* altı sayılık bir yayın ömrüne sahip olmuş, altıncı sayısının sonrasında Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır. Ocak ayında toplanmış olan CHP Büyük Divanı'nda okullarda din öğrenimine izin verilmesi kararı Feroz Ahmad'ın deyimi ile Aybar dışında pek az kişinin ciddiye aldığı bir gelişme olurken (Ahmad, 1996: 35), Aybar'ın konu hakkındaki eleştirel tutumu, *Hür Gazetesi* sayfalarında ifade bulmuştur. Aybar'ın bu duruma dair yorumu *"bu ana kadar inkılapçılığı ve laikliği ile övünen bu parti, siyasi hayatının en kritik zamanında necatı dine sarılmakta bulmuştur (...) Atatürk'ün*

---

[42] Söz konusu yazı dizisi dahilindeki metinler için bakınız (Aybar, 1968).

kurduğu ve bir zamanlar ileriliği temsil eden bu partinin, velevki bir politika oyunu için dahi olsa, yıktığı putlara tapar görünmesi; halkın teveccühünü kazanırız ümidine kapılarak, kendi tabirince kara başlı olan irticaa el uzatmaları gerçekten acıdır" biçimindedir (Aybar, 1947a).

Laikliğe ilişkin tartışmanın yanı sıra *Hür'ün* çıkmış olan altı sayısı, Sökmensüer'in konuşmasında da vurgulanan "kızıl tehlike"nin, CHP'nin iktidarı elden kaçırmama gayretinden başka bir şey olmadığını ifade etmekte (Aybar, 1947b),[43] Köy Enstitüleri bağlamındaki gelişmelere, hükümet tarafından çıkarılan Sendikalar Kanunu'na, iktidarın izlemekte olduğu dış politikaya dair eleştiriler yöneltmekte; DTCF'deki gelişmeler konusunda "solcu hocalar"a destek vermektedir. Tüm bunlar, *Hür*'ün "aşırı sol, Marksist, hatta komünist temayüllü bir gazete" biçiminde nitelendirilmesi için (Darendelioğlu, 1968: 168) yeterli olacaktır.

Kapatma kararının ardından İstanbul'da gazete çıkarma olanağı kalmayan Aybar, bu sefer İzmir'e giderek bu şehirde *Zincirli Hürriyet'i* çıkarmaya başlamıştır. Biçimsel olarak *Hür*'le benzer olan ve aynı şekilde dört sayfa olarak çıkan bu gazetenin ilk sayısı 5 Nisan 1947 tarihini taşımaktadır. Söz konusu ilk sayıda yer alan "*Niçin Çıkıyoruz?"* başlıklı yazıda Zincirli Hürriyet'in *"hürriyetçilerin zincire vurulduğu bu memlekette, hürriyet uğrunda mücadele etmek için "* çıktığının altı çizilmekte, *"İstanbul'da sıkıyönetimin susturduğu Hür'ün manevi mirasçısı"* olduğu ve *"onun yürüdüğü yoldan yürüyeceği"* vurgulanmaktadır. Uğrunda mücadele ettiği hürriyetlerin, medeni dünyanın "Demokratik" ismini verdiği insanlık hakları olduğunun altının çizildiği yazıda, bunların anayasada olmasına karşılık nimetlerinden bir türlü yararlanmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Gazetenin bu hakların iktidarın elinden kurtararak halka mal edilmesi amacıyla mücadeleye atıldığı vurgulanırken, ne Halk Partisi'nin ne de Demokrat Parti'nin gazetesi olmadığının altı çizilecektir. Söz konusu metindeki vurgu, gazetenin ırk ve din farkı gözetmeden bu toprak için yaşayan ve ölen, anayasa haklarından mahrum edilmiş bütün memleket evlatlarının ve hürriyetin gazetesi olduğu yönündedir. Dış politika konusunda ise İstiklal Savaşları ve Misakı Milli ruhuna bağlılık vurgulanmakta, *"Türk istiklalini daima her şeyin üstünde sayarken, gizli veya açık her türlü emperyalizmin amansız düşmanı"* olarak yaşayacakları belirtilmektedir ("Niçin", 1947).

Buna karşılık Aybar'ın İzmir'deki faaliyetleri de çok uzun sürmemiştir. 4. Sayısının çıktığı 19 Nisan 1947 günü 100-150 kişiden oluşan bir grup *"Savulun kızıllar, gençlik geliyor"* sloganları

[43] Söz konusu yazısında Aybar, 1925-1928 yılları arasında 38 olan komünist sayısının 1947'de 45-50 civarına yükseldiğini, dolayısıyla her iki yılda bir kişinin komünist olduğunu; sonuç olarak o gün için 18 milyon olan ülke nüfusu göz önüne alındığında Türkiye'nin otuz altı milyon yılda bütünüyle komünistleşeceğini söylemektedir.

eşliğinde gazetenin basıldığı matbaaya girerek tüm nüshalarını parçalamış ve böylece yayın hayatı son bulmuştur.

Aybar'ın çıkarmış olduğu her iki gazetede de aşağı yukarı benzer bir üslup kullandığı ve tartışmalar hakkında benzer eleştiriler yönelttiği söylenebileceği gibi, gerek *Hür* gerekse *Zincirli Hürriyet*, Aybar dışında yer alan isimler bakımından da bir devamlılık arz etmektedir. Hemen her sayıda en az iki yazıyı imzalı ya da imzasız biçimde[44] kaleme alan Aybar'ın yanında Cevdet Kudret Solok ve Orhan Veli de her iki gazetede de yer almışlardır.[45] Ayrıca yine söz konusu gazetelerde sürekli olmamakla birlikte Oktay Rıfat, Naci Sadullah, Zahide Samsam, Zaloğlu Rüstem ve Adnan Cemgil'in imzalarına rastlanmaktadır. *Zincirli Hürriyet*'in sıkıyönetimin kalkmasının ardından İstanbul'da çıkmış olan "Yeni Seri"sinin tek sayısında ise var olan kadro daha da güçlendirilmiş bir nitelikte olacaktır.

5 Şubat 1948'de çıkan bu tek sayıda da Aybar, tıpkı diğer gazetelerinde olduğu gibi iktidarın dış politikada tuttuğu rolü eleştirmekte, izlenecek politikadaki temel ilkenin "*Kuvayı Milliye ruhuna sadık kalınması"* olduğunu savunmaktadır. Onun ünlü "*ne Sovyet peykliği ne Amerikan köleliği* sloganı bu gazetedeki *"Dosta Düşmana Beyanname"* başlıklı yazıda kullanılmıştır (Aybar, 1948a) . Aybar dışında Aziz Nesin ve Cami Baykurt'un da yazılarının ve Mim Uykusuz'un çizgilerinin bulunduğu bu sayıda, daha sonra dava ve mahkumiyet konusu olacak[46] olan Sabahattin Ali'nin "*Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır"* başlıklı yazısı da yer almaktadır. Ortalığa yayınlan "komünizm tehlikesi"nin Amerika'dan para koparmak ve içerideki "namusla halk dostları"nı yıldırmak için kullanılan bir masal olduğunu belirten Ali, ülkenin istiklal ve hürriyeti konusundaki asıl tehlikenin var olan iktidardan geldiği eleştirisinde bulunmaktadır (Ali, 1948). Sabahattin Ali'nin ölümü öncesinde çıkan son yazısı olan bu metin, Ünlü'nün görüşüne göre Ali'nin o güne kadar yazdığı yazılar arasında en sert olanıdır[47] (Ünlü, 2001: 125).

---

[44] Markopaşa'da Sabahattin Ali'nin yazıları için geçerli olan durum bu noktada Aybar için de geçerlidir. Hür ve Zincirli Hürriyet'in yanında Geveze ve Nuhun Gemisi gibi yayınlarda da Aybar'ın imzasız ya da takma isimle yazdığı metinler yer almıştır. Bu yayınlarda yer alan yazılardan hangilerinin Aybar'a ait olduğu sonrasında yazılarının derlendiği çalışmalardan anlaşılabilmektedir. Aybar'ın söz konusu dönemde yazdığı yazıların derlemesi için bakınız Aybar (1968).İmzasız yayımlanmış yazılardan Aybar'a ait olanlar daha sonra yapılan derlemelerde ortaya koyulmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında metin imzasız veya takma isimle basılmışsa da Aybar'ın ismi ile Kaynakça'da yer alacaktır.

[45] Cevdet Kudret'in yazmış olduğu yazıların altında Beşer imzası yer almaktayken, Orhan Veli, İzmir'deki yayınlara imzasız *"İstanbul Mektubu"* köşesini hazırlamaktadır (Emiroğlu, 1995: 38).

[46] Sabahattin Ali'nin bu yazısı nedeniyle Aybar, gazetenin sahibi olarak bir yıl hapis cezasına çarptırılacaktır (Mumcu, 2004: 7).

[47] Ali'yi ölüme götüren en önemli ve son eyleminin bu yazı olabileceğini söyleyen Ünlü, kendisinin öldürülmesine karar verenler için bu yazının bardağı taşıran damla olduğu fikrindedir (Ünlü, 2001: 125).

Markopaşa, Hür ve *Zincirli Hürriyet* gibi yayınlarla çıkış süreci açısından belli paralellikler taşıyan bir diğer yayın ise Aziz Nesin'in tek başına çıkarmış olduğu *Başdan*'dır.[48] İlk sayısı 9 Temmuz 1948'de çıkmış olan dört sayfalık "*Haftalık siyasi magazin"* alt başlıklı *Başdan,* yine mizahtan sık sık yararlanıyorsa da bu türde tanımlanamayacak bir yayın görünümündedir. Künyesinde *"Pazartesi günleri çıkar Halk Gazetesi"* bilgisinin verildiği yayının sahipliğini ve neşriyat müdürlüğünü Aziz Nesin üstlenmiştir.

Başdan'ın ilk sayısında yer alan "Özümüz ve sözümüz" başlıklı yazıda *"Milletin hayrına olduğuna inandığımız fikirlerimizden ne döndük, ne döneriz (...)Bütün cesaretimizi, azmimizi, bağlı olduğumuz fikirlerin kuvvetinden ve halktan alıyoruz. Şimdiye kadar muvaffak olduk, yine de olacağız"* sözleri ile gazetenin konumu ifade edilmekte, *"Şimdiye kadar çıkardığımız gazetelerin uğradığı akibetlerin bir kısmı okuyucularımızca da bilinir. Fakat ölmedik, işte elimizde kalem meydanlardayız. Fikirler öldürülemez. Bıraktığımız yerden daha büyük bir hızla işe başlıyoruz. Bütün eski hesapları sildik. Al baştan yapıyoruz. Ve işte yeni (BAŞDAN) konuşmağa başladık"* sözleri ile gazetenin bir devam yayını olma niteliğinin altı çizilmektedir ("Özümüz", 1948).

Genel olarak dış politikada Amerikan yanlısı tutumun eleştirilmeye devam edildiği ve özellikle bağımsızlık anlayışı bakımından görüşlerin Atatürk'e atıf yapılarak[49] vurgulanmasının sürdüğü görülmekle beraber, sosyalizmin anlamı ve ilkelerine dair yazılar da dikkat çekicidir. Dönem yayınlarına ilişkin değerlendirmesinde, Başdan'a özel bir parantez açan Şişmanov'un gazetenin "sosyalizmi yayan haftalık gazete" ibaresini taşıdığına dair açıklaması (Şişmanov, 1990: 160) gerçeği yansıtmamakla birlikte, yine de ortamın giderek ağırlaştığı bir süreçte *"Türkiye Sosyalizme Neden Muhtaçtır"* ve *"Türkiye'de Sosyalizm"* başlıklı dizilere yer vermesi kuşkusuz oldukça önemlidir. Derginin yazılarında imzasız metinler ağırlıkta olmakla birlikte hiçbiri devamlılık göstermeyen Abidin Nesimi, Esat Adil Müstecaplıoğlu[50], Fehmi Yazıcı, Naci Sadullah, Kemal Yalazkan, Yusuf Ahıskalı[51] ve Rıfat Ilgaz gibi isimlerin imzasını taşıyan yazılar da Başdan'da yer almıştır.

---

[48] Aziz Nesin'in yine tek başına giriştiği yayıncılık faaliyetlerinden bir diğeri de 23 Nisan 1950'de çıkmaya başlayan *Medet*'tir. Bu gazete, alt başlığında belirtildiği üzere *Markopaşa*'dan beri sürdürülen mizah gazetelerinin son halkasıdır Çalışma içerisinde atıf yapılan bir diğer mizah dergisi de *Geveze* olmuştur *"Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi"* olarak faaliyet gösteren yayın, M.R. Gürcan'ın sahipliğinde çıkmakla birlikte Aziz Nesin'in yönlendiriciliği söz konusudur. Bu noktada dönem içerisinde yayıncılık faaliyetleri – en azından Aziz Nesin özelinde - öylesi karışık bir hal almıştır ki, aynı zaman diliminde *Başdan, Medet* ve *Geveze*'nin çıktıkları görülebilmektedir.

[49] Bu tutumun bir uzantısı olarak ilk iki sayıda *"Ata'nın ağzı ile konuşuyoruz",* beşinci sayıdan itibaren de uzun bir süre boyunca *"Atatürk İnkılabı Ne Halde"* başlıklı bir dizi yayımlanmıştır.

[50] *Başdan*'ın çıktığı dönemde TSP'liler 1946 tutuklamaları sonrasındaki davadan beraat etmişlerdir. Beraatın ardından Adil'in ilk faaliyetleri *Başdan* gibi doğrudan kendi yönetiminde olmayan yayınlarda yazmak olmuştur.

[51] Yusuf Ahıskalı'nın kendisinin de yazmış olduğu bu yayın ve Aziz Nesin hakkında yaptığı açıklamalar ise dikkat çekicidir. *Başdan*'ın çıkışını *"1946 Tutuklamalarından sonra gerçek sosyalist savaşçıların meydandan itilmeleriyle*

Gazetelerin idarehanelerinin ve matbaalarının basıldığı, çeşitli kanunlara dayanılarak yazarların hapsedildiği, siyasi görüşleri nedeniyle akademisyenlerin üniversiteden atıldığı ve dönemin birçok yayınında faaliyet gösteren Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü bir ortam içerisinde 25 sayı boyunca düzenli şekilde çıkan *Başdan,* söz konusu sayısının ardından sahneden çekilmiştir.

İktidar partisinin değişeceği 1950 yılına yaklaşıldıkça, solun yaşam alanları da giderek ortadan kaldırılmışsa da yayın yoluyla faaliyet gösterme durumu, çıkan yayınların sayılarındaki iniş çıkışlara rağmen bir şekilde varlığını korumuştur. Buna karşılık CHP'nin iktidarı kaybedişi ve DP'nin seçim zaferi ise, sol basın bağlamındaki iki önemli yayın arasındaki polemikler ile karşılanacaktır. Öyle ki söz konusu tartışmaların ve kullanılan ağır üslubun, solun geri dönülmez bir şekilde bölünmesine yol açtığını söylemek mümkündür.

1946'daki TSP-TSEKP ayrışması, TSP'lilerin açılan davada beraat etmeleri üzerine bir anlamda yeniden görünür olurken, bu süreçte TKP geleneği içerisinde değerlendirilebilecek olan ve 1946'da hüküm giymemiş olan isimler, TSP ile şiddet dozu oldukça yoğun bir mücadeleye girişmişlerdir. 1946'daki bölünmenin görünürdeki tek farkı, sendikal örgütlenmenin nasıl bir şekilde gerçekleşeceği, yani işyeri mi yoksa iş kolu esasına göre mi örgütleneceği iken, 1950'de göze çarpacak olan tartışmalar ülkenin kapitalizmin gelişmişliği bakımından nasıl bir konumda olduğu, sosyalizme geçiş için nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği, yabancı sermayenin olumlu etkilerinin olup olamayacağı gibi birden çok cephe üzerinde sürdürülmüştür. 1946'daki bölünmede kapatma kararı öncesinde tarafların birbirlerine karşı yaklaşımlarında bir yumuşama sezilirken, 1950'de herhangi bir yumuşama ya da uzlaşıyı geçerli kılamayacak derecede çok konuda, köklü ayrışmalar yaşandığı belirtilmelidir.

Sol basın eksenindeki kutuplaşmada söz konusu taraflardan biri 1946'da TSP'nin başında olan ancak yargılamalar sonucu beraat eden Esat Adil ve çevresinin yeniden çıkarmaya başladığı *Gerçek Gazetesi*'dir. 21 Temmuz 1946 Seçimleri'nin ardından kapatılan Gerçek Gazetesi,

---

boş kalan alanı 'Zincirli Hürriyet'ten sonra Aziz Nesin baştan ve yeni baştan [Nesin'in 1950 sonrasında çıkardığı kısa bir süre için faaliyet göstermiş olan dergi - k.d.] *gazeteleriyle sürdürmek istemişti"* sözleriyle açıklayan Ahıskalı'ya göre Aziz Nesin bu alanı doldurabilecek siyasi bir felsefeye sahip değildir. Bu nedenle de derginin fikir yönetimini Esat Adil ve Kerim Sadi gibi isimlere bırakmıştır (Ahıskalı, 1967: 123). Gazetenin iki ve üçüncü sayılarında Aziz Nesin'in Esat Adil ve Kerim Sadi ile yaptığı röportajlar yayımlanmış ve burada her iki isimden de sitayişle bahsedilmiş olmakla birlikte bunun, gazetenin fikir yönetiminin üstlenilmesi anlamına gelmeyeceği açıktır. Bu arada kullandığı "gerçek sosyalist savaşçılar" ifadesi ile gerçek – sahte ayrımına giden Ahıskalı'nın geride kalan yılların ardından kaleme aldığı bu metinde, birlikte faaliyet gösterdiği Aziz Nesin ve Esat Adil gibi isimlere üzeri örtük şekilde sahtelik suçlamasında bulunması düşündürücüdür.

1950’ye gelindiğinde *“Haftalık, Sosyalist, Siyasi Gazete”* yeniden faaliyete geçmiştir. Yeni döneminin ilk sayısı 15 Şubat 1950 tarihini taşıyan *Gerçek*’in bu dönemde de, Esat Adil’in kuruculuğu ve başmuharrirliğinde çıktığı görülmektedir. Gazetenin sahibi ve neşriyatı fiilen idare eden ise Orhan Müstecabi’dir. Gazetenin isminin hemen yanında *“Davamız: Demokrasi – İdealimiz: Sosyalizm – Rehberimiz: Milli Realite”* ifadeleri dikkat çekmektedir.

Gerçek’in bu yeni döneminde, TSP’nin önceki dönem yayınlarında da yer alan isimlerin yazılarıyla katkıda bulundukları görülmektedir. Bu bakımdan, Orhan Müstecabi, Hasan Tanrıkut, Mustafa Börklüce,[52] Ali Ruşenoğlu, Muammer Erol, Faik Muzaffer Amaç, M. Faiz Turhan ve O. İnsancı gibi isimler gazetenin yazar kadrosunu oluştururken, başyazıların yanında imzasız olan tüm yorum yazıları Esat Adil’e aittir.

Gazetede bir yandan yabancı sermayeye ve ABD ile ilişkilere, bu konular hakkında DP ve CHP’nin tutumlarına ve güncel siyasi gelişmelere dair haber ve yorumlar yer almakta; diğer yandan Nazım Hikmet’in hapisten kurtarılması ve adli bir hata neticesinde hapiste tutulduğu doğrultusunda başlatılan kampanya desteklenmekte[53]; Sabahattin Ali’nin ölümü birkaç sayı boyunca tartışma konusu edilmektedir. Bunların yanında *“Sosyalizm’in Ana Hatları”* başlığıyla yer alan dizi de oldukça dikkat çekicidir. Burada sosyalizmin ne olup olmadığı ve temel görüşleri, sosyalizmle belli kavram ve unsurlarının ilişkisinin ele alınması çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu bağlamda milliyetçililik, din, aile, özel mülkiyet, ahlak, enternasyonalizm, eşitlik ve sınıflar gibi konu ve kavramlara sosyalizmin bakışı hakkında bilgi verilmektedir. Ele alınan konular arasında ilk defa karşılaşılmayan ancak önceki dönemlere kıyasla ağırlığı artan bir husus da doğu ve batı toplumları arasındaki tarihsel gelişmişlik ve ekonomik yapı farklarına dair incelemelerdir. Bu gerçekleştirilirken ise diyalektik materyalizme dair çeşitli teorik bilgilere de göndermede bulunulmaktadır. Gerek gündelik gelişmelerde, gerekse teorik yazılarda dikkat çekici olan unsur, sürekli olarak realiteden hareket edildiği vurgusudur. Bu bağlamda, soyut bilginin belli pratikler hakkında kullanımında, ülke, toplum, zaman gibi

[52] 1946’da TSP’nin iskeletini meydana getiren ve TSEKP ile kutuplaşmada önemli bir rolü olan Hüsamettin Özdoğu, dikkat çekeceği üzere *Gerçek*’in bu döneminde yer almamaktadır. Bunun nedeni, Özdoğu’nun 1946 sonrası dava sürecinde hüküm giyen az sayıdaki TSP’liden biri oluşudur.

[53] 1950 seçimlerinin öncesinde gündeme gelen af tartışmaları üzerine, *Vatan*’dan Ahmet Emin Yalman başta olmak üzere Nazım Hikmet’in adli bir hata sonucunda haksız şekilde hapiste olduğu savıyla, tahliye edilmesine yönelik yoğun bir kampanya başlamıştır. Sanat, kültür ve basın dünyasından önemli isimlerin imzalarıyla destek oldukları bu sürece, dönemin farklı sol çevreleri de doğrudan dahil olmuşlardır. Nazım Hikmet’in haksız yere ceza aldığına dair hukukçu görüşleri, kendisinin ve belli sanatçıların gerçekleştirdikleri açlık grevleri ile ilgili son haberler İstanbul Yüksek Tahsil Derneği tarafından çıkarılan *Nazım Hikmet* dergisi aracılığıyla duyurulmuş, yine bu doğrultuda daha sonra saldırıya uğramış olan toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir. Tez kapsamında “sol basın” içerisinde değerlendirilmiş olan yayınların da söz konusu kampanyayı hararetle destekledikleri görülmektedir.

değişkenlerin oluşturduğu realitenin dikkate alınmaması, Gerçek yazarlarına göre önemli bir hata oluşturmaktadır.

Kutuplaşmanın diğer kısmında ise *Nuhun Gemisi* yer almaktadır. *“Siyasi Mizah Dergisi”* alt başlığı ile çıkan yayının ilk sayısı 2 Kasım 1949 tarihini taşımaktadır. Başlığının üzerinde, *Nuh Der Peygamber Demez* ifadesinin yer aldığı derginin sahipliğini ve yazı işlerinin fiilen idaresini Nahit Üstemir üstlenmiştir. Dergide hiçbir yazarın kendi isminin kullanılmazken yazılar, Nuh, Fare, Maymun, Fil, Ham ve Sam vb. gibi rumuzlarla yayımlanmaktadır. Buna karşılık söz konusu yayının temel yürütücülerinin Rasih Nuri İleri ve Abidin Dino olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak *Gerçek*’e karşı kaleme alınan polemik yazılarının bir kısmının yazarı ise Zeki Baştımar’dır (Cantek, 2008: 105). Nuh imzalı başyazılardan bazıları ise Mehmet Ali Aybar’a aittir.

Nuhun Gemisi, önemli bir başarı yakalamış olan *Markopaşa* örneğini büyük ölçüde takip etmekte, onu üslup ve biçim bakımından yinelemektedir (Cantek,2008: 105). Buna karşılık İleri, Baştımar, Aybar gibi önemli isimlerin imzaları olmaksızın yalnızca mizah dergi veya gazetelerinde yazmak zorunda kalışları da gelinen noktanın niteliği hakkında oldukça bilgilendiricidir.

1950’ye gelindiğinde gündem içerisinde yer alan konuların eş zamanlı olarak *Nuhun Gemisi*’ne de yansıdığı söylenebilir. Bu bağlamda geçmiş yayınlarda Truman Doktrini yönelik karşıt tutum, bu dönemde Marshall Planı’nı da içerisine almakta, yapılan antlaşmalar gereği ekonomik ve teknik konularda ABD yetkililerinin Ankara’da söz sahibi olmaları eleştirilmekte, DP’nin iktidarca yürütülen böylesi bir politika karşısında sergilediği onaylayıcı tavır yerilmektedir. Dönemin sol hareket bağlamındaki önemli hareketliliklerinden Nazım Hikmet’in kurtarılması kampanyası *Gerçek*’te olduğu gibi *Nuhun Gemisi*’nce de desteklenmektedir.

Dönemin başlıca iki sol çevresi arasındaki polemikler, *Gerçek*’in henüz üçüncü sayısından itibaren ortaya çıkarken, dönemin tümüne damgasını vuran bir niteliğe sahip olmuştur. Bu bağlamda başlangıcı Gerçek’te “*Nuhun Gemicilerine Zaruri Bir Ders”* başlıklı yazının oluşturduğunu söylemek mümkündür. Burada savunulan temel görüş *Nuhun Gemisi’*nin çıktığı günden beri memleket davalarını realiteyle telif edemediği ve noksan bilgiden kaynaklanan yanlış görüşleri savunduğudur. Söz konusu dergi, kendilerinin aksine realiteyi göz ardı etmekte, olayları ve memleket davalarını bunun arz ettiği özelliklerle birlikte değerlendirmemektedir. Örneğin tarımda makineleşmenin artması sonucu köylünün uğrayacağı zararı, *Gerçek*

çevresinde de acı olaylar olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Buna karşılık söz konusu acı, ülkenin sosyal-ekonomik şartlarının, tarihin diyalektik hareketlerinin gerekli kıldığı ve önüne geçilmesi mümkün olmayan bir vakadır. *Gerçek Gazetesi*'nin savunduğu görüş, en genel ifadesi ile sosyalist bir düzene geçebilmenin ancak kapitalist üretim yapısının en üst seviyede geçerli olması ve bu geçerliliğin devamında sınıflar arasındaki tezatların en keskin halini almasıyla mümkün olacağıdır. Gerek Müstecabi'nin söz konusu yazısında, gerekse gazetenin genel profilinde, böylesi bir durum karşısında sosyalistin yapması gerekenin var olan realiten ürküp bunları önlemeye çalışmak değil, feodal üretim yapısının kalkmasını ve kapitalist üretim tarzın yerleşmesini çabuklaştırmak; bu sistemin yaratacağı aşırı tezatlardan, getirmeye mecbur olacağı demokrasiden yararlanmak ve bu süreci en az zararla ve olabilecek en hızlı şekilde atlatmanın çarelerini bulmak olarak gösterilmektedir. Amerikan emperyalizminin sömürücü niteliklerine kendilerinin de karşı olduklarının altı çizilirken "realite"lerin subjektif olarak tahlil edilip milli menfaatlere faydalı imkânların reddinin apolitik ve anti sosyalist bir durum olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla sömürü hedefi olmayan, siyasi bazı çıkarı barındırmayan yabancı sermayenin orta çağa ait üretim sisteminin tasfiyesini, milli sanayiden daha hızlı şekilde gerçekleştireceği dile getirilmektedir (O. Müstecabi, 1950).

Nuhun Gemisi'nde Esat Adil ve *Gerçek*'e karşı saldırı ise *Nuh Çarpıyor* köşesinden "*Müstecaplızadem, gel beri!"* başlıklı yazı ile başlamıştır. Burada söz konusu tarafa yönelik eleştirilerde "realite" söylemi ciddiye alınmamakta ve bunun, işine geleni uygulamak için bir kılıf olduğu iddia edilmektedir. Adil'in bu dönemde iktidar partisinden milletvekili olmaya çabaladığı iddia edilirken, milli sermayenin yıkamadığı ortaçağ üretim yapısını sömürücü olmayan yabancı sermaye ile yıkılabileceği savı ise gülünç bulunmaktadır. Keza *Nuhun Gemisi*'nde savunulan görüşe göre sermaye kavramı özünde sömürücülük vasfını taşımaktadır ve sömürücü olmayan yabancı sermaye gibi bir şeyden bahsedebilmek mümkün değildir. Aynı şekilde Amerikan sermayesinden bahsedilip bunun siyasi amaçlar gütmediğinin düşünülmesi de mümkün görülmemekte dolayısıyla Gerçek'te ortaya konan görüşlerin hiçbiri geçerli bulunmamaktadır. Dahası Marshall yardımının içeriğinin de Türkiye'nin bir tarım ihracatçısı olmasını öngördüğü savunulurken, bu noktada söz konusu plan benzeri ikili ilişkilerle orta çağ üretim yapısının değil yıkılması, sürdürülmesine gayret edildiği ifade edilmektedir (Nuh, 1950). Söz konusu yazının *"nasıl olsa ayrıdır yollarımız. Sen kendi gecende gidersin,biz de vatan hizmeti bildiğimiz yolda"* biçimindeki son cümlesi köprülerin bir daha kurulmamak üzere atılmasını da simgelemektedir.

Sonuç itibarıyla sol basın kategorisine yerleştirilmesi mümkün olan yayınlar, 1945-1950 yılları arasındaki çok partili hayata geçişin tüm aşamalarında bir şekilde faaliyette bulunmuşlardır. Söz konusu dergi ve gazeteler sürecin işleyişine ve burada yaşanan tartışmalara dair farklı ayrıntılı yorumların ve bakış açılarının incelenmesi bakımından son derece önemlidirler. Buna karşılık yayıncılığın, dönemin önemli bir kısmında solun yegâne faaliyet türü olması ise, süreci etkileme ve yönlendirme gücünün de belli bir eşiği aşamamasının sebebini oluşturmaktadır. Ancak etkisi ve yaygınlığı sınırlı da kalsa, tek sayıya ya da uzun bir ömre sahip de olsa, dönem yayınlarının iktidar gözünde hep sistem dışı kabul edildiği ortadadır. Bu sistem dışılık paralelinde dergi ve gazetelerin savunduğu fikirlerin de bir anlamda dışlanması anlamına gelecektir. Beş yıllık sürenin sonunda dışlanmış olan fikirlerin neler olduğunun ayrıntılı şekilde tartışılmasının ise, demokrasinin ve çok partili rejimin geçmişten bugüne barındırdığı kriz ve sorunların değerlendirmesinde oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOL BASINDA DEMOKRASİ ve DEMOKRATİKLEŞME TARTIŞMALARI

1945 – 1950 yılları arasında çıkmış ve "Sol Basın" başlığı altında değerlendirilebilecek olan yayınlarda ele alınan başlıca konunun demokrasi kavramı ve içinde bulunulan "demokratikleşme" süreci olduğu söylenmişti. Gerçekten de ülkedeki tek partili sistemin, demokrasi söylemi altında yaşadığı dönüşüme dönemin tüm yayınları gibi[1], sol düşünce bağlamında ele alınan dergi ve gazeteler de kayıtsız kalmamıştır. Bu bakımdan, cumhuriyet tarihine bakıldığında istisnai bir durum olan yeni partilerin kurularak faaliyete geçmeleri, kısa bir süre sonrasında meclisin hem iktidar hem de muhalefet partilerini içeren bir görünüm kazanması, tek dereceli seçimlerin yapılması vb. gibi gelişmelerin önemi düşünüldüğünde, basın organlarında bunların ne ölçüde geniş yer tutacağının tahmini güç değildir. Dolayısıyla ister bir parti organı, isterse mizah gazetesi olsun; ülkedeki tüm yayınlara paralel şekilde sol basına mensup dergi ve gazetelerin de 1945 – 1950 yılları arasında temel gündemi "demokrasi" olmuştur.

Kuşkusuz demokrasinin tartışmalarda işgal ettiği yerin tek boyutlu biçimde düşünülmemesi gerekmektedir. Gazete ve dergilerin sayfalarına yansıyanlar, demokrasinin tanımlanmasına, demokratik bir rejimde olması gereken ilkelere, sürecin izlediği seyir ve yönteme dair, farklı alt başlıklarda değerlendirilebilecek olan tartışmalardır. Ayrıca sol basın bağlamında değerlendirilebilecek yayınların homojen bir demokrasi anlayışlarının ve benzer taleplerinin olduğundan bahsedebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla demokrasi tartışmaları denildiğinde, bir yandan demokrasi konusundaki farklı teorik yaklaşımlar ve Türkiye bağlamındaki pratik, öte taraftan yayınların bu doğrultuda arz ettiği farklılıklar kastedilmektedir.

Tartışmaların ayrıntısına girmeden önce şu gerçeğin altının çizilmesinde yarar vardır: Yeni partilerin kurulması ve bunların faaliyetlerine iktidar tarafından izin verilmesi durumu, başta iktidar ve iktidarı destekleyen basın organları olmak üzere çeşitli kesimlerce demokrasinin varlığı ile eşdeğer görülmüştür. Önceki dönemin tek partili yapısının Türkiye'ye özgü bir demokrasi biçimi olduğuna dair söylem, kısa bir süre içerisinde çok partili hayata geçilmesiyle ülkede demokrasinin bizzat tek partinin "lütuf"u olarak gerçekleştirildiğini içeren bir şekle

---

[1] Dönemin başlıca büyük gazeteleri olarak *Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Tanin* vb.'nin 1945 – 1950 arasındaki tartışmalarda takındıkları tutumların genel görünümü için bakınız Gürkan (1998).

bürünecektir. Buna karşılık sol basının genelinde gözleyebileceğimiz tutum, 1945'ten itibaren yeni partilerin kurulmasının demokrasi olarak adlandırılamayacağı ve çok partili hayatın varlığının demokrasinin de varlığı anlamına gelemeyeceği şeklindedir. Temel argüman, atılan adımların demokrasi konusunda önemli olduğu ancak bir rejimin demokratikleşmesi için bunların yeterli olmayacağıdır. Bu doğrultuda da sürecin büyük bölümünde siyasi mücadelenin tek aracı olan dergi ve gazeteler, çeşitli şekillerde tanımını ortaya koydukları demokrasinin tam olarak gerçekleşmesi bağlamında, neler yapılması gerektiğini konu edinmişlerdir.

Dönemin dergi ve gazetelerinde sürdürülen tartışmalar bu noktadan hareketle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, önce süreci ortaya çıkaran sebeplerin ve bu doğrultuda atılan adımların nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmuş; bunun var olan sisteme nasıl bakıldığını ve "ideal" konusunda ne gibi görüşlerin olduğunu anlamada kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla dönem sol basınının demokrasiye yüklediği anlamın anlaşılabilmesi, öncelikle 1945 sonrasında içine girilen değişim sürecinin hangi nedenlere dayandırdığının üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

Üzerinde durulacak olan ikinci konu ise "demokrasi"den solun ne anladığı, ona ne gibi anlam ve nitelikler atfettiği ve demokrasinin sahip olduğu hangi özelliklerden ötürü kendini demokrasi yanlısı bir alanda konumlandırdığıdır. Ayrıca dönem yayınlarında demokrasiye bakışta ne gibi ortak niteliklerin olduğu ve hangi konularda ayrımlar yaşandığı da önemli görülmektedir. Öncelikle dönem, ülkede olduğu kadar sol akımların kendi içerisinde de bir demokrasi sorusunun ortaya çıkışını ve buna dair farklı algıların oluşmasını bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla dergi ve gazetelerinin demokrasi anlayışlarının incelenmesi, sonraki yıllarda sıkça tartışılacak olan demokrasi, parlamentarizm, partileşme vb. tartışmaların da ilk nüvelerinin ortaya konması anlamına gelmektedir. Yine üzerinde durulacak olan demokrasi görüşleri, sonuç itibarıyla ülke siyasi yaşamındaki gelişmelere dair birer öneri niteliğindedir. Dolayısıyla sürecin hemen her aşamasında solun sürekli şekilde sistem dışına itilmesi durumu göz önüne alındığında, "Türkiye demokrasisi"nin ne gibi yaklaşımları yok sayarak geliştiği hakkında da fikir sahibi olunabilmektedir.

Son olarak ülkede çok partili siyasi hayat, "demokrasi"ye geçişin temel kanıtı olarak kabul edilince, sol akımların bu ortamdaki temel aktörler olarak CHP ve DP karşısında nasıl bir konumda durdukları daha da önemli hale gelmektedir. Keza ülkede ortaya çıkan yeni yapının başlıca iki şekillendiricisi karşısında solun ne gibi ittifak arayışlarına giriştiği veya hangi konularda bunlara ters düştüğü, bu süreç içerisinde partilere yönelik eleştirilerinin neler olduğu

hususu, hem dönemin siyasi ortamının, hem de oluşum aşamasındaki "demokrasi kültürü"nün anlaşılması bakımından yararlıdır. Ayrıca DP ve CHP karşısında sol partilere yaşam şansı verilmediği göz önüne alındığında, dergi ve gazetelerin bu partilere dönük eleştirileri, parti mücadelesiyle mümkün olmayan bir çokseslilği ortaya çıkarmakta, "muhalefet" olgusunun, göz ardı edilen diğer bazı unsurlarının da ortaya konabilmesine imkân tanımaktadır.

3.1 DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ ve YÖNTEMİNE DAİR TARTIŞMALAR

Solun, 1945 öncesi dönemi ve tek partili sistemi nasıl değerlendirdiğinin, dolayısıyla tek partili yapının farklı şekillerde ortaya konan demokrasi algısına dair konumunun, çok partili hayata geçiş sürecine ve bunu ortaya çıkaran sebeplere ilişkin değerlendirmelerini şekillendirdiği düşünülmektedir. Dolayısıyla solun, söz konusu geçiş süreci üzerine dair görüşleri, geçiş öncesi döneme dair bakış açısının incelenmesi ile mümkün olabilir.

Cumhuriyet başından beri uygulanmakta olan sistemin niteliklerine ve demokrasi ile ilgisinin bulunmayışına dair görüşler, 1945 yılıyla birlikte, nispi ferahlık ortamında, daha açık ve sert biçimde ifade edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda ön planda ise *Tan Gazetesi*'ni ve *Tan* içerisinde de Sabiha Sertel'in yazdıklarının görülmesi mümkündür. Demokrasiye her şeyden önce bir "inkılap" olarak yaklaşan Sertel'e göre, bunun Türkiye'de gerçekleşmesi o ana değin zaten hiç mümkün olmamıştır:

> Hatalar kimin olursa olsun, Cumhuriyet, demokrasi inkılabını tamamlamadı. Bilakis inkışaf seyrinde halkın hakimiyetini değil, devletin hakimiyetini sağladı. İmtiyazlı bir sınıfın menfaatlerini müdafaa eden, halkı bu imtiyazlılar hesabına istismar eden bir mahiyet aldı (...) Bugünkü iktisadi sistemimiz, kanunlarımız, siyasetimiz, içtimai ve kültürel mekanizmamız tamamiyle bir faşist sistemin makanizmasıdır (S. Sertel, 1945d: 7).

Sertel'in bu sözleri, kendisinin yazı hayatından çekilmek zorunda kalışının ardından benzerleri sürecek ve 1945–1950 yılları arasını da aşan bir bakış açısının ipuçlarını vermesi bakımından önemlidir. Sertel'in ve sonraki sol düşünce bağlamındaki isimlerin tümü Cumhuriyet'e büyük bir bağlılık duymaktadırlar. Ancak onlara göre cumhuriyetin normal seyri, belli bir noktadan sonra kırılma göstermiş, süreç olması gerektiği gibi işlememiştir. Sertel bu duruma yol açan kişi ya da kişiler hakkında isim vermese de 1950 yılına yaklaşıldıkça, hataların kime ait olduğu konusunda daha açık ifadeler kullanılmaya başlanacaktır. Milli Mücadele'de kazandığı zaferin ardından *"Cumhuriyeti ilan ederek inkılâp yolunda en büyük adımları atan Atatürk"*ün

takipçileri, bu konuda uğradıkları başarısızlıkla demokrasinin gerçekleşmeyişinin de başlıca mesulü olarak görülmektedir. Kuşkusuz bu eleştirilerin öncelikli hedefi de İsmet İnönü olmuştur.[2]

Var olan yapının demokrasiye olan uzaklığının mesuliyeti, yalnız İnönü, Peker ya da tek parti döneminin isimlerine bağlanmasının ne ölçüde doğru olduğu ise tartışmaya açıktır. Sadece İnönü'nün kişiliğiyle açıklanamayacak ve onun dönemi ile sınırlı olmayan bir yönetim kültürünün, demokratik bir yönetim tarzının gelişmesini engelleyici rolü olduğunu söylemek daha gerçekçidir. Bu bakımdan Cumhuriyet sonrasının tamamıyla tek partili bir karakter çizmesi, belli ölçülerde itaat kültürü ve yöneticilere dair insanüstü özelliklerin atfedilmesi durumu ile alakalıdır. Burada sorun, Osmanlı'da da iktidarın meşrulaştırılmasında kullanılan ve demokrasiyle bağdaşması mümkün olmayan yöntemlerin cumhuriyet dönemine de taşınmasıdır:

> Gel zaman, git zaman Mutlakiyetin yerini Meşrutiyet, Meşrutiyetin yerini de cumhuriyet aldı. Ve cumhuriyet kurulunca zannedildi ki, eski gidiş değişecektir. Heyhat! Kurulan cumhuriyet kağıt üzerinde bir cumhuriyetti. Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine kaim olan Türkiye Cumhuriyeti bir Mabutlar [ilah, tapılacak kişi] hükümeti olarak doğdu, öylece yaşadı ve hala da öyle yaşıyor. Bütün değişiklik Hanedanı Ali Osman yerine başka Mabutların geçmesine inhisar etmiştir (…) Hatta bu devri dilârayı Cumhuriyede, halkın körü körüne itaat itiyadı kaybolmasın diye, cumhur başkanları Mabutlaştırıldı; tıpkı Padişahlar gibi… Ve onlara bir takım yeni unvanlar verildi; tıpkı Padişahlara verildiği gibi… Cumhur Başkanlarına Münci dedik, Gazi dedik, Ebedi Şef dedik, Lozan Fatihi, İnönü kahramanı ve Milli Şef dedik. Ve hala diyoruz (Aybar, 1946a).

Böylesi bir durumun başlıca uzantısı, iktidar yapısının ve bunun varlığını sürdürmede dayandığı zihniyetin demokrasi ile bağdaşmayışıdır. Dolayısıyla sol basında yer alan ve ilahlaştırmadan başlayarak iktidar sahiplerini sıradan insanların üzerine yükselten anlayışlara dair eleştiriler; doğrudan ya da dolaylı şekilde demokrasi konusunda görülen eksiklikler ile ilişkilidir.

Tek partili yapının kendini savunmada sıklıkla başvurduğu böylesi bir sisteminin Türkiye'ye özgü bir demokrasi olduğu söylemi, taraftarlarını 1945'ten itibaren giderek yitirmiştir. Yeni dönemde geçmiş sistemin demokratik bir yapı olmadığı kabul edilmekte ve hatta bunun istenilir bir durum olmadığının altı çizilmektedir. Ancak bu yapılırken, geçmiş dönemin uygulamaları, inkılâpların gerçekleştirilmesi ve korunması gibi nedenlerin gösterimi ile meşrulaştırma çalışılacaktır. Buna göre demokratik prensiplerin uygulamaya konması, "inkılâp"ların

---

[2] *Medet*'te İnönü'ye yönelik şu ifadeler, kendisinin iktidarda olduğu tüm süreci Atatürk'ten bir kopuş olarak değerlendirmesi bakımından ilgi çekicidir: *"Millete Abdülhamidi arattınız. Ve on iki sene başımıza tam bir Üçüncü Abdülhamid kesildiniz! Siz Abdülhamid'ten daha kurnaz ve daha kincisiniz. Atatürk'ten intikam almak için, bütün inkılapları yüzgeri ettiniz. Atatürk zamanında pısmış olanları iş başına getirdiniz (...) Sırasında Parti Başkanı, sırasında Cumhurbaşkanıyım, diye devekuşu gibi sıfatlarla kendini putlaştırdın. Apdülhamid devrinde (Yıldız), (burun) denilemezmiş! Senin devrinde (Kulak, sağır, keman) diyenler zındanlara atılırdı.Sen bu millete neler yapmadın İnönü!:. Namına binlerce cilt yazılsa azdır. Her türlü fenalığın ipleri senin elindeydi."* ("Sen on iki", 1950).

gerçekleştirilememesine, gerçekleştirilse dahi korumasız kalmalarına yol açabilecektir. Bunun önüne geçilebilmesinin yolu da *"diktatörlük"* olarak nitelendirilen yönetim sisteminin hâkim kılınmasında görülmüştür. Ancak, dönemin sol yayınlarının genel görünümüne bakıldığında, inkılâpların önemi teslim edilmekte ve gerçekleştirilenlerden ötürü minnettarlık duyulmakta, lakin bunlara dayanarak siyasi hak ve hürriyetlerin kısıtlanması durumuna karşı çıkılmaktadır. Konuyu ele alan isimlerden Mehmet Ali Aybar'ın görüşü, en çetin inkılâpların bile demokratça usullerle başarmanın mümkün olacağı şeklindedir. Ona göre hamlelerin, doğruyu, iyiyi ve ileriyi anlatmak ve sevdirmek suretiyle halka yaptırılması mümkündür ve böylesi bir yöntem, tepeden inme olanlara kıyasla daha canlı ve uzun ve ömürlü olacaktır. Ayrıca Aybar'ın altını çizdiği bir husus, inkılâp hamlelerinin demokrasiyle bağdaşmayan uygulamaların meşrulaştırılmasında kullanılmasının yarattığı tehlikedir. Keza ilerleme kavramının sonunun olmayışı, sürekli yeni inkılâplara ihtiyacı doğurmaktadır. Dolayısıyla da bu, antidemokratik rejimlerin de süreklilik göstermelerine imkân tanıyabilecektir (Aybar, 1946b: 8).

Aynı konuyu *Söz* 'de ele alan Adnan Cemgil ise, tek partili dönemin kendini ve uygulamalarını meşrulaştırma yöntemine Diderot'a atıfla karşı çıkmaktadır:

> (…) her keyfi idare kötüdür. Ben iyi, kuvvetli, adaletli ve aydın bir şefin idaresini bu kaidenin dışında saymam. Bir despot, insanların en iyisi bile olsa, keyfine göre hüküm sürmekle bir kötülük işlemiş olur. Bu, tebaasını hayvan seviyesine düşürür, iyi bir çobandan başka bir şey değildir. Hür bir milletin başına gelebilecek en büyük felaket, birbiri ardından iki veya üç adaletli despotun kendisine hükmetmiş olmasıdır (Cemgil, 1946: 5).

Kısaca özetlenecek olursa, geçiş süreci içerisindeki sol gazete ve dergilerin geçmiş iktidarların uygulamalarına dair bakışları olumlu değildir. İleride ele alınacağı geçmişe dair eleştiriler özellikle Atatürk'ün ölümü sonrası dönem üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dahası söz konusu uygulamaların gerçekleştirilen inkılaplar aracılığıyla meşrulaştırılmaya çalışılması da eleştirilen hususlardandır. Gazete ve dergiler, gerek basında gerekse siyasetçilerin konuşmalarında demokrasinin giderek ağırlık kazanan bir konu olmasına da tepkiyle yaklaşmakta, bunun var olan uluslar arası konjonktür ve iktidarın kendi çıkarları ile ilgili görmektedir.

Tek partili yapının, savaşın ardından belli değişikliklere gitmesinin sebebi, iktidarın kendi amaçlarıyla bağlantılı görülünce; basında bu ihtiyaçları ortaya çıkaran nedenler üzerine de belli tartışmalar yürütülmüştür. Dönem yayınlarının buna dair sebepleri sorgulanması ve ortaya koyduğu görüşler; sonraki yıllarda çok partili hayata geçiş kararının nedenlerinin ele alınmasında izlenen şablonun ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu yönüyle bir yandan toplumun içyapısı ve geçirdiği değişimin zorlayıcılığından bahsedilirken, ağırlıklı olarak da uluslar arası ortamın gereklerine uyum sağlama çabalarına dikkat çekilmektedir. Sonuç itibarıyla sol basına

göre değişim, tek partinin içinde düştüğü bunalım durumu ve karşılaştığı zorluklardan kurtulma gayretinin eseridir.

Konuyla ilgili görüş bildiren isimlerden biri olan Esat Adil, demokrasiye geçiş sürecini ortaya çıkaran nedeni, şahsi ve sınıfsal çıkarların savunulması açısından demokrasi mefhumunun sağladığı yararlara bağlamaktadır. Başta iktidar olmak üzere yeni dönemde demokrat bir görünüş çizenlerin demokrasiye bakışları tamamen kendi çıkarlarıyla ilişkili görülmekte, geçiş kararını ortaya çıkan öncelikli unsurun da iktidarın sürdürülebilmesi çabası ile ilgili olduğu savunulmaktadır (Adiloğlu, 1946). Benzer şekilde Ahıskalı da toplumsal yapının arz ettiği sıkışmışlığın iktidarı belli dönüşümlere mecbur bıraktığına dikkat çekmektedir. Demokrasinin bir lütuf olarak halka bağışlanması şeklinde bir durum yaratılmaya çalışıldığını söyleyen Ahıskalı, demokrasinin bir lütuf değil bir hak olduğu fikrindedir. Buna karşılık hakkın tanınması, iktidarın kendi varlığını sürdürebilmede buna mecbur olmasından dolayıdır:

> Sıkılan şey patlar. Patlatmamak için bu demokrasi bizlere verildi. Yoksa kudreti terk etmek parayı terk etmek gibi bir şeydir (Ahıskalı, 1946a).

Sol basında demokratikleşme sürecini ortaya çıkaran temel nedenin iktidarın kendi çıkar ve ihtiyaçları ile açıklanmasına ek olarak, dönem yayınlarında geniş yer tutan bir diğer önemli konu sürecin gelişiminde izlenen yönteme dair tartışmalardır. Bu bağlamda yönteme ilişkin yapılan öncelikli tespit, sürecin yukarıdan aşağı bir görünümde oluşudur. Bu durum ise beraberinde demokrasinin kitlelere bir lütufmuşçasına sunulması durumunu yaratmaktadır. Ancak Sabiha Sertel'in altını çizdiği üzere, hürriyet gibi demokrasinin de bürokratik bir idare ile tepeden aşağı doğru inmesi, onun anlamı ile çelişmektedir (S. Sertel, 1945e). Ayrıca hareketin yukarıdan aşağı doğru olması anti-demokratik bir görünüme yol açtığı gibi arz ettikleri gibi çok partili sisteminin, tek dereceli seçimlerin ve basın özgürlüğünün halktan gelmeyen bir teşebbüs olması halinde kısır kalma ihtimalleri oldukça görülmektedir (Aybar, 1946: 9). Dolayısıyla gerçek anlamda demokratik bir yönetim yapısına geçiş yapılabilmesinin yolunun halkın bu yöndeki talep ve teşebbüsleri ile olacağı öngörülmektedir.

Bu anlayış açık şekilde ifade edilsin ya da edilmesin dönemin sol yayınlarının genelinde gözlemlenen bir durumu yansıtmaktadır. Sol dergi ve gazetelerin yazarları, partilerin liderleri ya da çeşitli teşkilatların idari mevkilerinde olanlar, sürekli olarak söz konusu yukarıdan aşağıya doğru ilişkinin karşısında yer almışlar ve kendilerini "aşağı" ile özdeşleştirmişlerdir. Bu anlamıyla yayınlarda ifade edilen görüşler ve ortaya atılan öneriler halkın talep ve teşebbüsü olarak nitelendirilmekte, aşağıdan yukarı doğru olan bir hareketi oluşturmaktadır. Böyle olunca

da iktidarın öngördüğü ve uygulanması konusunda yoğun çaba sarf ettiği, kendi denetimi altında gerçekleşecek bir demokrasiye geçişin "demokrasi" olamayacağı çünkü burada ne şekilde adlandırılırsa adlandırılsın, iktidarın halka bir dayatmasının söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bunun uzantısında dönem sol basının demokrasiyi tanımlamasından partilerden taleplerine değin her türlü olgunun içerisine halkın ve onun talep ve beklentilerinin yerleştirmesi çabasıyla karşılaşılmaktadır.

3.2 DEMOKRASİNİN TANIMLANMASI

Dönem yayınlarındaki üzerinden tartışmaların seyri izlendiğinde, sol basın organlarının demokrasiye yükledikleri anlam ve ilkelerin homojen bir görünüm arz etmediği görülmektedir. Dönemler ve değişen şartların etkisiyle demokrasiye dair bakış kimi zaman oldukça geniş ve çok boyutlu, kimi zamansa buna kıyasla daha dar bir görünümde olmuştur. En genel hali ile dönem içerisinde demokrasiye getirilen tanımların en genel hali ile iki farklı bakış açısı üzerinden incelenmesi mümkündür.

3.2.1. "Siyasal Demokrasi"

Demokrasiye yüklenen anlam ve niteliklerin boyutu ile ilgili genel bir açıklama yapılması gerekirse, söylenebilecek ilk şey, sürecin başlarında, demokrasinin nispeten daha az öğeye referansla tanımlanmasıdır. Tek parti iktidarının değişen söylemine karşılık belli bir güven ortamından yoksun olunan ve yakın geçmişin uygulamalarının halen akıllarda olduğu dönem başında demokrasiye, tek partili sistemin ortadan kalkmasını sağlayacak bir sistem şeklinde yaklaşıldığı görülmektedir. Bu anlamda demokrasinin tanımlanması konusu, belli esnek unsurların etrafında şekillenmektedir.

Bu yönüyle bakıldığında demokrasi konusundaki tartışmalarla ilgili olarak konunun ağırlıklı şekilde ele alındığı *Tan'*da, döneminin en önemli gelişmesi olarak yeni bir parti kurulması fikri üzerine odaklanmaktadır. Kuşkusuz iktidar partisinin karşısında yeni partilerin olması başlı başına demokrasiyi hakim kılmayacaksa da Sertellerin gözünde *"burjuva demokratik devrimini tamamlama yolunda bir adım"* olma niteliğindedir (S. Sertel, 1987: 267). Demokrasiye dair tartışmalarda da bu açıdan spesifik ve sınırlı bazı taleplerin dile getirildiğinin ve çağın genel kabul gören anlayışlarına atıfta bulunulduğunun söylenmesi mümkündür. Bu bağlamda kendileri hakkında komünist oldukları iddialarının giderek hız kazandığı bir süreç içerisinde Zekeriya Sertel, *Tan Gazetesi*'nin sahip olduğu demokrasi anlayışını Sovyetlere değil "Özgür

Dünya"ya referansla ortaya koyacaktır. Buna göre gazetenin savunduğu demokrasi anlayışının kökünü, Roosevelt'in ortaya koymuş olduğu dört hürriyet olan söz, düşünce, örgütlenme ve ekonomik hürriyetlerin gerçekleşmesi ve bunların Türk toplumunda yerleşmesi ideali oluşturmaktadır (Z. Sertel, 1945a). Benzer şekilde 1945 yazında gerçekleştirilen ara seçimlere ilişkin tartışmalarda Sabiha Sertel de, seçimin bir oyundan öteye geçmesinin ancak demokrasinin kalıcı hale gelmesiyle; bunun da Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan siyasi ve ekonomik hürriyetlerin Türk halkına tanınmasıyla mümkün olacağı fikrindedir (S. Sertel, 1945e). Bu bakış açısının devamında demokratik bir yapının kurulması da; serbest, hukuka uygun bir seçimin gerçekleştirilmesi, söz hürriyetinin sağlanması doğrultusunda Basın Kanunu'nun kısıtlayıcı hükümlerinin değiştirilmesi, anayasaya aykırı kanunların kaldırılması, CHP'nin dışında ikinci bir partiye seçime girme hakkı tanıması, tek parti yapısının toplumsal yapı üzerindeki kontrolünün kaldırılması gibi şartların gerçekleştirilmesine bağlanmaktadır (Z. Sertel, 1945b). Ancak bunlar gerçekleştirildiği takdirde demokrasiye geçilebilecek ve böylece cumhuriyetin tek başına gerçekleştiremediği hâkimiyetin millette olması idealine ulaşılacaktır (Z. Sertel, 1945c).

Değinilen örnekler, dönem sol basınında demokrasiye ilişkin tanım yapılmasında karşılaşılan diğer yaklaşımlarla kıyaslandığında sınırları daha net çizilmiş olmakla birlikte, gerçekleşmesi oldukça güç olan hususları içermektedir. Zaten bunun zorluğu yine Sertellerce dile getirilecektir:

> Halbuki,bizde demokrasinin inkişafına mani olan yalnız bir iki kanunun birkaç maddesi değil, bütün kanunların ruhuna girmiş olan otoriter zihniyettir. Fakat bu radikal tadili, ne bugünkü hükümetten, ne bugünkü Halk Partisinden, ne de bugünkü Meclisten beklemek mümkündür. Çünkü onlar, şimdiye kadarki icraatları, tabi oldukları Halk Partisi programiyle bambaşka bir zihniyet taşıdıklarını isbat etmişlerdir. Memleketin muhtaç olduğu hakiki ve geniş demokratik inkılabı, ancak halkın serbest reyiyle seçilecek bir meclis ve bu meclisten çıkacak hükümet yapabilir (Z.Sertel, 1945d: 2).

Tek partinin sahip olduğu niteliklerin gerçekleştirilmesinde en önemli engeli oluşturduğu böylesi bir demokrasi tanımının Serteller dışındaki isimlerce de dile getirildiği ve bu yöndeki fikirlerin yalnız geçiş sürecinin ortaya çıkış dönemiyle alakalı olmadığı da eklenmelidir. Özellikle yayıncılık faaliyetlerinde siyasi mücadeleden değil, akademik dünyadan gelerek dâhil olmuş olan isimlerin *"burjuva demokrasisi"* olarak da adlandırılabilecek söz konusu anlayışa daha meyilli olduklarının ve çıkardıkları yayınlarda ortaya koydukları görüşlerin, bu izlenimi desteklediği söylenebilir. Bu bağlamda örnek verilebilecek isimlerden biri olan Mehmet Ali Aybar'ın gözünde bir rejimin demokrasi olup olmadığının anlaşılmasının somut ölçüsü bellidir. Buna göre iktidar mevkiine gelenlerin halkın serbest oyları ile bu makama gelip yine halkın

serbest oylarıyla iktidardan uzaklaşması, halkın oyunu her zaman açıkça beyan edebilmesi, yurttaşların sahip oldukları hak ve hürriyetlerin hükümet otoritesine bir sınır çizmesi, bir rejimin demokrasi olup olmadığını ortaya koymada yeterlidir. Aybar'a göre serbest ve bir dereceli seçim usulünün, basın hürriyetlerinin ve çok parti sisteminin, dokunulmaz ferdi hak ve hürriyetlerinin gerçekten sağlandığı rejimlerin hepsi demokrasidirler (Aybar, 1945a).

Esas olarak bu tanım çerçevesinden hareket eden Behice Boran ise, söz konusu demokrasi anlayışına, vatandaşın seçimler dışındaki dönemlerde bulunacakları konum hakkındaki görüşleri ile katkıda bulunmaktadır. Ona göre demokrasinin şartlarından biri diğer örneklerde de ele alındığı üzere kanunların serbest seçilmiş milletvekilleri ile yapılmasıdır. Dikkat çektiği ikinci unsur ise bu şekilde kabul edilmiş kanunların uygulanmasına vatandaşların katkılarının sağlanması olacaktır (Boran, 1946). Boran, demokrasinin gerçek anlamda varlığından bahsedebilmesinin yolunu, küçük büyük fark etmeksizin bütün kolektif işlerde ve toplum hayatının her sahasında seçim zamanlarıyla sınırlı kalmayacak şekilde millet iradesinin ortaya konabileceğini savunmaktadır. Bu bakımdan demokrasinin tam olarak tesisi için vatandaşların katılım ve denetimlerinin geçekleştirilebileceği yolların tesis edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Özellikle 1945 yılının ikinci yarısında, basın organlarındaki tartışmalarda özellikle siyasetle bağlantısı olmayan aydınlarca dile getirilen, ancak bu süreçle sınırlı kalmayan demokrasi tanımının temel unsurları oldukça nettir. Tek parti sistemindeki uygulamalara dair eleştirel bakışın belirleyiciliğinden bahsedebileceğimiz bu anlayışta ağırlıklı faktör, birden çok sayıda partinin iktidar yarışına girmeleri ve yarışın galibinin halkın serbest oylarıyla ortaya çıkmasıdır. Bunun yanında anayasa ve uluslar arası metinlerde de öngörülmüş olan temel hak ve özgürlüklerin mutlak suretle güvence altına alınması, bunların hükümet otoritesinin geçerli olacağı alanı belirlemesi, vatandaşların yalnız seçimlerde oy kullanıp sonradan tamamen kenara çekilmeleri yerine, topluma dair konularda oluşturulacak vasıtalarla söz sahibi olmaya devam etmeleri gerekli görülmektedir. Söz konusu dönemin öncelikli şekillendiricisi olan iktidarın zihin yapısı başta olmak üzere oldukça geniş boyutlu engeller ise, bu şekilde tanımlanan demokrasinin hayata geçirilmesinde önemli zorluklara yol açacaktır.

3.2.2. Demokrasinin Tanımlanmasında Alternatif Görüşler

Sol dergi ve gazetelerde demokrasinin tanımlanmasına ilişkin anlayışın özellikle 1945 yılının sonlarıyla birlikte farklı bir seyir aldığının söylenmesi mümkündür. Bu noktada, özellikle 1945 yılı içerisinde Tan'da dile getirilen demokrasi anlayışının özelliklerini içeren, ancak bunları

yeterli görmeyerek demokrasinin kapsamını genişletip derinleştiren bir algının varlığından bahsedilebilir. Bu süreçte tüm yayınların tek bir demokrasi tanımının olduğundan ya da tüm yayınların demokrasi kavramına benzer özellikleri yüklediği söylenemez. Buna karşılık belli ortak nitelik ve referanslardan, genel bir profilin oluşturulması olanak dâhilindedir.

Özellikle siyasi partilerin ve sendikaların kurulabilmiş olmasının yarattığı güven duygusu, demokrasiye ilişkin tanımı, eşitlik anlayışını ve eşitlik bağlamında ekonomik öğelere ağırlık verilmesini içine alacak şekilde genişlettiği görülmektedir. Buradaki temel belirleyen, demokrasiye dair tanımın içerisine toplumsal sınıflar ve bireyler arasında yalnız siyasal değil, ekonomik eşitliğin de yerleştirilmesidir. Şöyle ki oy hakkı, yasalar önünde eşitlik, serbest seçimlerde kullanılan oyla iktidarın belirlenmesi, birden çok parti arasında tercihte bulunulması, oluşturulacak olan mekanizmalar aracılığıyla vatandaşların aynı zamanda bir denetim işlevi görmeleri durumu, dile getirilen anlayışın uygulamaya konması için yeterli değildir. İnsanların sadece hukuk önünde eşitliğinin değil, ekonomik anlamda da eşit konumda bulunmaları, yalnız siyasal değil ekonomik haklarının da temin edilip korunması, toplumsal sınıfların varlıklarının tanınarak her bir sınıfın kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda mücadele edebilmeleri halinde tam anlamıyla demokrasiden söz edilebilecektir. Bu bakımdan eşitlik ve hürriyet ilkelerinin, hem siyasal hem de ekonomik boyutlarıyla tüm insanlar için geçerli olması demokrasinin varlık kıstaslarını meydana çıkarmaktadır. Bu noktada özellikle ekonomik eşitliğe dair yoğun vurgu, ister istemez bunun nasıl gerçekleştirileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Dönem içerisinde bunun yanıtı sosyalizm olarak verildiğinde ise, demokrasinin tanımlanması ve sistemin demokratikleştirilmesi durumu, bir anlamda sosyalizmi demokrasinin taşıması gereken ilkelerden biri olarak gündeme getirmiştir.

Demokrasiye bazı biçimsel şartların gerçekleştirilmesinin ötesinde anlamlar yükleyen bakış açısının 1945 sonlarından itibaren yavaş yavaş gündeme geldiği görülmektedir. Bu yönde de ilk örneklerin gelecekte sosyalist mücadele içerisinde önem kazanacak isimlerin yazılarında veya yayınlarında görülmesi ise dikkat çekicidir. *Gün*'ün ilk sayısında Adiloğlu takma adıyla Esat Adil, biçimsel özellikleriyle ele alınan demokrasi kavramının yetersizlikleri üzerine kaleme alınan ilkyazı örneklerinden birini sunmaktadır. Buna göre demokrasiyi en yalın haliyle halkın halk tarafından ve halk için idare ediliş sistemi olarak tanımlayan Adil, demokrasinin türleri arasında da bir ayrıma gitmektedir. Söz konusu türlerin ilki derebeylik düzeninin yıkılışından faydalanarak kendini geliştiren ve bu gelişmeyi kolaylaştırdığı müddetçe onu tekelinde tutan yüksek zümre demokrasisidir. İkinci türü ise "yirminci asır demokrasisi" biçiminde adlandırmakta; ancak buna da çok olumlu yaklaşmamaktadır. Keza bu, yüksek zümrenin

menfaatlerini tehdit edecek miktarda orta çaptaki halk kütlelerinin gelişmesine yol açmış; ancak faşizmin doğmasına fırsat vererek, milletler arasında iktisadi ve siyasi rekabetleri de körüklemiş bir demokrasi anlayışı olarak görülmektedir. Adil'in asıl önem verdiği ve olumladığı demokrasi ise henüz tam olarak gerçeklememiş durumda olan "yarının demokrasisi"dir. Söz konusu demokrasi anlayışının milletler arasındaki her türlü düşmanlık ve rekabeti kaldıracağı, daha da önemlisi tüm halk kütleleri arasında işbirliğini ve toplumsal eşitliği kuracağı öngörülmektedir (Adiloğlu, 1945).

Mehmet Ali Aybar'ın 1945 Ekim'inde yazılmış olan ve çinde bulunulan zamana değil *"yarın"a* dair bir bakış açısını sergilediği, *"Bir Gün Sabah Olursa"* başlıklı yazısı da, demokrasi kavramının "ideal" anlamına dair değerlendirmelerde bulunmaktadır. İdealin gerçeğe dönüşmesinin yolu Aybar'da eşitlik ve adaletin birlikte gerçekleşmesinde görülmekte, adalet ilkesinin eşitliği gerektirmektedir. Bunun sağlanması ise ideal demokrasiyi de içine alan bir hürriyet rejimini ortaya çıkaracaktır:

> Biliyorum; bir memlekette en zaruri ihtiyaçlarını tatmin edemeyen, barınacak yeri, sırtına giyecek çulu, yiyecek iki lokma ekmeği olmayan, sıhhati korunmayan, aile kuramayan muazzam insan kütleleri yaşarken; beri tarafta bir avuç kimsenin lüks içinde yaşaması adalet fikri ile bağdaşmaz. 'Bu neden böyle olmuştur?' Sormadan, sebeplerini aramadan, bugün elinde fazla olandan alıp, hiç olmayana vereceğiz. Adalet bunu emreder. Peki bunu nasıl yapacağız? Diktatörlüklerin kucağına düşmemek için, demokratik müesseseleri mutlaka muhafaza edeceğiz, yetersizliklerini gidereceğiz. Fakat her halde temel hürriyetlerin koruyucusu olan demokratik müesseselerden; yani serbest seçimden, dokunulmaz temel haklardan, basın hürriyetinden, çok parti sisteminden vazgeçmeyeceğiz. Kısacası, barışmaz iki kelimeyi korkmadan birleştirerek diyelim ki: Fertçi bir sosyalizm tatbik edeceğiz. İşte benim tahayyül ettiğim gerçek hürriyet rejimi (Aybar, 1945b).

Bu noktada Aybar'ın görüşlerinin, özgürlüğe dair vurgunun ağır bastığı nispeten dar anlamlı demokrasi anlayışı ile eşitliğin tüm anlamlarıyla gerçekleşmesi içeren daha geniş anlamdaki bir demokrasi anlayışı arasında bir köprü vazifesi gördüğünü söylemek mümkündür. Kendisi gerçek bir hürriyet rejiminin nasıl olması gerektiği konusundaki arayışlarında hürriyetin gerçeklemesini bir anlamda eşitliğin gerçekleşmesi ön koşuluna bağlarken, bunun ancak demokrasi ile sağlanabileceği fikrindedir. Bu bağlamda dile getirdiği "fertçi sosyalizm" ise bir anlamda biçimsel demokrasinin niteliklerini içeren ancak buna ek olarak eşitlik ve özgürlük ideallerini de tam ve eş zamanlı olarak gerçekleştirecek bir unsur olarak görülmektedir.

Bu bağlamda çoğu kez dolaylı açıklamalar yolu ile demokrasi kavramına ekonomik eşitliğin olmazsa olmaz bir ilke olarak yerleştirilmesi durumu, özellikle sosyalist partilerin kurulması ve bu partilerin yayınları ile daha açık ve ağırlıklı bir konu haline gelmiştir. "Sosyalist" ifadesini isimlerinde taşıyan partilerin faaliyet göstermeye başlamaları, bir anda sosyalizm mücadelesinin

demokrasi ideali ile birleştirilmesi durumunu beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemde demokrasinin tanımlanması ve demokrasi doğrultusunda atılması gereken adımlar, Roosevelt'e, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na vb. değil, doğrudan toplumu oluşturan sınıflara, bu sınıfların ekonomik konumları ile beklentilerine ve de sınıflar arasındaki mücadeleye referansla ortaya konulacaktır.

Böylesi bir bakış açısının demokrasi konusundaki öncelikli tespiti, birbirlerinden farklı sınıflara sahip olan toplumlarda, demokrasinin ancak sözde kalacağı şeklindedir. Toplumda farklı sınıfların bulunması, bunların birbirlerinden farklı ekonomik olanaklara ve çıkarlara sahip oldukları anlamını taşımaktadır. Bunun yanında altyapının üstyapıyı belirlediği fikrini yineler şekilde, bunlardan ekonomik hakimiyete sahip olan sınıfların, siyasi hakimiyetin de sahibi olacakları kabul edilmektedir. Dolayısıyla da her ne kadar söylemde millet egemenliği, halkın üstünlüğü, demokrasi gibi kavramlar sıklıkla kullanılsa da bu ortamda demokrasinin varlığı iddia edilemez. Kırcalı'nın ifadesiyle böylesi bir iddia *"bir hayal, istismarcıların geniş emekçi kitleleri aldatmak için kurdukları bir yalan dolabıdır."*(Kırcalı, 1946: 4). Yine Kırcalı'ya göre gerçek demokrasinin tesisi ise şu şartlara bağlıdır:

> Cemiyet ancak bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki hâkimiyeti nihayet bulduğu, insanın insan tarafından istismarı kalktığı zaman ve fertler arasındaki bir laftan ibaret olan hukuki müsavatla [eşitlik]kalmayıp sınıflararası bir ekonomik müsavat tesis edildikten sonradır ki hakiki demokrasiye kavuşmuş olur (Kırcalı, 1946: 5).

Bu bağlamda Kırcalı'nın da altını çizdiği ancak başka isimlerce de savunulacak olan görüş, "gerçek demokrasi" nin kurulabilmesi için öncelikle bir sınıfın diğeri üzerinde tahakkümünün önüne geçilebilmesi gerektiğidir. Sınıfların var olduğu bir toplumsal ve siyasal yapı içerisinde savunulan demokrasi, bireylerin hukuki eşitliğini kabul etmekle yetinmekte, fakat bir adaletsizliğe yol açan ve hukuki eşitliği de anlamsızlaştıran sınıflar arasındaki iktisadi eşitsizliğe dokunmamaktadır. Buna karşılık eşitsizliğin olduğu yerde kaçınılmaz olarak bir sınıfın diğerini sömürüsü olacağı için öncelikle bununla mücadele edilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Demokrasiye yüklenen anlamın sınıflar arasında farklılıkların kalktığı, gerek hukuksal gerekse ekonomik eşitliğin sağlandığı bir düzeni kastedecek şekilde genişletilmesi, içinde bulunulan "demokratikleşme" sürecine de daha köklü eleştirilerin yöneltilmesinin yolunu açmaktadır. Bu şekilde düşünüldüğünde mevcut toplumsal yapının niteliklerinin demokrasinin sağlanması için ne gibi dönüşümlere ihtiyacı olduğu üzerine de tartışmalar ortaya çıkmaktadır. ÖrneğinAli Altan, demokrasinin serbest oy, söz ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi birtakım temel

icaplarının olduğunu ancak bunların yanında ülkede geçerli olabilmesinin önünde daha köklü engellerlin bulunduğu fikrindedir:

> Çalışan insanların izdırap çektiği yerde demokrasiden bahis etmek hatadır. Dünya yüzünde sözünü duyuramayan, kalın ökçe altında ezilen ayağı için of diyemeyen insanlar oldukça demokrasiden bahsetmek, lüksün sefaletle istihzasıdır ve bu demokrasi üniversitelerde okutulan bir ders değil olsa olsa bir mizah mevzusudur (Altan, 1946a).

Demokrasinin geçerlilik koşulları böylesi alanlara çekildiğinde, yapılan yasal ve anayasal düzenlemelerin ülkeye demokrasiyi getirmeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Durum böyle olunca da Ses Dergisi'nde Yusuf Ahıskalı, hükümet tipinde bir değişikliği zorunlu görmektedir:

> Türkiye için demokrasi ne demektir? Bir memleket ki fakirdir; yani servetlerin taksiminde birine bir parça fazla mal giderse diğerinin aç kalması kaçınılmaz bir haldir; o memlekette yalnız siyasi demokrasi hiçbir fayda vermez. Baskı altında yaşayan halk cesareti olmayan sürüdür. Menfaatını anladığı halde sırf korkudan onu açıkça isteyemez. Bu memlekette hükümet sosyalist hükümet olmalıdır (Ahıskalı, 1946b).

Ülkede demokrasinin gerçekleşmesini sınıfların kalkmasına ve herkesin her anlamda eşit olmasına bağlayan demokrasi tanımı, Ahıskalı'nın sözlerinde açık şekilde görüldüğü üzere demokrasi ile sosyalizm arasında bir özdeşlik kurmakta, gerçek demokrasinin sosyalizm anlamına geldiğini öne sürmektedir. Özdeşleştirme durumu Aybar'ın satırlarında ise *"solculuk en geniş halk kitlelerinin icrai hükümet etmesi ve en geniş halk kitleleri menfaatine icrai hükümet edilmesi demek olduğuna göre solculuk demokrasinin ta kendisidir"* biçiminde de görülebilmektedir (Aybar, 1947c). Daha geç bir tarihte *Başdan*'da benzer bir görüşün savunulması ise ülkenin sosyalist partilerinin, sendikalarının hatta mizah dergilerinin maruz bırakıldıkları uygulamalar ortadayken oldukça cesur biri girişim şeklinde değerlendirilebilir. Gazeteye göre bu özdeşliğin açıkça ilan edilmesi lazımdır. Çünkü içinde bulunulan dönemde herkesin demokrasiye başka anlamlar yüklemesi, gerçek anlamıyla ilgisi olmayan farklı farklı demokrasi anlayışlarının ortaya serilmesine sebep olmaktadır:

> (…) hadiselerin menfaatleri aleyhindeki akışından, tarihi zaruretlerden firar edenler, müstemleke pazarlarına sürdükleri emtia çeşitleri gibi, kapitalizmin kalleş müdafaa politika amelelerine cins cins, boy boy demokrasi imal ettiler. İnsanları hoşnutsuzluğa, tenkide, isyana, ihtilale götüren hakiki sebebe, iktisadi amile kadar inilmedikçe, yani insanlar iktisadi hürriyetlerine kavuşmadıkça, çeşit çeşit demokrasi iddiası, hakim sınıfın halkı oyalama nutuklarına sermaye olmaktan başka bir işe yaramaz(…)Evet, dünyada demokrasi, yani sosyalizm hakim olacaktır. Gözümüzü rahatsız etmesin, uykumuz var diye, güneşin doğmasını geciktirmeğe çalışmak nasıl mümkün değilse, şartları gerçekleşmiş bir zeminde bu sosyal hadiseyi önlemek, geciktirmek de mümkün değildir; bu bir tarihi zarurettir. Tarihi hakikatleri görmemek için uyuyanlar, yahut menfaatlerini uyumakta bulanların bugünkü hali, kurda karşı gözünü yuman eşekten pek de farklı değildir ("Dünya Sosyalizme", 1948) .

Söz konusu gazete, demokrasi ve sosyalizmi eş anlamlı kullandığında, Türkiye'deki gelişmelere de bakışı kuşkusuz olumlu olmamaktadır. Savunulan görüşe göre ülkede o ana değin gerçek

anlamda bir "inkılâp" gerçekleşmemiştir. İçinde bulunulan demokrasiye geçiş sürecine dair yorumu ise beliren yeni şartlar, dünyanın yeni istikameti ve içeriden yükselen şikâyetler doğrultusunda ortaya çıkan *"yeni ve sudan bir hareket"* olduğudur. *"Hakikatte mesele köylü ve işçi, yani Türk halkı meselesi değil, yine ve sadece kendilerini ve menfaatlerini kurtarmak meselesidir. İstibdadın adı meşrutiyet olunca, Türkiyenin kurtulacağını umanlar, çok geçmeden sukut-u hayale uğramışlardı. Cumhuriyet olunca ayni ümit ve ayni sukut-u hayal. Şimdi de, cumhuriyetin diktatörlük safhasından demokrasi safhasına geçerken yine ümitler"* sözleri ("Türkiyede inkılap", 1948) yaşanılan gelişme ve yapılan düzenlemelerin anlamsız bulunduğunu ortaya koymaktadır. Mehmet Ali Aybar'ın *"İşte bizim hürriyet ve demokrasi anlayışımız"* ifadesiyle sona eren bir yazısı ise, demokrasi ile sosyalizm arasında kurulan bağlara ilişkin bir manifesto niteliğindedir:

> Biz, hürriyet denince şunu anlıyoruz: Yirminci asır medeniyetinin maddi manevi her türlü nimetlerinden halk yığınlarının serbestçe faydalanmak imkanlarına gerçekten malik olması… Bunu halk yığınlarına sağlayan ve halk yığınlarının iştirak ve murakebesi altında işleyen hükümet ve idare şekline de, biz demokrasi diyoruz. Bu, halk yığınlarına mensup her vatandaşın devamlı ve belli bir iş sahibi olması demektir. Bu her vatandaşın emeğinin tam karşılığını alması demektir. Bu, mağara kovuklarında yaşıyanlarımızın, pırtılara bürünenlerimizin ev bark sahibi, giyecek sahibi olması demektir(...) Bu, sıtmadan, veremden, frengiden, trahomdan ve daha nice hastalıklardan kırılanlarımızın, hastanede yatmaları, tıbbın en yeni keşiflerine göre tedavi görmeleri demektir. Bu, onların da kendi gazeteleri, kendi matbaaları, kendi radyo merkezleri, kütüphaneleri, tiyatroları, sinema salonları, spor sahaları olması demektir. Bu, halk çocuklarının, Üniversite de dahil, parasız okuması demektir. Bu, onların yarın endişesi duymadan baskısız, korkusuz yaşamaları demektir. Bu, halk yığınlarının gerçekten hükümete iştiraki ve hükümeti mürakabesi demektir. Hulasa, bu, resmi nutuklardaki efendimizin sahiden efendi olması demektir.
>
> Bunun için de, kar gayesiyle yapılan istihsal yerine cemiyet ihtiyaçlarını karşılayan istihsal sisteminin konması, yani planlı bir iktisat sisteminin tatbiki lazımdır ki, mahdud ve muayyen ellerde biriken milli servet asıl sahibine, yani millete dönsün ve halk yığınlarının kurtuluşu yolunda kullanılsın.
>
> Bu itibarla serbest teşebbüsün, halk yığınlarının menfaatlerini bozmadığı nisbette muhafazasını, büyük istihsal vasıtalarıyla kredi ve ulaştırma vasıtalarının orman ve madenlerin mutlaka millileştirilmesini, ticaretin de kontrol altına alınmasını istiyoruz (Aybar 1948a).

Sınıf mücadelesinin ve özellikle de emekçi sınıflara ilişkin terminolojinin giderek demokrasi tanımının içerisine yerleştirilmesi durumu, demokrasiye uymayan davranış ve uygulamaların ortaya konuşunda da etkisini göstermektedir. Bu bakımdan anayasa ve yasalardaki belli maddelere dair kullanılan ve kaldırılmasına büyük önem verilen "antidemokratik uygulamalar"a dair liste de, demokrasiye yüklenen anlamın niteliğine bağlı olarak kabaracaktır. Burjuvazinin iki farklı siyasi partiyle temsilinin söz konusu olması ve ülke yalnız burjuva sınıfının ülkesiymişçesine bu sınıfa konuşma hakkının verilmesi, Türk işçi sınıfının menfaat ve haklarının müdafaasını sol bir felsefe ve ideoloji ışığında programlaştırmış insanların hapis ve sürgünlerde tutulması, anti-demokratik uygulamalara dair listeye eklenmektedir (Ziya, 1946).

Bu bakış açısına göre böylesi bir liste ne kadar uzun olursa, demokrasinin ülkedeki varlığı da o ölçüde tartışmaya açık olacaktır.

Görüldüğü üzere demokrasinin ne olduğu ve bir rejimin demokrasi olması için ne gibi özellikleri taşıması gerektiği, 1945-1950 yılları arasında sol dergi ve gazetelerin hemen hepsinde kısa ya da uzun bir şekilde tartışma konusu olmaya sürdürmüştür. Bu süreçte kimi zaman oldukça sert ve gerçekleştirilmesi oldukça güç bir demokrasi anlayışının savunusu yapılarak, mevcut duruma eleştiri getirilirken, içinde bulunulan koşulların neticesinde üslubun yumuşaması ya da demokrasiye yüklenen anlamın bir ölçüde daraltılması durumuyla da karşılaşılmaktadır. Sürecin sonlarına gelindiğinde Esat Adil örneğinde olduğu üzere, demokrasi sosyalizmle özdeş görülmeyecek, ancak kapitalist düzenin ilerlemesinin sosyalizmi doğurması gibi, demokrasinin gelişmesinin de sosyalizme geçiş köprülerini kuracağı iddia edilebilecektir (E. Müstecabi, 1950a). Adil'e göre demokrasiye şahısları veya partileri iktidara ulaştıran merdiven olarak bakılmamalıdır. Aksine demokrasi vatandaşın tabii, siyasi ve medeni haklarını kullanabilmek için muhtaç olduğu hürriyetlerin geniş çapta tanınması ve refahın muayyen bir zümre inhisarından çıkıp bütün millete yayılmasıdır. Demokrasi davası, refahtan, kültürden, adalet ve sağlık nimetlerinden bütün milletin faydalanabildiği gün başarılmış olacaktır. Geride kalan beş yıllık sürecin sonunda 15 Şubat 1950 gibi iktidar değişiminin ufukta görüldüğü bir süreçte Adil, demokrasinin geliştirilmesinin sosyalizmi çabuklaştıracağının bir hakikat olduğunu ve bunun geciktirilmesinin mümkün olmayacağını belirtirken, “ideal” ya da “gerçek” demokrasiye ulaşma çabasının halen sürdüğü mesajını vermektedir.

1945 – 1950 arası tartışmaların geneline bakıldığında, özellikle sürecin başlarında demokrasiye nispeten daha dar, genel itibarıyla “burjuva demokrasisi” biçiminde ifade edilen, temel hak ve özgürlüklerin temin edilmesi başta olmak üzere çeşitli biçimsel şartların sağlanması şeklinde bir anlamın yüklendiği görülmektedir. Alt sınıfların daha iyi duruma gelmesi gibi bir gaye bu tarzda tanımların yapıldığı yayınlarda da yer almaktadır ancak bu, kısa vadede ikinci planda tutulmakta, demokrasiye getirilen anlam içerisine yerleştirilmemektedir. Bu bağlamda demokrasinin tanımlanmasında eşitlik kavramı göz ardı edilmemekle birlikte, tek parti iktidarının genel özellikleri ve buna karşıtlık bağlamında özgürlüğe daha büyük ölçüde pay verilmektedir. İlerleyen süreçte, muhtemelen sosyalist partilerin faaliyette bulunmasının da verdiği cesaretle, demokrasi tanımında, özgürlük yanında eşitliğe de yoğun bir gönderme yapılmaktadır. Üstelik kabul edilen eşitlik anlayışında da ağırlıklı vurgu, ekonomik eşitlik üzerinedir. Burada ekonomik eşitsizliklerin var olduğu ve sınıflar arasında mücadelenin yaşandığı bir süreç içerisinde yalnız siyasal hak ve özgürlüklerinin öngörüldüğü bir demokrasi

anlayışının eksik olduğu savunulmakta, söz konusu eşitliğin nasıl sağlanacağı sorusunun yanıtı ise sosyalizm ekseninde verilmektedir. Tanımı şekillendiren bakış açısı uyarınca özgürlükler ancak eşitliğin her alanda sağlanmasıyla anlamlı olabilecektir.

Teorik olarak demokrasinin nasıl tanımlandığı kuşkusuz önemli bir konudur. En az bunun kadar önem arz eden bir diğer konu ise demokrasinin teorisinden ziyade pratiğine ilişkin olay ve tartışmaların basında yer alış biçimleridir. Söz konusu sürecin ana eksenini, sistem dâhilindeki partiler ve bu partilerin birbirleri ile ilişkileri oluşturmuştur. Dolayısıyla demokrasi kavramsallaştırmasının yanında pratikte demokrasi bağlamında girişilen uygulamalar, dönemin başlıca iki partisi olan CHP ve DP'ye dair sol basının bakış açılarının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3.3 SOL BASININ SİYASİ PARTİLERE BAKIŞI

Demokrasinin basın organlarınca nasıl tanımlandığının ortaya konulmasındaki temel amaç, sol düşüncenin dergi ve gazetelere yansıdığı haliyle demokrasiye nasıl bir anlam yüklediklerinin tespit edilmesi idi. Bunun yanında bir diğer önemli konuyu ise dönem içerisinde oldukça hareketli geçen demokrasi eksenli tartışmalar oluşturmaktadır. Çok partili sistem, birçok kez demokrasinin eşdeğeri, kimi çevrelerce de demokrasinin tesisi için en önemli unsur olarak görülmüştür. Buradan yola çıkıldığında ise 1945 – 1950 yılları arasının demokrasi pratiğinin büyük ölçüde DP ve CHP arasındaki mücadele etrafında döndüğü ortaya çıkmaktadır.

Bu durumun devamında dönem sol basınının CHP ve DP'ye dair bakış açılarının ele alınması önem arz etmektedir. Çünkü dergi ve gazetelere yansıyan tartışmaların, sadece verili bir süreçte var olan iki siyasi partinin ele alınmasının ötesinde anlamları vardır. Öncelikle CHP bağlamında değerlendirildiğinde, bu partiye ilişkin haber ve yorumlar, sadece bu beş yılı değil, Türkiye solunun Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanından o güne değin geçmiş olan ve CHP'nin içerisinde yer aldığı tüm sürece dair bakışının ipuçlarını sunmaktadır. Yine söz konusu yayınların DP'ye dair yaklaşımları, 7 Ocak 1946'da kurulmuş bir parti ve onun özeliklerinin yanında, uzun bir baskı ve sınırlandırmanın ardından muhalefetin sesini duyuruşu ve muhalefet etme biçimleri hakkında da bilgi vericidir. Nitekim belli bir siyasi partiye karşı farklı yollara muhalefet eden çevrelerin birbirlerine karşı tutumları, hem ülkedeki siyasi kültürün hem de söz konusu geçiş sürecinin gelişimi açısından belirleyici olmuştur. Bunun takibinde en uygun aracın ise meclis dışındaki muhalefeti meydana getiren basın olduğu düşünülmektedir.

Dönemin sol bağlamında değerlendirilen gazete ve dergilerinin her iki partiye yaklaşımında ortak olan husus hem CHP, hem de DP'ye yönelik takınılan eleştirel bir tutumdur. Solun DP'ye daha yakın olup var olan iktidar yapına karşı çıkması durumu, gündelik siyasetin rasyonalitesi açısında daha mantıklı görülebilecekse de böyle bir durumla karşılaşılmamaktadır. Sol, kendi talep ve ilkeleri doğrultusunda iki parti arasında bir ayrıma çok fazla gitmemiş, DP'yi sırf CHP'nin karşısında olduğu için desteklemesi gibi bir taktik izlememiştir.

3.3.1. Sol Basının CHP'ye Yaklaşımı

1945 – 1950 arasında görülen sol akımlar ve bunların çıkarmış oldukları gazete ve dergilerin, iktidar partisi olan CHP'ye dair bakışı oldukça olumsuzdur. Gerçekten de ele alınan yayınların hemen hepsinde ülke içerisindeki anti-demokratik uygulamaların, halkın içinde olduğu ekonomik sıkıntıların, savaş yılları boyunca ülke içerisinde "faşizm"in güç kazanmasının ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerinden yoksun olmalarının mesuliyeti CHP'ye yüklenmektedir. Bunun devamında teorik olarak ne gibi anlamlar yüklenirse yüklensin dönemin muhalif yayınların demokrasiye ve çok partili bir sisteme, CHP'nin iktidardan uzaklaştırılmasını sağlayacak bir anahtar gözüyle baktıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

CHP'nin eleştirilmesinde dikkat çekici olan bir unsur ise partinin özellikle *Milli Şef* yönetimi altında olduğu süreçte giriştiği uygulamalara, Milli Şef öncesindeki döneme yapılan göndermelerle karşı çıkılmasıdır. Bu bağlamda – bazı istisnai örnekleri olmakla birlikte – Atatürk'ün kendisi, giriştiği "antiemperyalist" Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in ilanı başta olmak üzere gerçekleştirdiği inkılâplar ve izlediği dış politika; içinde bulunulan dönemin özelliklerinin ve yöneticilerinin eleştirilmesinde daimi bir referans kaynağı olmuştur. Bu yapılırken de başta Takrir-i Sükûn Dönemi olmak üzere, sol çevrelerinin geçmişte uğradıkları yasal yaptırımlar vb. büyük ölçüde görmezden gelinmiştir.

Yayınlarında sol, kendini genel olarak halk ile özdeşleştirirken, CHP'ye getirilen eleştirilerde ayrıca kendine, Atatürk'ün mirasının ve düşüncelerinin savunucusu olma sıfatını yüklemektedir. Kimi doğrudan övgü dolu satırlarla, kimi ise dolaylı açıklamalarla gerçekleştirilen bu durum, mizah gazetelerinden haftalık dergilere, parti yayınlarından günlük gazetelere değin her türlü yayında karşımıza çıkmaktadır. Temel referans noktası Atatürk ve onun gerçekleştirmiş inkılâp olunca, öncelikle solun bu unsurlara nasıl yaklaştığının ve bunlara ne gibi nitelikler yüklediğinin üzerinde durulması gerekmektedir. Bu bağlamda ortaya konulacak olan birkaç örneğin ise,

genel olarak tüm dönem yayınlarının “Atatürk” ve “Kemalist İnkılâplar”a dair bakışını yansıtmada yeterli olacağı düşünülmektedir.

TSEKP’nin yayın organı olan *Yığın’*da yer alan *“Tarih Karşısında Atatürk”* başlıklı yazıda Atatürk’e ve gerçekleştirdiklerine dair kullanılan ifadelerin yukarıda dile getirilen görüşleri açık şekilde örneklendirdiği düşünülmektedir. Söz konusu yazıda “Türk inkılâbı”, “1917 Sovyet İnkılabı” ile birlikte Birinci Dünya Savaşı’nın doğurduğu ileri iki inkılaptan biri olarak nitelendirilmektedir. Dergide Kurtuluş Savaşı, *“emperyalizme karşı yapılmış milli bir müdafaa, ileri bir inkılâp hamlesi”,* Atatürk de *“antiemperyalist bir mücadelenin kahramanı”* olarak değerlendirilmektedir. Atatürk ilkeleri hakkında bazı yorumların yapıldığı yazıda halkçılık, , halk için halkın reyi ile işleyen bir devlet cihazının kurulması, devletçilik ise *“ferdin ferdi istismarına mani olmak için kabul edilmiş bir umde”* olarak tanımlanmaktadır. Dergide Atatürk’ün tarih karşısında değerlendirilmesi halinde anti-emperyalist, anti-reaksiyoner, inkılâpçı, terakkiperver, şark medeniyetinden garp medeniyetine geçmeye taraftar bir lider figürünün ortaya çıkacağının altı çizilmektedir. Ancak onun ilke ve formüllerin hayata geçirilmesinde bazı yanlışlıkların meydana gelmiş olma ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerektiği uyarısında da bulunulmaktadır (Yığın, 1946: 3).

TSEKP’nin yayınlarından olan *Yığın’*ın karşısında, TSP tarafından çıkarılan *Gerçek’*te ortaya konan fikirler de bundan çok farklı değildir. Konu ile ilgili değerlendirilebilecek örneklerden biri olan *“H.P. ve Kemalizm”* başlıklı metinde, Mustafa Kemal’in şahsi özellikleri ve geride bıraktığı başarının, Tanzimat’tan beri başarılamayanların bir hamlede gerçekleştirilmesinde büyük katkı sağladığı belirtilmektedir. Burada savunulan görüşe göre Atatürk, Osmanlı derebeyliğini ve Tanzimat aşısına karşılık canlanamayan diğer köhne sosyal kurumları amansızca yıktığı gibi sahip olduğu gurur ve kendine güven ile yıkarken olduğu gibi yaparken de aynı derecede radikal bir tutum izlemiştir. Söz konusu radikal tutumun içerisinde, en ileri burjuva toplumlarının kanun ve kurumlarının alınması yer almaktadır. Yazara göre, ileri burjuva anayasasının ve diğer kanunların kabulü herkese parmak ısırtmıştır ancak bunların hayata geçirilmesinde sorunlarla karşılaşılmıştır (Etel, 1946). Bu noktada başarılarla başlayan bu sürecin yarıda kalmasının mesuliyeti ise Atatürk sonrasına bırakılmaktadır.

Atatürk’ün sağlığında Türkiye için en gerekli ilkeleri benimseyerek uygulamaya koyduğunu söyleyen Rasih Nuri İleri de benzer şekilde Kemalizm’in yolundan sapıldığı fikrindedir. İleri’nin düşüncesine göre Atatürk’ün toplumsal yapı ve toplum içerisindeki sınıflara dair görüşleri, dönemin ve içinde bulunulan sürecin anlaşılması açısından son derece önemlidir:

> Modernleşen, endüstrileşen bir memlekette köy ve endüstri işçisi olacaktı. Hem modernleşmeyi, hem sınıfsızlığı istiyen Atatürk her halde bir Türk burjuvazisinin doğmasını istemiyordu. Şimdiki tarihi ve sosyal şartlar bir Türk burjuvazisi doğurmakla bizi Atatürkçülükten ayırmaktadır.
> Ancak ne işçi ne köylülerimiz ve ne de burjuvalarımızda tam ve olgun bir şuur ve teşkilat yoktur. Türkiye sosyalist olmayınca, endüstrileştiği derecede sınıflaşmaya mahkumdur, çünkü fabrikaları ve traktörleri her memlekette işçiler, hatta mütehassıs işçiler işletir.
> Öz Atatürkçülük devletçiliği kaldırmak değil, başka şekle sokmak ve hatta artırmaktır, sosyal ve ekonomik bir plancılıktır, kırtasiyesiz, mesul, faal ve hür bir idaredir (İleri, 1946a: 4).

İleri'nin kimi zaman olandan ziyade idealindeki bazı yönleri içinde kattığı Atatürk'ün fikirlerini adlandırmada kullandığı "Öz Atatürkçülük" yalnız kendisiyle sınırlı kalmayan bir düşünce tarzını yansıtmaktadır. Bu bakımdan dergi ve gazetelerde "Öz Atatürkçülük" vb. ifadeler CHP yönetimine dair eleştirilerin solcular veya sosyalistlerden ziyade "hakiki", "öz", "gerçek" gibi sıfatların eklendiği *Atatürkçüler* tarafından yapıldığı kanısını uyandırmaktadır. Böylesi bir tutumla Atatürk tarafından gerçekleştirilenlerin büyük bir samimiyetle benimsenmesinin devamında CHP'ye yönelik eleştiriler de öncelikle inkılâplardan sapış olarak değerlendirilen uygulamalara yönelecektir. Dönem yayınlarından ortaya çıkan tablo, bir anlamda Çulhaoğlu'nun *"Kemalizm'le Kemalizm'i sahiplenme konusunda rekabete girme"* olarak nitelendirdiği durumla örtüşmektedir (Çulhaoğlu, 1996: 141). Atatürk tarafından kurulmuş olan parti, bizzat dönemin sol yayınları tarafından; altı oku oluşturan ilkelerden çeşitli ödünler vermekle, Atatürk'ün dış politikasının temelini oluşturan *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* ilkesinin aleyhine faaliyetlere girişmekle, onun vermiş olduğu anti-emperyalist mücadeleye karşı ülkede yabancı sermayenin yayılmasına göz yummakla, Köy Enstitüleri gibi onun inkılâbının uzantısında sayılabilecek kurumları kendi eliyle yıpratmakla suçlanacaktır. Bu 1945 – 1950 yıllarının tümünde ve *Tan*'dan *Medet*'e uzanan çizgi boyunca bazı üslup farklılıklarıyla karşılaşılan bir durumdur.

Sol basında öncelikle, iktidarın altı okun temsil ettiği ilkelere ve "inkılap" karşısındaki konumuna eleştiriler getirilirken bu, hem parti hakkında kullanılan sıfatları şekillendirecek, hem de güncel gelişmeler bunlara bağlı olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda sol, inkılâpçılığı kendini nitelendirmedeki başlıca ilkelerden sayan ve cumhuriyeti kurup inkılâpları gerçekleştirmesini en büyük övünç kaynağı olarak kullanan CHP'ye, bu niteliğini tamamen kaybetmiş bir parti olarak yaklaşmaktadır. Artık partinin tanımlanmasında inkılapçılık ve çağdaşlık yerine; *"totaliter devlet sistemleriyle memleket idare etmeğe alışmış olan muhafazakâr reaksiyoner"* (Baykurt, 1945b) ya da *"mürteci"* (Sertel, 1945f) gibi nitelendirmelerin kullanılmasıyla dergi ve gazete sayfalarında sıklıkla karşılaşılmaktadır.

CHP'ye yöneltilen eleştirilerde partinin temel ilkelerinin tümünde bir yozlaşma olduğu savunulmakta, anlamını yitirmiş olan ilkelerin başında da halkçılık geldiği belirtilmektedir. Dergi ve gazetelere göre söz konusu ilke artık tamamen ortadan kalkmış ve kitleleri oyalamaya dönük bir yalan haline gelmiştir. Halkla iktidar ve rejim arasında oluşan kopukluğun nedenleri bir yandan bu ilkenin, öte taraftan da inkılapçı niteliğin kaybedilmesine dayandırılmaktadır. Bu düşüncede dile getirildiği metinlerden birinde ("Türkiyede inkılap", 1948) söz konusu durum, Atatürk dönemine kadar götürülmekte ve yaşanılan dönüşümlerin hiçbirinin "inkılap" olmadığı şeklinde yorumlarla karşılaşılmaktadır. Bu yorumu ortaya çıkaran temel sav ise ülkenin dörtte üçünü teşkil eden köylülerin bugünkü durumunun üç bin sene evvelki köylüden farkı olmadığıdır:

> İnkılap partisi olmakla öğünen halk partisi, bir inkılap partisi değildir. Öyle ise nedir? (…)
> Halk Partisi, istiklal savaşını yapan Türk köylüsü ile bütün bağlarını koparmış bir teşekkül olduğu için, kendi içindeki birkaç bin adamın menfaatlerini ön plana alan, yirmi beş yıldır büyük memuriyetlerden, ticaretlerden ettiği kar, menfaat ve faydalarla derme çatma ve sözde bir burjuvazi yaratmış ve köylümüzün, işçimizin yürekler acısı sefaleti üzerine kurduğu oligarşik refahı "Türkiyenin inkılap ve refahı" diye ilan ederek alemi kandırmağa çalışmıştır.
> Tanzimattan beri yapılan sudan ve sözde inkılaplar, nasıl Türk köylüsünün hayatında hiçbir değişiklik yapmadı ve (…) hayat şekli aynen devam ettiyse "İnkılap partisi"nin inkılabı da iyiye doğru hiçbir değişiklik yapmamıştır ("Türkiyede inkılap", 1948)

Solun CHP'nin uygulamalarına karşı savunuculuğunu yaptığı bir diğer ilke ise laiklik olmuştur. Hatta Atatürk'ün çizdiği yoldan sapıldığına dair iddiaların en fazla yoğunlaştığı alan bu ilke çerçevesindedir. Örneğin üniversiteye İlahiyat Fakültesi koyan bir partinin laik ve on iki yıldır Atatürk'ün kabrini yaptırmadığı halde türbeleri açan partinin inkılâpçı olamayacağı biçimindeki görüşler, bu anlayışın somut tezahürlerindendir. Benzer şekilde çeşitli alanlarda, din olmadıkça ahlak da olmaz biçiminde bir söylem eşliğinde yapılan düzenlemeler; dine devlet müdahalesi ve eğitimin dinselleştirilmesi olarak değerlendirilmekte, bunun da inkılâpçı bünyeyi kökünden sarsacağı savunulmaktadır (Medet, 1950).

Laiklikle ilgili olarak *Başdan*'da, tıpkı diğerlerinin olduğu gibi, bu ilkenin de kâğıt üzerinde kaldığı iddia edilmektedir ("Halk Partisi", 1948). Buna göre mevcut parti ve onun hükümetleri ne laiktir, ne de bir dine inanmıştır. Parti yöneticileri, sadece günün siyasi durumuna göre bir hava tutturan telifçi, uzlaştırıcı, birleştirici, arabulucu bir politika takip eden, iktidarda kalmak için halkı memnun etmeye çabalayan ancak kendisinden başka hiç kimseyi memnun edemeyen bir zümrenin mümessilidirler. Yazıda CHP'nin din konusunu ve laiklik ilkesini de içerecek şekilde her konuda bir orta yol tutturma çabasına giriştiği belirtilirken, partinin devletçilikle liberalizmin, sosyalizm ile faşizmin ve de İslamiyet ile laisizm arasında, çorbaya benzer bir duruma yol açmanın ötesine geçemediği iddia edilmektedir.

Atatürk ve onun yönetimi altında bulunulan dönem bir övgü konusu haline getirilirken, İnönü dönemi, rejimin ve gerçekleştirilen inkılâpların kademeli olarak Atatürk yolundan saptırılmasının tarihi şeklinde okunmaktadır. Birçok yayında görülen böylesi bir "tarih anlayışı"nın temsilcilerinden biri de Mehmet Ali Aybar'dır:

> Şöyle bir etrafınıza bakınız: Asırlarca bu memleket halkına zarar vermiş ne kadar kara kuvvet varsa, bugün hepsi hareket halindedir. İleri bir millet olmak için kabul ettiğimiz ilkeler bir bir yuvarlanıp gidiyor. İnkılapçılık gitti; laiklik gitti; halkçılık gitti; devletçilik gitti; milliyetçilik gitti…
>
> İşin iç yüzü şudur: 946 Temmuzunda, İsmet İnönü ve adamları, oturdukları koltukların sallandığını, hem de nasıl sallandığını görünce, işin şakaya tahammülü olmadığını hemen anladılar. Çare düşündüler. Halk kütlelerinin bilinçlenmesini durdurmak, hiç değilse geciktirmek için çare düşündüler. Ve derhal kafaları örümcekleyecek, hakikatleri örtecek ne kadar kara kuvvet varsa hepsine meydanı boş bıraktılar (Aybar, 1948c).

Atatürk'ün şahsı, dönem içerisinde sol tarafından kesinlikle eleştiri konusu edilmezken, bazı örneklerde yaptıklarının "İnkılap" olup olmadığının sorgulanmasına rastlanmaktadır. Örneğin *Gün* ve TSP'nin önemli isimlerinden bir olan Hasan Tanrıkut, "inkılap"ın ancak parti etrafında toplanan zümreyi ihya etmeye yaradığı ve söz konusu zümrenin diktatörlükle ülkeyi idare ederek burjuvalaştığı fikrindedir (Tanrıkut, 1946b: 16). Benzer şekilde Sabahattin Ali'nin "Hep Laf" başlıklı yazısı da, yapılmış olanların hepsinin üst yapıda kaldığı ve alt yapıya dair her hangi bir ilerleme sağlamadığı eleştirisinde bulunmaktadır. 25 senede yapılanlara herkesin imrendiğini, yepyeni şehirlerin kurulduğunu, fesin atılıp şapka giyildiğini, barajlar, fabrikalar, tren yollarının inşa edildiğini ve bunların hepsinin de güzel şeyler olduğunu belirten Ali, soruların yöneltmektense kaçınmamıştır:

> Bütün bu sayılıp dökülenlerin bir tek gayesi olması gerekir. O da bu topraklar üstünde yaşayan insanların, eskisinden daha mesut, daha şuurlu, daha sıhhatli, daha varlıklı ve daha yüksek bir medeniyet seviyesinde yaşamasıdır.
> Şimdi bu devrim yaygaracılarına soruyoruz. Ellerine vicdanlarına koyup, cevap versinler.
> Bu milletin özü olan en az 17 milyonluk kitlenin kültürü kaç arpa boyu, kaç iğne başı ilerlemiştir?
> Daha insanca yaşanacak evlerde mi barınmaktadırlar? Zevkte, sanatta eskiyi aratmayacak bir yükselme var mı? Bu koskoca kitleyi asırlardan beri kemiren sıtma, trahom, frengi hele verem eksilmiş mi, yoksa artmış mıdır?
> Bu paçavralar içinde gezenler, evvelce çıplak mı geziyorlardı?
> Hele, en mühimi, bu on yedi milyon, acaba eski yediğinden yılda bir lokma fazla yiyebiliyor muydu?
> Üst tarafı laf efendim, laf (Ali, 1947c).

Dönem sol gazete ve dergilerinin CHP iktidarına karşı eleştirilerinin inkılâplar dışındaki bir diğer ağırlık noktası, "demokratikleşme" süreci içerisinde takındığı tavır ve demokrasi ile bağdaşmayan uygulamalarıdır. Bu bağlamda eleştirilerin CHP'nin samimiyetsiz ve gerçek bir demokrasinin inşası için yetersiz görülmesi ile ilgili olduğu söylenebilir. Dergi ve gazetelere yansıdığı biçimiyle CHP tek parti yıllarının uygulamalarını yeni döneme olabildiğince taşıma

gayretindedir. Bu bakımdan süreç içerisinde her türlü faaliyetin bizzat kendi gözetiminde olmasına çabalamakta ve gelişmelerin kendi kontrolü dışına seyretmesine müsaade etmemektedir. Basını bu tutuma dair değerlendirmesi ise CHP'nin"demokrasi"yi kuralları, aktörleri ve aşamaları bizzat kendi tarafından planlanmış bir "oyun" olarak gördüğü şeklindedir. Dolayısıyla bunu bir oyun olmaktan çıkarıp süreci "ideal" demokrasiye doğru yönlendirme amaçlı her bir çabanın da, CHP'ye yönelik bir eleştiri olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Önceki kısımlarda da tartışıldığı üzere CHP'nin demokrasinin en dar anlamını ve en biçimsel koşullarını dahi yerine getirmede diretmesi, solun gözünde CHP'yi konu hakkında geleceğe dair hiçbir umut ışığı taşımayan bir parti haline getirmektedir. Üstelik bu, dönem içerisinde karşılaşılan çeşitli olaylarla ilgili olarak değil, henüz yolun başında dile getirilen bir husustur. 22 Kasım 1945'te Zekeriya Sertel, yazısına koyduğu *"Demokrasi Inkılabını C.H.P. Yapamaz"* başlığı ile demokrasinin CHP ile birlikte mümkün olmayacağını açık şekilde dile getirmektedir (Z. Sertel, 1945e). CHP'ye Sertel'e kıyasla daha ağır eleştiriler getiren Aybar ise, demokratikleşme söylemi altında demokrasi dışı uygulamaları sürdüren iktidara *"apaçık diktatör olması"* çağrısında bulunmaktadır:

> Bu oyuna -Halk Partisi için ne kadar cazip olursa olsun- artık bir son vermenin zamanı çoktan gelip geçmiştir (…) Ben sadece Halk Partisinin yüzündeki maskeyi atmasını teklif edeceğim. Anayasa'ya aykırı kanunları değiştirmediklerine ve değiştirmeyeceklerine göre, bari Anayasa'yı şu otoriter kanunlara uydursunlar ve düpedüz, apaçık diktatör olsunlar. Halk Partisinden, bir Nasyonal-Sosyalist Partisi, bir faşist partisi; bir Falanjist teşkilatı kadar dürüstlük ve açıklık beklemek, öyle zannediyorum ki, hepimizin hakkıdır (Aybar, 1947a).

Antidemokratik kanunların değiştirilmesi konusunda oldukça ağır davranan CHP'nin önceki döneme dair fikir yapısını sürdürdüğü diğer bir husus, dönem içerisinde muhalefete karşı aldığı tutumda kendini belli etmektedir. Muhalefetin varlığı ve ona saygı gösterilmesi, demokrasiyi diğer rejimlerden ayıran en önemli niteliklerden biriyken, CHP'nin böylesi bir anlayıştan yoksunluğu, rejimin demokrasi ile arasındaki açının genişliğini de ortaya koymaktadır. Bu, dönemin sol çevrelerinin de muhalif nitelikleri dolayısıyla maruz kaldıkları bir tutumdur. Böylesi bir duruma dair eleştiriler ise yine bu bakışın muhatabı olan yayınlardan gelecektir.

Bununla ilgili olarak, dönem basınına yansıyan tartışmalarda öncelikle yeni partilerin kurulmayışının ve insanların siyasete dair ilgilerinin azlığının sebebi, CHP'nin muhalefet olgusuna karşı olumsuz tavırlarına dayandırılmaktadır. Bu doğrultuda görüşlerini ifade eden isimlerden biri olan Zekeriya Sertel, CHP'nin siyasal yaşantının tamamını etkin bir şekilde kontrol ettiğinin, bunu yaparken ise kendisi gibi düşünmeyen ya da parti ilkelerine aykırı fikir

üretenleri ihanet derecesine varan suçlamalarla karşı karşıya bıraktığının altını çizmektedir. Söz konusu durum, siyasette yeni isimlerin görülmesinin de önünde engel olmaktadır; dolayısıyla da yeni partilerin kurulması Celal Bayar gibi eski kuşak politikacılara kalmaktadır (Z. Sertel, 1945f). Benzer şekilde eşi Sabiha Sertel'de demokratik bir memlekette muhalefet ve münakaşanın, "*adi ahvalden*" olduğunu vurgulamakta ve kendine güvenen bir partinin muhalefetten ve diğer fikirlerle tartışmaya girmekten korkmayacağını söylemektedir. Buna karşılık basın ya da başka yollarla gerçekleştirilen muhalefetin halkın arzularını yansıtması durumunda tesir yapacağını vurgulayan Sertel, var olan yayınlara muhalefet ettikleri için takınılan tavrın anlamsız olduğu ve gazetelerden değil *"umumi efkar"* dan korkulması gerektiği düşüncesindedir (S. Sertel, 1945f). Muhalefetin CHP tarafından *"iktidar mevkiini eline almak isteyen muhderisler*" olarak nitelendirilmesi ise kendisinin yıllarca halkı ihtikâr, suistimal ve tahakküm bırakılmış olmasının üzerine örtme gayretiyle ilgili görülmektedir (S. Sertel, 1945g).

1945 yılının ikinci yarısında demokratikleşme sürecinin ortaya çıkması, muhalefete karşı takınılan olumsuz tavırla eş zamanlıdır. Bu noktada muhalefet etme ve eleştiri, demokrasinin başlıca özelliklerindeyken, iktidarı eleştirenlere karşı dönemin başından itibaren hain yaftasının yapıştırılması gecikmemiştir (S. Sertel, 1945h). Kısa bir süre sonra ise hain sözcüğü, "kızıl" ya da "komünist" ifadeleriyle ikame edilmeye başlanacaktır. Bu süreçte iktidarın gerçekleştirdiği bazı uygulamalar ya da gerçekleştirmediklerine dair mazereti, söz konusu "kızıl tehlike" ye dayandırılmaktadır. Başta Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesi gayreti ile alakalı olmak üzere, önce CHP kendine karşıt olan unsurların tamamını "komünistlik"le itham etmiş, onu bir süre sonrasında DP takip etmiştir. Kendine karşıt olan ya da hoşa gitmeyen her türlü fikrin "komünist"likle damgalanması, komünist tehlikesinin ne kadar güçlü olduğu yolunda bir görüntü yaratmaya hizmet edecektir ki bu, alınan Amerikan desteğinin artması için başlıca çare olarak görülmektedir. Solun gözünde ise bu tutum, geniş halk kesimlerinin menfaatlerine ve ülkenin bağımsızlığına aykırı hareket edenlerin yararlandıkları bir kılıftır. Sabahattin Ali buna, bizzat iktidarın kendisini bir tehlike olarak gören ve bu söylemi bir masal olarak nitelendiren bir cevap ile karşı çıkmaktadır:

> (…) yurdumuzda ne bir tehlike teşkil edecek kadar komünist, ne de onları destekliyebilecek şuurlu ve teşkilatlı bir işçi kütlesi vardır. Buna rağmen böyle bir tehlike, Amerikadan para koparmak ve içerdeki namuslu halk dostlarını yıldırmak için lüzumlu olduğundan, mevcut değilse de icat edilmelidir. İşte bunun için, sosyalist partilerin kurulmasına izin verilip, sonra bunlar "Komünist" diye gürültü patırtı ile kapatılır (…) Hakikati söylemekten başka kusuru olmıyan gazeteler kızıl diye tahrip edilir, susturulur. Biraz uyanık kafalı olan profesörler işlerinden atılır. Bütün bunlar, içeriye ve dışarıya karşı, memleketin kızıl bir tehlike ile karşı karşıya bulunduğu vehmini vermek için yapılmaktadır. Memlekette mevcut olmıyan bir kızıl tehlikeyi, halkçı kuvvetlere karşı bir silah olarak kullanabilmek için adeta zorla yaratan ve körükleyen bu adamlar, hiçbir zaman bu yalanlarla halkın gözünü boyayamayacaklardır (…) Ve yine bu millet pek iyi biliyor ki, asıl tehlike, bu memleketin istiklalini de, hürriyetini de, varlığını da tehdit eden bir tek ve hakiki tehlike, bugünkü ehliyetsiz iktidarın devamıdır (Ali, 1948).

Bu arada muhalefeti gayrı-meşru gösterme doğrultusunda dönem boyunca sıkça rastlanılan bir diğer söylem de *"kökü dışarıdalık"* olmuştur. İlk olarak Cemil Sait Barlas tarafından meclis kürsüsünde, *Markopaşa*'yı kastederek kullanılan ifadeye, yalnız CHP'liler değil başta Fuat Köprülü olmak üzere DP yöneticileri de sıklıkla başvurmuştur. Kendini bu ülke ile ve ülkenin alt sınıflarının mensubu olan geniş halk yığınlarıyla özdeşleştiren dönem sol basını ise böylesi bir bakış açısına karşı tepkisiz kalmayacaktır. Verilen tepki türlerinden biri daha savunmacı görünümde olup, başta demokrasi kavramı olmak üzere ülkede gündemde yer işgal çoğu kavram ve unsurun da kökünün dışarıda olduğunu vurgulamaktadır.[3] Kendilerine yöneltilen böylesi bir iddiayı tamamen reddeden ve doğrudan iktidarın eleştirisine girişen bir diğer grubun başlıca örneği ise Aziz Nesin olmuştur. Kendisinin Barlas'ın iddialarına cevaben dile getirdiği görüşler, Barlas'ı da aşan bir CHP eleştirisi niteliğindedir:

> Yabancı sermayeye kapuları ardına kadar açarak kul köle oldunuz. Fikre ve ilme gümrük duvarları çektiniz. Bu marifetiniz yetişmiyormuş gibi, şimdi bir de kök tutturmuşsunuz; kökü dişarda, kökü içerde, kökü havada ve sizin gibi kökü suda. Çok muzip adamsın vesselam. Nereden bulursun bu acaiplikleri?
> Neden bizim kökümüz dişarda? Biz hürriyetin yüzüne çul mu örttük? Biz cebimizde firar pasaportları ve sahte nufus kağıtları mı taşıyoruz? Cüzdanlarımızda yabancı bankaların hesap defterleri mi var?
> Neden bizim kökümüz dişarda? Tapuları karımızın üzerine yapılmış apartımanlarımız mı var? Biz bu millete uşaklarımızla, bendeganlarımızla, dalkavuklarımızla, metreslerimizle mi bağlıyız? Biz bu vatana apartımanlarımızın oturduğu toprak parçasile mi bağlıyız?
> Biz misalini dahi gördüğümüz ve her günkulağımıza bir haberi uçurukan dayak, yağma, talan, ölüm, zindan ve sürgün bahasına da olsa, milletin menfaatlerine olan hakikatleri söyleyeceğiz. Bunun için mi kökümüz dişarda?
> Sizden her zaman daha kolay edebileceğimiz refahı teptiğimiz için, lutfedilen sandalyeleri kafalarında parçalayacağımız tavsiye edilen menfaat ve rütbeleri suratlarına fırlatacağımız için mi kökümüz dışarıda?
> Bütün gayretinize rağmen millet, kökü kurtlu olanları da, çürük olanları da, köksüz olanları da biliyor.
> Vatan, Millet, namus gibi mukaddes kelimelerin, manalariyle değil, yalnız lafızlariyle Milleti en hassas yerinden avlamak arzusu ile keselerine ve menfaatlerine köle yapmak isteyen ve bize kökü dışarda diyenlerin kökleri kurusun topunuzun köküne kibrit suyu (Nesin, 1946).

CHP'nin muhalefet kavramına dair olumsuz bakışı, ister istemez nasıl olup da başta DP olmak üzere muhalif partilerin faaliyetlerine devam etmesine izin verildiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Doğrudan bu sorunun yanıtı olmasa da dönemin sol basınının konuyla ilgili fikri, bir muhalefet partisinin varlığına CHP'nin, dönemin koşulları itibarıyla kendi yaşamı açısından ihtiyaç duyduğudur. Savunulan görüş uyarınca demokrasi kavramına adeta bir oyun olarak yaklaşan parti, var olan muhalefetin de olabildiğince göstermelik olması çabasındadır. Bunu yaparken de başta sol olmak üzere diğer muhalif unsurlara karşı acımasız tutumu ile DP'yi tehdit altında tutmaktadır. Zaten başta ABD ile ilişkiler olmak üzere kısa bir süre içerisinde DP'nin de CHP ile aynı safta olduğu konularda bir artış olmuştur. Dolayısıyla bu noktada

[3] Bu tarzdaki anlayışı dile getiren bir örnek için bakınız (Adil, 1946d: 3).

varlığı hoş görülen muhalefet, ancak nispi bir şekilde iktidarın taarruzlarından bağımsız kalan ve yine geçmişte aynı partiye mensup olmaları bakımından bir nevi sistemin içinde kabul edilen niteliktedir. Sol başta olmak üzere diğer muhalif unsurlara karşı tutum, demokrasi devrinde de tek parti rejimindekine benzer bir görünüm arz etmektedir. Demokrasi ile bağdaşmayan yöntemlerle yayın hayatına ara vermek zorunda kalan yayınlardan *Zincirli Hürriyet'*in, ikinci dönemine ait bir yazıda, CHP'nin muhalefete karşı bu tavır ve uygulamaları, net bir şekilde teşhis etmektedir:

> İşte tekrar çıkıyoruz. Aylardır susturulduktan sonra, ilk fırsatta tekrar çıkıyoruz. Ama ümide kapılmadan çıkıyoruz. Çünkü biliyoruz ki, bugün efendilerimiz yalnız Demokrat Parti liderlerinin, ırkçıların, bir de yobazların konuşmasına müsaade buyurmuşlardır; o da Vaşington'a sadık kalmak şartıyla… Ve yine biliyoruz ki, efendilerimizin elinde bizi susturmak için türlü vasıtalar vardır: Antidemokratik kanunlar olmazsa, iftira ve yalan çamuru saçan gazeteleriyle, o da olmazsa Üniversite gençliğinin temiz ismini istismar eden uşaklariyle, bizi istedikleri anda susturabilirler (Aybar, 1948a).

CHP'nin mevcut nitelik ve uygulamalarının Kemalist inkılâplarla uyuşmayışı ve başta muhalefete dair olumsuz tutum olmak üzere demokratikleşme sürecine ters düşen uygulamalarının dışında, sol basının CHP'ye yönelik eleştirilerinin üçüncü bir ağırlık noktası, onun dış politika ve ekonomi alanındaki faaliyetleridir. Solun bu yöndeki eleştirilerine iktidarın tepkisi ise oldukça geniş kapsamlı ve sert olmuştur. Bu noktada yürütülen uygulamalar, iktidar tarafından millet ve ülke yararına olduğu iddiasıyla sunuluyorken, buna karşı çıkmak da vatan hainliği ile eş tutulmuştur. Politikaların başlıca muhalifi konumundan sol basınının kendilerine yöneltilen bu suçlamalara karşı hamlesi ise eleştirilerin, yine cumhuriyetin kurucusu ve kuruluş felsefesi bağlamında dile getirilmesidir. Genelde kullanılan ifade, iktidarın cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomi politikaları açısından halkçı, dış politikası açısından ise emperyalizm düşmanı olduğu ancak sonrasında bu vasıflarını yitirdiği biçimindedir.

Sol basında ekonomiyle ilgili olarak kararların alınması ve uygulamasında toplumun ancak kısıtlı bir kesiminin gözetildiği iddia edilirken, bu diğer bir deyişle toplumun alt sınıflarının, yani yayınların terminolojisiyle "halk kitleleri"nin dikkate alınmadığı savunulmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu ise iktidar ile halk arasında bir uçurumun ortaya çıkışıdır. Halkla bağı olmayan iktidarın halktan ürkmesinin kaçınılmaz olduğu dile getirilirken taraflar arasındaki ilişki "*millete karşı adeta kin denilebilecek bir kırgınlık ve istihfafla, zorba valileri ve eli sopalı candarmaları harekete geçir"*mek biçiminde sürmüş, dönemin dergi ve gazetelerinde iktidar, halk düşmanı ilan edilmiştir (Ali, 1948). Böylesi bir durumun, iktidarın halka dayanarak varlığını sürdürmesini imkânsızlaştıracağı açıktır. Dolayısıyla *Markopaşa, Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gibi yayınlar CHP'nin Amerika'ya yanaşma gayretlerini, içte dayanacak yeterli bir güçten mahrum oluşa bağlamaktadır. Onlara göre izlenen politika, yurt içinde bulunamayan

desteğin dışarıdan edinilmesine dönüktür. Buna karşılık, mecliste, basında vb. ezici bir çoğunluğun Amerikan yanlısı olduğu ya da Amerika ile ilişkilerin seyir ve biçimini onayladığı bir ortamda[4] solun konu hakkındaki her türlü fikir ve eleştirisi bir "çatlak ses" olmuştur.

Gelinen noktada dış politikayı tamamen ABD eksenine sokan, yapılan anlaşmalar gereği ABD yetkililerine ülke içerisinde çeşitli konularda denetim yetkisi veren süreç, yeni bir Sevr Antlaşması olarak nitelendirilmiştir ("Yeni Bir", 1947). Basına yansıyan görüşlerden bazıları Sovyet taleplerinin abartıldığını savunurken, bazı isimler de taleplerin önemli olduğunu ancak hiçbir konunun çözümlenemez nitelikte olmadığı savındadır. Tüm yayınların hemfikir olduğu husus ise, iktidarın Sovyetlerle yaşanan uyuşmazlıkları kendi çıkarı için kullandığı ve bunun aracılıyla Amerika ile yakınlaşmayı meşrulaştırmaya çalıştığıdır. İçinde bulunulan ortamda Sovyet aleyhtarı ve Amerikan yanlısı söylem ise, taraflar arasında eşit mesafenin gözetildiği ve ülkenin kaderinin tek bir yana bağlanmadığı bir dış politika izlenmesini imkânsızlaştırmasına da dikkat çekilmektedir. Ülkenin mevcut dış politikasının İstiklal Savaşı vermiş bir ulusa layık olmadığının altı, özellikle konuya ağırlıklı yer veren *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gibi M. Ali Aybar'ın çıkarmış olduğu yayınlarda çizilirken, CHP yönetiminin yıllarca evvel topraklarından yabancıları ve onların menfaatlerini kovan millete bir *"peyk"* politikasını kabul ettirmeye çalıştığı iddia edilmektedir. Aybar'a göre kurulan ilişkiler, asırlarca maruz kalınan ve pençesinden kurtulmak için uğruna savaş verilen kapitülasyonların; bir başka yoldan ve katmerli şekilde geri gelmesi demektir (Aybar, 1947d). Dahası bundan menfaati olan belli kesimlerin, böylesi bir durumun kendilerine yararını halkın refahından, geçmişin mirasından ve bağımsızlık kavramından üstte tuttukları düşünülmektedir. Bu doğrultuda, ülke dahilinde ve hatta önemli mevkilerde *"dünyayı bir ahtapot gibi sarmaya çalışan emperyalist sermayenin kucağına atılmak, milletin alın terini dolara ve sterline satmak isteyenler"* olduğu iddia edilmektedir (Ali, 1946b).

Yine *Zincirli Hürriyet*'in son sayısında konuyla ilgili oldukça önemli bir metne rastlanmaktadır. "Dosta Düşmana Beyanname" başlıklı bu yazı, hürriyet ve demokrasi kavramına dair genel görüşleri dile getirirken bunun uzantısında dış ilişkilerde de nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Aybar, izlenecek dış politikadaki öncelikli talebi, Kuvayı Milliye ruhuna sadık kalınması olarak göstermektedir. Çünkü ona göre bu ruh, siyasi ve ekonomik bağımsızlık

[4] Ortam konusunda bir fikir verebilmesi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in *"Işık nereden geliyor? Bu ışığın bir menbaı var: Yine Amerika. Ümit nereden geliyor? Amerikadan. Güven nereden geliyor? Amerikadan."* (aktaran Yetkin, 2006: 330) ya da Baha Pars'ın *"bu ses nihayet Amerika'dan Peygamber gibi temiz ve kusursuz olan büyük insanın, büyük Rozvelt'in sesi olarak ufuklara aksetti. Bundan sonra Amerikalılar açların imdadına ve silahları ellerinde olarak esir milletlerin muvanetine koştular"* (akt. Yetkin, 2006: 333) şeklindeki meclis kürsüsünde kullandıkları ifadeleri dikkat çekicidir.

ile toprak bütünlüğünü her şeyin üstünde tutan bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda halk kütlelerinin menfaatine hareket edilmesini kabul etmekte, dünya devletleri ve komşu ülkelerle dostluk bağlarının kurulmasını öngörmektedir. Bu ruhun içinde bulunan dönemdeki yaşama geçirilme tarzı ise hem Sovyetler hem de Amerika ile dostluğun geliştirilmesi olarak görülmektedir. Eleştirilerin odağında ise bunun tamamen tezadı niteliğindeki uygulamalar bulunmaktadır:

> Halk Partisi hükümetlerinin, Demokrat'ların da tasvibiyle takip ettiği tek taraflı siyaseti, bu milletin menfaatlerine uygun bulmuyoruz. Çünkü bu siyaset istiklalimize daha şimdiden halel getirmiştir. Filhakika Amerika ile akdedilen yardım andlaşmasının, yardımın hüsnü suretle kullanılıp kullanılmadığını kontrol bahanesiyle Amerikan hükümetine tanıdığı salahiyetler istiklal mefhumiyle telif edilemez.
> Ama denilebilir ki, Sovyet Rusya'nın dostluğa sığmayan birtakım üs ve toprak taleplerinde bulunmasına karşı başka ne yapılabilirdi?
> İstiklal savaşlarının ilk günlerinde kurulan ve son senelere kadar devam eden bir dostluğun sebepsiz düşmanlığa çevrilebileceğine inanmıyoruz. Bunun elbet bir takım sebepleri olacak. Bu sebepleri bulup kaldırmak, eski dostluğun yeniden kurulmasına çalışmak lazımdı. Elbette ki bu karşılıklı yapılacak bir iştir. Fakat biz kendi hissemize düşeni mutlaka yapmalıydık; yapmalıyız. Unutmamalıdır ki, Rusya bize çok yakın, Birleşik Amerika da çok uzaktır.
> Biz, Amerikan menfaatleri uğruna harp hareketlerini on beş yirmi gün geciktirmek için Türk milletinin ilk ağızda harcanmasına razı değiliz.
> Ne Sovyet peykliği, ne Amerikan köleliği.
> Dosta düşmana karşı ilan ediyoruz: İç politikada ve dış politikada bu memleketin hayrına bildiğimiz yol işte budur. Ne sinsilik, ne gizlilik, ne maske. Türk halk yığınlarının istiklali, hürriyeti, refahı için apaçık bir mücadele (Aybar, 1948a).

Sürecin işleyişine ve sonraki uygulamalara bakıldığında ise ne Aybar ne de diğer isimlerin dış politikaya dair öneri ve taleplerinin dikkate alınmadığını ve iktidarın savaşın hemen ardından benimsediği çizgiyi izlemeye devam ettiği rahatlıkla görülebilmektedir.

Sol basının CHP'ye bakışı dediğimiz konunun aslında köklü bir CHP eleştirisi anlamına geldiği ortadadır. Bu ise CHP'den geleceğe ilişkin herhangi bir beklentinin bulunmamasını da beraberinde taşımaktadır. Açık şekilde dile getirilmemişse de, CHP'nin kendi bekası doğrultusuna giriştiği dönüşümlerin gerçek demokrasinin tesisi yoluna çekilebilmesi halinde bu partinin de ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Bunun sebeplerini CHP'nin genlerinde demokratik mekanizma ile uyumsuz yönlerin ağırlıkta olması, sınıflı bir toplum içerisinde hala tüm sınıfları temsil edebileceğine dair sağlıksız bir düşünceyi taşıması, parti yönetiminin geniş halk kitlelerinden ve onların menfaatlerini korumaktan tamamen uzaklaşmış olması oluşturmaktadır. Fakat böylesi handikapların önüne geçmek doğrultusunda partinin Atatürk ilke ve inkılaplarından her alanda taviz veren bir görüntü çizmesi, solun eleştiri getirdiği hususlar içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Sürecin yalnız CHP'nin tutum ve davranışlarıyla şekillenmediği ve DP'nin de siyasi partiler arasında belirleyicilik niteliğine sahip olduğu açıktır. Bu doğrultuda solun inceleme ve yorumlarında DP'ye daha fazla yer verdiği görülebilecektir. Bunun başlıca nedeni olarak dönemin tüm yayınların sahip olduğu ve *Sendika Gazetesi*'nde*"Hadiseler durmadan aleyhlerine geliştiğine göre CHP'ciler her tartışmayı kaybetmeye mahkûmdurlar"* ("Hayata Pahalılığı", 1946) ifadesiyle net biçimde yansıtılan anlayışın görülmesi mümkündür. CHP kısa ya da uzun vadede iktidar konumunu kaybetmesi kaçınılmaz bir parti olarak değerlendirilmektedir; dolayısıyla solun savunduğu demokrasi anlayışı, geleceğe dönük bir çaba olarak DP üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu da solun CHP'nin ardından DP'ye bakışının da üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

3.3.2. Sol Basının DP'ye Yaklaşımı

Çok partili hayata geçiş döneminde sol ve DP arasındaki ilişkiler ile ilgili genel kanı, çeşitli sol çevrelerin DP'ye doğrudan veya dolaylı şekilde destek verdikleri, DP kurucularının da sol ile yakınlaşmaya bizzat girişip, ilişkileri geliştirme yollarını aradıkları biçimindedir. Bu noktada ele alınan sol gazete ve dergilerde DP'ye dair yaklaşımın izlerinin sürüleceği bu kısım, bir "ezber bozma" niteliğinde olmasa da, bu görüşün geçerliliğinin oldukça kısa bir dönem için olduğu ve istisnai birkaç olayda gözlenebildiğini ortaya koyma gayretindedir.

Sol ile DP arasında belli ölçülerde yakınlaşma olduğunu gösteren bazı somut olay ve tanıklıkların varlığı inkâr edilemez. Bu bağlamda Serteller ile Bayar ve arkadaşlarının ortak hareket edişleri hatta kurdukları işbirliğinin bir dergi ile somutlaştırılması durumu akla ilk gelen örnektir. Ayrıca DP'li bazı yöneticilerin Şefik Hüsnü ile CHP karşısında muhalefetin bölünmeden bir bütün oluşturması konusunda irtibata geçmesi (Belli, 1989: 248 &Türkali, 2001: 105) ya da hapishanedeki Mihri Belli'ye Celal Bayar'ın destek mesajları yollaması (Belli, 1989: 248) söz konusu yakınlığa dair atıf yapılan diğer gelişmelerdir. Buna bir de Mehmet Ali Aybar'ın bağımsız da olsa DP listesinden milletvekili adayı olması ve 1946 seçimleri ile ilgili olarak verilen nispi destek eklendiğinde[5], DP ile sol arasında uzun vadeli ve güçlü bir işbirliği

---

[5] Bu noktada ileride görüleceği üzere DP'nin 1946 seçimlerini katılması, söz konusu seçimleri boykot eden sosyalist partilerin yayınlarında ağırlıklı şekilde eleştirilmiştir Buna karşılık dönem içerisinde TSP'de ve yine bu çevrenin yayınlarında önemli bir rol sahibi olan Behçet Atılgan'ın seçimlere ilişkin açık şekilde DP'yi destekleyen bir yazı yazması dikkat çekicidir. Yazının yer aldığı sayının diğer sayfalarında DP'nin seçimlere katılıyor oluşu ile ilgili oldukça sert üsluplu eleştiriler yer almaktayken, Atılgan, seçimlerde nasıl bir tutum takınılması gerektiği konusunda şu yorumda bulunmaktadır: "*Bu şartlar altında memlekette demokrasiye hayatta yer alır bir mahiyet vermek için yeni bir partinin vücudu zaruri idi. İşte demokrat parti bu şartlar altında vücut buldu. Hangi sosyal akideye sahip olursak olalım ilk hareket noktası, insanlık haklarını tanıyan, vatandaşı memleketin efendisi görmek istiyen bu görüşü yani demokrasiyi tutmak vatan ve insanlık borcudur."* (Atılgan, 1946a: 4).

olduğu intibahı uyanmakta, solun DP'yi önemli ölçüde desteklediği sonucuna varılmaktadır. Söz konusu sonuca varılması bir yandan DP ile sol arasında *"Milli Şef Diktası"*na karşı bir *"Demokratik Cephe"nin* gerçekten kurulduğu iddialarının (İleri, 1986: 10), öte yandan da Mehmet Fuat'ın kuşağı hakkında "saf ve enayice" DP'yi tuttukları özeleştirisini yapmasının (aktaran Küçük, 1990: 195) yolunu açmaktadır. Hatta bu varsayım o boyutlara varmaktadır ki Abidin Nesimi'nin ortaya attığı bir iddia, DP'nin siyasi gelişim evresinde oldukça önem sahibi olan *Hürriyet Misakı'*nın Esat Adil tarafından yazılmış olduğudur (Nesimi, 1977: 230).

Bu yönüyle bakıldığında Tan Baskını, demokrasinin dar ve geniş anlamlı tanımlarının savunulmasında olduğu gibi solun DP'ye dair yaklaşımında da önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Baskın öncesindeki süreçte tek partili yapının uzantısındaki baskıcı yönetimden kurtulma amacının, sağ ya da sol, bütün muhalefet unsurları arasında bir birleşme durumu yarattığı açıktır (Mumcu, 1998: 109). Zaten söz konusu işbirliği sürecinin gelişimi de önceki kısımlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Bu dönemde sol basın kategorisine yerleştirdiğimiz yayınların genel tutumu, açık bir destek niteliğinde olmasa da; henüz partileşmemiş bir muhalefet hareketinin ortaya çıkmasından duyulan heyecanı ve erken sayılabilecek bir süreçte söz konusu hareketin başındaki kişilere oldukça önemli misyonlar yükleyen bir anlayışı yansıtmaktadır. Örneğin Celal Bayar'ın CHP'den istifa ettiği haberini ilk sayfasından duyuran *Yeni Dünya,* ortaya çıkan hareketi *"mühafazakar zihniyete müvazi olarak inkişaf eden, müterekki fikir ve onun bir ifadesi"* olarak nitelendirmektedir ("B. Celâl", 1945). Daha da ilginç olan gazetenin, henüz ortada somut bir parti dahi yokken, söz konusu hareketin şimdiden birçok destekçiye sahip olduğunu vurgulamasıdır. Başta Bayar olmak üzere partileşme yolundaki muhalif grubun temel figürlerinden oldukça olumlu şekilde bahseden gazetenin başyazarı Cami Baykurt ise söz konusu kişiler hakkında *"Türkiye Cümhuriyetinin yenilenmesi uğrunda mücadele meydanına atılmış olan bu küçük grubun, şimdi asıl yapıcılık vazifesine başlamış olması günümüzün en mühim meselesidir"* değerlendirmesinde bulunmaktadır (Baykurt, 1945b). Baykurt, müstakbel DP'nin kurucularının, geniş halk kitlelerinin önemli oranda teveccühlerini kazandığını ileri sürerken, ıstırap içerisinde olan milletin kendisini kurtarabilecek adamları aradığı; Bayar ve arkadaşlarının ise halkın içinde olduğu ıstıraba tercüman oldukları kanısındadır.

Bayar ve çevresindekilere olumlu yaklaşım *Tan* sayfalarında da rahatlıkla görülebilmektedir. Bu noktada sınıfsal kökenlerine, geçmişte yürüttükleri vazifelere vb. bakılmazsızın söz konusu isimlerden övgüyle bahsedilmekte, CHP'den kopuş süreçleri ile ilgili olarak Toprak Kanunu

tartışmaları göz ardı edilerek verdikleri Dörtlü Takrir'e vurgu yapılmaktadır. Örneğin Sabiha Sertel, Bayar'ın CHP'den istifasını[6] *"takririn müzakereye dahi lüzum görülmeden reddi, partinin ve hükümetin San Fransisco kararlarına karşı hareketsizliğini ifade eder ki, Atatürk devriminin savaşçısı sıfatıyla Celal Bayar'ın bu hareketsizliğe karşı taahhüt ettiği ödeve karşı bir saygısızlık olurdu"* sözleriyle desteklemektedir (S. Sertel, 1945i). Bayar'ın milletvekilliğinden istifasını duyuran gazetede haberinde ise bu kararın nedeni, Celal Bayar'ın kanunlarda yapılmasını teklif ettiği değişikliklerle *"anayasanın ruhunu riyet edilmesini temin"* gayretinin sonuçsuz bırakılması olarak gösterilmektedir. Gazetede Bayar ve diğer takrir sahipleri, Atatürk tarafından tespit edilen ilk prensiplere saygı gösterilmesini isteyen, CHP'nin içerisinde bulunduğu durumun partinin kurulduğu dönemki karakterinden uzak olduğu, parti programının ruhu gözetilmeksizin yanlış uygulandığı iddiasındaki kişiler olarak takdim edilmektedir.

Buna karşılık 4 Aralık 1945 tarihinde gerçekleşen olaylar iktidarın kurulacak olan partiye hangi kesimlerle ilişkiye girip giremeyeceği konusunda oldukça sert bir mesaj niteliği taşımaktadır. Söz konusu mesajın ardından sol ile aralarındaki bağları yalanlayacak olan Bayar ve çevresi, bir anlamda *Görüşler* başta olmak üzere gerçekleştirilmiş olan ortak faaliyetlerin, solcular tarafından kendilerine kurulmuş komplo olarak nitelendirilmesine (Yalman, 1997: 1327) katkıda bulunmuşlardır. Bunun sonrasında, komünizm adlandırması ile solun her türlüsünden "*umacıdan kaçar gibi kaçılması"*na (Toker, 1970: 108) ve sürecin ilerleyen dönemlerinde sol karşıtlığı ekseninde CHP ile adeta bir yarışa girilmesine şahit olunacaktır. Baskın sonrasındaki gelişmelerin soldaki yansımaları ise DP'ye karşı duyulan "sınırlı" güvenin tamamen ortadan kalkması olmuştur. Yeni yasal düzenlemelerin sağladığı imkânlardan yararlanarak ağırlık kazanan sosyalist sol bu dönemde, DP'ye de en az CHP'ye olduğu kadar sert ve eleştirel gözlerle bakmıştır. Bu duruşun en somut örnekleri ise dönem sol basınının sayfalarında bulunmaktadır.

Sol basının DP'ye yönelik ve genellikle de olumsuz yaklaşımının değerlendirilmesi iki genel çerçeve dâhilinde ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki DP'nin temsil ettiği sınıflara ve farklı sınıflara karşı konumlanışına dairdir. Bu noktada partinin, solun tarafında olduğu ve karşısında yer aldığı çeşitli toplumsal kesimlere yaklaşımı merkeze alınarak eleştirilerde bulunulmaktadır. Eleştirilerin ikinci ağırlık noktası ise DP'nin demokratikleşme sürecine, ekonomi ve dış politikaya ve sola karşı duruşunda giderek CHP'ye benzemeye başladığı iddiası çevresinde olmuştur. Sürecin başlarından itibaren görülmeye başlayan söz konusu yaklaşım 1950 yılına

[6] Belirtildiği üzere söz konusu istifanın dilekçesi, Zekeriya Sertel ile birlikte Serteller'in evinde yazılmıştır.

gelindiğinde iyice artmış ancak bu, solun DP'nin 1950 seçimlerini kazanması nedeniyle sınırlı ve buruk da olsa belli bir sevinç duymasını engellememiştir.

Basında yer alan DP'ye yönelik "sınıf temelli" eleştiriler, sınıfların birbirlerine dair konumlarının içeriğine dâhil edildiği demokrasi tanımıyla ilişkilidir. Bu bağlamda CHP'nin olduğu gibi DP'nin de ortaya konan demokrasi tanımına uygun olmayan tutum ve uygulamaları antidemokratik olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca eleştirilere yol açan bir husus da sol ve DP'nin parti kavramına bakışlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Özellikle sosyalist partilerin kurulmasıyla birlikte sol basının, parti kavramına bakışı, bunların belli sosyal sınıfları temsil etmesi gerektiği düşüncesini içermektedir. Buna karşın DP'nin kendini tanımlamadaki söylemi ise bir sınıfın değil *"milletin partisi"* olduğu yönündedir. Yani DP, kendini her herhangi bir sınıfı temsil eden bir parti olmaktan ziyade milletin tümünü temsil eden bir parti olarak konumlandırma çabasındadır.[7] Bunun karşısında sol, DP'nin kuruluş aşamasında göz ardı ettiği bir hususu ön plana çıkaracaktır.1946 sonrasında solun kendi partisine sahip olması gerektiği görüşünün başlıca dayanağını Toprak Kanunu tartışmalarına referansla DP'nin de bizzat bir sınıfı temsil ettiği fikri oluşturmuştur. Karpat'ın (1996: 252) da dikkat çektiği gibi DP'nin ortaya çıkışı, toprak sahiplerinin yıllardır bünyesinde olduğu Halk Partisi'nden menfaatleri uğruna kopup farklı bir parti kurması olarak değerlendirilence, solun parti kavramına dair bakışı da tüm sosyal sınıfların kendi menfaatlerini merkeze alan partiler kurmaları gerektiği biçimini almıştır.

Bu yönden bakıldığında DP'ye dönük eleştirilerin başında da aslında onun geniş halk kitlelerini, işçi, emekçi ve köylü sınıflarını temsil etmediği; esas olarak tıpkı CHP gibi burjuvazinin partisi olduğu ve burjuvazinin çıkarları uğruna halkçı bir görünüş sergilediği gelmektedir. Bu bağlamdaki eleştiriden biri Yusuf Ahıskalı tarafından yöneltilmektedir. Yaklaşık bir yıl önce halkın ıstıraplarına tercüman oldukları ve geniş kesimlerin desteğine sahip oldukları iddia edilen kişiler hakkında Ahıskalı, çok da yumuşak olmayan bir üslup kullanmaktadır. Ona göre, halkın yıllardan beri içinde bulunduğu baskı durumundan bir anda kurtulma imkânını bulması, bir anda demokrasi vaadi ile ilk önüne çıkana sarılması durumunu ortaya çıkarmıştır. Ancak sarıldığı bu parti, Ahıskalı'nın ifadesi ile "*tek tek ferdlerini memnun edecek maddi bir refahı sağlamada*

---

[7] Celal Bayar'ın sınıflarla ilgili şu yorumu, onun CHP'nin geleneksel sınıf algısından çok da ayrılmadığını açık şekilde ortaya koymaktadır: *"Türkiye toplum yapısının, Batı milletleri toplum yapısına uymadığını görüyorduk. Bir kere, memleketimizde sınıflar, keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılmamışlardır. Tersine, birbirlerinin içinde, birbirleriyle mütedahil olarak yaşarlar. Patron işçi ile, ağa çobanla hem menfaat hem hayat görüşü bakımından Batı'daki gibi bir çatışma içinde değildir"* (akt. Timur, 2003: 38). Karpat da DP ileri gelenlerinin sınıf kavramını ve sınıf çatışmasını *"tamamıyla eskimiş ve temelsiz nazariye"* olarak gördüklerine dikkat çekmektedir (Karpat, 1996: 254). Bu durum karşısında söz konusu *nazariye*'yi doğrudan demokrasi tanımının içerisine yerleştiren sol çevreler ile DP arasında bir uyumsuzluğun olacağı açıktır.

ileriye gideceğe" benzememektedir. Buna bağlı olarak DP'ye yönelen ilginin geçici olduğu iddiasında bulunan Ahıskalı, işçi, çiftçi, tüccar, banker gibi birbirlerinden farklı sınıfların DP'ye yöneldiklerini ancak bunların serbest hareket etme imkânını bulduğunda kendi sınıflarına ve bu sınıfa uygun partilere kayacakları fikrindedir. Ahıskalı'ya göre DP'nin halkçılık adı altında sergilediği davranışlarında da bu kavramla ilgisi bulunmamaktadır. Ona göre, halk treninde seyahat etmek, halkla ayna kaptan yemek veya halkla zeybek oynamak halkçılık anlamına gelmemektedir (Ahıskalı, 1946a).

DP'ye yönelik buna yakın bir diğer eleştiri de, CHP'ye muhalif bir görünüm sergileme gayretinde olan bu partinin gerek iktidarı ele alması halinde ne gibi planlara sahip olduğuna dair somut bir olmayışı üzerinedir. Bu bakış açısının izlerinin görülebileceği metinlerden birinin yazarı olan Esat Adil, siyasi partilerin muayyen ölçülü, tezatsız bir surette içtimai, iktisadi prensiplere dayanarak ortaya çıktıkları söylemekte ve DP'nin de nihayetinde bir burjuva partisi olduğu saptamasında bulunmaktadır. Birer burjuva partisi olarak da, hem DP hem de CHP'nin, köylü ve emekçilerin kendi sınıf bilinçlerini kazanmamış olmalarından faydalanmaya çalıştıklarını, halk kitlelerini iktidar yoluyla istismar edebilmek için birbirleriyle boğuştuklarını belirtmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Esat Adil, CHP ile DP arasında sınıfsal temelde bir ayrım olmadığı ve birbirleri ile giriştikleri mücadelenin aslında büyük burjuvazinin kendi arasındaki kardeş kavgası olduğu fikrindedir (Adil, 1946e).

DP'ye yönelik sınıfsal eleştirilerin bir kısmı da söz konusu partinin muhalefet görevi görmesine karşılık özellikle ekonomik anlamda güç durumda olan kesimler hakkında hiçbir açılımının olmayışı üzerinedir. Bu bağlamda 7 Eylül Kararları'na karşı DP'nin sergilediği tavır da birer eleştiri unsuru olarak dönem yayınlarının sayfalarına yansımıştır. Söz konusu kararlar, sadece dönemin değil ülkenin ekonomik hayatında köklü bir dönemeç niteliğinde görülmekte ve cumhuriyete geçişten beri izlenen ekonomik politikaların terk edilerek ülkenin uluslar arası finans ilişkilerinin bir parçası haline gelmesi anlamını taşımaktadır. [8] Bu konu, CHP'den hiçbir beklenti olmadığı durumlarda ağırlığın tamamen DP'ye kayması durumunun da açık bir

[8] Söz konusu kararların içeriğini ithalata geniş mikyasta döviz tahsisinin kararlaştırılması; serbest dövizle elde edilebilecek malların ithalindeki her türlü sınırlamanın kaldırılması; ithalatçı birliklerince yapılan cins, vasıf ve fiyat kontrollerinin kaldırılması; siparişlerin halk ihtiyaçlarına göre ayarlanmasının ithalatçıların takdirine bırakılması gibi ilkeler oluşturmaktadır (Gologlu, 1982: 95, 96). Cumhuriyet tarihinin ilk büyük ölçekli devalüasyonu da içeren uygulama ile 1 doların karşılığı 280 kuruşa eşitlenmiştir. Buna karşılık alınan önlemler hayat pahalılığı endekslerinde artışın önüne geçemeyecek, 1938'de 100 olan endeks, 1946 ağustosunda 386.8'e, söz konusu kararların akabinde ise 412.9'a çıkacaktır. Oluşan bu tablo ise hükümetin her zamankinden daha fazla acil finans kaynağına gereksinim duymasına neden olmuştur (Schick & Tonak, 2003: 360). Böylesi bir kaynak ihtiyacı ise Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi uygulara dönem hükümetlerince atfedilen hayati önemi açıklayabilmektedir. Ülke ekonomisinde söz konusu kararların da dahil olduğu genel dönüşüm seyri hakkında yakın dönemli bir çalışma için bakınız (Tören, 2007).

örneğini sergilemektedir. Keza 7 Eylül kararlarına dair dergi ve gazetelerden yöneltilen eleştiriler, kararı alıp uygulayan CHP ve onun hükümetinden ziyade, kararlar karşısında aldığı edilgen tutum nedeni ile DP'ye yönelmiştir. Tartışmaların devamında *Sendika Gazetesi*'nin ortaya koyduğu eleştirilerin ana teması, DP'ni iktidara gelmesi halinde halkın ekonomik durumunun düzeltilmesi için ne yapacağı konusunda bir politikasının olmayışı ve CHP'nin uygulamaları karşısında suskun kalması üzerinedir ("Hükümetin iktisadi", 1946). Ayrıca gazetenin DP'nin sürekli aynı helvayı CHP 'nin pişiremediği ve kendisinin pişirmesi gerektiğini söylemekle yetinmesinin, helvayı yiyecek olan zümrelerde bir değişiklik yaratmayacağına dari vurgusu dikkat çekmektedir. İşçi ücretlerinin yeterli derecede arttırılması; bağımsız sendikaların faaliyetlerinin engelleyici davranışlardan kaçınılması; ücret ve iş şartları üzerinde işverenle doğrudan pazarlığa girme ve grev hakkının sendikalara tanınması gibi hususlarda adım atmayan DP'nin "sınıf değil millet partisiyiz" şeklindeki ifadelerine ise kimsenin ihtiyacının olmadığı da dile getirilmektedir. Keza CHP edebiyatında da bu tarz "yaldızlı" sözlerin fazlasıyla bulunduğu savunulmaktadır (Sendikacı, 1946a).

Solun DP'ye dair eleştirel yaklaşımı, yalnız DP'nin temsil ettiği sınıflar ya da işçi ve köylü sınıflarına dair samimiyetsizlikle suçlanan tutumu ile sınırlı kalmamıştır. DP'nin CHP ile yakınlaşma ya da benzeşme gösterdiği durumlar da yayınlardan bu partiye sert eleştirilerin yöneltilmesine neden olmuştur. Bu türdeki eleştirilere ilk olarak DP'nin 1946 seçimlerine katılması üzerine rastlanmış, 1950 seçimlerine varınca değin de artarak devam etmiştir.

DP'nin 1946 seçimlerine katılma kararı almasının ardından dergi ve gazetelere yansıyan bu yöndeki eleştiriler, esas olarak kendisi anti-demokratik uygulamaların sürmesi nedeniyle seçimlere katılmayacağını duyuran TSP'nin yayın organlarından gelmiştir. CHP karşısında atılacak en doğru adımın, partilerin hepsinin ortak hareket etmesi olduğu belirtilen konuyla ilgili bir yazıda, DP'nin ortak bir muhalefet çevresi içerisinde ve örgütlü şekilde hareket etmeyişi eleştirilmektedir (E. Müstecabi, 1946). DP'nin seçimlerde izlenen usullere dair şikâyetleri ise *Gerçek*'te anlamsız bulunmuş, ortada bir serbestlik yokken seçimlere girme kararı alan bir partinin serzenişte bulunmaya hakkı olmadığı savunulmuştur (Adil, 1946f). Bu noktada gazetenin başyazarı olan Esat Adil'in DP'nin seçime katılma kararı sonrasında DP ile biz/onlar ayrımına bağlı olarak dile getirdikleri dikkat çekicidir. DP'ye ilişkin olarak *"Biz tam demokrasi istedik. Onu elde edinceye kadar mücadeleden vazgeçmeyeceğiz. Diğer partiler ise bir avuç demokrasiye razı oldular"* ifadesinin altında DP'nin, CHP'nin kendisine çizdiği sınırları kabullenmesi yatmaktadır.

Kuruluşunun üzerinden bir yıl dahi geçmeden sol basının gözünde DP, iktidar karşısında ittifak arayışlarına girişilen ve ülkede gerçekten demokrasinin tesis edilmesinde faydası olabilecek bir siyasi hareket olmaktan çıkmış, hakkında "*Halk Partisi'mim küçük kardeşi ve kapu yoldaşı"* şeklinde ifadeler kullanılmaya başlanmıştır (Nesimi, 1948a). Bu bağlamda DP'nin önde gelen isimlerinin zamanında CHP'de de önemli yer işgal etmiş kişiler oldukları hatırlatılmakta, ülkenin mevcut durumuna yol açanlardan hesap sorulması gerekiyorsa hesap sorulması gerekenler arasında CHP kadar DP'lilerin de olduğu belirtilmektedir (Adil, 1946g). Bu gibi eleştirilerin odağında, kuşkusuz 1945 sonlarından itibaren CHP'nin DP'nin faaliyet alanını belirlemeye dönük tasarrufları karşısında DP'nin bunu benimser şekilde hareket etmesi bulunmaktadır. Tan Baskını, sosyalist partilerin ve sendikaların kapatılması, üniversiteden akademisyenlerin tasfiye edilmeleri, ABD yanlısı ekonomik ve siyasal politikanın giderek ağırlık kazanması gibi uygulamalar ve ülkede komünizm tehlikesinin olduğu gibi iddialar karşısında DP, iktidarın karşısında sert bir muhalefet organı olarak çıkmamış, tepkileri üzerine çekmekten kaçınmak adına böylesi konularda iktidarla aynı safta görünmüştür. Bu da dönemin sol yayınlarınca *"'İki numaralı Halk Partisi" ve "göstermelik muhalefet"* şeklindeki ithamların yolunu açmıştır ("Demokrasi münakaşası", 1948). Dolayısıyla 23 yıllık tek parti iktidarı karşısında demokrasiyi gerçekleştirme ideali ile yola çıktığını iddia eden Demokrat Parti, solun gözünde kısa bir süre içerisinde tatlı bir rüya niteliğini alacaktır:

> Demokrat Parti tatlı bir rüya idi. Bir kısmımız uyandık; bir kısmımız da uyanmak üzeredir. Demokrat Parti başka liderlerin elinde bir kurtuluş hareketi olabilirdi. Fakat senelerce şef hükümetlerinin çıraklığını edenler, hürriyet bayrağını ne sıfatla ve nasıl taşıyabilirler? Nitekim taşıyamadılar.
> Hakikat şudur ki, kurtuluş gününden daha çok uzağız. Bize hürriyeti, demokrasiyi, cumhuriyeti, prensibinde kaya gibi sert, yepyeni insanlar getirecektir. Halkın içinden çıkan, onun dilini konuşan yepyeni insanlar…(Aybar, 1948d)

Kesin bir tarih vermek mümkün olmamakla birlikte 1947 sonlarından itibaren DP, sol basın organlarının gözündeki giderek daha olumsuz bir nitelik kazanmış, zaten CHP ile herhangi bir olumlu ilişki hiçbir zaman olmadığından süreç içerisinde yegâne faaliyet, bir sonuca varamayacak olan eleştirilerin gazete ve dergi sayfalarından dile getirilmesi olmuştur. Bu manada bir yanda milletin bağrında yüzyıllardır biriktirdiği kurtuluş hedefinin görünür olmasının ardından bundan korkup iktidarın kucağına sığınmakla ve Amerikan bankerlerine taklalar atmakla suçlanan DP (Ali, 1948), öte yandan da "*beceriksiz ellere düşmüş, yakışıksız sözcülü bahtsız bir cemiyet"* biçiminde tanımlanmaktadır ("O değilmiş", 1947). Yine dönem yayınlarının sayfalarına yansıyan DP ile ilgili bir diğer tespit; *"Halk Partisinin çeyrek asırlık diktatörlüğünden kurtulmak için, denize düşen"lerin* Demokrat Partiye sarıldıkları, ancak

gelinen noktada söz konusu partinin ”*diktatörlük işinde Halk Partisi ile idrar yarışına çık”*tığı biçimindedir (“D. Parti”, 1950). Özellikle 1950’lilerin ikinci yarısında DP iktidarının eleştirilmesine dönemin muhalif çevrelerince sıklıkla kullanılmış olan “diktatörlük” suçlamaların, söz konusu partinin henüz muhalefet yıllarında yöneltilmesi ise dikkat çekicidir.

1950 yılı ile birlikte seçim atmosferine girildiğinde, dergi ve gazetelerdeki tartışmalarda seçimlere dair herhangi bir umut veya beklentinin bulunmadığı söylenmelidir. Kendi partileri zaten kapatılmış olan ve tek faaliyet olarak sürdürülen çeşitli yayınların da sürekli yasal sorunlarla uğraşmak zorunda kalışı; bir strateji olarak solun mücadele içerisindeki iki partiden birine meyletmesi gibi bir durum ortaya çıkarmamıştır. Bu manada solun DP’yi desteklediği ve iktidara gelmesinde pay sahibi olduğu biçimindeki bir söylemin, dönem yayınlarına bakıldığında boşlukta kaldığı görülmektedir. Süreç içerisindeki temel bazı metinlere bakıldığında, iktidarı DP’nin alması ile CHP’nin sürdürmesi arasında sol ve“halk kitleleri” açısından bir fark olmadığı, keza her iki partinin de benzer özelliklere sahip olup benzer politikaları sürdürdüklerinin ifade edildiği görülmektedir.

Bu noktada1950 yılına gelindiğinde yayımlanmaya devam eden dönemin başlıca üç yayınından biri olan *Gerçek*’te, DP’nin solun demokrasi konusunda giriştiği mücadeleye hiçbir destek sağlamadığı belirtilmekte, daha da önemlisi solun maruz bırakıldığı çeşitli uygulamaların parçası haline gelmesi eleştirilmektedir:

> Biz, 1944 den 1947 yılına kadar devam eden Türk demokrasisinin kuruluş ve gelişmesi uğrunda giriştiğimiz mücadelelerde en sert husumete hem C.H.P. de, hem Demokrat Parti saflarında rastlamıştık. Teşkilatlanma, fikir, matbuat ve toplanma hürriyetleri bizim aleyhimizde kıskıvrak zincirlenir, matbaalarımız basılır, partimiz sendikalarımız, gazete ve dergilerimiz kapatılır, şahsi hürriyetlerimiz tahdit edilirken, demokrat geçinenler, bizim fikirlerimizi hürriyet misakı altında kendilerine maledenler ağızlarını bile açmamışlardı. Görünüşte itisaf ve istibdat bize karşı gerçekte ise, bütün bu baskılar vatandaş hak ve hürriyetlerine karşı idi. Ortada müdafaa edilmesi gereken hak ve hürriyet idi. Filanın veya filan partinin hürriyeti değil. Bu lakaydi ve anlayışsızlığın sebebi, Demokrat Partinin doğuşunda gerçek bir hürriyet ve demokrasi imanının bulunmayışındandı (E. Müstecabi, 1950b).

DP’ye TSP’nin devam niteliğindeki yayını *Gerçek*’te bu eleştiriler yöneltilirken, TSEKP’nin devamı olan Nuhun Gemisi’nde de durum bundan farklı değildir. Basının yüksek tirajlı gazetelerinde seçimlerin dürüst şekilde yapılıp yapılmayacağı tartışmalarının ağırlık kazandığı bir süreçte, Nuh imzasıyla ya da imzasız yazmakta olan Aybar, seçimlerinin sonuçları önem arz etmediği için yapılış yönteminin de önemli olmadığı kanısındadır. Çünkü seçime giren partilerden ne herhangi biri gerçekten “demokrat”tırlar, ne de milli bağımsızlığı her şeyin üstünde tutma gibi bir ilkeyi gözetmektedir. Aybar’a göre seçimler dürüst yapılsa ve DP

kazansa dahi, bu partinin sahip olduğu özellikler dönemin yeni bir sayfa olmasının önüne geçecektir:

> Doğru dürüst yapılırsa, tutalım ki bir çoklarının inandığı gibi Demokratlar gelecek iktidara. Peki sonra ne olacak? Demokratlar hangi derdimize çare bulacaklar? Hayat darlığını mı giderecekler? İşsizliği mi önliyecekler? Yerli sermayemizi mi koruyacaklar? Köylüyü toprak ağalarının elinden mi kurtaracaklar? Yoksa serbest sendikalar kurulmasına; işçiye gerçek grev hakkı tanınmasına; yoksa tam bir fikir hürriyeti tam bir düşünme ve yazı hürriyeti; insana tam bir dokunulmazlık mı sağlıyacaklar?
> Ne gezer! Hiç birini yapmıyacaklar bunların. Onlar da CHP'nin yolunda yürüyecekler. Nerden mi malum? Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir a kuzum. Değil mi ki dış politikada halkçılarla beraber, eski tas eski hamam demektir (Aybar, 1950).

Aynı yayında yer almış olan *"Ha kapı kulları, Ha köy ağaları"* başlıklı yazı da, henüz başlığından itibaren derginin temsil ettiğini iddia ettiği sınıflar için DP ya da CHP arasında herhangi bir farkın olmadığını bir kez daha vurgulamaktadır. Buna göre her iki partinin de halkçılığı ve demokratlığı adlarındadır. Söz konusu partilerin mücadeleleri ise yazıda *"post kavgası"* olarak nitelendirilmektedir. Seçimlerin sonucunda da iktidara ya *"kapı kulları"* ya da *"köy ağaları"*nın geleceği söylenmekte, dolayısıyla ortaya çıkacak olan sonucun halk için bir anlamı olmayacağı ifade edilmektedir ("Ha kapı", 1950).

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimleri seçimlerini *"köy ağaları"*nın kazanması karşısında dönemin sol çevrelerin net bir tutum takındıkları ise söylenemez. Üstelik dönem içerisinde faaliyetine devam eden yayın sayısının düşük olması, iktidar değişimine dair sol basının değerlendirmelerinin oldukça az sayıda örnekle izlenebilmesine neden olmaktadır.

Sol basın içerisinde olup, seçimlerin gerçekleştiği süreçte yayınlanmaya devam eden gazetelerden biri, Aziz Nesin'in çıkardığı ve Markopaşa geleneğinin son temsilcilerinden olan *Medet* 'tir. Seçim sonuçları gazetede, 18 Mayıs 1950 tarihinde *"Elveda Ey Güzel Koltuk" ;* 22 Mayıs'ta 22 Mayıs'ta *"Kral Öldü Yaşasın Kral"* manşetleri ile karşılanacaktır. Bir sonraki sayı ise *İnönü Özel Sayısı* olarak basılmış, *"Sen on iki yıl başımızda III. Abdülhamid"*din ifadesinin altında, eski cumhurbaşkanının ağır ve uzun süre devam edecek olan eleştirilmesi süreci başlamıştır. Markopaşa'nın 1946 sonlarındaki ilk sayısından itibaren CHP karşıtlığının mutlak surette DP yandaşlığı anlamına gelmeyeceğinin en önemli ve somut örneklerinden olmuştur (Cantek, 2001: 48). Bu bağlamda söz konusu geleneğin devamındaki Medet'te de aynı nitelik devam ederken seçimin kaybedeninin eleştirilmesine girişilmiş; buna karşılık kazanan Demokrat Parti'ye dair övgü ya da yergi anlamında ayrı bir tutum, seçim sonuçlarının ardından takınılmamıştır.

DP'nin kazandığı seçimlerin ardından en ilginç yaklaşım ve değerlendirmenin ise *Gerçek Gazetesi*'nden geldiğinin söylenmesi mümkündür. Çok kısa bir süre öncesine kadar DP'nin en az CHP kadar ağır şekilde eleştirildiği ve özellikle de seçimlerden geniş halk yığınları adına bir beklentilerinin olmadığının defalarca dile getirmiş olduğu yayında, seçim sonuçları bu tutumdan oldukça farklı bir şekilde ele alınmıştır. Seçimlerin üç gün sonrasında konu ile ilgili başyazının sahibi olan Esat Adil, seçim sonuçlarını demokrasi adına önemli bir sayfanın açılması olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında konuyla ilgili asıl dikkat çekici husus, Adil'in o ana değin demokrasi uğruna verilen mücadelelerde sosyalistlerin fikir, demokratların ise aksiyon önderliğini yürüttüklerini iddia etmesidir. Söz konusu iddia, geçmiş yıllar boyunca taraflar arasında adı konmamış bir işbirliği olduğu vurgusunu taşımaktaysa da inandırıcılığı oldukça kuşkuludur. Dahası Adil, söz konusu bakış açısı ile geleceğe dair de öngörülerde bulunmaktadır. Ona göre söz konusu fikir ve aksiyon birliğinin daha uzun yıllar devam etmesi de mümkündür; DP'nin bazı beklentilerini karşılaması şartına bağlı olarak, kendilerinin demokrasinin geliştirilmesine ve siyasi hürriyetlerin son zaferine kadar Demokrat Parti'nin desteklenmesini vazife sayacakları taahhüdünde de bulunmaktadır:

> Demokratlardan, hürriyet misakına sadık kalmalarını, anti-demokratik kanunları derhal ilga ederek siyasi hürriyetlere tam bir gelişme imkanı vermelerini, sınıf mücadelesini, içtimai ve milli olgunlaşmanın ve medeni tekamülün bir zarureti olarak kabul etmelerini, sermayenin ve mülkiyetin haiz olduğu hak ve salahiyetler nispetinde emeğin de hak ve salahiyetlerini tanımakta siyasi olgunluk göstermelerini, Türkiyeyi yabancı sermayenin malul madde pazarı olmaktan kurtararak sanayi inkılabının ve toprak endüstrisinin geliştirilmesine gerekli olan planlı bir ekonomi sistemi kurmalarını istiyoruz (E. Müstecabi, 1950c).

Adil'in DP'ye bu şekilde yaklaşmasının altında; belli eksiklik ve yanlışlıkları olsa da DP'nin CHP'ye göre daha yeğlenir bir parti olduğuna yönelik bir düşüncenin olduğu muhakkaktır. Ancak bunun, doğrudan DP'nin yanında olmak ve onun politikalarının destekleyicisi olmakla da ilgisi yoktur. Belirtildiği üzere Adil, belli bir sol çevrenin sözcüsü olarak DP'nin desteklenmesini kendinden talep edilen uygulamaları hayata geçirmesi şartına bağlamaktadır. Lakin göz ardı edilen unsur, gelinen noktada DP'nin herhangi bir ittifaka ihtiyaç duyan bir parti olmaktan çıkmış oluşudur. Artık iktidar DP'nin kendisidir ve mecliste sağladığı güçle de kendini herhangi bir kesimin desteğine muhtaç görmeyecektir.

Genel bir toparlamaya gidilirse, demokratikleşme sürecine girilmesinin ve bu doğrultuda belli adımların atılmasının hemen ardından yıllardır sistem ve tartışma dışına itilmiş olan solun farklı çevreleri bundan yararlanmanın yollarını aramışlar ve sürecin akşını etkilemeye çalışmışlardır. Bu yapılırken dönem içerisinde söz konusu çevreleri temsil eden yayınların, süreçten yararlanma çabalarına katkı sağladıkları ve sayfalarının da genellikle "nasıl bir demokrasi"

sorusunun yanıtına ilişkin tartışmalara ayrıldığı görülmektedir. Bu, II. Dünya Savaşı'nın bitiminin hemen ardından başlamış olan ve 1950'de iktidar değiştiğinde dahi güncelliğini koruyan bir konu niteliğindedir.

Toprak Kanunu tartışmalarının ve Dörtlü Takrir'in hemen akabinde CHP içerisinde ortaya çıkan bölünme ve bunun bir süre sonrasında farklı partileri meydana getirmesi durumu, sol basın organlarında kısmi bir destek ama oldukça büyük bir heyecan ile karşılanmıştır. Tek parti iktidarına karşı mücadele etme gayreti öyle bir hal almıştır ki, yeni partiyi ortaya çıkaracak olan kişilerin sınıfsal konumları ve belli temel konulardaki anlayışları bir süreliğine göz ardı edilmiştir. Ancak 1946'ya gelindiğinde başarısız ittifak girişiminin ardından DP'nin nitelikleri üzerine ayrıntılı bir değerlendirmeye girişildiği görülmektedir. Bu, aynı zamanda yayınlarda ideal demokrasinin nasıl olması gerektiği konusundaki tartışmaların artışı, sosyalist partilerin ve sendikacılık hareketlerinin de hızlı biçimde ortaya çıkışıyla eş zamanlıdır.

Demokrasinin, sosyal sınıfların varlıkları ve birbirlerine dair eşitsiz konumlarının çıkış noktası yapılarak tanımlanması gayreti, işçi ve köylü sınıflarının ekonomik durumlarının yükseltilmesinden, yabancı sermayeye bakışa kadar oldukça geniş kapsamlı konuların "ideal demokrasi" tanımının içerisine yerleştirilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Söz konusu demokrasi anlayışı oldukça geniş, derin ve hatta gerçekleştirilmesi zor bir görünümde olmakla birlikte, mevcut partilere sınıf temelli bakılması ve bu doğrultuda ilgi çekici eleştiriler yöneltilmesi bakımından oldukça değerli yazı ve yazarları ortaya çıkarmıştır.

1946'yılının ikinci yarısındaki kısa dönem dışında sol akımlar kendi partilerine sahip olamamış, dolayısıyla da yayınlar belli bir partinin organı niteliği taşımadan faaliyet göstermiştir. Özellikle muhalif olunan iktidar yapısına karşılık kendi partisinden yoksun olan akımların diğer muhalif oluşumlarla işbirliğine girmeleri durumunun dönem solu ile DP arasında gerçekleştiğini söylemek ise mümkün değildir. Özellikle sosyalist partilerin kurulmuş olduğu dönem öncesinde belli çabalar mevcutsa da, solun özellikle 1946 sonrasında böyle bir talebi olmamıştır. Dahası CHP karşıtlığı, hiçbir zaman tam anlamıyla bir DP yandaşlığı anlamına gelmemiş, çeşitli konular hakkında CHP ve DP arasında ayrım gözetilmeksizin oldukça sert ve geniş yelpazede eleştiriler yapılmıştır. Bu yapılırken söz konusu iki partinin demokrasiye bakışları, demokratikleşme sürecindeki tutumları, çeşitli sosyal sınıflar arasında aldıkları konum, uluslar arası ilişkilerde benimsedikleri ilkeler vb. dergi ve gazetelerin sayfalarında tartışma konusu edilmiştir. Demokrasiye yüklenen anlam genişledikçe DP ve CHP'ye karşı kullanılan üslubun da ağırlaştığı bu dönemde, isim fark etmeksizin tüm yayınların hem fikir oldukları bir husus, her

iki partinin birer burjuva partisi oldukları ve belli açılardan birbirlerine çok benzedikleridir. Bu da solun kendini temsilcisi ilan ettiği toplumsal sınıflar ile söz konusu partiler arasındaki açının büyüklüğünü dile getirmede sıklıkla ortaya konmuştur.

DP'nin kuruluşunda sol dergi ve gazetelerin konuya ilişkin tutumlarında gördüğümüz bir durum, DP'nin iktidarı alışında da yinelenmiştir. DP'nin iktidar olmasına karşı açık ve net bir tavır alınmasından bahsedilemese de, CHP'nin iktidarı kaybetmesi büyük oranda bir mutluluğa yol açmıştır. Bunun sonucunda faaliyetini sürdürebilen az sayıdaki yayında seçimle ilgili metinler, CHP''nin eleştirilmesine daha fazla yer ayırmıştır. Ancak Gerçek ve Esat Adil örneğinde gözlenen bir durum, söz konusu çevrenin beş yıllık sürecin ardından yeni dönem öncesinde DP'ye adeta zeytin dalı uzatmasıdır. Ancak söz konusu dalın kabul edilip edilmeyişi, DP'nin iktidara geçmesinin çok kısa bir süre sonrasında, sol çevrelerin tümüne dair giriştiği eylemlerde kendini gösterecektir.[9]

---

[9] Bu noktada iktidar olmasının ardından DP'nin sola ilişkin uygulamalarının ayrıntılarına girilemeyecek olsa da üç örnek, konunun geneli hakkında açıklayıcı olabilecektir. Seçimlerin kısa bir süre sonrasında Behice Boran'ın başında bulunduğu *Barışseverler Cemiyeti*'nin Kore'ye asker gönderilmesine karşı tutumu nedeni ile yaptırıma uğraması ve 1951 yılında TKP'ye yönelik Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı tutuklamasına girişilmesi ile karşılaşılmaktadır. Bunların da ötesinde Başbakan Menderes, hükümet programında iktidarın sola bakışını net biçimde ortaya koymuştur: *"(...)bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanâat sahibi olmaktan ziyâde yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatta düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir."* (I. Menderes Hükümeti'nin Programı için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP19.htm)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOL BASINDA MARKSİZM ve İŞÇİ SINIFI

Başta Marksizm olmak üzere sosyalizm, devrim, proletarya, sınıf mücadelesi, örgütlenme, ve sınıf siyaseti gibi kavram ve konular, sol genel anlamda içeriğinde yer alan başlıca tartışma başlıklarıdır. Çeşitli açılardan söz konusu olguların bizzat sola dair bir tanım getirmede ağırlıkları olduğu gibi, solun diğer düşünsel akım ve hareketlerden farkını ve kendi içerisindeki bölünmelerin de nedenlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla 1945 – 1950 yılları arasındaki sol hareketleri, dönemin başlıca faaliyet biçimi olan basın aracılığıyla ele alma gayretindeki bu çalışmanın, bahsedilen hususlar üzerinde de durması bir gerekliliktir.

Bunlar arasında öncelikle Marksizm ve ona dair çeşitli unsurlar ile bir sınıf olarak işçiler ve onların örgütlenmesi konusunun, sol basını diğerlerinden ayıran özel bir gündem maddesi olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır. Bu görüşten hareketle bu bölümde ilk olarak Marksizm'in temel kavramlarının dönem yayınlarında kendilerine nasıl bir yer bulduklarının değerlendirmesi yapılarak, böylesi zengin bir içeriğe sahip olan öğretinin hangi unsurlarının ön planda sunulduğu üzerinde durulacaktır. Bu yapılırken kavramların ne şekilde tanımlandıkları ve üzerlerine ne gibi nitelikler yüklenerek kullanıldıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bölüm içerisinde ele alınan ikinci tema ise sınıf siyaseti ve sendikacılık hareketleri olacaktır. Yalnız demokratikleşme alanında değil, işçi sınıfının örgütlenmesi konusunda da büyük bir öneme sahip olan söz konusu dönemin sendikal hareketlerinin temel çizgileri de bu başlık altında sunulacaktır. Toplum içerisinde, her alanda eşitliğin sağlanması hedefini taşıyan solun, eşitsizlikten etkilenen toplumsal sınıflara dair bakış açısının anlaşılabilmesinde işçi sınıfına, bunu giderebilmek için de bir araç olarak sendikalara bakışının önemli olduğu düşünülmektedir.

4.1 MARKSİZMİN TEMEL KAVRAMLARI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

4.1.1. Genel Özellikler

Türkiye'de kimi zaman karşılaşılan "teori ağacının gri, hayat ağacının ise yeşil olduğu" şeklindeki ifadenin, ülke aydınının teorik geleneğinin az gelişmişliği karşısında, kendini savunmaya dönük bir mazeret olduğunun düşünülmesi için oldukça fazla neden vardır

(Çulhaoğlu, 2002: 12). Söz konusu az gelişmişlik, devletçilik, halkçılık ya da demokrasi gibi konuların dahi pragmatik bir bakış açısıyla hedefe götüren birer araç olarak ele alınmaları sonucunu doğururken; böylesi bir durumdan Marksizm'in bağımsız kalması da mümkün olmamıştır. Marksizm'in de önemli bir süre boyunca dar bir çerçeveden ve reel politikanın gerektirdiği konularda, pragmatik gerekçelerle yönelinen bir nitelikte olduğu söylenebilir. Hilmi Ziya Ülken, Fransız İhtilali'nin dünyaya yaydığı fikirlerin bir şekilde Türkiye'ye de yansıdığı, ancak bunun büyük düşünürlerin tüm eserlerinin tanınıp tartışılmasını gerektirmesine karşılık, sadece haftalık gazete ve dergi sayfalarında günlük sorunlara cevap vermeye çırpınan dar bir çerçeveye sıkıştığı fikrindedir (Ülken, 2001: 15). Onun gerek Tanzimat ve Meşrutiyet, gerekse Cumhuriyet'in düşünce tarihinin yüzeyselliğinin öncelikli nedeni olarak gördüğü bu durumun, konumuz açısından Marksizm bağlamında ve 1940'lar özelinde de geçerli olduğu ortadadır. Benzer şekilde, toplumsal bir hareketi meydana çıkarma, reform yapma, öğretme, bilgiyi halka yayma gibi amaçların her hangi bir düşünsel akımının özünün ve tüm boyutlarının yerleşmesine dair oluşturduğu engellerin (Ülken, 2001: 488) Marksizm konusunda da yaşandığı açıktır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde öncelikli konu olarak "ülkenin kurtulması"nın, solu da içerecek şekilde, düşünce tarihin merkezine yerleştiğini söylemek mümkündür. Durum böyle olunca Marksizm'e yaklaşımı belirleyen husus, bu "kurtuluş" gayesi olmuş, sahip olduğu tüm derinliğe ve içerdiği geniş boyutlara karşılık Marksizm'e de bir kurtuluş ve ulusal kalkınma reçetesi olarak yaklaşılmıştır. (Belge, 2007: 28). Bunun yanında tek partili cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ve sadece Türkiye ile sınırlı kalmayan gelişmeler, kuramın geri plana atılmasının ve "reel politikanın dehlizlerine" saplanılmasının yolunu açmıştır (Çulhaoğlu, 2002: 50). Bu noktada kapitalizm ve sosyalizmin dışındaki üçüncü yol arayışları, ulusal kurtuluş mücadeleleri ve mazlum milletler söylemi, iktidara ve rejime karşı alınan tutumun ve dolayısıyla toplum algısının Komintern'in belirleyiciliğinde sürekli değişime uğraması, bazı konularda Kemalizm'in savunduğu ilkelere olan bağlılık ve hatta sınıf savaşının ileride karşılaşılacak bir durum olarak değerlendirilmesi, Marksizm'e sırt çevirmek değilse bile, onun tüm derinliğiyle ele alınmasının önüne geçmiştir.

II. Dünya Savaşı ile birlikte Komintern'in son bulması ve çok partili hayata geçişin bir anlamda yeni rejimin devrim ve kuruluş süreçlerinin bitimi anlamına gelmesi gibi durumlar ise (Belge, 2007: 24), ülke içerisindeki tüm sol çevrelerin hareket ve düşünme tarzlarında bir dönüşümün milat noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla 1940'ların ikinci yarısı, yine çok derin ve ayrıntılı olmasa da Marksizm'e dair önceki dönemlerden daha geniş kapsamlı bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. Gelinen noktada Marksizm içerisindeki tartışmalardan özellikle tarihsel

materyalizm, diyalektik gibi yöntemsel ve artı değer, emek bedeli gibi ekonomi temelli konuların, doğrudan ya da dolaylı şekillerde ele alınmaya başlanacaktır.

Ancak bu ele alış durumunun basın organları üzerinden takibinin belli eksiklik ve handikapları barındırdığı baştan ifade edilmelidir. Bunlardan ilki, daha önce de belirtildiği üzere, yazılarda Marx'ın adının dahi kullanımından kaçınılması ve Marksizm'e dönük tartışmaların çoğu kez atıf yapılmaksızın gerçekleştirilmesidir. Ayrıca böylesi geniş kapsamlı bir öğretinin dergi ya da gazete sütunlarına sıkışmış şekilde sunulmasının da ne ölçüde başarılı olacağı tartışmaya açıktır. Sol olarak söz konusu metinlerin, düşünceyi derinleştiren, teorinin kendisine katkı sağlayan, ya da bir yöntem olarak benimseyip ülke şartlarının incelenmesinde kullanılan değil, doğrudan öğretici nitelikte yazılar olduğu göz önüne alındığında, yazarlarının teorik alt yapılarının gelişmişliğine değilse de bunun dergi ve gazetelerdeki sunumuna dair beklentilerin çok yüksek tutulmaması gerekmektedir.

Fakat sayılan bu özelliklerin hiçbiri, dergi ve gazetelerde yer alan tartışmaların önemsiz görülmesine de neden olmamalıdır. Düşünce tarihi nihayetinde sürekli yeni katkılarla şekillenen ve zenginleşen bir niteliktedir ve belli bir döneme ait her türlü unsurun kendine has bir önemi, kendinden sonrasına dair bir katkısı vardır. Dolayısıyla dönem basınında yer alan Marksizm ve sosyalizm temalı yazılar, sonraki yılların ve de özellikle 1960 sonrasından itibaren ortaya çıkacak hareketliliğin oluşumunda etkide bulunmuştur. Yine 1945 – 1950 yılları arası metinlerin "öğretici" niteliğinin ağır basmasına karşılık üzerlerinde durulması, yalnız nelerin öğretilmeye değer bulunduğu ya da "müfredat"a öncelikle nelerin dahil edildiği sorusuna yanıt oluşturması bakımından dahi önemlidir.

Dönem yayınlarında, başta Marksizm olmak üzere ele alınan teorik metinler, öncelikle konunun tanımlanması ve sahip olduğu temel niteliklerin sunulması çabasını merkezine almaktadır. Bu uzantısında Marx'ın ve Marksizm'in önemine dair soruların da yazıları şekillendirdiği gözlenmektedir. Kuşkusuz ele alınan tartışmaların tümünün bu çalışma dâhilinde sunulmasına imkân bulunmamaktadır. Ancak bunların genel seyri hakkında bazı genel özelliklerin belirlenmesi mümkündür.

Bu doğrultuda söylenmesi gereken ilk özellik, yayının türü ve çıktığı zaman dilimi ne olursa olsun, yazılarda kullanılan dilin olabildiğince basit olması ve konunun olabildiğince özet şekilde ele alınmasıdır. Böylesi bir tutumun tercih edilmesi kuşkusuz sebepsiz değildir. 1923 öncesindeki savaş koşulları, Cumhuriyetin ilanından bir süre sonra ortaya çıkan ve giderek

ağırlaşacak olan yasal sınırlamalar ve nihayetinde 1930'ların sonralarıyla birlikte ortaya çıkan yeni savaşın şartları, kitle ile bağların kurulmasına da, bu kitleye belli bir teorik birikimin aktarılmasına mani olmuştur. Dahası ülke sanayisinin az gelişmişliği, söz konusu kitlenin niceliği konusunda da önemli bir handikaptır. Buna karşılık savaşın bitimi ile oluşan konjonktur ve bunun devamındaki demokratikleşme adımları, ne kadar süreceği belli olmayan bir nispi rahatlık ortamını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda da dönem yayıncılık faaliyetlerinin temel politikaları yoğun şekilde ve olabildiğince çok kişinin anlayabileceği nitelikte bir aktarımın yapılması olmuştur.

İkinci bir özellik, ele alınan konunun Marksizm ve sosyalizm içerisinde kendi iç tartışmalarından olabildiğince uzak şekilde yansıtılmaya çalışılmasıdır. Bu bakımdan dönem içerisinde ya da daha sonrasında, önemli bölünmeleri ya da çok farklı yaklaşımları ortaya çıkaracak olan belli konuların dahi orta yolcu bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Örneğin Fehmi Yazıcı'nın "*Yaşama Felsefesi*" başlıklı yazısı Marksizm'deki özne – nesne tartışmaları, ayrıntılı olmayan ve tartışmalara yol açmayacak şekilde, ikisinden birininin diğerine üstün tutulmadığı bir şekilde aktarılmaktadır (Yazıcı, 1946a: 5). Bu ve benzeri birçok yazıda görüleceği üzere, içerdiği tartışma potansiyeli, doğrudan Marksist teoriyi zenginleştirebilecek konulara girilmemiş, var olan görüşlerin belli tartışmalardan kaçınarak sunuluştur.

Dönem yayınların bir diğer özelliği, Marksizm'in, içinde bulunulan zaman genel kabul gören yorumlarının takipçiliğini sürdürmeleridir. Dergi ve gazetelerde, birden fazla boyutta değerlendirilmesi mümkün olan Marksizm'in mevcut ortam ve süreçte ön planda olan yönleri öncelikli oluşturmasıdır. Bu bakımdan dönem yayınlarının Marksizm'e yaklaşımında, Marx'ın ekonomi-politiğe ilişkin fikirleri ve yöntemi merkeze yerleştirilmekte, hümanizm anlayışı ve felsefesi nispeten geri plana atılmaktadır. Dolayısıyla bu, başta yabancılaşma olmak üzere Marksizm içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan konular hakkında herhangi bir tartışmayla karşılaşılmamasına yol açmıştır. Buna karşılık, yayınlarda yer alan Marksizm merkezli yazılar, onun artı değer teorisine, ekonomik konusundaki temel fikirlere ve diyalektiğe dair açıklamaları üzerine olmuşlardır. İfade edilen bu özellik, bir eleştiri olmadığı gibi yalnız Türkiye'deki Marksizm algısına özgü bir durum da değildir. Evrensel anlamda Marksizm'e bakışın çeşitlenişi yakın gelecekte, 1844 El Yazmaları'nın önemsenir hale gelmesi ve Batı Marksizmi'nin önemli bir unsur olarak ortaya çıkması ile birlikte gerçekleşecektir.[1]

[1] Batı Marksizmi ile ilgili olarak bakınız (Anderson, 2004).

4.1.2. Marksist Yöntem ve Ekonomi-Politik

Dönemin sol basınında Marksizm bağlamında sayfalara yansıyan başlıca konular yöntem ve ekonomi olmuştur. Yönteme dair metinlerde diyalektik materyalizmin, doğrudan *"Marksçıların görüş tarzı"* olarak tanımlandığı görülmektedir ("İlim ve", 1946). Marksizm'in doğa hakkındaki araştırma, öğrenme ve olayları kavrama şekli diyalektiktir. Dolayısıyla diyalektik materyalizm bir bütünlük arz eden; tabiat hadiselerini, ilişki ve var olan şartları içerisinde ele alan, bunların bünyesindeki tezatların çarpışması yolu ile bir hareket ve değişme halinde olduklarını ortaya koyan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Yazıcı, 1946b: 5). "Tarihi materyalizm" ise diyalektik materyalizm prensiplerinin toplumsal hayatın, toplum olaylarının ve toplum tarihinin araştırılması doğrultusunda uygulanması olarak tanımlanacaktır. Burada da tarihsel olayların üzerinde, diyalektik materyalizm ile benzer şekilde durulmaktadır. Söz konusu tanımlama çabalarında dikkat çeken bir husus ise, diyalektik materyalizmin doğayı ve doğadaki gelişmeleri olduğu haliyle ve dışarıdan bir şey katmaksızın anlama ve anlatması gibi "tarihi materyalizm"in de toplumsal olayları oldukları haliyle ve dışarıdan bir şey katmaksızın ele aldığının vurgulanmasıdır. "Tarihi materyalizm" sahip olduğu bu yön ile tarih felsefeleri arasında toplumsal kanunları tespit eden yegâne yöntem olarak değerlendirilmekte, bu bakımından da "bilimsel" olarak nitelenmektedir (Yazıcı, 1946b: 5). Ele alınan konu hakkında giriş niteliğinde olsa da hemen her unsuru hakkında bilgi verme tutumu, tarihsel materyalizm bağlamında da gözlenebilmektedir. Bu bakımdan konu hakkında yapılan açıklamalarda Marx'ın konu hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkışında etkileri olan Hegel ve Feurebach'a da oldukça kısa bir şekilde de olsa değinilmektedir ("İlim ve", 1946).

Konuyla ilgili incelemelerde tarihsel materyalizmin toplumun ekonomik yapısı ve varlığını objektif bir realite olarak aldığı ve toplumun ruhi ve fikri hayatının bu objektif realitenin yansımalarından ibaret görüldüğü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda üretim güçleri, "*toplumun maddi hayat şartlarının sistemi içerisinde çehresini, içtimai kuruluşunu, karakter ve mahiyetini, fikriyatını, başka bir rejime doğru, inkişaf ve inkılabını tayin eden ilk esas kuvvet*" olarak tanımlanmaktadır (Yazıcı, 1946b: 5). Sınıflar ise hayatlarını idame ettirme çabalarından başlayarak oluşan üretim ilişkileri ile ortaya çıkmakta, sınıflı toplumlarda sınıfların üretim aletleri karşısındaki durumlarının etkisiyle oluşacak olan bilincin sınıf mücadelesi ve sınıf fikriyatını doğuracağı belirtilmektedir. Mücadelenin galibi olan sınıfın düşünce yapısı, toplumun üst yapısı oluşturmaktadır. Yani alt yapıda oluşan mücadele ve bu mücadelenin sonuçları, üst yapıyı şekillendirmektedir. Buna karşın üretim araçlarının hiçbir zaman aynı kalmayıp bir şekilde değişecek olması gibi, buna uygun şekilde cemiyetin fikir yapısı ve sosyal

müesseselerinin de değişeceği, üretim aletlerinin uğradığı değişikliklerin toplumun fikir sisteminin yeniden kurulmasını sağlayacağı belirtilmektedir. Buna bağlı olarak Marx'ın *"cemiyetin inkişaf tarihi, her şeyden evvel, istihsal aletlerinin, istihsal kuvvetlerinin, istihsal tarzının, istihsal münasebetlerinin değişmesi ve son merhalede sınıfların mücadelesinin tarihidir"* sözü, tarihsel olayların kapılarını açacak bir anahtar olarak görülmektedir. Dönem yayınlarına göre Marx'ın tarih felsefesi karşısında diğerleri "iflas bayraklarını" çekmişlerdir (Yazıcı, 1946b: 10). Benzer şekilde *tarihin çarklarını çeviren suların kaynağının sınıf mücadelesi olduğunu* ortaya koyan Marx'ın yönteminin, tarihe bakışın bütün sırlarını açılayıp düğümleri çözdüğü de belirtilmektedir (Adil, 1946b: 1). Kendisinden önce, tarihi bir takım şahsiyetlerin, ırkların ya da tesadüflerin eseri olarak gören ya da Tanrı'nın iradesinin tezahürü olarak değerlendiren anlayışlara karşı Marx, bunların tümünden farklı bir yere oturtulmaktadır. Önceki yaklaşımlar, tarihsel olayların açıklanmasında insan zihnini bir takım boşluklara düşürmekle birlikte önemi bu noktada ortaya çıkabilecek, Marx insanlığın düşünce tarihinde ilk büyük dönemeci gerçekleştiren kişi olarak tanımlanacaktır (Yazıcı, 1946c: 4).

Marksizm'in ele alınmasındaki diğer bir boyut ise Marx'ın ekonomi-politiğe ilişkin fikirleri olmuştur. Bu bağlamda genellikle bir bilim olarak yaklaşılan ekonomi politiğin en önemli safhası, klasik ekonomi olarak görülmekte, ancak gelinen noktada klasik ekonominin "rutinleşmiş" bakış açılarıyla incelemenin yetersiz olacağı savunulmaktadır. Rutinleşmiş yöntemler karşısında en önemli alternatif ise kuşkusuz Marx'tır. Onun görüşleri, ekonominin yalnız üretim ile değil, üretim ile insanlar arasındaki ilişkilerini de birlikte mütalaa edilesi gerektiğini ortaya koyması bakımından önemli sayılmakta, bu noktada da üretimi gerçekleştirenlerin meydana getirdiği sınıfların, sefil bir hayata layık görülmeleri kabul edilmez bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu manada da Marksizm, söz konusu ezilen kitlelerin kurtuluş kanunları niteliğinde görülebilecektir.[2]

Marx'ın ekonomi konusundaki fikirleri üzerine yürütülen tartışmaların bir kısmı da onun değer teorisi üzerine odaklanmıştır. Burada işin maddi ölçüsünün zaman olduğu belirtilmekte, zamana bağlı olarak ifade edilen Marx'ın değer teorisi ise bir giriş dersi niteliğinde sunulmaktadır. Marx'ın bu bağlamdaki görüşlerine verilen önemin gerekçesi ise bunların, "sosyalist eşitlik"in alt yapısını oluşturmasına dayandırılmaktadır. Savunulan görüşe göre, ancak bu görüşlerin ışığında bakıldığında, eşitliğin eşit yevmiye değil, muadil işlerin muadil yevmiyeye tabi olmasıyla gerçekleşebileceği ortaya çıkmaktadır (Atılgan, 1946b: 11).

[2] Marksizm ve ekonomi-politik içerisindeki önemi ile ilgili olarak bakınız (Nihat, 1946)

Marx'ın ve Marksizm'in ekonomiye dair fikirlerine ek olarak belirtilmesi gereken bir husus, bu noktadaki Sovyet etkisi ve belirleyiciliğidir. Marksizm'e dair bakış açısı, Sovyetler Birliği'nin ve burada geçerli olan görüş ve yaklaşımlardan bağımsız olmayıp bir yönüyle Kolakowski'nin Marksizm'in bir anlamının da *"Sovyetler Birliği'nin İdeolojisi"* olarak göstermesiyle örtüşmektedir (Kolakowski, 1978b: 77). Söz konusu durumun öncelikli yansıması Lenin ve onun görüşlerinin Marksizme eklemlenmesinde kendisini göstermektedir. Yayınların tümünde olmasa da Lenin'in geçtiği metinlerde kendisi, Marx'ın ortaya attığı fikirleri içinde bulunulan koşullara uyarlayan ve bir ölçüde onu geliştiren kişi olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan Marx'ın sahip olduğu değer, kapitalist toplumun ve kapitalist ekonominin karakterini ayrıntılı şekilde incelemesi bakımından teslim edilmektedir. Ancak kendisinin söz konusu analizinin ve bununla vardığı sonucun ancak kapitalizmin emperyalizm safhasına kadar olduğu vurgulanmaktadır. Devamında Lenin'e atfedilen önem ve ona dair övgüler onun Marx'ın yöntemini kullanarak emperyalizm safhasını ele alması sebebiyle ortaya çıkmaktadır (Atılgan, 1946c).[3] Böylesi bir değerlendirmenin sonucunda kapitalist toplum düzeninin emperyalizm safhasına kadar olan kısmı için başvuru kaynağı olarak Marx, bu aşamadan sonrası için ise Lenin görülmektedir.

Lenin'in görüşlerinin ele alınması durumu, içinde bulunulan sürecin ana teması olan "demokrasi" ile ilgili fikirlerinin tartışılmasında da görülmektedir. Konuyla ilgili bir metinde, hakkında*"dünya mütefekkirleri arasında dünya demokrasilerinin ve onun müesseselerinin nazariyecisi"* nitelendirilmesinin yapıldığı Lenin'in, karnı aç ile tok, zenginle fakir, sömüren ile sömürülen arasında demokrasinin olamayacağı şeklindeki fikrine dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda Lenin'e göre demokrasinin ilan edilmesi yeterli değildir; demokrasinin halkın alt yapılarında, halkın iştirakleriyle kurulmasının gerekmektedir (Yazıcı, 1946d: 2).[4] Bu noktada daha önceki bölümde tartışılmış olan demokrasiye biçilen anlamın kapsamının geniş tutulmasında, isim verilmeksizin Lenin'in görüşlerinden de yararlanıldığı görülebilmektedir.

---

[3] Lenin'in emperyalizm ile ilgili fikirleri için bakınız (Kolakowski, 1978c: 491).

[4] Söz konusu yazının bir diğer dikkat çekici yönü ise Lenin'in hayatına dair bilgi verilirken kullanılan üsluptur:*"Lenin mektepte iken daima sınıfının birincisi olmuş ve bilaistisna her dersten tam numara almıştır. Bir muharrir onun mektepteki halini şöyle anlatır:* 'Açık bir alnı, dikkatli gözleri, mütevazi bir hali vardı. Dürüst hareketleri, üstünün başının temizliği, saçlarının daima taranmış bulunması ve elmacık kemiklerinin çıkıklığı ve gözlerinin mailiği ile arkadaşlarının kalbinde sıcak bir sevgi yaratmıştı.' " (Yazıcı, 1946d: 2)

4.1.3. Sosyalist Devrim, Eşitlik ve Türkiye

Marksizm hakkında onun bir "öğreti" olduğunun söylenmesi mümkündür ve bu yönüyle de öncelikli vasfı teorik bir bilgi olarak sahip olduğu değerdir. Ancak söz konusu bilginin pratikte nasıl değerlendirildiği ve hangi açılardan değerli kabul edildiği de önemli bir husustur. Dolayısıyla dönem yazarlarının Marksizme dair atıfları, bir şekilde onun pratikte nasıl değerlendirildiği konusunda da bilgilendirici konumdadır. Buradan hareketle gerek Marksizm, gerekse sosyalizm, "inkılâp" olgusunun bir parçası olarak görülmekte ve bunların inkılaba giden yolu şekillendirdikleri düşünülmektedir. Örneğin ekonominin diğer tüm unsurları belirleyen bir nitelikte olduğu vurgusunun ardından "inkılâp"a dair fikirlerini ifade eden Rasih Nuri İleri, ekonomik zorlukları ve zıtlıkların kitlelere bir süre sonra doğru yolu göstereceği, bu durumun üzerinden hareket eden inkılapçının da tarih üzerinde etki sahibi olabileceği fikrindedir. Ancak bu yapılırken inkılâpçının bir "nazariye" ye dayanması gerekmektedir. Keza İleri, bir inkılâbın gerçekleşebilmesi için gerekli şartları teorik doğru bir temel, pratik müspet bir halk hareketi ve disiplinli bir parti teşkilatı olarak sıralanmaktadır (İleri, 1946b: 12). Dolayısıyla söz konusu teorik temeli sağlayacak unsur Marksizm'den başkası olmayacaktır.

Marx'ın görüşlerinden yararlanan ve "öğreticilik"ten ziyade "analiz" niteliğindeki olan metinler ise eşitlik fikri ve eşitliğin tesisi üzerine odaklanmıştır. Kuşkusuz sola dair bir tanımın getirilmesinde belirleyici unsurun ve demokrasinin solun ağırlıklı olarak benimsediği tanımının temel kıstasının eşitlik olması, iki konunun birbirleri ile bağını ortaya koymaktadır. Eşitlik ile ilgili yayınlara yansıyan temel görüşlere bakıldığında, konunun tarihsel bir çerçevede ele alındığı, tarihsel gelişimin eşitliğe eksikliğin de Marx ile giderildiği ifade edilmektedir. Buna göre, doğanın eşitliği imkânsız kılmasına karşılık, insan durmadan bunu sağlamaya çalışmaktadır, bu konudaki çabaların ilk zaferi de 1789'daki Fransız İhtilali ile olmuştur. Ancak Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan eşitlik anlayışı, yalnızca hukuk alanında bir eşitlik olarak görülmektedir. Buna karşın Tanrıkut'un belirttiği şekliyle Marx'ın önemi, Fransız İhtilali sonrası eksik kalan bir unsurun sağlanmasının miladını oluşturmasıdır. Burada Marx, ihtilal ile hukuk alanda sağlanan eşitliğin ekonomik alanda da gerçekleşmesine çalışan ilk isim olarak görülmektedir. Yine Tanrıkut'a göre SSCB ise, Marx'ın fikirlerinin sosyal nizamın esası haline gelmesidir (Tanrıkut, 1946c: 11). Bu noktada eşitliğe, ezen ve sömüren zümre ile ezilen ve sömürülen zümre arasındaki mücadelenin hedefi olarak yaklaşıldığı görülmektedir. Bu bakımdan hukuki eşitlik, Fransız İhtilali sonucunda aristokrasinin burjuvazi tarafından kuşatılıp içerisinde eritilmesi ile başarılmıştır, ekonomik eşitlik ise buna benzer şekilde, proletaryanın da burjuvaziyi kendi bünyesi içerisinde eritmesi ile gerçekleşebilecektir.

1945'lerin ortasından itibaren sosyalizme ve Türkiye'nin sosyalist bir ülke olup olamayacağına dair tartışmaların yoğunlaştığı ve dönem boyunca da bir şekilde gündemde kaldığı söylenebilir. Dönem basınında konunun ilk olarak ele alınması, Sertellerin "komünist" oldukları yönündeki "suçlama"lar sonrasındadır. Düzeyi oldukça düşük ve üslubu ağır polemiklerin[5] gazetelerde geniş yer tuttuğu bu sürecin öncelikli yararı ise eleştirilere karşı verdikleri yanıtlarda Sertellerin, sosyalizm ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik şartları bağlamındaki fikirlerini ifade edişlerine vesile olmasıdır. Bu noktada Sabiha Sertel, sosyalist ve komünist bir düzene geçilmesi için toplumsal şartların olgunlaşması gerektiğini söylerken, Türkiye'de böylesi bir geçişin ne kendi arzusu, ne de beş on şahsın emir ve kumandasıyla olabileceğinin altını çizmektedir (S. Sertel, 1945j). Zekeriya Sertel'in ise daha erken tarihli bir yazısında Sabiha Sertel'in "toplumsal şartlar" diyerek ayrıntısına girmediği unsurları daha geniş incelediği görülmektedir. Buna göre sosyalizme geçiş için gerekli koşulları objektif ve subjektif biçiminde ikiye ayıran Z. Sertel'e göre objektif koşullar, memleketin sosyal ve ekonomik bünyesinin böyle bir geçişine elverecek olgunluğa ermesiyle ile alakalıdır. Ülkede sanayileşme hareketi son haddini bulması, halkın kesin çizgilerle ve farklarla sınıflara ayrılması, üretim araçlarının birkaç elde toplanarak işçi sınıfının milletin çoğunluğunu teşkil edecek dereceye gelmesi ön plandaki objektif koşullar arasında sayılmaktadır. Buna karşın Sertel'in ifadesiyle Türkiye, sanayisi kurulmamış, sınıfları belirmemiş, sermeye birikimi başlamamış, halkının dörtte üçü okuma yazma bilmeyen bir ülke olarak bu koşulların oldukça uzağındadır. Ona göre subjektif unsurlar ise işçi sınıfının tam olarak örgütlenmesi, güçlü işçi liderlerinin yerleşmesi, sınıf bilincinin güçlenmesi, sınıf mücadelesinin keskinleşmesi oluşturmaktadır ki, Türkiye'de bu koşulların varlığı ya da kısa zamanda gerçekleşmesi de olası değildir (Z. Sertel, 1945a).

Tan Baskını'nı ardından 1946 yılı ile birlikte çok daha fazla yayını içeren sol basında, tıpkı Marksizm merkezli metinlerde olduğu gibi sosyalizm de adeta bir ders olarak okuyuculara sunulmaktadır. Kuşkusuz böylesi bir anlatım yönteminin sıklıkla tercih edilmesi nedensiz değildir. Bunun sosyalizm özelinde açıklamasını Nesimi, ülke içerisinde işçi sınıfının sahip olduğu niteliğe dayanarak yapmaktadır. O, sosyalizmi emekçi sınıfının sınıf olarak kurtuluşu davası olarak tanımlamakta ve bu yönüyle ancak işçi sınıfı tarafından temsil edeceğini belirtilmektedir. Ancak ülkede işçi sınıfının gelişmemişliği durumu, sosyalistliğin fabrikadan veya atölyeden doğmasına değil; kitaptan ve radyodan, yani dışarıdan ilim diliyle gelmesine yol açmıştır (Nesimi, 1948b). Nesimi, "ilim yolu" ile gelen sosyalizmin ister istemez bir eğitimi gerekli kıldığını, eğitimin bir ölçüde maddi zenginliğe bağlı oluşunun da ilk dönemlerde

[5] Serteller ile başta Hüseyin Cahit, Necmettin Sadak, Peyami Safa olmak üzere dönem basının önde gelen isimleri arasında dönem içerisinde görülen "kavga"lar için bakınız (Erer, 1965).

sosyalizm sempatizanlarının paşazadeler, yerli burjuvalar, milli azınlıklar arasından çıkması sonucunu doğurduğu fikrindedir. Onun söz konusu görüşleri izlendiğinde, incelenen döneme dair yayınlardaki üslubun da, alınmış bilimin normalde içinden çıkması gereken "fabrika ve atölye" ye en yalın ve anlaşılabilir hali ile aktarımı olduğu söylenebilecektir.

Aktarım çabasına en çok girişen yayın olarak karşımıza çıkan isim ise *Gün'*dür. Özellikle diğerlerinde göre geniş hacmi, daha uzun bir süre boyunca çıkmış olması ve yayın türü olarak teorik yazılara yer verme imkânının fazla oluşu, derginin bu konu hakkında diğerlerinden farklı bir yerde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, çalışmada konuyla ilgili olarak ele alınan örnekler de genelde bu dergide yayımlanan yazılardan oluşmuştur. Derginin yazar kadrosunda, Marksizm merkezli yazılarda Fehmi Yazıcı imzası görülmekteyken, sosyalizm konusundaki değerlendirmeler de genel olarak Hasan Tanrıkut'un ismini taşımaktadır. Tanrıkut'un konu hakkındaki önemli örneklerden biri olan "*Demokrasiden Demagojiye"* başlıklı yazısında sosyalizme yüklediği anlam, oldukça dikkat çekicidir. Burada sosyalizm ve Marksizm arasındaki ilişkiyi net şekilde ifade eden Tanrıkut, halkı burjuvazinin boyunduruğundan kurtarmada başarılı olan her hareketin *kendiliğinden*[6] sosyalist olacağı iddiasındadır. Marksizm ise sosyalizm doğrultusunda kesin ve değişmez ilkeleri olmayan, aksine her ülkenin kendi şartlarına göre şekillenen bir mücadele yöntemi olarak değerlendirilmektedir (Tanrıkut, 1946d: 4).

Gün başta olmak üzere tüm yayınların, sosyalizm başta olmak üzere, çeşitli kavramların tanımları ve içerdikleri nitelikler üzerinde sıklıkla durdukları görülmektedir. Bunun başlıca nedeni, konu hakkındaki bilgisizliğin, kişilerin olumsuz şekilde yönlendirilmelerine yol açacağı fikridir. Bu bakımdan yayınlarda, kendilerine dönük eleştirilerin; sosyalizmi bilmeyen kişiler tarafından, sosyalizme kafalarına göre yorumlamalarından kaynaklandığı düşüncesi hakimdir. "*Evvela bu adamlar komünizm nedir sosyalizm nedir, Marksizm nedir, bunlar hakkında harfi vahit bilmiyorlar yahut kulaktan dolma birkaç kelime yahut kapitalist uşaklarının yazdığı garazkârene birkaç sahife"* ifadesi, tam olarak bu bakışı yansıtmaktadır ("Kapkara", 1948) . Bu bakımdan da yayınlarla hedeflenen kitlenin geliştirilmesinin yanında, kendilerine yöneltilen eleştirilere karşılık verme anlamında da bir "bilgilendirme"den bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla herhangi bir konu hakkında, eleştirilere karşı savunma amacı güden yazılar, öte taraftan söz konusu görüş sahibinin, başta sosyalizm olmak üzere, ele aldığı konu hakkındaki temel görüşlerinin değerlendirilebilmesine imkân verecektir.

---

[6] Vurgu yazarın kendisine ait

Kuşkusuz sosyalizmin niteliklerinin ortaya konması, yalnız "savunmacı" bir yaklaşımla ele alınmış metinlerde görülmemektedir. Esat Adil örneğinden hareket edilip onun bir röportajda kullandığı ifadelere bakıldığında, Adil sosyalizm ideline bağlılığı bir övgü unsuru olarak değerlendirmekte ve bunun gerçekleşmesine dair fikirlerini ortaya koymaktadır. Buna göre TSP, ülkede ilk kez bir ideolojiye dayanan siyasi hareketin temellerini atması bakımından önem arz etmektedir. Dayanılan ideoloji ise bu noktada sosyalizmdir. Dayandıkları sosyalizm anlayışını bir milli mesele olarak değerlendiren Adil'e göre ülkenin sahip olduğu ekonomik yapı, Türkiye'nin kendi özellikleri etrafında şekillenecek bir sosyalizm anlayışını gerekli kılmaktadır (Nesin, 1948b). Bu "kendine has" özellikler ise yalnız bir işçi hareketi değil, "İşçi, köylü, küçük burjuvazi ve bunların içinden yetişmiş münevverler birliği" olan sosyalizmi ortaya çıkarmaktadır. Adil söz konusu görüşünü temellendirmede ise işçi sınıfının, Türk halkının ancak yüzde 8.8'i kadar olduğunu, buna karşılık nüfusun yüzde 81,8'ini köylünün oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Böylesi bir nüfus yapısı, parlamenter bir sistem içinde sosyalist hareketlerde, köylünün de işçi sınıfının içine dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır. İşçi sınıfı kuşkusuz böylesi bir hareketin liderliğini üstlenecektir. Ancak kendisi liderlik ederken yanına köylü sınıfını da alması bir zorunluluktur.

Kısacası dergi ve gazetelerin sayfalarında sosyalizm, öğretici bir metin ya da parti programının ayrıntılarının sunulması gibi şekillerde, yöneltilen eleştiriler karşısında kendini tam olarak anlatma kaygısı güden savunmacı bir yaklaşımla veya bir siyasal hareket olarak diğerlerinden farkını ortaya koyan bir övgü unsuru olarak konu edilmiştir. Bu yapılırken, bir yandan *insanlık idealinin bayrağının kafa ve kol işçilerinin ellerinde dalgalanması ve her yerde ve her tarafta düşünsel ve ekonomik irticanın yıkılışı* (Tanrıkut, 1946e: 12), öte taraftan ise *sınıf mücadelesi ve üretilen ürünün daha adil paylaşılmasının yanında üretimin toplumunun ihtiyacını karşılayacak bir duruma getirilmesi* olarak nitelendirilmektedir (Atılgan, 1946d). Sadece *Gün* ile sınırlı kalmayacak biçimde, tüm yayınların sahip olduğu bir yön ise, sosyalizmin dünyada ve Türkiye'de geçerli olacağı zamanın yakın olduğu şeklindeki iyimserliktir. Bunun uzantısında sosyalizm kaçınılmaz bir zaruret olarak görülürken, hayattan ve ölümden kaçmanın imkânın olmadığı gibi ülkenin de sonunda muhakkak sosyalist olacağı şeklinde iddialı yaklaşımlara rastlanmaktadır ("Türkiye'de Sosyalizm", 1948).

Böylesi bir bakış açısını ortaya çıkaran birden fazla faktör olduğunun söylenmesi mümkündür. Bunlardan ilki daha ziyade kapitalizmin içerisinde bulunduğu aşamaya bağlı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda F. Hikmet, içinde bulunulan çağın kapitalizmin can çekişmesi anlamına gelen emperyalizm çağı olduğunu dile getirmektedir. Söz konusu aşamada

derebeylikten kapitalizme geçildiği süreçte atılmış olan sosyalizm tohumları artık çatlamaktadır. Üstelik Hikmet, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu süreci bunun bir parçası olarak görmektedir. Ona göre yaşanılan demokratikleşme süreci, kapitalizmin gelişimi ile de ilgilidir. Bu noktada gelişim gösterecek kapitalizm, proletaryanın da güçlenmesini beraberinde getirecek, güçlenmiş bir proletaryanın bulunduğu yerde ise toplumsal devrim kaçınılmaz olacaktır (Hikmet, 1946a: 10).

Kapitalizmin tarihsel gelişimi ile ilgili bir durum da, onun faşizmle kurulan bağlantısıdır. Faşizmin ortadan kalkması bir anlamda, kapitalizmin artık çözümlenemez bir çıkmaza girmesi olarak değerlendirilmektedir. Bunun altında yatan temel neden ise faşizmin ortaya çıkışının, kapitalizmin kendi ölümünü geciktirme çabası olarak görülmesidir ("Faşizm ve" , 1948). 18 yüzyılın ortalarına kadar süren merkantilist aşamada Batı Avrupa'da devletin himayesinden istifade ederek doğan kapitalizm, buradan yirminci yüzyılın başına kadar serbestçe ve bol kazanç elde edebilmek için devleti sınırlandırmış yani liberalizm devresini yaşamıştır. Liberalizm içerisinde gelişerek dünya çağına yayıldıktan sonra ise artık tekelci kapitalizm yani emperyalizm aşamasına gelecektir. Burada kapitalizmin gereklerinin devletleri, istilacı ve harpçi bir rota izlemeye zorladığı şeklindedir ki bu; faşizmin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Duruma bu şekilde bakıldığında, II. Dünya Savaşı'nın sonunda faşizmin yenilmiş olması, kapitalizmin bunalımlarını çözülemez hale gelmesi olarak görülmektedir. Bu da kaçınılmaz şekilde sosyalizmin gelişiminin önü açacaktır.

Sosyalizmin yaygınlaşmasının yakın olduğuna dair iyimserliği ortaya çıkaran bir diğer neden ise sosyalizmin anlamının kimi zaman oldukça geniş kapsamlı kullanımıdır. Burada sosyalizm üzerine ne kadar tanımlama ve özelliklerini ortaya koyma çabasına girişilirse girişilsin, belli bir ülkedeki yapının sosyalizm olarak değerlendirilmesinde standart bir ölçü sergilenmemiş, çeşitli ülkelerde seçimleri "sol" partilerin kazanması, o ülkelerin sosyalist sayılması için yeterli görülmüştür. Bu bakımdan dönem yazarlarının birçoğu için Avrupa hızla sosyalistleşmektedir. İçinde bulunulan dönemin *"tüm Avrupa'nın dört nala sosyalizme koştuğu"* (E. Müstecabi, 1950d), *"Kapitalist iktisat anlayışı bir çok memleketlerde saltanatın son günlerini yaşamakta"* olduğu ve *"İngiltere gibi muazzam bir endüstri ülkesinde yerini tamamile sosyalist iktisat anlayışına terk etmiş bulunduğu"* (Adil, 1948) biçiminde okunması, seçimler sonucunda iktidarı kazanan partilerden yola çıkılarak gerçekleştirilmektedir. Daha da ilginç olan benzer bir dönüşümün Türkiye içinde geçerli olacağı iddiasıdır. İngiltere'de demokrasisinin ve kapitalizminin gelişmelerin elbirliği ile sosyalizmi doğurduğu, Amerika'daki yürütülen toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin sancısız şekilde sosyalizme geçilmesi anlamına geldiği

şeklinde düşüncelerin ileri sürüldüğü *Gerçek Gazetesi*'nde (E. Müstecabi, 1950a), cumhuriyet tarihi de bu ülkelerin gelişim sürecine benzer şekilde dönemlere bölünmektedir. Buna göre Cumhuriyetin ilk dönemi Atatürk'ün inkılâpçı hareketleri ile yüklü olup, devamındaki İnönü merhalesi tarihte bir duraklama, bir tereddüt devri olarak değerlendirilmektedir. İçinde bulunulan üçüncü dönem ise Türk burjuvazisinin kendine geliş ve iktidarı tam bir sınıf şuuru işe ele alış devridir. Ona göre bu dönem çok uzun sürmeyecek ve kısa süre içerisinde yerini emekçi sınıfın iktidarı ele alacağı dördüncü döneme bırakacaktır ("Cumhuriyetin", 1950).

İşte bu noktada da, dönem yayınlarının sayfalarında ele alınan en önemli konulardan birinin, sosyalizme geçişin yöntemi olduğu söylenebilecektir. Bu anlamda Türkiye toplumunun nasıl bir konumda olduğu ve buna bağlı olarak nasıl bir strateji izlenerek sosyalist devletin ortaya çıkacağına dair tartışmalar, fazla sayıda metin tarafından ele alınmamışsa da, var olan örnekler, sonraki yılların sosyalizm tartışmalarında izleri gözlenebilen niteliktedir.

Tartışmalar hakkında temel bir çerçeve oluşturması bakımından *Başdan*'ın 25. sayısında yer almış olan *"Türkiye'de Sosyalizm"* başlıklı metnin değerlendirilebilmesi mümkündür. Söz konusu yazıda öncelikle ortaya konan, sosyalizmin gerçekleşmesi için iki farklı görüşün bulunduğudur. Bulardan ilki, cemiyetlerin gelişiminin belli aşamalar biçiminde olduğundan hareket etmektedir. Söz konusu aşamalar uyarınca da sosyalizmin sırası, burjuva inkılâbının gerçekleşmesinden sonradır. Türkiye'de henüz burjuva devriminin tamamlanmamış oluşundan ötürü, söz konusu yaklaşımda emekçi kitlelerin öncelikli görevinin, burjuva devriminin gerçekleştirilmesi doğrultusunda çabalamaları olduğu kabul edilmektedir. İkinci görüşte ise toplumsal gelişimin aşamalar biçiminde olduğu iddiasına karşı çıkılmaktadır. Burada insanın çocukluk, gençlik, yaşlılık devirlerinde olduğu gibi aşamalı bir gelişimin, ancak organik bünyeler için geçerli olduğu kabul edilmekte; sosyal bünyenin ise organik bünye ile benzerlik taşımadığı ileri sürülmektedir. Söz konusu bakış açısının en önemli yansıması bir aşama yaşanmadan diğerine geçilebilmesinin mümkün görülmesidir. Bunun pratikteki karşılığı, burjuva demokratik inkılâbı olmaksızın sosyalizme geçilebilmesi olacak, kısacası bir "sıçrama" vasıtasıyla ülkede sosyalizm kurulabilecektir. İlk görüşün sahiplerine göre Türkiye'deki geçerli olan ekonomik ilişkiler, henüz bir burjuva demokratik devriminin gerçekleştirilmesi için yeterli görülmemekte ve izlenecek yöntemin esasını bunun tamamlanmasını sağlayacak şartları sağlama çabaları oluşturmaktadır. İkinci görüş sahipleri ise fikirlerini güçlendirmede Türkiye'nin dünya üzerinde yapayalnız bir millet olmadığı ve dünya milletler topluluğunun bir parçası olduğunu dile getirmektedirler. Bunun uzantısı olarak "dünyanın sosyalizme doğru ilerlediği bir ortamda", Türkiye'nin bundan bağımsız olmayacağı; tarih sosyalizme doğru

ilerlerken kendini burjuva devrimi yapma çabaları ile sınırlandıramayacağı ifade edilmektedir ("Türkiye'de Sosyalizm", 1948).

Başdan'da belirtilmiş olan çerçevenin dönem içerisinde de mevcut olan bir bölünmeyi ifade ettiği düşünülmektedir. Kuşkusuz safların bu ölçüde net biçimde çizilmesi belli açılardan güç olsa da, gerçekten de burjuva devrimine öncelik verip sosyalizmi bunun sonrasında gören görüşler ile sosyalizmin kurulmasının belli aşamaların gerçekleştirilmesine bağlı olmadığı iddiasındakiler arasında bir kutuplaşma söz konusudur. Hatta bu ayrımın, 1950'de *Gerçek* ile *Nuhun Gemisi* yani TSP ile TKP geleneği arasındaki tartışmalarda da belirleyici olduğundan bahsedebilmek mümkündür. Bu doğrultuda *Gerçek* sütunlarında tarımda makineleşmenin oluşturduğu tarım alanında köylülerin işsiz kalmalarının üzücü bir gelişme olmakla birlikte, ülkenin sosyal ve iktisadi şartlarının ve tarihin diyalektik hareketinin gereği olarak görülmesinin sosyalizmin gerçekleşmesini belli aşamalara bağlayan bakış açısının yansıması olduğu söylenebilecektir. Tam da bunun uzantısı olarak gazetede, sosyalizmin gerçekleşmesinin öncelikle ülkede kapitalizmin güç kazanmasına; bunun içinde burjuva devriminin ortaya çıkmasına bağlı olduğu savunulmaktadır:

> Tarihin tekamül kaideleri, bugünkü şartlar ve realiteler karşısında sosyalist bir cemiyete geçebilmek ancak; kapitalist istihsal nizamının azami inkişafı ve bu istihsal nizamı azami inkişafının cemiyetler içinde yaratacağı aşırı tezatların sevkile mümkün olabileceğine ve sosyalist cemiyete geçmeğe hazırlanan bütün memleketlerin ve bu arada, bizden çok daha elverişli imkanlara sahip bulunan Çin'in dahi ayni safhaları takip ettiğine göre, memleketimizi bu realitenin dışında saymak imkansızdır. Şu halde Türkiye sosyalistlerinin yapabilecekleri en müspet iş, realiteden ürkerek onları önlemeğe çalışmak değil, biz istesek de, istemesek de zaten tarihi tekamülün er geç tahakkuk ettireceği feodal istihsal sisteminin yıkılışını ve kapitalist istihsal nizamının tecessüsünü çabuklaştırmak; bu sistemin yaratacağı aşırı tezatlardan; getirmeğe mecbur olacağı burjuva demokrasisinden istifade etmek ve bu devreyi en az zararla ve azami hızla atlatma çareleri aramaktır (O. Müstecabi, 1950).

Böylesi bir durum karşısında *Gerçek*'e Amerikan yardımlarını desteklediği, tarımda ortaya çıkan işsizliği onayladığı şeklinde eleştiriler yönelten *Nuhun Gemisi*'ndeki anlayışın da yukarıda belirtildiği üzere "sıçrama" yoluyla sosyalizmin gerçekleştirilmesini mümkün gördüğü ortadadır. Bu bakımdan burjuva demokratik devrimi ve kapitalist gelişimin ülkenin durumunu daha da kötüleştireceği, özellikle de dış yardımlar yoluyla ülkede sınıf mücadelesinin keskinleşmesi gibi bir durumun mümkün olamayacağı karşı tarafa yöneltilen eleştirilerin de özünü oluşturacaktır.

Yönteme dair ne ölçüde farklılıklar olursa olsun, taraflar arasındaki ortak nokta; sosyalizmin gerçekleşmesinin kaçınılmazlığı ve sınıflar arasında tezatlar olduğu sürece hiçbir gücün bunu önleyemeyeceğidir. Dolayısıyla tüm dünyada sosyalizmin kurulacağı hakkında o kadar emin bir tutum takınılmaktadır ki, gelecekte sosyalist ülkelerinin ne gibi özelliklere sahip olacaklarına dair tahminler dahi yürütülmektedir. Bu tahminlerin ise, tarafların konu hakkındaki ortak

görüşlerini simgelemesi açısından hem TSP'nin *Gün'*ün de, hem de TKP geleneğine bağlı olan *Nuhun Gemisi'*nde yer almış olan Mehmet Ali Aybar'ın yazdıklarından takip edilmesi mümkündür:

> Umumi bir değişme ve yenileşme karşısında bulunduğumuz meydandadır. Çeşit çeşit münasebetleri ve müesseseleile cemiyet hayatı da kökünden değişmektedir: Ve işin garibi şudur ki, bütün bu değişme ve yenileşmeler sanki görülmez bir elin idaresi altında imişler gibi, hep aynı istikamette olmakta ve aynı 'dünya görüşüne' bağlanmaktadır. Hürriyet ve Müsavatın sözde kalmayıp hakikat olmasını kuvvetle arzu ettiğimiz için, medeniyetin bütün nimetlerinden serbestçe ve bu nimetlerin yaratılmasındaki hissemiz nisbetinde faydalanmak istediğimiz için dünya değişiyor. Hürriyetin kanuni bir imkan, Müsavatın da hukuki bir farksızlık olarak kalmasına artık tahammülümüz kalmadı. İstiyoruz ki bu kanuni imkândan hepimiz faydalanabilelim. İstiyoruzki bu hukuki farksızlık, yaşama hakkımız bakımından bir farksızlık olsun. Ve hürriyet ve Müsavat varlıklı sınıfın inhisarından çıkarak müşterek nimetlerimiz olsun
> Dünyanın Sosyalizme girmesi mukadderdi - Tarihin akışında ve içtimai müesseselerin tekâmülünde tesadüfe yer yoktur. İnsanlığı Hürriyet ve Müsavata götüren yolda Din ve Hukuk merhaleleri aşıldıktan sonra; Hürriyet ve Müsavatın gerçek şekline kavuşması mukadderdi. Hürriyet ve Müsavatın 'Teolojik' ve 'Metafizik' şekilleri (…)idrak edilmiş olunca, artık nasıl olsa bir gün bunlardan "Pozitif" şekline geçilecekti. Bir çeyrek asırdır bu intikal devresini yaşıyoruz .
> Bu kolayca oluverecek bir şey değildir. Sosyalist bir dünya nizamının kurulması için daha pek çok mücadele etmek icab ediyor. Her ileri fikir gibi Sosyalizminin de reaksiyoner kuvvetlerle karşılaşması tabiidir. Fakat ileri fikirlerin reaksiyoner kuvvetlere mağlup olduğu hiç görülmemiştir. Onun için istiklale emniyetle bakabiliriz. Nasıl emniyetle bakmıyalım ki, Sosyalizm, Kapitalist dünyayı içinden zaten kemirmiştir. Ve kemirmektedir. Binaenaleyh üçüncü bir dünya harbi çıksa da, çıkmasa da, eninde sonunda Kapitalist rejim çökecek ve emeğinin hakkını alan insan gerçek Hürriyete ve gerçek müsavata mutlaka kavuşacaktır .
> Şu halde acaba yeni Dünya Sovyet dünyası örneği üzerine kurulmuş bir dünyamı olacaktır?
> Zannetmiyorum. Sovyetizm, Sosyalizmin gerçekleşen bir şeklidir; fakat gerçekleşebilecek tek şekli değildir. Sosyalizme dayanan başka hükümet ve idare şekilleri de bulunabilir (…) Mamafih pek tabiidirki, Sosyalist bir dünyada Sovyet örneğinde devletler de bulunacaktır. Hele ilk zamanlarda ve Rus nüfuz bölgesinde bu mutlaka böyle olacaktır. Fakat bu uzun sürmeyecektir. Çünkü Kapitalizmle Sosyalizmin karşılaşmasından yani bu tezle antitezden daha ileri bir sentez doğacaktır. Ve Sosyalist nizam yer yüzünden sefaleti yoksulluğu yarın endişesini ve harbi kaldıracaktır (1946c).

Temel kavramlar üzerine tartışmaların genel seyrinin bu şekilde ortaya konması mümkündür. Geçmişte teorik bilgiye bakış açısının, olması gerekenden daha fazla ölçüde araçsallaştırıcıcılık arz etmesi, 1945 sonrası yayınların sosyalizm ve Marksizm algısında da belli şekillerde gözlenebilmektedir. Sonuçta soyut yönü ağır bassa da bir şekilde somut üzerinde uygulanma durumu olan teorik bilginin, pratik gelişmeler bağlamında seçici ve belli bir sistematiklikten yoksun olarak ele alınması, önemli bir soruna yol açmaktadır. Bu da dönem yayınlarının "teorik altyapı"larının ele alınmasını güçleştirici bir durumdur. Dönem yayınlarının teoriye yaklaşımında belli bir sistemden bahsedilemezken, bunun aktarımında da söz konusu handikap kendini göstermektedir. Örneğin Kolakowksi, Marksizmle ilgili kitabının henüz ilk sayfasında kendisinin Marksizm tarihine dair çalışmayı, sosyalist düşüncelerin, partilerin ya da hareketlerin değil bir doktrinin tarihi olarak tasarladığını özellikle vurgulamaktadır (Kolakowski, 1978a: V). Buna karşın, Türkiye'nin dönem yayınlarında Marksizm ya da sosyalizmin ya da bunların uzantısındaki kavramların kimi zaman birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları; her ne kadar tanımlama çabalarına girişmişseler de kendi aralarında tutarlı bir bakış açısını oluşturamadıkları görülmektedir. Ayrıca kimi zaman bir slogandan öteye gidemeyecek, kimi zamansa konuyu

oldukça yüzeysel şekilde değerlendiren adlandırmalar ile karşılaşılmaktadır. Bu yönüyle ele alınan dergi ve gazeteler üzerinden bakıldığında; dönem sol yayınlarının teorik altyapısının niteliği ve bunu aktarımına dair bir gelişkinlikten bahsedebilmek, pek mümkün görünmemektedir.

Buna karşılık söz konusu konuların ele alınış tarzlarından ziyade, bizzat ele alınıyor olmalarının önemi ortadadır. Belli sınırları olmasına ve yine belli yetersizliklerin gözlenmesine karşılık, sadece gündelik gelişmelere odaklanmayan ve konuları belli yöntemsel ilkeler aracılığıyla ele almaya çalışan, bu bağlamda da sahip olunan görüşleri bir şekilde belli bir öğretiye referansla sunma gayretine sahip olan dönem yayınlarının taşıdıkları değer tartışmasızdır. Nihayetinde farklı tarzlarda baskının söz konusu olduğu uzunca bir dönemden sonra, böylesi bir çabaya girişmiş olmak dahi diğer tüm özelliklerin ikinci planda değerlendirilmesini meşru gösterebilecektir. Bu bağlamıyla tüm eksiklikleri, özgünlükleri, daha sonraki tarihsel süreçte doğrulanacak/yanlışlanacak öngörüleri ile dönem dergi ve gazetelerinin Marksizm ve sosyalizm üzerine değerlendirmeleri, 1945–1950 yılları arasının basın hayatı içerisinde oldukça farklı bir yere yerleşmelerine imkân tanımaktadır. Marksizm ve sosyalizm üzerine tartışmalara ek olarak "Sol basın" ı, diğerlerinden ayıran bir diğer unsur ise işçi hareketleri ve sendikal örgütlenmenin dergi ve gazetelerin gündeminde işgal ettiği yer olacaktır.

4.2 SINIF SİYASETİ ve SENDİKACILIK

Türkiye'de 1945 – 1950 yılları arasında yaşanan gelişmeler, öncelikle çok partili siyasal yapı ve var olan partiler arasındaki yoğun mücadeleyi çağrıştırıyor olmakla birlikte, dönemin farklı unsurlar bağlamında da önem sahibi olduğu eklenmelidir. Bu yönüyle "1946 Ruhu" ifadesinin yalnız Demokrat Parti'nin kurularak siyasi mücadeleye girişmesi için değil, ülke içerisinde önceki dönemlerden oldukça farklı bir seyir izlemiş olan sendikacılık hareketleri için de kullanılabileceği düşünülmektedir. DP özelinde tek parti iktidarına demokrasi adına karşı çıkışa göndermede bulunan "46 Ruhu", aynı şekilde yıllarca tek parti uygulamalarının sonucunda gelişim göstermesi engellenmiş olan sendikal gelişmelerin hareketli bir döneme girişini de temsil edebilecektir. Bu yönüyle işçi örgütlenmesi bakımından kısa süre içerisine sığdırılmış olan önemli başarının adeta bir "ruh" oluşturduğu ve kendi literatüründe "1946 Sendikacılığı" biçiminde bir başlığın açılmasına vesile olacak derecede başarılara ulaştığı söylenmelidir.

Buna göre 1946 Sendikacılığı, “dünyada antifaşist cephenin soğuk savaş ile parçalanmasının henüz Türkiye’ye yansımadığı 1946 yazında kurulan ve aynı yılın Aralık ayında, sosyalist partilerle birlikte kapatılan sendikaların oluşturduğu, kendine özgü çizgiler taşıyan örgütlenme” biçiminde tanımlanabilir (Güngör, 1994: 147; Koç, 2003: 84; Öztürk, 1996: 169). Hareketin taşıdığı önem, 1946 sonrası sol basının gündeminde mutlak surette yer sahibi oluşunda görülebilmektedir. Bu yönüyle, işçi sınıfını ve onun örgütlenmesi meselesini içeren bir konu olarak sol basına yansıyışı; dönem dergi ve gazetelerinin özgün yönlerinden de bir diğerini oluşturmaktadır. Bir üst başlık olarak sendikacılık tartışmaları yalnızca sendikaların amaçları ve mücadele biçimlerini ve kurulmalarında izlenecek olan yöntemi içermemektedir. Ek olarak, işçi sınıfını merkezine alan bir konu oluşunun uzantısında; toplumsal sınıfların tanımlanması ve onların nitelikleri, sınıflar arası ilişki ve çatışmalar, ülkenin siyasi yapısı içerisinde sınıflara bakış gibi konuların da bu bağlamda ele alınması mümkündür.

Söz konusu açıklamalardan hareketle bu kısımda, öncelikli olarak dönem Türkiye’sinde, toplumsal sınıfların geçmişten beri taşıdıkları bazı genel özellikleri ile sendikalar hareketin gelişimi üzerinde durulacak, bu yapılırken de dönem gazete ve dergilerinin konuya yaklaşımları değerlendirilecektir. Devamında ise konu 1946’daki sendikal faaliyetler odağına kayacaktır. Bu noktada ülkede sendikacılık hareketinin Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklik ile serbest bırakılması ve 1946 sonunda ise tamamen son bulması gibi bir durumun geçerli olmadığı belirtilmelidir. 1946 Aralık’ında var olan sendikaların kapatılmasının ardından yenileri kurulmuş ve bunlar da işçilerin örgütlenmesi ve sınıf bilincinin oluşmasında belli katkılar sağlanmıştır. Ancak 1946 yılı içerisindeki faaliyetlerin sahip olduğu özgünlük, bunun sonrasındaki hiçbir dönemde gözlenmeyecek, dolayısıyla son olarak “1946 Sendikacılığı” nın önemi, 1947’den itibaren işçi örgütlenmesinin izlediği seyrin değerlendirilmesiyle ortaya konulacaktır.

4.2.1. Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikal Hareketin Tarihi Üzerine

İşçi sınıfının ve bu sınıfın örgütlenme şekli olarak sendikacılık tarihinin kökleri, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk sanayileşme hareketlerine ve burada oluşan küçük çaplı örgütlenmelere kadar götürülebilir.[7] Ancak söz konusu geçmişin sahip olduğu önem ve sonraki dönemlere yaptığı etki, dönemin sanayileşme düzeyi, işçi sınıfının niceliği ve böylesi bir süreç ile ilgili olarak Batı’daki durum göz önüne alındığında oldukça sınırlı olmaktadır. Söz konusu sınırlılığın

[7] Osmanlı Dönemi’nde işçi sınıfı ve bu sınıfın örgütlenmesi konusu ile ilgili olarak bakınız. (Quataert & Zürcher, 1998), (Sülker, 1955), (Sülker, 1973), (Işık, 1995).

ortaya çıkmasında ise birden fazla faktörden bahsedebilmek mümkündür.

Bu bağlamda ilk olarak kapitalizmin ülke içerisindeki gelişmişlik düzeyi, aldığı şekil ve bunun toplumsal sınıfların şekillenmesine yansıyışı dile getirilebilir. Uluslararası kapitalist sistem içerisinde, hammadde kaynağı ve üretilen malların satışı için bir pazar niteliğinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nda kuşkusuz belli bazı girişimler varsa da, sanayinin ne ölçüde az geliştiği ortadadır. Sanayileşme anlamındaki bu güçsüzlük ise beraberinde kapitalist sisteme özgü sınıflaşmanın tam olarak gerçekleşmesinin önüne geçmektedir. Bunun kaçınılmaz sonucu ise, sayıları zaten oldukça az olan işçilerin belli bir sınıf bilincinden yoksun olmaları ve başta örgütlenme olmak üzere, sınıf mücadelesi ile ilgili konulardan uzak kalmalarıdır. Bu yönüyle bakılınca da bir çevre ülkesi olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak, herhangi bir Batı ülkesi ile eşdeğer bir yoğunluğa, bilinç ve örgütlenme düzeyine sahip bir işçi sınıfından bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Nicelik olarak oldukça sınırlı bir değere sahip olan işçi sınıfı sahip olduğu belli özellikler nedeni ile de sınıf mücadelesi geleneğinden uzak bir ortamda doğup gelişmiştir. Bu bağlamda söz konusu sınıfın Batı'daki gelişimine bakıldığında, burada burjuvazinin ortaya koyduğu deneyimler, diğer bir toplumsal aktör olarak işçi sınıfı üzerinde de belli yansımalarda bulunmuştur. Böylelikle aristokrasiye karşı ittifakın bir parçası olan işçi sınıfı, sonrasında kendi bağımsız sınıf mücadelesi geleneğinin de başlatıcısı rolünü üstlenebilmiştir (Işıklı, 1994: 19-20). Dolayısıyla işçi sınıfı, tarihsel gelişimin önemli eşiklerinde kimi zaman burjuvazinin yedeğinde, kimi zamansa bizzat kendi başına önem arz eden bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık geniş ölçüde dinsel ve politik unsurlarla örtülü bir üretim düzeninin varlığını sürdürdüğü ve tüm yönleriyle kapitalist bir üretim tarzının geçerli olmadığı Osmanlı coğrafyası (Işıklı, 1974: 426) göz önüne alındığında, işçi sınıfının böylesi bir dönüştürücü aktör ya da değişim yanlısı bir ittifakta yer alması mümkün olmamıştır. Aksine gerek imparatorluk, gerekse cumhuriyet devirlerinde, ne var olan işçi sınıfının, ne de onun örgütlenmesi ile ortaya çıkmış sendika ya da benzeri bir yapının, siyasal düzende önemli dönüşümleri ifade eden 1876, 1908, 1923 gibi tarihlerde önemli roller üstlendiğinin söylenebilmesi güçtür (Işıklı, 1983: 1826).

Özellikle cumhuriyet döneminde, sınıf bilincinin ve sendikal örgütlenmenin gelişmişlik düzeyine etki eden bir diğer faktör de rejimin söz konusu olgulara bakışı ve bu bakış doğrultusunda gerçekleştirdiği yasal düzenlemelerdir. "Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış" bir millet söylemi, toplumsal sınıfların varlığını kendine bir tehdit olarak alırken, bunun kendi menfaatleri doğrultusunda örgütlenmesine de olumsuz yaklaşmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nı

takiben ve cumhuriyetin ilk yıllarında işçilerin belli ölçülerde bir toplumsal sınıf olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu manada 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu uyarınca grevler yasaksa da, herkesin dernek kurma hakkını sahip olduğunu kabul edilmekte, bu da bir çeşit dernekleşme olan sendikaların kurulmasını serbest bırakmaktadır (Işık, 1995: 86). Fakat söz konusu serbestliğin uzun süreli olduğu düşünülmemelidir keza Anayasa'dan yalnızca bir yıl sonrasında yürürlüğe konulmuş olan Takrir-i Sükûn Kanunu, her türlü siyasi ve mesleki örgütlenmeyi ortadan kaldırmıştır. Burada dikkat çekici olan bir nokta, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşananlara benzer bir sürecin, cumhuriyetin ilk yıllarında da yinelenmesidir. Şöyle ki, "Hürriyet'in İlanı" ile grevler başta olmak üzere, önceki dönemlere kıyasla bir gelişim gösteren işçi hareketi, Tatil-i Eşgal Kanunu ile engellenmeye çalışılmıştır. Söz konusu kanunun tasarısı önceden hazırlanmış olmakla birlikte, mecliste kabulü ve uygulamaya konması ise 31 Mart Olayı nedeniyle ilan edilen sıkıyönetimin gölgesi altında olmuştur (Fişek, 1969: 52). Cumhuriyet döneminde, soldaki parti ve yayınlara karşı olduğu gibi, sendikal harekete karşı ilk darbe de benzer şekilde, dolaylı bir seyir izlemiştir. Bu noktada, tıpkı II. Meşrutiyette işçi sınıfından bağımsız olarak ortaya çıkan 31 Mart Vakası'nın mazeret oluşturması gibi, cumhuriyetin henüz ilk yıllarında da, işçi sınıfı ile ilgisi olmayan Şeyh Sait İsyanı, işçi örgütlenmesinin önüne ilk setlerin çekilmesine vesile olmuştur. Bunu takip eden yasal düzenlemeler ise var olan güçlükleri daha da içinden çıkılmaz hale sokacaktır. 1936'da Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinin ağırlaştırılması, 1937'de yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu, 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ve en önemlisi 1938'de sınıf esasına dayalı derneklerin kurulmasına yasak getiren Cemiyetler Kanunu, işçi sınıfının bir sınıf bilincine erişmesinin ve örgütlenmesinin önündeki temel hukuki engelleri oluşturmuştur.

Bundan daha da vahim olanı ise yasal sınırlamaların ötesinde, konu hakkında iktidarın bakış açısı ve sahip olduğu zihin yapısıdır. Konuyla ilgili görüşlerin açık şekilde ifade edildiği örneklerden biri, 1936 tarihli İş Kanunu'nu ile ilgili konuşmasında Recep Peker'in kanunu *"sınıfçılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hata yollarını ortadan silip süpürecek"* bir metin olarak tanımlamasıdır (Fişek, 1969: 72). Toplumun farklı sınıflardan oluştuğu ve her bir sınıfın kendi menfaatleri doğrultusunda mücadele etmesi gerektiği anlayışının bir "hata yolu" olarak değerlendirilmesinin, sınıf ve örgütlenme olgularına dair yaklaşımı oldukça net şekilde ifade ettiği düşünülmektedir. Böyle olunca da 1945–1950 yılları arasında yasal düzenlemelerde bazı değişiklere gidilmişse de, bunun zihin yapısında yansımalarının olup olmadığı tartışmalı bir niteliktedir.

Sendikacılık, netice itibarıyla sınıf bilincinin bir aşamaya erişmesi ve bu bilinç doğrultusunda işçilerin, çıkar ve haklarını korumaları doğrultusunda örgütlenmelerini ifade etmektedir. Ancak kökleri uzun yıllar öncesine kadar gitse de, 1940'lara gelinceye kadar böylesi bir bilinç durumunun oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Bu noktada bilinç eksikliği ile ilgili bir durum, işçi sınıfı üyelerinin özellikle sendikacılık bağlamında bir altyapıdan mahrum olmaları; dahası bu alt yapıyı edinebilecekleri materyallerden de yoksunluklarıdır. Sülker'in altını çizdiği üzere, 1946'ya gelindiğinde, aydınların ya da işçilerin elinde sendikacılık üzerine yazılmış, herhangi bir Türkçe kitap, inceleme ya da kuramsal yapıt bulunmamaktadır (Sülker, 1982: 20). Dahası toplumun eğitim seviyesinin düşüklüğü, bir şekilde işçi sınıfının bilinçlenmesini hedef alan yayın faaliyetlerinin hedeflenen kesimlere ulaşılmasına da engel olmaktadır. 1927'de yüzde 10.6, 1935'te yüzde 20.4 gibi oldukça düşük olan okuma-yazma oranlarına, bir de toplumsal sınıflar gibi konuları içeren yayınların zor anlaşılır nitelikte olmaları eklendiğinde, yayın yoluyla bilinç kazandırılması durumunun sınırları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Ahmad, 1998: 151).

Tüm bunlar göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak belli bir işçi sınıfının oluştuğu, söz konusu sınıfın teşkilatlanma çabasına giriştikleri ve başta çeşitli amaçlarla yapılan grevler olmak üzere işçilerin odağında yer aldığı eylemlere örnekler sunduğu inkâr edilemez. Hatta II. Meşrutiyet'in ilanının ertesindeki hareketlilik, bugünden bakıldığında dahi Türkiye toplumunun sınıfsal hareketlerinin başta gelen örneklerini oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak başkent İstanbul'da ve ulaştırma alanında yoğunlaşmış olan grevler; aynı zamanda İzmir, Selanik, Zonguldak, Aydın gibi farklı şehirlere ve havagazı, reji, tütün, deri, şeker, fırın, madencilik, pamuk gibi farklı iş kollarına da yayılmıştır. Yine mütareke döneminde de özellikle İngiliz ve Fransızların kontrolü altındaki işyerlerinde, "milli bilinç"in ağır bastığı bazı grevlere rastlamak mümkündür (Fişek, 1969: 54). Ancak söz konusu eylemlerde, ne geniş bir birikim ve bilinç düzeyinden, ne de uzun vadeli ve sınıfın tümüne dair hedeflerin gözetilmesinden bahsedebilmek mümkündür. Dahası sürecin işçi sınıfı ve sınıfın örgütlenişinde arz ettiği diğer özellikler de göz önüne alındığında, söz konusu geçmişin 1946'da ortaya çıkacak hareketlere dair güçlü bir alt yapı oluşturduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. 1946'daki hareketin ortaya çıkardığı örgütlenmeler, geçmişin mirasından yararlanmaktan ziyade, geçmişten beri varlığını korumuş olan belli olumsuzlukların giderilmesi çabasına girişmiş ve faaliyetlerini bunların ortadan kaldırılabilmesi çabasına göre biçimlendirmişlerdir.

İşçi sınıfının güçlenmesi ve sendikal gelişimin sağlanması doğrultusunda dönem yayınlarının da genel niteliği, yukarıda ifade edilmiş olan temel olumsuzlukların giderilmesine ya da sorunlara

farklı çözüm yollarının geliştirilmesine dönük bir anlayışa sahip olmalarıdır. Bu bağlamda dönemin dergi ve gazetelerinde; ülkede var olan yasal düzenlemelere karşı muhalefet edilmesi, işçi sınıfının varlığının ve haklarının siyasi yapının temel aktörlerince kabulünün sağlanması, sendikacılık bakımından temel düzeyde de olsa bir bilgi aktarımının gerçekleştirilmesi, sendikal mücadelenin sistem içerisinde meşruluğunun ispatlanabilmesi ve toplum içerisinde farklı sınıfların olmadığına dair görüşlerin çürütülmesi doğrultusunda bir yayın politikasının izlendiği gözlenmektedir.

Bu doğrultuda da ilk adımı konu hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmesine dönük çabalar oluşturacaktır. Bizzat taşıdığı isim, odağına aldığı konuyu dışa vurmakta olan *Sendika Gazetesi* başta olmak üzere, dönemin sol basın içerisindeki yayınları, sınıf bilincinin aşılanması ve sendikacılık konusunda kitlelerin bilgilendirilmelerini gündemlerine taşımışlardır. Bu noktada da karşımıza bir kez daha eğitici/öğretici niteliği ağır basan metin örnekleri çıkacaktır. *"Sendika nedir?"* sorusundan başlayarak örgütlenme ile ilgili çok sayıda kavram ve ilkeye dair görüşlerin dönem yayınlarının sayfalarında yer buldukları görülmektedir. Bu manada sendikalar, başıboş ve örgütsüz durumda bulunan işçi sınıfı için verimli bir okul olarak tanımlanırken (Adil, 1946i), kazanç gayesi güden bir iktisadi teşekkül ya da bir sosyalist partisi olmadığının altı özellikle çizilmektedir. Sendikaların genel itibarıyla burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki iktisadi, siyasi ve nazari olmak üzere üç şekilde tanımlanabilecek olan mücadelenin iktisatla ilgili kısmına bağlı oluşu vurgulanırken, iktisadi ve siyasi anlamda iktidarı elinde tutan sınıflara karşı yegane silahı sağlayan örgütlenmenin somut şekli olduğu belirtilmektedir(Baştımar, 1946: 8). Ayrıca sendikaların programlarının, kuru vaatler olmadığı ve hayati kıymete haiz olan isteklerin kolayca gerçekleşmesini sağlayacağını ifade eden ayrıntılı metin örnekleriyle karşılaşılmaktadır (Sönmezler, 1946). Dönem yayınlarında en kısa haliyle, *"kapitalist cemiyet içinde emekçilerin durumunu kabil olduğu kadar iyileştirmeye çalışmak, iş saatlerini azalttırmak, gündelik ücretleri arttırmak, iş şartlarını sağlığa uygun kılmak, kolektif mukavelelerle keyfi işten çıkarmaları önlemek gibi tedbirlerle her günlük yaşayışlarında emekçilerin sefaletlerini hafifletmek gayesi gütmek"* olarak özetlenen sendikaların faaliyet amaçları (Sendikacı, 1946b), farklı örneklerin verilmesi ile tartışma konusu edilmektedir.

İşi sınıfının ve sendikacılık hareketinin yetersizliğinin aşılması konusunda ortaya konulan görüşlerin bir kısmı da, genel olarak işçi sınıfının nicel değerinin azlığını ve bunun yarattığı

olumsuzlukları gidermeye dönüktür.[8] Burada ülkenin sanayileşme konusundaki az gelişmişliğinin işçi sınıfının büyüklüğüne de yansıyan olumsuz yönleri, tek bir sınıfa vurgu yapılmasından ziyade, özellikle de köylü sınıfını içine alacak bir sınıflar ittifakının odağa yerleştirilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Söz konusu mantığın dönem yayınları içerisinde çeşitli tartışmalardan takip edilebilmesi mümkündür. Bunun yanında doğrudan Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi 'nin ismi de, bu bakış açısını açık şekilde ortaya koymaktadır.

Konu hakkında görüşlerin tüm yönüyle değerlendirilebileceği bir metin örneği ise *Gün*'ün 28. sayısında Esat Adil'in kaleminden çıkmıştır. Söz konusu yazı, konu hakkındaki düşünceler bakımından *TSP* ile *TSEKP* arasında ayrım olmadığını da ortaya koyabilmektedir. Yazısında esas olarak var olan sosyalist partileri konu edinmiş olan Adil, bunların işçi sınıfının inkılâpçı ve ideolojik partisi olmakla birlikte köylü sınıfının da partisi olduğuna dikkat çekmektedir. İşçi sınıfının büyük halk kitlerinin öz davası olarak tanımlanan sosyal mücadelelerin önderliği vazifesine sahip olduğu vurgularken, mücadelenin başarıya ulaşması için önder yeterli görülmemekte, köylü sınıfının mücadelenin yardımcı kuvveti haline gelmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Bunun için işçi sınıfının rehber kadrolarının, köy ve köylü davasını da çok iyi bilmeleri ve taraflar arasındaki ilişkiyi sıkı tutmaları gerekecektir. Ancak bu gerçekleştiği takdirde Türkiye'de köy ve köylünün davasını çözüp halledecek olan biricik kuvvetin işçi sınıfı olduğunun anlaşılması mümkün olacaktır (Adil, 1946j). Ayrıca Adil'in görüşlerine katkı sağlamak üzere yine *Gün*'ün aynı sayısında yer alan *Taktik Değil Strateji* başlıklı yazısında Mustafa Börklüce de, köylü ve esnafın işçi sınıfına çıkar bakımından sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgulayarak söz konusu sınıfların "yekpare" şekilde iktidarı elde edebilmeleri halinde "bozuk düzene" yeni bir yönün verilebileceğini belirtmektedir (Börklüce, 1946). Bu bakımdan düzenin değiştirilmesi misyonu, mevcut yapı içerisindeki oranına bakarak bizzat işçi sınıfına değil, işçi sınıfının önderliğini yürüteceği bir ittifaka verilmektedir.

İşçi sınıfının niceliği ile ilgili bir diğer dikkat çekici husus da, söz konusu sayısal az gelişmişliğin yol açtığı olumsuzlukların, niteliksel durumun geliştirilmesi sayesinde giderilebileceği görüşüdür. Bu doğrultuda yayınlarda yer alan tartışmalarda vurgu, işçi sınıfının kendi önder kadrosu üzerine yoğunlaşmaktadır. Örneğin *Sendika Gazetesi*'nde bununla ilgili olarak *"emekçi kitleler arasına karışmış bulunan (...) şuurlu, tecrübeli ve azimli işçiler"*in,

---

[8] Ülke nüfusu içerisinde işçi sınıfının ağırlığı konusunda doğrudan verilere sahip olunmamakla birlikte, genel gönümü arz edecek belli sayılardan bahsedebilmek mümkündür. 1923 yılında sanayi işçilerinin ülkedeki sayısı 20-30 bini geçmiyorken, 1948 yılına gelindiğinde büyük işyerlerinde çalışan işçi sayısı 301299 olarak gösterilmektedir. Küçük iş yerleri ve tarım sektöründe çalışanların ise bunun iki katı civarında olduğu söylenebilecektir. Ailelerinin de hesaba katılması ile birlikte 1950'lere varıldığında ülkedeki işçi sınıfının nüfusunun bir buçuk milyon kişi civarında olduğu söylenebilecektir (Karpat, 1967: 106)

"kararsız kütleler arasında feyizli bir maya rolü" oynayabilecekleri belirtilirken, toplumsal hareketlerin ve sınıf mücadelelerin kızıştığı ortamlarda böylesi bir mayanın mucizevî bir tesire sahip olacağı iddia edilmektedir (Sendikacı, 1946c). Aynı iyimserlik geçmişin deneyimlerinin yok sayılmaması gerektiği vurgusunda da kendisini göstermektedir. Bu bağlamda mevcut yapı içerisinde halkın "*kültür, sınıfi şuur ve içtimai bilgi bakımlarından bütün tehditlere ve imkânsızlıklara rağmen değişmiş ve olgunlaşmış"* olduğu düşünülürken (Sendikacı, 1946c) , gelinen noktada "*tek parti baskına rağmen atılmış olan tohumların demokrasi kaynaşmaları içinde filizlendiği"* iddia edilmektedir (Sendikacı, 1946d).

İşçi sınıfının kendinden ziyade ona önderlik edecek olanları konu edinen F. Hikmet ise bu konuda aydınların sorumluluklarını yerine getirmeleri halinde, var olan belli engellerin aşılabileceği fikrindedir (Hikmet, 1946b: 5). İşçi sınıfının örgütlenme konusunda gelişmişlikten yoksun ve kendi çıkarlarının farkına varmada yetersiz olduğunu söylerken, söz konusu durumu ortaya çıkaran çok çeşitli sebeplere karşılık ana nedeni *"münevver zümrenin lakaydisi"*nde görmektedir. Hikmet, ağır sanayinin gelişmemiş olmasını, işçi sınıfının bilinç durumu ile doğrudan bağlantılı bulmazken, bilincin gelişmesinde ağırlıklı rolü aydınlara vermektedir. Bu doğrultuda çalışan kitlelere sınıf şuurunu aşılayabilecek "inkılâpçı münevver"lerin faal bir rol oynaması halinde, ülkenin kendi şartlarına karşılık her türlü "ileri" hareket başarılı olabilecektir. Ayrıca *inkılapçı münevver'*in kimler olduğuna dair de açıklamada bulunan Hikmet, söz konusu aydın tipini proletaryanın Marksist davasına hizmet eden aydın olarak tanımlamakta, bunun dışında kalan her türlü tipi ise burjuvaziye ait görmektedir. Söz konusu münevver tipi Marksist literatürü tam manasıyla öğrenmeye mecbur görülmekte, bunun ise bir aksion ve hareket adamı olunabilmesi için gerekli olduğu savunulmaktadır. Böylelikle edinecek kültür, söz konusu aydının halk kitlesinin şuursuz kaynaşmasından yararlanarak, onda sınıf şuuru ve birliği yaratan bir teşkilat kurmasının zorunluluğunu öğretecek, kafa ve kol işçilerinin birleşmesinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda çalışmaya sevk edecektir.

Kuşkusuz şu ana kadar ele alınanlar, işçi sınıfının ve ülkede sanayileşmenin özellikleri ile alakalı olan tartışmalardır. Bunlara ek olarak yayınlarda, ülkede mevcut olan yasaların ve iktidarın toplumsal sınıflara dair bakışının oluşturmuş olduğu kabuğun kırılmasına yönelik yazıların da yer buldukları söylenebilir. Bu doğrultuda öncelikle tek partili dönemde gelenek haline gelen "sınıfsız" millet söyleminin çürütülmesi konusunda çaba gösterildiğine şahit olunmaktadır. Bu yapılırken de toplumsal sınıfların tarihsel akışın bir sonucu olduğu ve varlıklarının inkâr edilmesinin mümkün olamayacağı savunulacaktır.

Söz konusu görüşün güçlendirilmesi doğrultusunda, toplumsal sınıfların ortaya çıkışının dergi ve gazetelerde sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda altı çizilen ilk husus, sınıfların ilkel yaşamda yokken, sonrasında toplumsal ilerlemenin bir ürünü olarak ortaya çıktıklarıdır. Çeşitli tarihsel dönemlerde farklı görünümler arz etmekle birlikte, sınıfların en gelişmiş halini alması kapitalizm ile birlikte olmuştur (İleri, 1946a: 4). Buna karşılık topluma dair tüm kategoriler gibi toplumun belli bir gelişme seviyesinde doğup yine bu gelişme sonucunda şekillendiği belirtilen sınıfların, gelişmenin son aşamasında da tamamen ortadan kalkacakları savunulmaktadır. Ancak içinde bulunulan durumda böylesi bir sınıfsızlık durumundan bahsedebilmek mümkün görünmezken, böylesi bir iddianın sürdürülmesi; sınıflar ile ilgili ekonomik, siyasi ve her türlü hakkının da inkârı anlamına gelebilmektedir (Baştımar, 1946: 1). *"Emeğini kiraya verenler ve emeği kiralayanlar oldukça tıpkı Himalaya dağlarına 'yok' denemiyeceği gibi sınıflar da yok denemez"* savının dile getirildiği yayınlar, sınıfların yok sayılmasının bilimsel değil doğrudan siyasal çıkarlarla ilgili bir "ayak oyunu" olduğu (Adil, 1946k) görüşündedirler.

Sınıfların varlığı/yokluğuna dair tartışmaların yanında ikinci bir unsur, mevcut yasalarda yapılan değişikliklerde bir sınıf olarak işçilerin menfaatlerinin korunması ve gerçekleştirdikleri örgütlenmelerin meşruiyetinin sağlanması konusunda gösterilen çabalardır. Özellikle sendikaların gizli amaçlar gütmeyen, işçilerin hak ve çıkarlarını koruyan ve sıkıntılarına çözüm arayan meşru örgütler olduğunun ortaya konmasında sıklıkla başvurulan unsur, içinde bulunulan zaman dilimi ile de uyumlu şekilde "demokrasi" olmuştur. *Sendika Gazetesi*'nde yer alan bir ifade de görüldüğü üzere "*sendika hareketlerine karşı yapılacak her müdahale ve her baltalamanın demokrasiye indirilmiş bir darbe ve milli menfaatlere ihanet"* sayılması (Sendikacı, 1946d), söz konusu savunmacı yaklaşımın bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu noktada demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli şartlar arasına sendikaların serbest şekilde faaliyet göstermelerinin eklenmesi; sendikacılık hareketlerini demokrasinin tanımına içkin hale getirmektedir. Durum böyle olunca her türlü siyasal akımın bir şekilde eklemlendiği "demokrasi" söylemi içerisinde, sendikaların da dahil edilmesi söz konusu olmaktadır.

Bunun diğer bir yansıması, sendikacılık konusunda yaşanan her türlü olumlu gelişmenin, doğrudan ülkenin demokratikleşmesi sürecinde gerçekleşen bir ilerleme olarak görülmesidir. Öyle ki Mehmet Ali Aybar, sendikacılık konusunda yaşanan gelişmelerin son bir yıl içerisinde demokrasi doğrultusunda atılan adımlar içerisinde en önemli ve hayırlısı olduğu fikrindedir. Bu düşüncesini de, çok parti sistemin yabancısı olan ve bireyleri asırlardır siyasi hayattan uzak tutulmuş milletlerde, mesleki örgütlenmelerin siyasi partilerden daima daha çok iş göreceği

şeklindeki iddiası ile güçlendirmektedir. Kitlelerin siyasete bakışlarının her zaman olumlu olmayabileceğini, ancak "ekmek parası" konusuna kimsenin sırtını dönemeyeceğini ifade eden Aybar, böyle bir durumda başta ekonomik menfaatler olmak üzere emekçileri bir araya getiren sendikaların, onların sınıf bilincini edinmelerini sağlayacağı fikrindedir. Ek olarak, geniş kitlelerin parçası oldukları sınıfın çıkarları konusunda fikir sahibi olması ve bunun doğrultusunda siyasete dair tercihlerini şekillendirmesi, Aybar'ın gözünde demokrasinin de ta kendisidir (Aybar, 1946b: 8).

Dönem yayınlarının yasal düzenlemelere karşı takındıkları tavır ise esas olarak "1946 Sendikacılığı" olarak adlandırılan süreç içerisinde ve bu sürecin seyri ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Bunun üzerinde durulabilmesi içinse ülke sendikacılık tarihinde şu ana kadar ele alınan belli olumsuzluklara karşı girişilmiş olan ve bu yönüyle de büyük önem arz eden sendikacılık döneminin ayrıntılarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.2.2. İşçi Örgütlenmesinde Altın Çağ: 1946 Sendikacılığı

Ülkede demokratikleşme konusunda atılan adımlar bağlamında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerden biri de Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliktir. Buna göre 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun "sınıf esasına müstenit" cemiyet kurulmasını yasaklayan 9. Maddesi, 10 Haziran 1946'da kaldırılmıştır.[9] Pratikte, sınıf ve iktisadi menfaat temeline dayanan veya siyasi, dini, ırki sebepten beynelmilel amaçlar güden derneklerin, dolayısıyla da siyasi partilerin kurulmasını yasaklayan söz konusu yasa maddesinin ortadan kalkışı (Karpat, 1996: 309) Takrir-i Sükun ile birlikte fiilen önemli engellerin konduğu ve 1938'den itibaren de hukuken yasaklanan sendikacılık faaliyetlerini serbest bırakmıştır. Ayrıca söz konusu değişiklik sendikaların yanında sosyalist partilerin de kurulabilmesinin önünü açmıştır.

---

[9] Söz konusu değişikliğin, savaşın bitimiyle birlikte iktidarın çalışma yaşamında giriştiği geniş kapsamlı değişikliklerin bir parçası olduğu burada eklenmelidir. 27 Haziran 1945'te "çalışanların yaşama seviyesinin yükseltilmesi, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki münasebetlerin memleket yararına ahenkleştirilmesi" gibi amaçlarla Çalışma Bakanlığı kurulmuştur. Söz konusu düzenlemeyi ise kısa bir süre sonrasında İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu, 16 Temmuz 1945'te İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu, 25 Ocak 1946'da da İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu takip etmiştir (Timur, 2003: 68). Tüm bu yoğun yasama faaliyetlerine karşılık doğurduğu sonuçlar açısından en önemlisinin Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik olduğu ortadadır.

Bu noktada dönem sol hareketinin, her iki türdeki kurumlar aracılığıyla sürecin akışına dahil olmaya çalıştığı söylenebilir. Bu manada bir yandan sosyalist partiler kurulurken, kurulan bu partiler kendi teşkilatlarından ziyade sendikaların örgütlenmesi konusuna ağırlık vererek faaliyet göstermişlerdir. Bu yapılırken de, yine kendi faaliyetlerinin uzantısında dergi ve gazete çıkarılması ihmal edilmemiştir. Parti, sendika ve yayın biçimindeki faaliyet türleri göz önüne alındığında, "1946 Sendikacılığı" olarak adlandırılan dönem, sadece çok partili hayata geçiş sürecinde değil cumhuriyetin ilanından 1960'lara değin solun en kapsamlı şekilde faaliyet gösterdiği zaman dilimini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Sendikal faaliyetin yayın alanındaki yansımalarından *Sendika Gazetesi*'nde, Marx'ın sendikacılık konusundaki görüşlerine yer verilirken burada kendisinin, parti ile sendika arasında bir kutuplaşma ya da bir ayniyet ilişkisi olmadığı, her iki unsurun da kapitalizme karşı savaşta birbirini tamamlayan iki türlü emekçi teşkilatı oldukları kabulüne dayanan anlayışına atıfta bulunulmaktadır (Sendikacı, 1946e). Söz konusu dönem deneyimine bakıldığında böylesi bir düşüncenin yalnızca gazetede sayfaları ile sınırlı kalmadığı görülmektedir. Gerçekten de 1946 yılının ortalarında kurulmuş olan TSP ve TSEKP, sendikacılık konusunu partinin en önemli meselelerinden biri olarak görerek, bu doğrultuda yaşanan hareketliliğin de ateşleyicisi olmuşlardır.

Buna karşılık söz konusu faaliyetlerin, tıpkı sosyalist partilerin kuruluş aşamasında olduğu üzere, henüz doğum aşamasında bir ikiliği barındırdığı görülmektedir. Partiler, kendileri ile "kutuplaşma ya da ayniyet" içermeyen sendikaları kurarlarken, bunların örgütlenmesine ilişkin olarak, daha öncede ifade edilmiş olan farklı modellerin savunuculuğu yapmışlardır. Bunun sonucunda dönem yayınlarının sendikacılık konusundaki yazılarının bir kısmı, hareketin genel gelişimine katkıdan ziyade, tarafların birbirlerinin yöntemine dair eleştirilerine ayrılmaktadır.

Söz konusu yazılarda taraflardan her biri, diğerini tepeden inme bir metot izlemekle suçlamakta, sendikal örgütlenmenin bir taban hareketi olması gerekirken bunun aksi şekilde faaliyet gösterildiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda TSP'nin sendikal örgütlenmeye dair yöntemi, *Gün*'ün 25. Sayısında ortaya konmaktadır. Burada partinin izlediği yöntemin, *"sendikacılık metodunun kendi milli ve içtimai bünyemizin hususiyetleri de göz önünde tutulmak şartıyle tatbiki"* ilkesine uygun olduğu vurgulanmaktadır. Bunun uyarınca da; aynı üretim veya işletme şubelerine bağlı bütün işçilerin mesleki menfaatlerini temsil etmek üzere Türkiye çapında sendikalar kurulması, aynı üretim veya işletme konusu üzerinde işçi toplulukları bulunan vilayet ve kazaların tıpkı bir siyasi parti gibi şubeler halinde Türkiye çapındaki bu sendikalara

bağlanması, ülkedeki üretim veya işletme şubelerinin en az yarısı kadar bir sendika sayısına ulaşıldığında sendikaların her birinin kendi aralarından seçeceği kişilerin teşebbüsleri ile Türkiye Sendikalar Konfederasyonu adı altında bir federasyonun kurmaları önerilmektedir (Adil, 1946l: 3). Yazıda karşı taraf ise, işçi sınıfının birleşmesini geciktirmek ve teşkilatlanmayı zorlaştırmakla suçlanmaktadır (Adil, 1946l: 4). TSEKP'nin kitle üzerinde hakimiyet kurma çabasında olduğu iddia edilmekte, bunun sebebi de adı geçen partinin kitlenin değil kendi menfaatlerinin peşinde olduğu görüşüne dayandırılmaktadır. ("Türkiye Sosyalist Parti", 1946", 1946: 2). Sonuçta her yönden daha olumlu olduğu vurgulanan TSP'nin sendikal yöntemi, tüm kitlenin menfaatlerinin sağlanması çabası ile *"demokratik ve inkılapçı bir metot"* olarak değerlendirilmektedir.

TSP'nin *"demokratik ve inkılapçı"* örgütlenmesinin karşısında TSEKP ise, *"diyalektik sendikalizm"* olarak adlandırdığı kendi yönteminin savunusunu yapmaktadır. Buna göre TSEKP'nin savunduğu diyalektik sendikalizm, sendikaların teşkilatlanmasında bir ülkeden tek bir modelin kopya edilmesi mecburiyetinin olmadığından yola çıkan ve Türkiye'nin kendine has özelliklerini göz önünde bulunduran bir yöntem olarak görülmekte, bunun "*her anlamda geri kalmış ülkemizde emekçi kitleleri refaha götürebilecek en esaslı ve sağlam teşkilat sistemi olduğu"* belirtilmektedir ("Sendikalarımız", 1946). Buna göre her işletme veya üretim biriminde bir sendika kurulması öngörülmektedir. Söz konusu üretim biriminin tüm işçileri, meslek ayrımı gözetmeksizin sendikaya üye olabilecek, bir şehirde aynı üretim kolunda birden fazla sendika kurulabilecek, bunlar daha sonra bir araya gelerek o şehrin sendikalar birliğini oluşturacaktır. Bu şehir sendika birliklerinin ise sonrasında sendika federasyonlarını ve nihayetinde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu oluşturmaları öngörülmektedir (Sendikacı, 1946f). Hem dikey hem de yatay örgütlenmenin içerisinde yer aldığı bu yöntem karşısında TSP'ye ise, *"işe temelden değil de çatıdan başlamaya"* meraklı olduğu eleştirisi yöneltilmektedir.

Böylesi çatışma ve polemiklerle birlikte yaşansa da, partilerin sendika kurma konusunda bir rekabete girişmesi, kurulan sendikaların sayısı ve yaygınlığı bakımından oldukça büyük rakamlara ulaşılmasını sağlamıştır. Fakat dönem içerisinde sendikal faaliyete ilişkin istatistiklerin tutulmamış olması, konunun sağlıklı rakamlar üzerinden ele alınmasını imkânsız hale getirmektedir. Yine de sendikacılık tarihine ilişkin çalışmalardan ya da döneme ilişkin tanıklardan aşağı yukarı bir sayı elde edilebilmektedir. Bu bağlamda Çavdar, Cemiyetler Kanunu'ndaki düzenlemenin sonrasında altı yüz dolayında sendika kurulduğunu söylerken (Çavdar, 2004: 448), dönemin Çalışma Bakanı Sadi Irmak, bir demecinde 100 kadar sendikanın varlığından söz etmekte (aktaran Sülker, 1982: 20), 17 Aralık 1946 tarihli Cumhuriyet Gazetesi

ise konuyla ilgili bir haberinde 700'e yakın sendikanın kurulduğunu belirtmektedir (Öztürk, 1996: 174). Söz konusu dönem içerisinde sendikacılık faaliyetlerinin bizzat içerisinde yer almış olan isimlerin söylediklerine bakıldığında ise Fadıl Barkan 700'e yakın sendika kurulduğunu söylemekte (Akar, 1989: 34), Zihni Anadol ise doğrudan 747 sayısını vermektedir (Anadol, 1989: 9). Ulaşılan sayı bunlardan hangisi olursa olsun, hareketin o ana değin ülke solunun ve işçi hareketinin kitle ile bağlar kurması açısından en geniş kapsamlı girişim olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada görülen sendikacılık faaliyetleri kuşkusuz İstanbul ağırlıklı olmakla birlikte, Kocaeli, Adana, Samsun, Ankara ve Zonguldak gibi Anadolu'nun farklı bölgelerini de içerir genişlikte olmuştur. Bu faaliyetler, genel olarak deniz ve şehir içi taşımacılığı, deri ve terzihane gibi dokuma, basın ve yayın, metal, fırıncılık, tekel, tütün ve reji gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Sendikaların kurulmalarına önderlik eden partilerden, TSP şekillendirdiği sendikaların isimlerinin başında "Türkiye", TSEKP'nin faaliyetleri sonucu kurulanların ise kurulduğu ilin ismi yer almaktadır. Dönem içerisinde gerçekleştirilen örgütlenmelere, Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası, Türkiye El İşçileri Sendikası, Türkiye İnşaat İşçileri Sendikası, İstanbul Tütün İşçileri Sendikası, İstanbul Madeni Eşya İşçileri Sendikası, İstanbul Ayakkabı İşçileri Sendikası, Zonguldak Maden Kömür Havzası İşçileri Sendikası, Adana Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası, İstanbul Basın Yayın Kafa ve Kol İşçileri Sendikası, Ankara Terziler Sendikası, Kocaeli Nakliye İşçileri Sendikası ve Eskişehir Serbest Sanayii İşçileri Sendikası gibi sendikalar örnek verilebilir. Bu örneklerden anlaşılacağı ve Sülker'in de belirttiği üzere kurulmuş olan sendikalar arasından, TSEKP tarafından kurulmuş olanların daha fazla yaygınlık göstermiştir (Sülker, 1955: 40).

Sendikal hareketliliğe paralel şekilde dergi ve gazetelerin de bunu yönlendirmeye ve şekillendirmeye dönük yayınlar yaptıkları söylenebilir. Bu manada örgütlemenin nasıl olacağına dair metinlerin ötesinde her bir yeni sendikanın kurulması haberi, büyük bir memnuniyetle sunulmakta, sendikacılığın toplumsal sınıflar ve ülkede demokrasinin gelişimi doğrultusunda sağlayacağı yararlar sıklıkla dile getirilmektedir. Ayrıca işçi sınıfı üyelerinin meseleleri ve karşılaştıkları zorluklar da gazete ve sayfalarına yansıtılmakta, işçi sınıfına dair her türlü gelişme işçi sınıfı ve sendikacılık özelinde, sol basının kendi gündemini şekillendirmektedir.

Dönem yayınlarının yasal düzenlemelere dair en geniş kapsamlı muhalefeti ise sendikacılık konusundaki kanun hazırlığıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik, sendikaların kurulmasının önündeki yasağı ortadan kaldırırmış,

buna karşılık sendikaların ne gibi esaslar üzerine kurulabileceği hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu yönüyle de var olan boşluktan yararlanılarak hızlı bir sendikal faaliyete girişilmesi, bir süre sonra iktidarda tedirginliklere yol açmıştır. Demokratikleşme doğrultundaki tüm ayrıntıların ve gelişmelerin iktidar kontrolünde tutulması gayesi, kısa bir süre içerisinde sendikacılık konusunda da kendini gösterecektir. Bu doğrultuda da sendikaların kurulma ve faaliyet şekillerini iktidar tarafından belirlenen ve kurulma sürecini zorlaştırıcı bir düzenlenmenin tesisi çabasına girişilmiştir. Söz konusu tasarının şekillenmesi ile birlikte, yayınların gündemi de ağırlıklı olarak bunun eleştirisine kayacaktır.

Bu bakımdan iktidarın böylesi bir çaba içerisine girişmesi "*demokrasinin icaplarına boyun eğer gibi görünerek sarı sendikalar mahiyetinde birtakım sözde cemiyetleri baskın hâle getirme amacı"* gütmek olarak görülmektedir (Sendikacı, 1946g). Hükümetin yapması gerekenin kurulmuş olan sendikaların resmen tanınması olduğu söylenirken, sağlanan gelişimi yavaşlatmaya dönük olduğu düşünülen böylesi bir girişimin tüm yönlerine karşı çıkılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle tasarının kapsamına işveren derneklerini alması eleştirilmekte, zaten yeterli bir teşkilat düzeyine sahip olan işverenler karşısında önemli olanın işçilerin örgütlenmesi olduğu ve kanununun da doğrudan bunu merkezine alması gerektiği savunulmaktadır. Bir diğer unsur olarak kanun tasarısının sendika kurma konusundaki prosedürü ağırlaştırmasına karşı çıkılmakta, kuruluş için yirmi kişinin eş zamanlı başvurusunun öngörülmesinin, kanunen serbest olan hakkın üstü örtülü şekilde engellenmesi olarak değerlendirilmektedir. Tasarının sendikaların hareket sahasının yalnız kendi üyeleri ile sınırlandırıp sendika üyesi olmayan işçilere dair taleplerde bulunamayacağı öngörüsü de muhalefet edilen unsurlardan biri olup, bu durumun bir anlamda sendikaların işçi sınıfını bilinçlendirme misyonu ile uyumsuzluk olduğu iddia edilmektedir. Siyasi partilerde faal rol sahiplerinin hiçbir şekilde sendikada faal görev alamayacaklarının öngörülmesi de, vatandaş serbestliğini sınırlayan anayasaya aykırı bir hüküm olarak değerlendirilmekte ve bu sebepten dolayı eleştirilmektedir. Ancak tüm bu eleştirilerin en önemlisi, işçi sınıfının en doğal hakkı olarak nitelendirilen ve sendikaların da en önemli mücadele silahı olarak görülen grevin, kanun tasarısı uyarınca suç sayılması üzerinedir ("Sendikaların resmen", 1946).

Böylesi olumsuzlukları taşıyan bir tasarının kanunlaşması durumuna *Sendika'*nın sayfalarından *"Demokrasi var denen yerde böyle kanun yapılmaz"* başlığı ile eleştirilirken, kabul edilmesi halinde kanun metninin altında "hâkim sınıflar tarafından yapılmıştır" damgası taşıyacağı iddia edilmektedir ("Demokrasi var", 1946). Bunun yanında tasarının kanunlaşması yolunda atılan adımların sıklaşmasıyla, var olan durumun korunması yolunda çabalarını daha da arttıran

gazete, sayfalarında akademisyenlere ve aydınlara çağrı da bulunarak bunun önüne geçilebilmesi doğrultusunda destek talep edecektir (“Dr.lar”, 1946). Buna karşılık mevcut durumun ortadan kaldırılması konusunda hükümet, kanunun meclisten geçmesine dahi gerek duymayacaktır. “1946 Sendikacılığı”, İstanbul’daki Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emri ile sosyalist partilerin ve yayınların da kapatıldığı 16 Aralık 1946’da son bulmuştur.

4.2.3. 1946 Sonrasındaki Sendikal Hareketin Genel Görünümü

Ülkenin kurulu düzenini değiştirmeye dönük örtülü faaliyetler yürütme suçlaması ile karşı karşıya kalan sendikaların, bu sebeple kapatılmalarının ardından, ülkede işçi örgütlenmeleri konusundaki faaliyetlerin ortadan kalktığının söylenmesi mümkün değildir. Ancak yeni dönem, hükümetten bağımsız ve işçilerin iradelerinin ağırlıkta olduğu biçimde değil, 20 Şubat 1947’de çıkarılan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu’nun çizdiği sınırlar doğrultusunda şekillenmiştir. Dönemin dergi ve gazetelerinin özellikle son sayılarının ağırlıklı tartışma konusu olan tasarının kanunlaşması, rejimin kendi geleneksel yöntemine sendikacılık konusunda da dönmesine ve söz konusu konunun bizzat devlet eliyle belirlenmesine imkân tanımıştır. Tartışma konusu olan sendikacılığa ilişkin tasarının kanunlaşması ile birlikte, iktidarın demokrasiye ve toplumsal sınıflara bakış açısını yansıtan yeni bir döneme girildiğinden bahsedilebilecektir.

Bu dönemde iktidarın sendikal hareketin gelişimine müdahalesi *“vatanperver, devletle işbirliği etmeye amade işçilerin Çalışma Bakanlığı’na başvurarak kesin rehberlik etmesini, devletin yardımını ve genel bir yön vermesini talep etmeleri”* biçiminde bir mazerete başvurularak,[10] meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Sülker, 1982: 23). Aynı şekilde gizli emeller gütmekle suçlanan önceki dönem sendikacılık anlayışının karşısında yeni kanunun, ne devlete karşı ne de, devletin emrinde olan, buna karşılık ”devletle beraber”liği savunan, gayrı-siyasi nitelikte ve “milli” sendikaları öngörmesi övgü konusu edilmiştir (Güngör, 1994: 154). Ancak gerek kanunun gerekse kanuna dayalı uygulamaların seyri göz önüne alındığında, bunun sınıf esasına dayalı ve siyasal partilerle dayanışmayı ilke edinen sendikaların önüne geçebilme amacını taşıdığı açık şekilde gözlenebilmektedir. Zaten söz konusu durum, varlığını sürdürebilen çeşitli yayınlarda da eleştiri konusu edilecektir. *Hür’*de, Sendikalar Kanunu’nu ile ilgili olarak bunun doğrudan rejimin sahip olduğu totaliterlik niteliğini ortaya koyduğu belirtilirken, yeniden kurulacak olan sendikaların kapatılmış olanlarla çok fazla benzerliğinin bulunmayacağı savunulmaktadır. Yeni

[10] Söz konusu açıklamayı sendikacılık hareketleri ile ilgili olarak Çalışma Bakanı Sadi Irmak yapmıştır.

kanun uyarınca, sendikaların hükümetin emri altında bulunacakları ve iktidarın sendikalar üzerinde sınırsız bir kontrol hakkı olacağı dile getirmektedir ("Çalışma Bakanı", 1947).

1946 sonrasındaki sendikal hareket belirtilen görüşlere uygun şekilde, hükümetin kontrolü altında şekillenirken, bu noktada "millilik" e ve "Türklük" e dair yoğun vurgu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kanunu meclisten geçiren hükümetin başbakanı olan Recep Peker, meclis kürsüsünden söz konusu tasarıyı, *"Milli telakkilere aykırı zihniyetlerin tesiri altında tutulmak istenen işçi meslek teşekküllerinin, işçilerimizin yurtsever duygularına ve milli ruha uygun esaslar üzerinde kurmayı temin için bir milli sendikalar kanunu tasarısı hazırladık"* sözleriyle övmektedir (Sülker, 1973: 61). İlerleyen dönemde mecliste yaşanan grev tartışmalarıyla ilgili olarak Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Fuat Erciyes'in sözleri ise, işçi hareketlerine bakış konusunda, dönemin karakterini açık şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre Erciyes, *"Grev isteyen işçinin Türklüğünden şüphe ederim"* diyerek (aktaran Güzel, 1993: 264), işçilerin haklarına ilişkin taleplerini, milliyetçilik karşıtlığı ile özdeşleştiren bir zihin yapısını karşımıza çıkarmaktadır. Bu noktada solun temel amaç, ilke ve yöntemlerini içeren belli taleplerin komünistlikle itham edilmesinin yanında, dolaylı şekilde milliyetçilik perspektifinden eleştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla solun demokrasiye dair taleplerine karşı çıkışı milliyetçilik adına yapılmaktadır. Söz konusu durumun ipuçları, Cemiyetler Kanunu'ndaki değişikliğin hemen ardından, İnönü tarafından yeni dönemde dernekleşme konusunda temel kıstasın "kökü dışarıda" cemiyetlere müsaade edilmemesi olacağı şeklindeki açıklamalarından da elde edilebilmektedir (Güngör, 1994: 149). Bu yönüyle bakıldığında sendikaların kapatılıp yenilerinin kurulmasındaki "milli"lik vurgusu, "kökü dışarıda" sendikalara karşı alternatifi oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak dikkat çekici husus ise iktidarın kendine karşı muhalefet eden her türlü unsura karşı aynı söyleme sığınarak onların aleyhine harekete girişmesidir. Dolayısıyla dergilere, gazetelere, yazarlara, partilere, partilerin kurucularına olduğu gibi sendikalara karşı uygulanan yaptırımların gerekçesini bunların "kökü dışarıda" olduğu iddiası oluşturmaktadır.

Sendikacılık konusundaki faaliyetler, 1947 yılından itibaren, önceki yıla kıyasla oldukça farklı bir yöntemle ve nispeten daha yavaş bir gelişim göstermiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından CHP'ye bağlı bir "İşçi Bürosu"nun kurulması, yeni dönemin sendikacılık anlayışı hakkında açık bir fikir verebilmektedir. Bir yandan dönem yayınlarında sendikayı hükümetin değil işçiler kurması gerektiği, buna aykırı bir uygulamanın kurulan örgütü sendikalıktan çıkarıp bir Nazizt toplama kampı haline getireceği, işçinin kendi işlerini kendisi yapabilecek seviyede olgunlaştığı dile getirilirken (İşçi, 1947); öte taraftan CHP tarafından kurulan büronun başına

işçi sınıfı kökenli isimlerden ziyade Rebii Barkın ve Sabahattin Selek gibi parti görevlileri getirilmektedir. Böylesi bir uygulamanın “milli” ve “devletle beraber” sendikaların geliştirilmesinde sağlayacağı katkı ise ortadadır.

Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından sendikaların kurulması ve sendikalaşma hızı da, 1946’nın önem ve özgünlüğünü ortaya koyabilmektedir. 1948 sonrası ile ilgili daha sağlıklı sayısal bilgilere sahip olunmakla birlikte, “1946 Sendikacılığı” ile yapılan karşılaştırmada yeni dönemki gelişmenin, 1946’nın gerisinde kaldığı görülmektedir. Üstelik bu, 1946’da kurulanlar ile ilgili olarak telaffuz edilen yedi yüz sayısı göz ardı edilip, 100 sendika ile sınırlı tutulduğunda da değişmemektedir. 1948 yılında 52000’i sendikalı olmak üzere 329463 işçinin bulunduğu ülke çapında kurulu sendika sayısı 73’te, ertesi yıl toplam ve sendikalı işçi sayısının artmasına karşılık 77’de kalmaktadır (“Türkiye İşçi Sınıfı”, 1976: 105). 1946 yılında kurulan sendika sayısı ile ilgili olarak ifade edilen rakamlardan 100 ve üzerine ulaşılması, yeni sendikaların kurulması konusunda gerek CHP’nin, gerekse DP’nin çok daha geniş maddi olanaklarının olmasına karşılık, ancak 1951 yılında mümkün olabilecektir

Bu dönemin işçi hareketlerinin genel seyri de iktidarın uygun gördüğü doğrultuda, devletle beraber, kökü dışarıda olmayan ve “milli” niteliktedir. Bu bağlamda kanun sendikalara grev hakkı tanınmazken özgürce “komünizmi tel’in” mitingleri düzenleyebilmektedirler (Çetinkaya & Doğan, 2007: 315). Bu bakımdan yeni dönemin sendikalarının işçilere sınıf bilinci kazandırmaları tartışmalı olsa da, milli bilinç edinmelerinde oldukça önemli rol oynadıkları söylenebilecektir.

Gelinen noktadan bakıldığında “1946 Sendikacılığı”, işçi sınıfının örgütlenmesi ve bunun çok kısa bir süre içerisinde ve oldukça geniş çapta gerçekleşmesi bakımından, sendikacılık tarihi içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Buna karşılık böylesi bir girişimin, tek bir talimat ile ve tüm yan unsurlarıyla birlikte sonlandırılması ve gelenekselleşen belli söylemlere sığınılarak sistem dışına itilmesi, işçi sınıfının geçmişinden beri taşıdığı özelliklerinin bir başka yansıması olarak görülebilir. Buna rağmen söz konusu hareketlilik dönemi, sağladığı başarı ve beraberindeki yetersizliklerine karşılık ülkede demokratik gelişim ve bunun yöntemine dair de belli sonuçlara sahiptir.

Batı’daki demokratik gelişimin seyrine göz atıldığında, işçi sınıfının da bu doğrultuda bizzat etkin bir aktör olarak yer aldığı görülmektedir. Osmanlı dönemindeki özgürlük hareketlerinden başlayıp, çok partili hayata geçiş sürecini de içine alacak olan kısımda ise, Türkiye’de

demokrasinin gelişimi, genel olarak demokratik kitle temelinden yoksun ve esas olarak yukarıdan aşağıya doğru olan ve yüzeysel bir gelişim göstermiştir (Işıklı, 1994: 12). Bu anlamda işçi sınıfı, tarihsel örneklere bakıldığında özgürlük hareketlerine katkı sağlamaktan ziyade, gerçekleşmesinin ardından bunlara destek olan bir konumda kalmışlardır. Ancak bizzat hareketin dinamiğini kendilerinin oluşturmaması, gelişme dönemlerinin sürekli olarak kesintiye uğraşmasını da beraberinde getirmiştir.

Benzer bir şekilde II. Dünya Savaşı'nın ardından çok partili düzene geçilmesi ve demokratikleşme konusunda atılan adımlar da doğrundan bir talep ve mücadelenin sonucu olmaktan ziyade, iktidar kadrolardan halka doğru, yani yukarıdan aşağı bir görünümdedir. Buna karşılık 1946 Sendikacılığı deneyimi, bu durumu tersine çevirme doğrultusundaki en önemli girişimlerden biri olarak okunabilir. Gerçekten de siyasi ve toplumsal alanın hemen her yönünü belirleyici bir güce sahip olmuş tek parti döneminin ardından dönemin sendikal hareketleri, iktidardan bağımsız bir örgütlenme tipi olarak ortaya çıkmıştır. Dahası faaliyet gösterdiği dönem içerisinde, yukarıdan başlamış olan hareketin aşağının talepleri doğrultusunda şekillenmesine çaba göstermiştir. Bu noktada, işçi sınıfının çalışma koşulları, sigorta, izin ve ücretleri gibi konuların iyileştirilmesi doğrultusunda mücadele edilmesi, demokratik gelişimin parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu ise iktidarın sürecin başlangıcında tahayyül ettiği demokratik yapının çok daha ötesinde bir sistemin talep edilmesi anlamına gelecektir.

Sonuç olarak "1946 Sendikacılığı"na dair deneyim, 16 Aralık 1946 tarihinde son bulmuştur. Dönem gazete ve dergilerinde sendikacılık ve işçi sınıfının niteliğine dair çoğu vurgusu da, kapatma kararının ardından ortadan kalkmıştır. Bu yönüyle, kapatılma durumunun doğrudan bir başarısızlık olarak değerlendirilmesi mümkündür. Fakat gerek sendikaların, gerekse bunları konu edinmiş olan yayınların faaliyetleri, toplumda farklı sınıfların olmadığını savunan bir geleneğin, en azından belli açılardan dönüşebilmesinin yolunu hazırlamış, hiçbir konuda olmasa dahi, sınıfların siyasal tartışmaların nesnesi olarak ele alınmasında doğrudan katkıları olmuştur.

SONUÇ

Türkiye'de 1945 – 1950 yılları arası "çok partili hayata geçiş" süreci olarak adlandırılmakta, bunun neticesinde de dönemi konu edinen çalışmalar söz konusu gelişmelerin üzerine odaklanmaktadır. Döneme, bu sürecin başlıca aktörleri olan CHP ve DP yerine sol merkezinden yaklaşan ve bu beş yılı bir yandan solun kendi tarihsel gelişimi açısından önemli, diğer yandan solun maruz kaldığı belli uygulamaları ülkedeki "demokratikleşme" sürecinin değerlendirilmesi açısından yararlı gören bu çalışmanın ulaştığı sonuçlar da kaçınılmaz şekilde solun ve demokratikleşmenin kendi tarihleri açısından iki farklı perspektif üzerinde olmuştur.

Kökleri I. Meşrutiyet öncesindeki Osmanlı muhalif hareketlerine kadar götürülebilecek olan Türkiye solu, gerek ülkenin taşıdığı toplumsal ve siyasal şartların bir sonucu olarak, gerekse iktidarların muhalefet kavramına dair olumsuz bakışının baskın öğesini oluşturduğu siyasal kültürün neticesinde bazı genel özellikleri Cumhuriyet dönemini de kapsayacak şekilde taşımıştır. Bu özelliklerin önemli bir bölümü ise bir pratik ve düşünsel akım olarak solun siyasal mücadeleyi sürdürme yöntemine ilişkindir.

İktidarın elde edilmesi, iktidarın kararlarına etkide bulunulması, daha mikro düzeydeki hedef ve beklentilerin karşılanması gibi amaçlarından bahsedebileceğimiz siyasal mücadele olgusunun birbirinden kesin çizgilerle ayrılmayan ve kimi zaman iç içe geçmiş belli araçlara sahiptir. Kuşkusuz bu araçların en başında da siyasal partiler gelmektedir. "Siyasal hayatın vazgeçilmez unsuru" niteliğindeki parti kavramı, kitlelerin bir araya getirilmesi, belli bir ortak bilinci edinmesi, parlamento başta olmak üzere karar alma mekanizmalarına katılım sağlanması başta olmak üzere birçok yönden tartışmasız bir öneme sahiptir. Partilerin yanı sıra başta sendikalar olmak üzere çeşitli örgütlenmeler, sivil toplum kuruluşları vb. var olan siyasi yapının niteliğine bağlı olarak partilerin taşıdıkları nitelik ya da misyonların bir kısmını üzerlerine alabileceklerdir.

Gerek partiler gerekse diğer siyasal yapılanmaların savundukları temel görüşleri, belli bir olay karşısındaki tutumlarını, taleplerini ya da eleştirilerini dile getirmeleri ise tahmin edileceği üzere çeşitli basın organları aracılığıyla mümkün olacaktır. Bu yönüyle düşünüldüğünde dergi ve gazetelerin fonksiyonları da siyasetin daha üst düzey unsurlarının kendinden yararlandığı bir araç olarak görülebilmektedir. Partinin ya da farklı örgütlenmelerin çatısını oluşturduğu siyasal hareketler, bu durumlarına ek olarak dergi ve gazetelerin "yardımcı misyonlar"ı ile genişleme

ya da derinleşme çabasına girişebileceklerdir. Buna karşılık Türkiye siyaseti ve Türkiye solu özelinde bakıldığında basının sahip olduğu konumun, böylesi bir öngörünün oldukça uzağında olduğu görülmektedir.

Muhalefet kavramına olumsuz bakışın, eleştirinin bir haktan ziyade bir suç olarak değerlendirilmesinin, çeşitli nedenlerle uzun bir dönem boyunca parti kavramının bölücü bir vasfı olduğu ve bunun ülke çıkarlarının aleyhine olduğu görüşünün öncelikli sonucu, partiler ve sendikalar gibi çeşitli legal oluşumların siyasal mücadelenin sürdürülmesinde bulunmaları gereken konumun uzağında kalmalarıdır. Böylesi bir durum karşısında Türkiye solu ise aslen ikincil ve yardımcı bir konumda olması gereken dergi ve gazetelerin, düşünce ve pratiğin öncelikli aracı halini aldığı, bilfiil çatı işlevini taşıdığı, iktidar kararlarını yönlendirme gibi amaçlarının köşe yazıları ile gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir karaktere bürünmüştür. Bu Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayan, meşrutiyetten cumhuriyete, Kurtuluş Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na, padişahlıktan "Milli Şeflik" e kadar çeşitli rejim tiplerinde, koşullarda ve farklı yöneticiler altında kendini sürdürmüş bir niteliktir. Dolayısıyla solun tarihine bakıldığında dergi ve gazetelere, kimi zaman şartların kaçınılmaz bir sonucu olarak "mecburen", kimi zamansa sahip olduğu özelliklerin sağladığı avantajlar gözetilerek "gönüllü" bir şekilde siyasal partilere eş değer bir konum ve önem atfedilmiştir.

Türkiye solunun 1945 – 1950 yılları arasındaki niteliklerinin ortaya konması amaçları içerisinde bulunan, çok partili hayata geçiş gibi siyasal hayatın önemli bir dönüm noktasında solun ne gibi özellikleri taşıdığı, sürece dair ne gibi fikir ve eleştirilere sahip olduğu sorusunun yanıtını arayan bu çalışma, değinilen durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak dönemin dergi ve gazetelerine yönelmiştir. Bu, solun kendi tarihi açısından süreklilik taşıyan bir durumun 1945 sonrasında devamı olsa da, teoride parti kurulmasının serbest bırakılmasına karşılık solun, siyasal mücadeleye parti kanalıyla katılma girişiminin kısa bir süre içerisinde engellenmesi, söz konusu "geçiş süreci"ne dair sağlıksız bir durum oluşturmaktadır. 1946 yılı içerisinde yaklaşık yedi aylık bir parti mücadelesini içeren ancak bunda dahi başta seçimlere katılmak olmak üzere partilere içkin yöntem ve özelliklerin uzağında kalan sol hareket, aynı dönem içerisinde giriştiği sendikal örgütlenmede de yaptırım ve engellemeler ile karşılaşmıştır. Bu ise kaçınılmaz şekilde dergi ve gazeteleri "mecburen" yegane siyasal mücadele aracı haline getirmiştir. Dolayısıyla tarihinin genelinde olduğu gibi çok partili hayata geçiş süreci içerisinde de Türkiye solunu anlamak, onun süreklilik ve kırılmalarını tespit etmek, sisteme dair konumlanışını ve kendi aktörlerini değerlendirmek; ister istemez dönemin dergi ve gazetelerinin ele alınmasını ve

üzerlerinde ayrıntılı şekilde durulmasını gerektirmektedir. Bu görüş, çalışmanın odağını, yöntemini ve kullanılan kaynaklarını şekillendiren temel nokta olmuştur.

1945 – 1950 yılları arasının çok partili hayata geçişin yanında sol bağlamında neden önem arz ettiği, bu yıllar arasındaki siyasal mücadelenin ve savunulan görüşlerin sonraki dönemlere ne gibi katkılarının olduğu, dönemin ağırlıklı tartışma konusunu oluşturan demokrasi konusuna solun yaklaşımı ve bir siyasal pratik olarak solun döneme ilişkin hedef ve beklentilerinin neler olduğu, çalışmanın yanıtını aradığı başlıca sorulardır. Bu yanıtlar ise sola dair bahsedilen durumun yansıması olarak ancak dergi ve gazete sayfaları üzerinde bulunabilecektir. Dolayısıyla çalışmanın çok sayıda dergi ve gazete üzerine odaklanması ve onların özellik ve içeriklerini ön plana alması, bir anlamda yöneltilen soruların yanıtlarının bulunması çabası ile ilişkili bir durumdur. Bu bağlamda *Tan*'dan başlayıp *Nuhun Gemisi* ile sonlandırılacak bir çizgide bu yanıtlara belli ölçülerde ulaşılabildiği düşünülmektedir.

Teoride çok partili bir sisteme geçildiği, demokrasiyi olumlayan söylemin giderek ağırlık kazandığı bir süreç içerisinde, solun kendi partisi aracılığıyla faaliyet göstermesine izin verilmemesi, siyasal yapıdan dışlanmasına gayret edilmesi ve 1950'deki iktidar değişimi demokrasiye geçiş olarak değerlendirilirken bu geçişin solu içermeyişi önemli görülmektedir. Söz konusu beş yıllık dönem, 1913'ten beri çeşitli gerekçelerle varlığını koruyan "olağanüstü hâl" durumunun normalleşmesi olarak okunabilecekken, sola siyasi yapıda "anormal" bir konum atfedilmesine şahitlik etmektedir. Bunun açık bir göstergesi, siyasal mücadelenin çok çeşitli kanallardan gerçekleştirilmesi olanağına karşılık solun dergi ve gazete çıkarma gibi gücü ve sonuca ulaşma imkânı nispeten düşük çabalarının dahi oldukça sert uygulamalara maruz bırakılmasıdır. Demokrasinin sıklıkla telaffuz edildiği bir dönem içerisinde gazete matbaalarının yağmalanması, akademisyenlerin üniversiteden tasfiyeye edilmeleri, aydınların öldürülmeleri gibi uygulamalar, Türkiye solunun nispeten genişlik ve yaygınlık kazandığı 1960 sonrası yıllara da önemli etkilerde bulunacaktır. Bunlardan bazıları sonraki dönemin çeşitli görüş ve tartışmalarının kökenini oluşturduğunun, bazılarının ise 1945 öncesinin sol geleneğinin sonraki kuşaklara aktarılmasında bir köprü vazifesi gördüğünün söylenmesi mümkündür.

Dönem gazete ve dergilerden yola çıkılarak oluşturulan sol portresinin, önceki yıllardan gelen belli niteliklerin sonraki dönemlere taşınması açısından birden fazla boyut üzerinde yükseldiği görülmektedir. Bunlardan ilki zaten vurgulandığı üzere dergi ve gazetelere siyasal mücadele içerisinde yüklenen amaç ve beklentilerde kendini göstermektedir. Gerek partilerin legal şekilde var oldukları, gerekse yasal nedenlerden ötürü açık faaliyete girişemedikleri süreçlerde gazete

ve dergiler taşıyabileceklerinin çok daha ötesinde yüklerin muhatabı olmuşlardır. Dahası doğrudan çatı işlevi görerek, çeşitli grup ve çevrelerin adlandırılmasında kendilerinden yararlanılmıştır. Bu yönüyle incelendiğinde geçmişte *İştirak* ya da *Aydınlık* gibi yayınların örneğini oluşturduğu bu durum, 1945 – 1950 arası yayınlarında da gözlenmekte ve bir gelenek halini alarak 1960 sonrasında *Yön, Devrim, Aydınlık, Türk Solu* vb. örneklerde kendini sürdürmüştür.

1945 – 1950 yıllarının sol açısından geçmişle gelecek arasında bir köprü görünümü arz ettiği ikinci bir boyut Atatürk'e ve Kemalizm'e bakışta karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayıp Cumhuriyet'e ve inkılâplara ulaşan süreçte, solun konuyla ilgili ikircikli tutumu II. Dünya Savaşı yıllarında netleşmeye başlamış, 1945'lere gelindiğinde açık bir benimseyişe dönüşmüştür. Bu durumu ortaya iki temel nedenden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki ülke sol hareketinin uluslar arası bağları ile ilgilidir. 1920'lerden 1930'lu yılların ortalarına değin şekillendirici bir vasfa sahip olan Komintern'in bu niteliğinin ortadan kalkması ile birlikte Türkiye solu, bir şekilde karar alma ve uygulama iradesini kendinde bulmuştur. Bu bakımdan Kemalist iktidarla ortak fikre sahip olduğu ya da kendini ona yakın hissettiği süreçlerde dahi Komintern'in eleştirileri nedeniyle net bir tutum izleyemeyen sol, 1945 yılından itibaren Kemalist mirası ve Atatürk'ün şahsını yoğun şekilde benimsemiştir. İkinci olarak, solun Cumhuriyet'in "Tek Adam" ve "İkinci Adam" dönemlerine arasında net bir ayrıma gitmesi ve bunlardan ikincisi ile karşıtlığı, Atatürk dönemini içinde bulunulan sürecin eleştirisi bağlamında olumlu bir referans noktası haline getirmiştir. Bu durum, 1945 – 1950 yılları boyunca giderek yoğunlaşan bir şekilde varlığını korumuştur. Solun gayri-meşru ilan edilmesi ve "kökü dışarda"lıkla suçlanması karşısında başlıca savunması, Atatürk'ün ve onun düşüncelerinin dile getirildiği vurgusu olmuştur. Bu bağlamda mevcut CHP iktidarına dış politikasından ekonomideki uygulamalarına değin yöneltilen eleştirilerde üslup, Atatürk dönemine dair yoğun atıflarla netleşmiştir. Geçmişin muğlâk konumunun dönüşümüne tanıklık eden bu dönem, 1960 sonrasında açık bir siyasi kutup halini alacaktır. Bu bağlamda 1945 – 1950 yılları arasının sol dergi ve gazetelerinde Atatürk ve Kemalizm hakkında yazılanların, 1960 sonrasında "Sol Kemalizm" ve Milli Demokratik Devrim (MDD) gibi düşünce ve hareketlerin ve Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı vb. çeşitli sol liderlerin tarihsel arka planlarına yerleştirilmesi mümkün görülmektedir.

Yine söz konusu beş yıllık sürecin kimi zaman açık, kimi zamansa dolaylı şekillerde ortaya çıkan sınıfa ve kitlelere dair bakış açısının 1945 öncesi ile 1960 sonrası arasında bir süreklilik sağladığı görülmektedir. Ülkenin toplumsal yapısı, kapitalizmin gelişmişlik düzeyi vb.

nedenlerden ötürü solun siyasal programının pratiğe aktarımında – her ne kadar söylemde yoğun bir vurgu varsa da – emekçi kitlelere merkezi bir rol atfedilmemiştir. 1945 öncesinde iktidarı yayın yolu ile yönlendirme gayretinin, 1960 sonrasında ise zinde güçlerin, gençliğin, ordunun odağa alınmasının temel nedeni emekçi sınıfların gelişmişlik nitel ve nicel düzeyleri ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tablo içerisinde 1945 – 1950 yılları arasında çıkmış olan dergi ve gazeteler de bizzat kullandığı üslubun eğitsel / öğretici niteliği ile içinde bulunulan zaman diliminde söz konusu toplumsal sınıfların merkezi bir konumda olamayacağını ortaya koymaktadır.

Bunlara ek olarak 1945 – 1950 yılları arasında ülke sol hareketinin görünürlük kazandığı başlıca alan olan basın, çeşitli açılardan da yeni oluşumlara, akımlara kaynaklık etmiş, gelecekte oluşacak bazı tartışmaların da nüvelerini oluşturmuştur. Bu bağlamda solun demokrasi algısının, konu hakkında olumlu ya da olumsuz fikirler edinmesinin kökenlerinde 1945 – 1950 arasındaki tartışmalarının olduğunu söylemek mümkündür. Demokrasiye dair tartışmalar kuşkusuz önceki dönemlerde de yapılıyor olmakla birlikte esas olarak 1945 sonrasında ana tema haline gelmiş, beş yıllık mücadelenin sonuçları ise sonraki dönemde solun demokrasi algısının çeşitlenmesine yol açmıştır. Bu şekilde düşünüldüğünde en genel hali ile demokrasiyi idealize edenler ile demokrasi kavramından beklentisi kalmayanlar şeklinde bir ayrımdan bahsedebilmek mümkündür. Bu yönden bakıldığında Aybar'ın Türkiye İşçi Partisi'nde (TİP), legaliteye ve parlamenter yapıya bağlılığı bir şekilde onun demokrasiye dair bakış açısı ile ilgili görülebilir. Demokrasinin en basit anlamının bile önemini 1945 – 1950 yılları arası yayınlarda sıklıkla vurgulayan Aybar'ın 1960 sonrasının tutumunda da kendini yinelediğini söylemek mümkündür. Bunun karşısında yine 1960'lı yıllarda "cici demokrasi", "Filipin demokrasisi" şeklindeki demokrasiyi küçümseyici adlandırmaların da özellikle geçmiş dönemin deneyimlerinden hareket ettikleri, bu bağlamda da bir şekilde 1945 – 1950 sürecinde solun maruz kaldığı uygulamalara gönderme yaptıklarının söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Benzer bir şekilde ülkede kapitalizmin gelişmiş düzeyi ve buna bağlı olarak sosyalizme nasıl geçilebileceği doğrultusundaki tartışmalar da 1945 – 1950 yılının dergi ve gazetelerinde yürütülmüş ve var olan görüşler 1960 sonrasında zenginleşerek yaygınlaştırmıştır. Bu noktada Türkiye'de burjuva devriminin gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşmediği kabul ediliyorsa bu doğrultuda nelerin yapılması gerektiği ve belki de en önemlisi, doğrudan sosyalizme geçilip geçilemeyeceği dönem içerisinde farklı yayınlar tarafından yürütülen tartışmalar olmuştur. 1945 – 1950 yılları arasında TSP ile TSEKP çevreleri arasında konu hakkındaki kutuplaşmanın; 1960

sonrasında sosyalist devrim ile milli demokratik devrim arasındaki ayrışmanın köklerine yerleştirilmesi yanlış olmayacaktır.

Özellikle solun kendini belli olgulara karşı oluşu ile tanımlaması durumu, yine 1940'ların sonlarında karşımıza çıkan ve hemen hemen benzer bir üslupla 1960'larda tekrarlanacak bir niteliği oluşturmaktadır. Bu bakımdan II. Dünya Savaşı yıllarının anti-faşist duruşu, özellikle 1947 sonrasındaki gelişmeler ile yerini Amerikan karşıtlığına bırakmış ve dönem içerisinde kullanılan terminoloji gelişerek kendini 1960 sonrasına taşımıştır. Yine terminoloji ile ilgili bir durum, politik gelişmelerin eleştirisinde kullanılan referanslarda kendini yinelemektedir. Günümüzde sıklıkla karşımıza çıkan bir ifade olarak "Sevr Sendromu"nun bir realite olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, kullanımının 1945 – 1950 yılları sol basının çeşitli örneklerine kadar gittiği görülmektedir.

Sendikal örgütlenme konusu, önceki dönemlerden çok güçlü bir geleneği 1945'lere aktarmamışsa da, özellikle "1946 Sendikacılığı" konu hakkında bir geleneği adeta icat etmiştir. Dönemin gazete ve dergileri, hem bu süreç içerisinde yaşanan hızlı gelişimi sağlayan unsurlardan biri olmuş, hem de bilfiil bu gelişim sürecinin şahitliğini yapmıştır. Dönem içerisinde kurulan sendikaların toplandığı merkezlerin sonraki örgütlenmelerin de öncelikli ev sahipliğini yapması ve çeşitli sol partilerin güç kazandığı noktaları teşkil etmesi, ifade edilen husus doğrulayan veriler olarak görülmektedir.

Basının solun aynası olduğu kabulünü doğrulayıcı bir durum dönemin dergi ve gazetelerinin sayısında da kendini göstermektedir. Önceki yıllara kıyasla çok sayıda ve çeşitte yayının çıkarılması her şeyin öncesinde solun dönem içerisinde birden çok aktör ve çevre tarafından temsil edilmesinden kaynaklanmaktadır. 1920'lerde TKP'nin sahibi olduğu belirleyici konum ortadan kalkıp yerini birden çok sayıda oluşuma bırakırken bunun açık yansımalarının 1945 – 1950 yılları arasında basında yaşanan hareketlilikte gözlenmesi mümkündür. Dönem içerisinde birden fazla sol çevrenin eş zamanlı hareketleri ise, gerek içinde bulunulan zaman dilimi gerekse sonraki yılların sol hareketleri açısından hem olumlu hem de olumsuz denilebilecek çeşitli yönleri ortaya çıkarmıştır. Farklı çevreler, çeşitli konular hakkında farklı fikirlerin de ortaya konmasına imkân tanıması açısından, sol düşüncenin derinleşmesine ve kendi içerisinde de zenginleşmesine hizmet edebilecektir. Buna karşılık *Gün – Sendika* ve özellikle de *Gerçek - Nuhun Gemisi* ayrışmaları ise, farklılığın zenginliğe değil düşmanlıklara yol açan bir sonuç doğurmasını ortaya koymaktadır. Bu yönü ile farklı görüşlerin ve analizlerin, sola genel olarak faydadan çok zarar getirdiği söylenebilir. Öyle ki ortaya çıkan tartışmalar ilerledikçe daha da

kişiselleşmiş, kişisellik ise farklı fikirler arasında bir sentezi değil, bir sonuca varmayacak olan tartışmaları ortaya çıkarmıştır.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında 1945 – 1950 yılları arası dönemin sol hareketi, partileşme ve sendikacılık konusunda çabalar göstermişse de dönem içinde öncelikli faaliyet alanı basın olmuş, basın organlarına yansıyan tartışmalar kimi yönlerden geçmiş yılların deneyim ve fikirlerinin yinelenmesine, bazı açılardan da geçmiş kabullerin sorgulanarak yerini yeni fikirlere bırakmasına imkân vermiştir. Benzer şekilde sürecin şartları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan durum, sonraki yıllara ilişkin demokrasi, siyasal partiler, parlamentarizm ve sendikacılık gibi konulardaki görüşlere olumlu / olumsuz etkilerde bulunmuştur. Söz konusu dönemin başta basın olmak üzere, sol partilere, derneklere ve teşkilatlara dair olumsuz duruşu ise bizzat ülke demokrasisinin niteliğini şekillendirmiştir.

Çok partili hayata geçiş süreci ve beraberindeki demokrasi söyleminin ortaya çıkardığı dönüşüm, o ana değin açıkça yasaklanmış olan ya da çeşitli şekillerde baskı altında tutulan muhalif unsurların faaliyete geçmeleri durumunu da ortaya çıkarmıştır. Bu faaliyetlerin esasını, düzendeki değişimin sağladığı imkânlardan yararlanarak çeşitli yollardan siyasal olayların ve demokratikleşme sürecinin aktif bir unsuru haline gelme çabaları oluşturacaktır. Bu şekilde bir çaba içerisine giren akımların başında da sol gelmektedir. Tarihi daha ziyade baskı ve yaptırımları içeriyor olmasına, faaliyetleri genelde yeraltında ve çoğu kez dar bir çerçevede gerçekleşmesine rağmen geçmişinden taşıdığı birikimi ile solun, içinde bulunulan süreçte izlenen yönteme dair eleştirileri ve olması gerekene dair önerileri söz konusudur. Buna karşılık teoride siyasal tartışmalara katılan unsurlar açısından zenginleşme, düşünce ve ifade hürriyeti başta olmak üzere temel hak ve hürriyetlerin herkes için geçerli olması, halkın siyasi kararların alınmasında ve denetiminde ağırlıklı bir rol oynaması ve yeni partilerin kurulup faaliyet göstermelerinde sınırlayıcı unsurların azaltılması gibi özellikleri taşımasın beklenebilecek olan "demokrasi", bu yönleri taşımanın oldukça uzağında kalmıştır. Bu uzak kalışın en bariz görünümü sunmakta olan sol karşıtı tutum, bir bakıma 1945 – 1950 yıllarının ne ölçüde bir liberalleşme / demokratikleşme süreci olduğunu, geçilen demokrasiye nasıl bir anlam yüklendiğini ve kurulan çok partili hayatın partilerinin ne ölçüde "çokluk" arz ettiğini açıklamada yarar sağlamaktadır.

Muhalif partilerin kurulmasına müsaade edildiği ve bir süre sonra da meclis içerisinde birden fazla partinin ortaya çıktığı, basın ve üniversiteye önceki dönemle kıyasla özgürlüklerin sağlandığı, seçim sisteminde halka verilen rolün daha da arttığı, işçilerin bir sınıf olarak tanınıp

örgütlenme hakkının verildiği süreç, solun tarihinden beri taşıdığı özelliklerde ise bir değişime yol açmamıştır. Solun legal alana çıkma gayreti, iktidarın sol karşıtı tutumunun "illegal" yöntemlerle açığa çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle bakıldığında geçmiş yıllarda tutuklama ve hapis cezalarının ağırlıkta olduğu uygulamalar, ülkenin "demokratikleştiği" bir zaman diliminde cinayetleri, tehditleri, linç girişimlerini ve iktidar tarafından yönlendirilen kitleler eliyle gerçekleştirilen şiddet eylemlerini içermektedir. Dolayısıyla hak ve özgürlükler açısından daha olumlu bir manzaranın oluşmasının bekleneceği bir geçiş süreci, sol açısından tek parti dönemi uygulamalarının daha da ağırlaştırılmış bir şekilde uygulandığı, solun parti mücadelesinden, siyasi tartışmalardan, gündelik hayatın çeşitli yönlerinden, edebiyattan, sanattan, üniversiteden, işçi örgütlenmesinden vb. dışlanmaya çalışıldığı bir dönem niteliğini taşımaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, sürecin sol hareketinin basın merkezinde incelenmesi anlam kazanabilmektedir.

Gelinen noktada ise, dergi ve gazeteler yolu ile siyasi mücadele vermenin yeterliliği veya kapsamı hakkında belli soruların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ülkenin okuma-yazma oranı, yayınların il ve bölgeler arasındaki dağılımının niteliği, her hangi bir yayının sahip olduğu tiraj ve içeriğindeki metinlerin anlaşılmasında kimi zaman belli bir bilgi birikiminin gerekliliği, söz konusu yöntemin etkinliğini kısıtlayıcı unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Tüm bunlar 1945 – 1950 yılları arasında çıkmış olan yayınlar hakkında da söz konusu olabilecek handikaplardır. Buna karşılık dönem içerisinde gazete ve dergilerin kitlelere ulaşabilirliği ya da onlara tesir gücünün öncesinde, yayın yapma konusunda gösterilen iradeye önem verildiği bu noktada ifade edilmelidir. Açık bir düşmanlaştırma politikasına maruz kalan ve yasal yaptırımların ötesinde çeşitli şiddet eylemlerinin nesnesi haline gelen bir siyasal düşüncenin temsilcilerinin, sayılan tüm bu handikapların farkında olup bunları göz önüne alarak ve tüm engellemelere rağmen yılmadan faaliyet göstermelerinin, baskı ya da satış sayısı ile ifade edilmeyecek derecede önemli olduğu düşünülmektedir.

Ülkenin siyasal sisteminin bugünü de içine alacak şekilde sürekli kriz durumunda oluşunun adeta zamandan bağımsız bir domino etkisinden kaynaklandığı da bu noktada eklenmelidir. 1945 yılında Tan Baskını ile devrilen ilk parça, günümüzde dahi etkisini sürdürmektedir. Parti ismi fark etmeksizin iktidarın verdiği gücün dışlayıcı, düşmanlaştırıcı ve empatiden uzak duruşu; 1945'lerde temelleri atılan olumsuz manzaranın bugün vardığı nokta olarak görülmektedir. Benzer şekilde birbirlerini peşi sıra izlemiş olan askeri darbelerin dahi ortaya çıkışlarının kökenine 1945 – 1950 arasının sol merkezindeki olumsuz niteliğinin yol açtığının söylenmesi mümkündür. 1960 Askeri Müdahalesi, gerekçesini DP iktidarının 1950-60 yılları

arasındaki icraatlarına dayandırırken, bu noktada yeni düzenin kurulması doğrudan 1950 – 60 arası yapıyı kökünden değiştirmek biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu noktada çoğunluğu alacak şekilde meclise girmenin oluşturacağı zararlar, böylesi bir durumun önüne geçilebilmesi bağlamında bürokratik kurumlar eliyle gerçekleştirilen bir sınırlandırma durumunu ortaya çıkarmıştır. Buna karşılık mutlak çoğunluğu önlemenin başlıca ve doğal yolunun bürokratik mekanizmalardan ziyade siyasal muhalefet olduğu düşünülmektedir. Bunun uzantısında da serbestçe faaliyet gösterilmesi halinde solun, söz konusu yapı içerisindeki mutlak gücü bölerek risk faktörünü ortadan kaldırabileceği ancak böylesi bir imkanın 1945-50 arasındaki uygulamalar ile kaçırıldığı savunulmaktadır. Bu konuda henüz ilk adımda yapılan hata, geri dönülmez nitelikte ve bugünün siyasal hayatında dahi izlerinin sürülebileceği bir durumu ortaya çıkarmıştır.

1945 – 1950 yılları arasında, parti ve sendikal mücadeleden daha geniş bir süreç boyunca varlığını korumuş olan “sol basın”da yer alan kişilerden -birkaçı istisna olmak üzere – çoğunun isimleri dahi hatırlanmamakta, ölüm ya da doğum günlerinde anma törenleri düzenlenmemekte, hayatları roman ya da filmlere konu olmamaktadır. Türkiye’de solun tarihinin, özellikle 1960’lı yıllar ile birlikte ortaya çıkan topyekûn yükseliş dalgası ile paralel şekilde ele alınmasında faydalar görülmekte, solun tarihindeki “yenilgi” ya da “sessizlik”ler yerine “kükreyiş”lerinin öyküsünün yazılması yeğ tutulmaktadır. Buna karşın, 1960 sonrasının her türlü yenilgi ve yengisinde, 1945 – 1950 yılları arasında gazetesi yağmalanan ya da üniversiteden atılan, hapishaneye giren ya da beraat eden, karikatür çizen ya da işkence gören, sendika kuran ya da gazete çıkaran, sonraki yıllarda parti lideri olan ya da hayatını kaybeden kişilerin koydukları harç ve tuğlaların şekillendiriciliği söz konusudur.

Türkiye demokrasisinin geçmişine ve geleceğine bakıldığında ise, yukarıda değinilmiş olan kişiler ve onların faaliyetleri; hainlik, ajanlık, provokatörlük olarak değil de siyasal mücadelenin olması gereken bir parçası ve siyasal yapıyı zenginleştiren bir unsur olarak görülmedikçe, “Türk usulü demokrasi”, kriz ve uzlaşmazlıkları, sonuçsuz kavga ve aksaklıkları taşımaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. GENEL KAYNAKÇA

Ahıskalı, Yusuf (1967) **Bir Varmış Yine Var – Türkiye'de Sosyalizmin Gelişmesi,** İstanbul: Yeni Savaş Matbaası.

Ahmad, Feroz & Bedia Turgay Ahmad (1976) **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971),** Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ahmad, Feroz (1998) "Cumhuriyet Türkiye'sinde Sınıf Bilincinin Oluşması 1923-1945", **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950** içinde, der. D. Quataert & E.J. Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 123-153.

Ahmad, Feroz (1996) **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980,** İstanbul: Hil Yayın.

Akar, Atilla (1989) **Bir Kuşağın Son Temsilcileri – 'Eski Tüfek' Sosyalistler,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Akdere, İlhan & Zeynep Karadeniz (1996) **Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi – 1,** İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Akkaya, Yüksel (2007) "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye Solu ve İşçi Sınıfı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 790-810.

Akşin, Sina (1998) **Jön Türkler ve İttihat Terakki,** Ankara: İmge Kitabevi.

Albayrak, Mustafa (2004) **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti,** Ankara: Phoenix Yayınevi.

Ali, Sabahattin (1998) **Markopaşa Yazıları ve Ötekiler,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anadol, Zihni (1989) **Kırmızı Gül ve Kasket,** İstanbul: Belge Yayınları.

Anderson, Perry (2004) **Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler,** İstanbul: Birikim Yayınları.

Aslan, Yavuz (1997) **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi,** Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Aybar, Mehmet Ali (1968) **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm (Seçmeler 1945-1967),** İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Aybar, Mehmet Ali (1988) **TİP Tarihi I. Cilt,** İstanbul: BDS Yayınları.

Babalık, Naciye (2005) **Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi,** Ankara: İmge Kitabevi.

Belge, Murat (2007) "Türkiye'de Sosyalizm Tarihi'nin Ana Çizgileri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 19-48

Belli, Mihri (1988) "TKP Üzerine", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi – cilt 6** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1932-33.

Belli, Mihri (1989) **İnsanlar Tanıdım,** İstanbul: Milliyet Yayınları.

Berkes, Niyazi (2005) **Unutulan Yıllar,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (2007) "Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 847-872.

Cantek, Levent (2001) **Markopaşa – Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Cantek, Levent (2007) "Mizah Dergileri ve Sol", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1226-1257.

Cantek, Levent (2008) **Cumhuriyetin Büluğ Çağı – Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950),** İstanbul: İletişim Yayınları.

Cebesoy, Ali Fuat (1953) **Milli Mücadele Hatıraları,** İstanbul: Vatan Neşriyatı.

Çavdar, Tevfik (1985) "Tan Gazetesi'nin Demokrasi Sınavı", **Bilim ve Edebiyat** (49), ss.49-50

Çavdar, Tevfik (2004) **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839 - 1950,** Ankara: İmge Kitabevi.

Çelik, Mete (1998) **Üniversitede Cadı Kazanı – 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafaası,** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çetinkaya, Y., M. Görkem Doğan (2007) "TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 275-338.

Çulhaoğlu, Metin (1996) **Tarih Türkiye Sosyalizm,** Ankara: Doruk Yayımcılık.

Çulhaoğlu, Metin (2002) **Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu,** İstanbul: YGS Yayınları.

Çulhaoğlu, Metin (2007) "Türkiye'de Marksizm", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 68-72.

Danacı, Savaş (2002) **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Süresinde Sol İki Parti: Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi.

Darendelioğlu, İlhan (1979) **Türkiye'de Komünist Hareketler,** İstanbul: Toker Yayınları.

Emiroğlu, Kudret (1995) "Mehmet Ali Aybar: Hür ve Zincirli Hürriyet Gazeteleri", **Kebikeç,** cilt 1, sayı 2, ss.37-47.

Erer, Tekin (1965) **Basında Kavgalar,** İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi.

Erkin, Feridun Cemal (1968) **Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi,** Ankara: y.y.

Eroğul, Cem (1970) **Demokrat Parti – Tarihi ve İdeolojisi,** Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Eroğul, Cem (2003) "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71", **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde**,** (der. İ.C. Schick, E. A. Tonak), İstanbul: Belge Yayınları, ss. 112-158.

Ertüzün, Reşit Mazhar (1985) **Sabahattin Ali Olayının Gerçeği (Benim Bildiğim Sabahattin Ali),** İstanbul: Gür Yayınları.

Fişek, Kurthan (1969) **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı**, Ankara: Doğan Yayıncılık.

Gevrek, Meltem Ağduk (1998) "Yurt ve Dünya / 1941 – 1944 1940'ların 'solunun' Ankara çevresi", **Toplum ve Bilim** (78), ss. 255-271.

Goloğlu, Mahmut (1982) **Demokrasiye Geçiş 1946-1950,** İstanbul: Kaynak Yayınları.

Gökmen, Özgür (1998) "Çok-partili rejime geçerken sol: Türkiye sosyalizminin unutulmuş partisi", **Toplum ve Bilim** (78), ss. 161-186.

Gökmen, Özgür (2007) "Esat Adil Müstecaplıoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 940-947.

Güngör, Fatih (1994) "1946-1960 Döneminde Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Demokrasi", **Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde, (haz. Alpaslan Işıklı), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 131-191.

Günyol, Vedat (1986) **Sanat ve Edebiyat Dergileri,** İstanbul: Alan Yayıncılık.

Gürkan, Nilgün (1998) **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950),** İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürses, Hasan Basri (1992) **Mustafa Suphi – Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları,** İstanbul: Sosyalist Yayınları.

Güzel, M. Şehmus (1993) **Türkiye'de İşçi Hareketleri (Yazılar – Belgeler),** İstanbul: Sosyalist Yayınlar.

Güzel, M. Şehmus (1997) **Türk Usulü 'Demokrasi',** Ankara: Doruk Yayımcılık.

Harris, George S. (1975) **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları,** İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Hür, Ayşe (2007) "1908-1938 Döneminde Hukuk Dışı Uygulamalar", **Resmi Tarih Tartışmaları 3** içinde, (edt. F. Başkaya & S. Çetinoğlu), Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, ss. 235-276.

Hüsnü, Şefik (1997) **Türkiye'de Sosyal Sınıflar,** İstanbul: Kaynak Yayınları.

Işık, Yüksel (1995) **Osmanlı'dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi (1876-1994),** Ankara: Öteki Yayınevi.

Işıklı, Alpaslan (1974) **Sendikacılık ve Siyaset,** Ankara: Odak Yayınevi.

Işıklı, Alpaslan (1983) "Cumhuriyet Döneminde Türk Sendikacılığı", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi cilt 7** içinde**,** İstanbul: İletişim Yayınları ss. 1825 – 1842.

Işıklı, Alpaslan (1994) "Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi Açısından Türkiye İşçi Hareketinin Özgün Yanları", **Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde, (haz. Alpaslan Işıklı), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 1-34.

İleri, Rasih Nuri (1986) **27 Mayıs Menderes'in Dramı,** İstanbul: Yalçın Yayınları.

İleri, Rasih Nuri (2003a) **Kırklı Yıllar – 2,** İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı.

İleri, Rasih Nuri (2003b) "Sunu", **Kırklı Yıllar – 4** içinde**,** İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, ss. 7-21.

İleri, Rasih Nuri (2003c) "Yıl 1946", **Kırklı Yıllar – 4** içinde**,** İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, ss. 275,283.

Kabacalı, Alpay (1994) **Türk Basınında Demokrasi,** Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karaca, Emin (2002) **"Sevdalınız Komünisttir" (Nazım Hikmet'in Siyasal Yaşamı),** İstanbul: Gendaş Kültür.

Karpat, H. Kemal (1966) "The Turkish Left", **Journal of Contemporary History** içinde**,** Vol.1, No.2, pp. 169-186.

Karpat, H. Kemal (1996) **Türk Demokrasi Tarihi,** İstanbul: Afa Yayınları.

Kayalı, Kurtuluş (1994) **Türk Düşünce Dünyası I,** Ankara: Ayyıldız.

Koç, Yıldırım (2002) **Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi,** Ankara: Yol-İş.

Koçak, Cemil (2003a) **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 – 1945) cilt 2,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, Cemil (2003b) **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 – 1945) cilt 1,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, Kıvanç (2007) "Kaynakça'ya Dair", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** içinde, (edt. Murat Gültekingil) , İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1258-1267.

Kolakowski, Leszek (1978a) **Main Currents of Marxism – 1. The Founders,** Oxford: Oxford University Press.

Kolakowski, Leszek (1978b) **Main Currents of Marxism – 3. The Breakdown,** Oxford: Oxford University Press.

Kolakowski, Leszek (1978c) **Main Currents of Marxism – 2. The Golden Age,** Oxford: Oxford University Press.

Kurdakul, Şükran (1981) **Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü,** İstanbul: Gözlem Yayınları.

Küçük, Yalçın (1990) **Aydın Üzerine Tezler 1830-1980 Dördüncü Kitap,** İstanbul: Tekin Yayınevi.

Küçük, Yalçın (1997) **Aydın Üzerine Tezler 1830-1980 Beşinci Kitap,** İstanbul: Tekin Yayınevi.

Küçük, Yalçın (1998) **Aydın Üzerine Tezler 1830-1980 Üçüncü Kitap,** İstanbul: Tekin Yayınevi.

Küçük, Yalçın (2006) **Türkiye Üzerine Tezler,** İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Mumcu Uğur (1998) **40'ların Cadı Kazanı,** Ankara: um:ag Vakfı Yayınları

Mumcu, Uğur (2004) **Aybar İle Söyleşi,** Ankara: um:ag Vakfı Yayınları.

Mustafa Suphi ve Yoldaşları (2004), İstanbul: Tüstav Yayınları.

Müstecaplıoğlu, Orhan (2006) "1946-1970 Türkiye'deki Legal Sosyalist Davranışlar Üzerine Açıklamalar", **Kırklı Yıllar – 5** içinde**,** (der. Rasih Nuri İleri), İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, ss. 293-306.

Nesimi, Abidin (1977) **Yılların İçinden,** İstanbul: Gözlem Yayınları.

Oktay, Ahmet (1993) **Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950,** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Oktay, Ahmet (1998) "Türk Solu ve Kültür", **Toplum ve Bilim,** (78), ss. 38-59.

Oktay, Ahmet (2000) **Toplumcu Gerçekliğin Kaynakları,** İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.

Oran, Baskın (1969) "İç ve dış politika açısından II. Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasi Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", **A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** cilt 24, sayı 3, ss. 229-274.

Özman, Aylin (1998) "Mehmet Ali Aybar: Sosyalist solda 40'lardan 90'lara bir köprü", **Toplum ve Bilim** (78), ss. 134-160.

Öztürk, Osman (1996) "1946 Sendikacılığı", **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 1. Cilt** içinde, (yayın yönt. Oya Baydar), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ss. 169-175.

Peker, Recep (1984) **İnkılâp Dersleri,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Quataert D., E.J. Zürcher, **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Sadi, Kerim (1994) **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Safa, Peyami (1997) **Türk İnkılâbına Bakışlar**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Saydur, Mehmet (2001) **Markopaşa Gerçeği,** İstanbul: Çınar Yayınları.

Sayılgan, Aclan (1968) **Solun 94 Yılı 1871-1965,** Ankara: Mars Matbaası.

Schick, İ. Cemil & Tonak, E. Ahmet (2003) "Uluslar arası Boyut: Ticaret, Yardım ve Borçlanma", **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde**,** (der. İ.C. Schick, E. A. Tonak), İstanbul: Belge Yayınları, ss.354-85.

Sertel, Sabiha (1987) **Roman Gibi,** İstanbul: Belge Yayınları.

Sertel, Zekeriya (2001) **Hatırladıklarım,** İstanbul:Remzi Kitabevi.

Sezgin, Ömür (1984) **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu,** Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.

Sökmensüer, Şükrü (2006) "29 Ocak 1947 T.B.M.M. Oturumu", **Kırklı Yıllar – 5** içinde**,** (der. Rasih Nuri İleri), İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, ss. 267-286.

Sülker, Kemal (1955) **Türkiye'de Sendikacılık,** İstanbul: Varlık Matbaası.

Sülker, Kemal (1973) **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri,** İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sülker Kemal (1982) "1946'da 100 Kadar Sendika Kuruluyor", **Bilim ve Sanat** (22), ss. 20-23.

Şişmanov, Dimitır (1990) **Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965),** İstanbul: Belge Yayınları.

"Tek Parti Diktatörlüğü"(1988) **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi cilt 6,** Murat Belge (Gen. Yönt.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1914-1939.

Tevetoğlu, Fethi (1967) **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960),** Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Timur, Taner (2003) **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş,** Ankara: İmge Kitabevi.

Toker, Metin (1970) **Tek Partiden Çok Partiye,** İstanbul: Milliyet Yayınları.

Toprak, Zafer (1997) “ Bolşevik İttihatçılar ve İslam Kominterni”, **Toplumsal Tarih** 8(43): 6-13.

Topuz, Hıfzı (2006) **Başın Öne Eğilmesin – Sabahattin Ali’nin Romanı,** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tören, Tolga (2007**) Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Tunaya, Tarık Z. (1952) **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952,** İstanbul: Arba Yayınları.

Tunçay, Mete (1967) **Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925),** Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tunçay, Mete (1984) “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’a Kadar)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi – cilt 7** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1950-1954.

Tunçay, Mete (1998) “Komünist Gençleri Ne Yapmalı?”, **Toplumsal Tarih** (53): 33-35.

Türkali, Vedat (2001) **Komünist,** İstanbul: Gendaş Kültür.

Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi (1976), Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları.

Uras, Ufuk (2007) **Kurtuluş Savaşı’nda Sol,** İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Ülken, Hilmi Ziya (2001) **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi,** İstanbul: Ülken Yayınları.

Ünlü, Barış (2001) **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Vâ-Nû, Müzehher (1997) **Bir Dönemin Tanıklığı,** İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Yalman, Ahmet Emin (1997) **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim cilt 2,** İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.

Yetkin, Çetin (2006) **Karşıdevrim 1945-1950,** Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2001) **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,** İstanbul: İletişim Yayınları.

2. 1945 – 1950 YILLARI ARASI SÜRELİ YAYINLAR

Adil, Esat (1946a), "Tahrikçilik Modası", **Gün**, 15 Haziran.

Adil, Esat (1946b), "Demokrasilerin Sağı Solu – Her sınıf cemiyet demokrasisinin ibresi daima sağı gösterir", **Gün,** 15 Mayıs.

Adil, Esat (1946c), "Herşey milletin varlık ve refahına bağlıdır", **Gün,** 14 Aralık.

Adil, Esat (1946d), "Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bihaber Bir Profesör!", **Gün,** 20 Ekim

Adil, Esat (1946e), "Bugünkü seçim kavgalarında sınıf mücadelesi karakterini aramak beyhudedir", **Gerçek**, "11 Temmuz.

Adil, Esat (1946f), "Mazeretsiz şikayetler", **Gerçek,** 13 Temmuz.

Adil, Esat (1946g) "Yollarınızı şaşırmayınız!" **Gerçek,** 9 Temmuz.

Adil, Esat (1946h) "Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı", **Gün**,28 Eylül.

Adil, Esat (1946i), *Türk Sendikalizmi,* **Gün,** 27 Mart.

Adil, Esat (1946j) "İşçi Sınıfı ve Köylü Davası", **Gün**, 23 Kasım.

Adil, Esat (1946k) "Varı Yok Gösterenlere Cevap", **Gün**, 22 Mayıs.

Adil, Esat (1946l) "Sendika Düşmanları ve İşçi Teşkilatlanmasındaki Zorluklar, Yanlışlıklar", **Gün,** 6 Ekim.

Adil, Esat (1948)"İktisat Kongresi Vesilesile", Başdan, 7 Aralık.

Adiloğlu (1945) "Ansikolopedimiz", **Gerçek,** 3 Kasım.

Adiloğlu (1946) "Cümlenin maksudu bir ama rivayet muhtelif!", **Gerçek**, 14 Temmuz.

Ahıskalı, Yusuf (1946a) "Millet Yolunu Bilir", **Ses**, 16 Ekim.

Ahıskalı, Yusuf (1946b), "Sosyalist Bir Hükümet Lazım", **Ses,** 19 Kasım.

Ahıskalı, Yusuf (1946c) "Burjuvazinin İhaneti", **Ses,** 30 Ekim.

Ali, Sabahatin (1948)"Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır ", **Zincirli Hürriyet,** 5 Şubat.

Ali, Sabahattin (1946a) "Ayıp", **Markopaşa,** 16 Aralık 1946a.

Ali, Sabahattin (1946b) "Yabancı Sermaye", **Markopaşa,** 2 Aralık.

Ali, Sabahattin (1947a) "Fikir ve Küfür", **Merhumpaşa,** 1 Kasım.

Ali, Sabahattin (1947b) "Bir Gazete Çıktı", **Malumpaşa,** 8 Eylül.

Ali, Sabahattin (1947c) "Hep Laf", **Markopaşa,** 27 Ocak.

Altan, Ali(1946a) "Demokrasinin Çeşitli Manaları", **Sendika,** 26 Ekim.

Altan, Ali (1946b) "Demokrat Parti ve İşçi Sınıfı", **Sendika**, 26 Ekim 1946b.

Atılgan, Behçet (1946a) "Türkiyede Demokrasinin Gelişmesi", **Gün,** 19 Temmuz.

Atılgan, Behçet (1946b) "Sosyalist müsavat – İş ve emek müsavatı nedir?", **Gün**, 22 Mayıs.

Atılgan, Behçet(1946c) "Kapitalist Sosyetenin Psikolojik Tarihi", **Gün**, 1 Temmuz

Atılgan, Behçet (1946d) "Türkiye halk demokrasisine nasıl gidebilir", **Gerçek,** 12 Temmuz.

Aybar, Mehmet Ali (1945a) "Romantik ve Mücerret Demokrasi" **Vatan,** 7 Eylül.

Aybar, Mehmet Ali (1945b) "Bir Gün Sabah Olursa", **Vatan,** 13 Ekim.

Aybar, Mehmet Ali (1946a) "Demokrasilerde mabutlara yer yoktur", **Gerçek,** 21 Temmuz.

Aybar, Mehmet Ali (1946b) "Hayırlı Bir Gelişme – Sendikacılık", **Gün,** 23 Kasım.

Aybar, Mehmet Ali (1946c) "Yeni Dünya", **Gün**, 13 Ekim.

Aybar, Mehmet Ali (1947a) "Apaçık Diktatör Olsunlar", **Hür,** 1 Şubat.

Aybar, Mehmet Ali (1947b) "Maksatları Hürriyeti Boğmak, Muhalefeti Ezmektir", **Hür,** 8 Şubat.

Aybar, Mehmet Ali (1947c) "Sağ, Sol", **Hür,** 22 Şubat 1947c.

Aybar, Mehmet Ali (1948a) "Dosta Düşmana Beyanname", **Zincirli Hürriyet**, 5 Şubat.

Aybar, Mehmet Ali (1948b) " İktidar Partisinin Manevraları", **Geveze,** 7 Temmuz 1948b.

Aybar, Mehmet Ali (1948c) "İnönü Demokrasisi", **Geveze,** 11 Mart 1948c.

Aybar, Mehmet Ali (1948d) "İleri Değil, Geri Gittik**",** **Zincirli Hürriyet,** 5 Şubat.

Aybar, Mehmet Ali (1950) "Çekiver seçimlerin kuyruğunu", **Nuhun Gemisi,** 22 Mart.

Baştımar, Zeki (1946) "Sınıflar ve Partiler", **Söz,** 1 Ağustos.

Baykurt, Cami (1945a) "Hüseyin Cahit Beye", **Yeni Dünya,** 4 Aralık.

Baykurt, Cami (1946b) "Yeni Fırka", **Yeni Dünya**, 3 Aralık.

Beşer (1947) "Demokrasi Oyunu", **Zincirli Hürriyet,** 19 Nisan.

Birak, İsmail (1946) "İşçi hakkı ve sosyalizm", **Gerçek,** 13 Temmuz.

Boran, Behice (1945) "Bir Cemiyet Sistemi Olarak Faşizm", **Ant Gençlik Yayınları**, 16 Temmuz.

Boran, Behice(1946a), "Halk İdaresi Nasıl Gerçekleşebilir?", **Söz**, 1 Ağustos.

Börklüce, Mustafa (1946) "Taktik Değil Strateji", **Gün**, 23 Kasım.

Cahit, Hüseyin (1945) "Kalkın Ey Ehli Vatan", **Tanin**, 3 Aralık.

Cemgil, Adnan (1945a) "Demokrasi ve Gençlik" **Ant Gençlik Yayını**, 16 Haziran.

Cemgil, Adnan (1945b) "Demokrasi Terbiyesi", **Ant Gençlik Yayını,** 1 Haziran

Cemgil, Adnan (1946) "Diderot ve Aydın Despotlar", **Söz,** (3): 5.

Çöl, Yaşar (1945) "Toprak Reformu", **Ant Gençlik Yayını**, 1 Haziran.

Etel, "H.P. ve Kemalizm" (1946), **Gerçek,** 23 Temmuz

Güçlü, Lütfiye (1945) "Kadınlığın İstekleri", **Gün**, 3 Kasım.

Hikmet, F. (1946a) "Emekçi Münevver Gözüyle Emperyalizm", **Gün,** 21 Eylül 1946a.

Hikmet, F. (1946b) "Emekçi kitle ve inkılapçı münevverin önemi", **Gün,** 1 Temmuz.

İleri, Rasih Nuri (1946a) "Sosyal Sınıflar", **Gün,** 17 Nisan.

İşçi (1947) "Okuyucu Mektubu", **Hür,** 1 Mart.

Kırcalı, A (1946) "Sosyal Sınıflar ve Sınıflı Demokrasi", **Başak,** 15 Haziran 1946.

Medet (1950), "Tersine işleyen çark", **Medet**, 26 Nisan.

Meriç, Cemil (1946) "2000 Yıl Önce Atomu Terennüm Eden Şair: Titus Lucretius Carus (Lucrece)" **Gün,** 29 Kasım.

Müstecabi, Esat Adil (1946) "Ana vatan sınırları içinde birer müstemleke ruhunu taşıyan kanunlar yürürlüktedir", **Gerçek**, 10 Temmuz.

Müstecabi, Esat Adil (1950a), “Davamız, İdealimiz, Rehberimiz...”, **Gerçek**, 15 Şubat.

Müstecabi, Esat Adil (1950b), “Bir Zincirin üç Halkası”, **Gerçek,** 1 Mart.

Müstecabi, Esat Adil (1950c), “Bu, Demokratik bir gelişme başlangıcı olabilir ancak…”, **Gerçek,** 17 Mayıs.

Müstecabi, Esat Adil (1950d) “Vatandaş Nereye?..”, **Gerçek**, 29 Mart.

Müstecabi, Orhan (1950), “Nuhun Gemicilerine Zaruri Bir Ders”, **Gerçek**, 1 Mart.

Nesimi, Abidin (1948a) “Köprülüler Önerler ellerinin hamuru ile işçi davasına karışamazlar!”, **Başdan,** 31 Ağustos.

Nesimi, Abidin (1948b) “Türkiyede Sosyalistlik”, **Başdan,** 14 Aralık.

Nesin, Aziz (1946) “Biz demokratmışız dostlar”, **Gün,** 22 Mayıs.

Nesin, Aziz (1947) “Topunuzun köküne kibrit suyu”, **Markopaşa,** 16 Aralık 1947.

Nesin, Aziz (1948a) “İşte hesap veriyoruz!”, **Zincirli Hürriyet,** 19 Nisan.

Nesin, Aziz (1948b) “Yüz bin mahkûm ona baba diyor”, **Başdan,** 17 Ağustos.

Nihat, Nasri (1946) “Bir Doçentin Apolitik Makalesi”, **Gün**, 3 Nisan.

Nuh (1950) “Müstecaplızadem, gel beri!”, **Nuhun Gemisi,** 8 Mart.

Ruşenay, Doğan (1946) “Softalık Diriliyor”, **Gün,** 17 Nisan.

Sendikacı (1946f) “Memleketimizde sendika hareketlerinin teşkilat sistemi nasıl olmalıdır?” **Sendika,** 7 Eylül.

Sendikacı (1946a) “İşçinin Alım Kabiliyeti Azalıyor”, **Sendika,** 7 Aralık.

Sendikacı (1946b) “Sendikaların gaye ve görevleri” **Sendika,** 21 Eylül.

Sendikacı (1946c) “Emekçiler hakkında beslenen yanlış fikirler”, **Sendika,** 28 Eylül.

Sendikacı (1946d) “Sendika hareketleri düşmanlarına ilk ve son cevap” **Sendika,** 14 Eylül.

Sendikacı (1946e) “Karl Marksa göre Sendikalar ve Emekçilerin İnkılapçı Partisi”, **Sendika**, 12 Ekim.

Sendikacı. (1946g) “Sendika tabirini aforoz edenlere”, **Sendika,** 5 Ekim.

Sertel, M. Zekeriya (1945a)“Okuyucularımla Açık Bir Konuşma II”, **Tan,** 11 Ekim.

Sertel, M. Zekeriya (1945b) “Serbest Seçime Doğru”, **Tan,** 8 Haziran.

Sertel, M. Zekeriya (1945c) “Cumhuriyet 23 üncü Yılına Girerken”, **Tan,** 29 Ekim.

Sertel, M. Zekeriya (1945e) “Demokrasi Inkılâbını C.H.P. Yapamaz”, **Tan,** 22 Kasım.

Sertel, M. Zekeriya (1945f) “Niçin Yeni Partiler Kurulmuyor”, **Tan,** 24 Ekim.

Sertel, Sabiha (1945a) ”Bu devrin İbret ve Meşveret Gazeteleri”, **Tan,** 1 Aralık.

Sertel, Sabiha (1945b) “Halk Düşmanları”, **Tan,** 18 Haziran.

Sertel, Sabiha (1945c) “Zincirli Hürriyet”, **Görüşler,** 1 Aralık.

Sertel, Sabiha (1945d) “Halk İçin Türkiye”, **Tan,** 1 Ekim.

Sertel, Sabiha (1945e) “Demokrasi Oyunu”, **Tan,** 13 Haziran.

Sertel, Sabiha (1945f) “Gazeteden değil, Umumi Efkardan Korkmalı”, **Tan**, 4 Aralık.

Sertel, Sabiha (1945g) “Muvafakatin Feryadı”, **Tan,** 3 Aralık.

Sertel, Sabiha (1945h) “Zatıalinizi Tenkit Etmeme Müsaade Edermisiniz”, **Tan,** 11 Ekim.

Sertel, Sabiha (1945i) “Celâl Bayar Millet Vekilliğinden Niçin İstifa Etti?”, **Tan**, 30 Eylül.

Sertel, Sabiha (1945j) “Hükümette inkılapçılık”, **Tan,** 24 Kasım.

Sönmezler, Kemal (1946) “Türk işçisi oyuncak olamaz”, **Sendika,**5 Ekim.

Tanrıkut, Hasan (1946 b) “Eğitim Alanında Rivayet Edilen Değişiklik Münasebeti ile Eğitimden En Büyük Hata”, **Gün,** 21 Eylül.

Tanrıkut, Hasan (1946 c) “Tekamül ve müsavat”, **Gün**, 22 Mayıs.

Tanrıkut, Hasan (1946 e) “Bedreddin böyle söylüyor”, **Gün,** 27 Mart.

Tanrıkut, Hasan (1946a) “Bizi Kirletemezsiniz”, **Gün,** 15 Temmuz.

Tanrıkut, Hasan (1946d) “Demokrasiden Demagojiye”, **Gün,** 23 Kasım.

Yazıcı, Fehmi (1946 b) “Sosyetenin inkişafı ve tarihi materyalizm” **Gün** 22 Mayıs.

Yazıcı, Fehmi (1946a) “Yaşama Felsefesi”, **Gün**, 2 Mart

Yazıcı, Fehmi (1946c) “Sosyetenin inkişafı”, **Gün,** 8 Mayıs.

Yazıcı, Fehmi (1946d) “Büyük Demokratlar: Lenin”, **Gün,** 24 Nisan.

Yığın (1946) “Tarih Karşısında Atatürk”, **Yığın,** 15 Kasım.

“B. Celâl Bayar C.H. Partisinden Dün istifa etti” (1945), **Yeni Dünya**, 4 Aralık.

“Cumhuriyetin Üçüncü Merhalesi” (1950), **Gerçek,** 24 Mayıs.

“Çalışma Bakanı bugünkü Rejimimizin Totaliter vasfını belirtti” (1947), **Hür**, 1 Mart.

“ ‘Demokrasi var’ denen yerde böyle kanun yapılmaz” (1946), **Sendika,** 4 Aralık

“D.Parti Diktatörlüğü” (1950), **Medet**, 3 Mayıs.

“Değişen nedir?” (1948), **Başdan,** 19 Ekim.

“Demokrasi münakaşası” (1948), **Başdan**, 16 Kasım.

“Demokrat Parti İşçi sınıfını inkâr ediyor” (1946), **Sendika**, 12 Ekim.

“Dr.lar, Doçentler, Prof.lar, Ord.lar, nerdesiniz?” (1946), **Sendika,** 14 Aralık.

“Dünya Sosyalizme gidiyor” (1948), **Başdan**, 7 Eylül.

“E. İnönü ne zaman başgöz oluyor?” (1950), **Medet,** 15 Haziran.

“Eski ile Yeninin Farkı” (1947), **Merhumpaşa**, 29 Ekim.

“Faşizm ve Devlet Kapitalizmi” (1948), **Başdan**, 23 Kasım.

“Ha kapı kulları, Ha köy ağaları” (1950), **Nuhun Gemisi,** 18 Ocak.

“Haftanın Kültür Hareketleri” (1946), **Gün,** 20 Mart.

“Halk Partisi lâik değildir” (1948), **Başdan**, 7 Aralık.

“Hayat Pahalılığı Meselesi” (1946), **Sendika**, 23 Kasım.

“Hükümetin iktisadi tedbir ve kararları karşısında Demokrat Partinin vaziyeti” (1946), **Sendika**, 2 Kasım.

“İlim ve Hayat” (1946), **Gün,** 14 Aralık.

“Kapkara ve kopkuyu şahlanmış bir cehaletle çepçevre çevrilmiş bulunuyoruz” (1948), **Başdan**, 23 Kasım.

“Niçin Atatürkün heykeli milletten gizleniyor?” (1948), **Başdan**, 9 Temmuz.

“Niçin Çıkıyoruz” (1947),, **Zincirli Hürriyet**, 5 Nisan.

“O değilmiş, Bu değilmiş!” (1947), **Hür**, 1 Mart.

“Özümüz ve sözümüz” (1948), **Başdan,** 9 Temmuz.

“Sen on iki yıl başımızda üçüncü Aptulhamittin!” (1950), **Medet**, 25 Mayıs.

“Sendikalarımız teşkilât sistemi” (1946), **Sendika,** 21 Eylül.

“Sendikaların Faaliyet Şekilleri” (1946) **Sendika,** 16 Kasım.

“Sendikaların Resmen Tanınmasına Doğru” (1946) , **Sendika,** 30 Kasım.

"Türkiye Sosyalist Partisi Antidemokratik Mevzuat ve Sistem Değişmedikçe Seçimlere Girmiyor" (1946), **Gerçek,** 10 Temmuz.

"Türkiye Sosyalist Partisinin teşkilatının esasları nedir?" (1946), **Gerçek**, 9 Temmuz 1946.

"Türkiyede inkılap başlamamıştır" (1948), **Başdan**, 21 Eylül.

"Türkiyede Sosyalizm" (1948), **Başdan**, 28 Ocak.

"Yeni Bir Sevre Doğru" (1947) **Zincirli Hürriyet,** 5 Nisan.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	:	Kadir Dede
Doğum Yeri ve Tarihi	:	Kocaeli, 07/07/1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi	:	Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	:	Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	:	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	:	-

İş Deneyimi

Stajlar	:	Devlet Planlama Teşkilatı, DPT
Projeler		-
Çalıştığı Kurumlar	:	Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü - Araştırma Görevlisi

İletişim

E-posta Adresi	:	kadirdede@gmail.com

Tarih	:	10. 06. 2008